T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

YALOVA'DA SU KÜLTÜ

(DOKTORA TEZİ)

Ezgi ŞAHİN SEVDİ

BURSA – 2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

YALOVA'DA SU KÜLTÜ

(DOKTORA TEZİ)

Ezgi ŞAHİN SEVDİ

Danışman:
PROF. DR. HÜLYA TAŞ

BURSA – 2025

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı'nda 711841009 numaralı Ezgi ŞAHİN SEVDİ'nin hazırladığı "Yalova'da Su Kültü" başlıklı doktora tezi ile ilgili savunma sınavı, 22/12/2025 günü 10:00-12:00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı
Prof. Dr. Hülya TAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Münire BAYSAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI
Bursa Uludağ Üniversitesi

22/12/2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/12/2025

Tez Başlığı / Konusu: Yalova'da Su Kültü/ Çalışmanın konusunu, Yalova'da sözlü gelenek içerisinde varlığını sürdüren suya dair inanmalar ile bu inanmalar etrafında gelişen diğer pratik ve anlatmaların incelenmesi ve su kültüne ait izlerin tespit edilmesi oluşturmaktadır.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 252 sayfalık kısmına ilişkin, 10/12/2025 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.

11.12.2025

Adı Soyadı:	Ezgi ŞAHİN SEVDİ
Öğrenci No:	711841009
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Türk Halk Bilimi
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Hülya TAŞ

11.12.2025

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Yalova'da Su Kültü" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü üzerine yemin ederim.

11.12.2025

Adı Soyadı: Ezgi Şahin Sevdi

Öğrenci No: 711841009

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Halk Bilimi

Tezin Türü: Yüksek Lisans / ☐ **Doktora /** ■ **Sanatta Yeterlilik** ☐

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ezgi ŞAHİN SEVDİ
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Türk Halk Bilimi
Tezin niteliği	*Doktora*
Mezuniyet tarihi	
Tez danışmanı	Prof. Dr. Hülya TAŞ

Yalova'da Su Kültü

Su, yaşamın kaynağıdır. Eski çağlardan bu yana suyun etrafında pek çok inanış ve ritüel meydana gelmiştir. Dünya mitolojilerinde, dinlerde ve çeşitli inanç sistemlerinde suyun kutsallığının ön plana çıktığı görülmektedir. Su kültü yalnızca yerel bir inanış sisteminde var olmamıştır. Kültürel etkileşimler göz önünde bulundurulduğunda, suyun toplumların kozmik düzeni algılayış biçimini, kutsalla kurdukları ilişkiyi ve ritüel pratiklerini şekillendiren temel bir kültürel kod olduğu ifade edilebilir. Evrensel mitlerde olduğu gibi, Türklerin kültürel hafızasında da su, yaratıcı, arındırıcı, dönüştürücü ve koruyucu nitelikleriyle merkezi bir sembolik unsurdur. Bu çalışma, Yalova'da yaşamın her anında mevcut uygulamalarda su kültünün izlerini halk bilimi açısından sistematik biçimde tespit etmeyi ve kayıt altına almayı amaçlamaktadır. Bölgenin şifalı suları ve sahil şeridi boyunca denizle doğrudan ilişki kuran coğrafyasında suya atfedilen kutsiyetin toplumsal pratik ve inanışlara yansıması bu çalışmanın zeminini oluşturmuştur. Araştırma sahasında gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmış; suya dair çeşitli inanışlar, ritüeller, gelenekler, anlatmalar kayıt altına alınmıştır. Su kültüyle ilgili bu unsurların, kültürün dinamik yapısı ve dinî dönüşümlerin etkisiyle günümüzde varlıklarını nasıl sürdürdükleri de incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Yalova, Su Kültü, Geçiş Dönemleri, Ritüel.*

ABSTRACT

Name & surname	Ezgi ŞAHİN SEVDİ
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Turkish Folklore
Degree awarded	*PhD.*
Date of degree awarded	
Supervisor	Prof. Dr. Hülya TAŞ

Water Cult Of Yalova

Water is the source of life. Throughout history, numerous beliefs and rituals have emerged surrounding water. In the mythologies, religions, and various belief systems of the world, the sanctity of water has often been emphasized. The water cult has not existed solely within local belief systems. Considering cultural interactions, it can be stated that water is a fundamental cultural code that shapes societies' perception of cosmic order, their relationship with the sacred, and their ritual practices. As in universal myths, water is also a central symbolic element in the cultural memory of the Turks, characterized by its creative, purifying, transformative, and protective qualities. This study aims to systematically identify and document traces of the water cult in the everyday practices of life in Yalova, from the perspective of folk science. The sacred waters of the region and its geographical location, directly connected to the sea, form the foundation of the study, exploring how the sanctity of water is reflected in social practices and beliefs. Observational and interview techniques were employed in the research, and various beliefs, rituals, traditions, and narratives related to water were recorded. The study also examines how these elements of the water cult continue to exist in the present day, influenced by the dynamic structure of culture and religious transformations.

Keywords: *Yalova, Water Cult, Transitional Periods, Ritual.*

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi boyunca biyolojik bir gereksinim olan ve yaşamın devamlılığını sağlayan su, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve sembolik anlamlar taşıyan ortak bir unsurdur. Toplumların inanç sistemlerinde, mitlerinde, ritüellerinde ana unsur olarak önemli bir yerdedir. Muhtelif toplumlarda pek çok sembolik manaya sahip olan suyun etrafında bu anlamlara bağlı olarak çok sayıda kutsal inanış ve davranış kalıpları gelişmiştir. Su, Türk kültüründe de kutsal bir niteliğe sahiptir. Türkiye'de halk bilimi disiplininde, su kültü üzerine bütüncül açıdan yapılan çalışmalar mevcuttur. Ancak alanı ve sınırlılıkları belirli bir araştırma alanı seçilerek doğrudan kaynaklardan derlenen verilerle "su kültü"nün sözlü bellekte, davranış kalıplarında, ritüellerde, çeşitli inanışlarda nasıl yaşatıldığını inceleyen çalışmaların sayısı sınırlı kalmıştır. Bu tezde Yalova özelinde yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen verilerden yola çıkılarak; su kültünün Türk kültüründeki yeri, İslam inancıyla beraber canlılığını koruyup korumadığı, ne şekilde yaşatıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Suyun kolektif bellekteki mitolojik karşılık ve işlevleriyle memorat ve efsanelerde, mevsimlik törenlerde, yaşamın geçiş safhalarında ve başka inanış ve uygulamalar içerisinde yerini belirleme amacı taşıyan bu çalışma, giriş, yedi bölüm, sonuç ve ekler kısmından oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın amacı, yöntemi, veri toplama tekniği, veri toplama süreci, araştırmanın evren ve örneklemi ile varsayımları ve sınırlılıklarına yer verilmiş; su kültü ile ilgili çalışmalar kitaplar, tezler, makaleler ve bildiriler başlıkları altında sıralanmıştır.

Birinci bölümde "Dünya Mitolojileri ve Semavi Dinlerde Su**"** başlığı altında suyun kutsallığına ve suya atfedilen sembollere dair evrensel örnekler sunulmuş; dünya mitolojilerinde suya yüklenen anlamlar ile Musevilik, Hristiyanlık ve İslam'da suyun yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde "Yalova ve Yalova'nın Su Varlıkları" başlığı altında kentin adı, tarihi, coğrafî durumu, nüfus yapısı, ekonomik durumu ele alınmış ve kentin tüm su varlıkları konu edilmiştir.

Çalışmanın alan araştırması verilerini içeren bölümlerden biri olan üçüncü bölüm, "Yalova'da Geçiş Dönemlerinde Su" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda yaşamın doğum, evlenme, ölüm gibi yaşam safhalarında gerçekleştirilen pratiklerde suyun oynadığı rol ve işlevler çeşitli başlıklar altında derlenmiş; Yalova'da süregelen geleneklerde su kültünün yeri tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde Yalova'da bayramlar, tören ve Hıdırellez gibi kutlamalarda kaynak kişilerden derlenen verilerle suyun etrafında gerçekleştirilen pratikler yazıya geçirilerek bu başlıklar altında tasniflenen âdetler kayıt altına alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde Yalova sınırları içerisinde çeşitli ilçe, belde ve köylerde mevcut suya dair inanışlar, tabular, kaçınmalar sözlü kaynaklardan derlenerek çeşitli başlıklar altında yazıya geçirilmiştir. Bu bölümde Yalova'da yaşayan halkın suyla ilgili hangi dikkatlere sahip olduğu, geçmişten günümüze getirilen inanışların çevresinde suyun etrafında yapılan ritüellerin neler olduğu müstakil başlıklar altında kayıt altına alınmıştır.

Çalışmanın altıncı bölümünde ise Yalova'da kutsal ve şifalı sayılan sular belirtilmiştir. Bu sular etrafında gelişen pratik ve anlatmalarla birlikte özellikle Yalova'daki hamam ve kaplıcaların mekân olarak karşımıza çıktığı, suyun etrafında gerçekleştirilen uygulama ve ritüellerin neler olduğu kaydedilmiş; toplumun kolektif

belleğinde bu mekânlarda ve söz konusu uygulamalarda su kültüne dair izlerin yaşayıp yaşamadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yedinci bölüm olan "Yalova'da Suya Dair Memorat ve Efsaneler" kısmında ise alan araştırması sırasında sözlü kaynaklardan elde edilen suyla ilgili anlatmalar içerikleri doğrultusunda gruplandırılarak yazıya geçirilmiştir.

Tezin son kısmında "Kaynak Kişiler Listesi" başlığı altında saha çalışması sırasında görüşmelerin yapıldığı kaynak kişilere ait çeşitli bilgilerin verildiği isim listesi sıralanmıştır. Ayrıca bu bölümde, alan araştırması sırasında çekilen fotoğraflara da yer verilmiştir. Ekler kısmında ise Etik Kurul Karar Tutanağı yer almaktadır.

Engin bilgi birikimiyle akademik gelişimime başından beri katkı sağlayan, tez konusunun belirlenmesinden tezin sonuçlanmasına dek her aşamada her zaman yanımda olan ve bu kapsamlı çalışma sırasında benden desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hülya TAŞ'a safî duygularla teşekkürü bir borç bilirim. Tez İzleme Komitesi'nde yer alan ve değerli görüşleriyle çalışmaya yön veren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU'na ve Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN'e teşekkür ederim. Çalışma boyunca tek bir sorumu yanıtsız bırakmayan, katkı ve önerilerinin yanı sıra destekleyici tavrıyla bana güç veren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI'ya gönülden teşekkür ederim.

Alan araştırması sırasında Yalova'da kaynak şahıslara ulaşmamda bana yardımcı olan ve her zaman motive edici sözleriyle beni destekleyen eniştem Salih KOCABAŞ'a, misafirperver tavırlarıyla beni evlerinde ağırlayan ve rahat bir şekilde alan araştırması yapmam için gerekli ortamı hazırlayan, gözlem yapmama samimiyetle izin veren tüm kaynak kişilere, resmî belgeler ve gerekli izinler almam konusunda bana destek veren ilin saygın kurumlarından Yalova İl Özel İdaresi'ne, Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, her görüşme talebimi olumlu karşılayan ve tüm araştırma ve bilimsel çalışmaları desteklediklerini özellikle belirten Yalova'nın kıymetli muhtarlarına, kütüphanelerinden faydalandığım aynı zamanda kaynak kişilerimden de olan Yalovalı araştırmacı-yazarlara, ilgi ve güler yüzle araştırmama katkı sağlayan Sağlık Bakanlığı Yalova Termal İşletmeleri ile T.C. Yalova Termal Belediyesi'nin Halkla İlişkiler biriminde görevli personeline, Yalova Üniversitesi'nde her aşamada beni arayan, soran ve destekleyen mesai arkadaşlarıma, beraber çalıştığım ve aynı bölümde bulunmaktan mutluluk duyduğum kıymetli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamı uygun koşul ve zamanlarda gerçekleştirebilmem için beni yüksek lisans süreçlerimden bu yana her konuda destekleyen, başaracağıma olan inancını devamlı vurgulayan sevgili eşim Samet SEVDİ'ye, minik kalbindeki heyecanla tez sürecinde yaşadıklarımı yakından izleyen, benimle derleme çalışmalarına gelen ve benimle birlikte özellikle tatil dönemlerinde sınırsız vakit geçirmeyi sabırsızlıkla bekleyen biricik kızım Öykü SEVDİ'ye, motive edici ve sabrı aşılayıcı sözleriyle manevî desteğini benden esirgemeyen biricik teyzem Nurgül KOCABAŞ'a, kıymetli annem Nursel ŞAHİN ve biricik babam Ali ŞAHİN'e müteşekkirim.

Ezgi ŞAHİN SEVDİ

Yalova /2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**
ABSTRACT ..... **İİ**
ÖN SÖZ ..... **İİİ**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **Xİ**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Xİ**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **Xİ**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **Xİ**
KISALTMALAR ..... **XV**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 3
1.1. Araştırmanın Amacı 3
1.2. Araştırmanın Yöntemi 4
1.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 4
1.4. Araştırmanın Veri Toplama Süreci 5
1.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi 8
1.6. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları 10
1.6.1. Araştırmanın Varsayımları 10
1.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları 11
2. SU KÜLTÜ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR 11
2.1. Kitaplar 12
2.1.1. Su Kültüyle ilgili Yalova'ya Dair Kitaplar 12
2.1.2. Su Kültüyle İlgili Kitaplar 14
2.2. Tezler 17
2.3. Makaleler 19
2.4. Bildiriler 31
BİRİNCİ BÖLÜM **35**
DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE VE SEMAVİ DİNLERDE SU **35**
1. DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE SU 35
1.1. Kozmogoni Mitlerinde Su 35
1.2. Eskatoloji Mitlerinde Su 38
1.2.1. Tufan Mitlerinde Su 38
2. SEMAVİ DİNLERDE SU 42
2.1. Musevilikte Su 43
2.2. Hristiyanlıkta Su 46
2.3. İslamiyette Su 48

İKİNCİ BÖLÜM 52

YALOVA VE YALOVA'NIN SU VARLIKLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER 52

1. "YALOVA" ADI VE YALOVA'NIN TARİHİ 52
2. YALOVA'NIN COĞRAFÎ DURUMU 53
3. YALOVA'NIN NÜFUS YAPISI 54
4. YALOVA'NIN EKONOMİK DURUMU 56
5. YALOVA'NIN SU VARLIKLARI 56
   5.1. Akarsular ve Dereler 57
   5.2. Göller ve Şelaleler 58
   5.3. Baraj Gölleri ve Sulama Göletleri 58
   5.4. Kaplıcalar ve Hamamlar 58
      5.4.1. Termal Kaplıcaları ve Hamamları 58
      5.4.1.1. Termal Kaplıcalarının Tarihsel Süreci ve Bugünkü Durumu 59
      5.4.1.1.1. Antik Yunan, Roma ve Bizans Döneminde Termal Kaplıcaları 59
      5.4.1.1.2. Osmanlı Dönemi'nde Termal Kaplıcaları 62
      5.4.1.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Termal Kaplıcaları 63
      5.4.1.1.4. Termal Kaplıcalarının Bugünkü Durumu 65
      5.4.2. Armutlu Kaplıcaları 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 68

YALOVA'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİNDE SUYUN YERİ 68

1. YALOVA'DA DOĞUM ÂDETLERİNDE SU 69
   1.1. Doğum Öncesi Uygulamalarda Su 69
      1.1.1. Kısırlığı Giderme Uygulamalarında Su 69
      1.1.1.1. Suyun Etrafında Gelişmiş Dinsel- Büyüsel Pratikler 71
      1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Giren Uygulamalarda Su 71
      1.1.2. Gebelikten Korunma / Düşük Yapma Uygulamalarında Su 72
      1.1.3. Çocuğun Fiziksel Özelliklerinin Tayininde Su 73
   1.2. Doğum Sırası Âdetlerinde Su 73
   1.3. Doğum Sonrası Âdetlerde Su 74
      1.3.1. Çocuğun Yaşaması İçin Alınan Suya Dair Önlemler 74
      1.3.2. Tuzlama Uygulamasında Su 75
      1.3.3. Lohusalık İle İlgili Suyun Etrafında Gelişen İnanışlar ve Uygulamalar 76
      1.3.4. Al Karısı İnanışı Etrafında Gelişen Uygulamalarda Su 78
      1.3.5. Kırklama ile İlgili İnanış ve Uygulamalarda Su 80
      1.3.5.1. Kırk Karışması veya Kırk Basmasına Uğrayan Çocuğu İyileştirici Suya Dair Uygulamalar 80
      1.3.5.2. Kırklama Uygulamasında Su 82
      1.3.6. Yürüyemeyen ve Konuşamayan Çocuklar İçin Suyla Gerçekleştirilen Uygulamalar 86
2. YALOVA'DA EVLİLİK ÂDETLERİNDE SU 89
   2.1. Düğün Öncesinde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 89
      2.1.1. "Kısmet Açma" Uygulamasında Su 89

2.2. Düğün Aşamalarında Su 90
2.2.1. Gelin Hamamı 90
2.2.2. Damat Hamamı 91
2.2.3. "Gelin Alma" Uygulamasında Su 91
3. YALOVA'DA ÖLÜM ÂDETLERİNDE SU 92
3.1. Ölüm Öncesinde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 92
3.1.1. Ölümden Kaçınma Amaçlı Uygulamalarda Su 92
3.2. Ölümle Defin Arasındaki Süreçte Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 95
3.2.1. Cenazenin Define Hazırlanma Aşamasında Su 95
3.2.2. Defin Sırasında Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 97
3.2.3. Defin Sonrasında Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 98
3.2.3.1. Defin Sonrasında Evde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su 98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 101

YALOVA'DA YAĞMUR YAĞDIRMA TÖRENLERİNDE VE HIDIRELLEZDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR 101

1. YALOVA'DA YAĞMUR YAĞDIRMA TÖRENLERİNDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR 101
2. YALOVA'DA HIDIRELLEZDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR 107
2.1. Dileklerin Suya Bırakılması veya Su Dolu Bir Kaba Atılıp Bekletilmesi 109
2.2. Dilekleri Tasvir Eden Resimlerin Su Kenarlarına Çizilmesi 111
2.3. Hıdırellez'de Toplanan Çeşitli Bitkilerle ve Suyla Yapılan Uygulamalar 111

BEŞİNCİ BÖLÜM 113

YALOVA'DA SUYUN ETRAFINDA GERÇEKLEŞEN UYGULAMALAR, TABU VE KAÇINMALAR 113

1. SUYLA ŞARTLAMA 114
2. SUYA SELAM VERMEK 114
3. SUYLA İLGİLİ TEDBİR VE İYİLEŞTİRME MAHİYETLİ UYGULAMALAR VE KAÇINMALAR 116
3.1. "Destur Savul!" Demek veya Besmele Çekmek 118
3.2. Gece Dışarıya Sıcak Su Dökmekten Kaçınmak / Gece Dışarıda Suyla Temas Etmekten Kaçınmak 118
3.3. Tuvalet ve Banyo Gibi Yerlerde Uzun Süre Kalmaktan Kaçınmak 120
3.4. Gece Suyu Açıkta Bırakmamak 120
3.5. İyileştirici Uygulamalar 121
4. YALOVA'DA BÜYÜ VE MUSKALARDA SUYUN ROLÜ 122
5. YALOVA'DA NİSAN YAĞMURLARIYLA İLGİLİ UYGULAMALAR 128
6. YALOVA'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK VETERİNER HEKİMLİĞİNE DAİR SUYUN ETRAFINDA GELİŞEN UYGULAMALAR 132
7. YALOVA'DA DENİZE SAÇI YAPMA 136
8. YALOVA'DA SU ETRAFINDA GERÇEKLEŞEN TABİAT OLAYI TAHMİNLERİ 137
8.1. Yağmurun Yağışına Dair Tahminler 138

8.2. Karın Yağışına Dair Tahminler....139
8.3. Fırtınaya Dair Tahminler....139
9. YALOVA'DA RÜYADA GÖRÜLEN SUYUN MAHİYETİ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR....140
10. YALOVA'DA NAZAR İNANCININ ETRAFINDA GELİŞEN SUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALAR....144
11. KURŞUN DÖKME....147
11.1. Hazırlık Aşaması....147
11.2. Uygulama Aşaması....148
11.3. Uygulama Sonrası Yapılan İşlemler....149
12. KORKULUK ÇIKARMA/ YÜREK ÖLÇME (GETİRME)....150

ALTINCI BÖLÜM....154

YALOVA'DA KUTSAL VE ŞİFALI SULAR....154

1. YALOVA'DA ASA SULARI....154
1.1. Gelincik Erenleri/ Gelin Çeşme....155
1.2. Şeyh Muhammed Medeni ve Şeyh Şerafeddin'in Asasını Vurup Çıkardıkları Su ….157
2. KAPLICALAR VE HAMAMLAR....159
2.1. Termal'deki Hamamlar ve Şifalı Sular....160
2.1.1. Termal Kaplıcalarında Suya Dair İnanışlar ve Suyla Gerçekleştirilen Pratikler....164
2.1.2. Termal Kaplıcalarında Geleneksel Tedavi ve Halk Hekimliği Pratikleri167
2.1.2.1. Göz Suyu....168
2.1.2.2. Mide Suyu....168
2.1.2.3. Ayak Suyu....169
2.1.2.4. Memba ve Astım Buharı –Oturma Kürü....169
2.1.2.5. Termal'de Bir Dilek Ritüeli Mekânı: Niyet Kemeri....169
2.2. Armutlu Kaplıcaları....170
2.2.1. Armutlu Dağ Hamamları....170
2.2.2. Armutlu Termal Hamamı....172
2.2.3. Günümüzde Mevcut Olan Ancak Kullanılmayan Bazı Hamamlar....173
2.2.3.1. Gacık Köyü Tarihî Hamamı....173
2.2.3.2. Armutlu-Fıstıklı Köy Hamamı....173
2.2.3.3. Hersekzade Ahmet Paşa Hamamı....174
2.2.3.4. Çınarcık Deveboynu Mevkii....174

YEDİNCİ BÖLÜM....176

YALOVA'DA SU KÜLTÜNÜN SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİNDE YAŞAYAN İZLERİ: MEMORAT VE EFSANELER....176

1. YALOVA'DA DERLENEN MEMORATLARDA SU....176
1.1. Cinlerle ile Suyun Etrafında Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar....178

1.1.1. Olağanüstü Varlık veya Durumlarla İlgili Memoratlarda Mekân Olarak Su.. 180
1.1.1.1. Suyun Etrafında Yaşayan Cinlerin Düğün Alayı 180
1.1.1.2. Kişilere Su Kenarlarında İnsan/Yakın Akraba Suretinde Görünme ve Askere Dönüşme 181
1.1.1.3. Kaçırdıkları Kişiyi Su Değirmenin Yanına Götürmüşler 182
1.1.1.4. Kemerköprü'deki Gelin 183
1.1.1.5. Dere-Orman-Ateş Cadıları 184
1.1.1.6. Kar Çeşme'de Görülen ve Kaybolan Beyaz At 185
1.1.1.7. Çınar Ağacından Sugören Ovasına Yayılan Işık 186
1.1.1.8. Su Kuyusundan Gelen Bir Varlık 187
1.1.1.9. Arkın İçindeki Subay 188
1.1.1.10. Sudan Geçemezlermiş 188
1.1.1.11. Abdest Almak İçin Su İstemişler 190
1.1.1.12. Suyu Arayan Peri Kızı 191
1.2. Yatırlar, Evliyalar ve Şehitlerle Suyun Etrafında Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar 194
1.2.1. Sabahları Su Dolu Küpten Abdest Alan Ermiş 194
1.2.2. Hasan Baba 195
1.2.3. Evliya Dede 196
1.2.4. Kanlı Dereden Çıkan Işık 196
1.3. Rüya Görme Yoluyla Suyun Etrafında Kurulan Olağanüstü İletişim ve Yaşanıldığına İnanılan Olaylar 198
1.3.1. İşaretli Kayalar 198
1.3.2. Dilsiz Dede 199
2. YALOVA'DA DERLENEN EFSANELERDE SU 200
2.1. Dünyanın Yaratılışı ve Sonu (Kıyamet) İle İlgili Efsaneler 202
2.1.1. Dünyanın Yaratılışı ve Nuh Tufanı 202
2.2. Tarihi Efsaneler ve Medeniyet Tarihi İle İlgili Efsaneler 203
2.2.1. Bînevâ Baba (Apabuş Baba) 204
2.2.2. Bazı Yerler ile İlgili Efsaneler 208
2.2.2.1. İmparator Eşinin /Tekfur Kızının Termal Sularında Yıkanarak İyileşmesi 208
2.2.2.2. Ferhat Kayası 211
2.2.2.3. Sıcak Su Denizi 212
2.2.2.4. Termal Âşıklar Yolu Efsanesi 212
2.2.2.5. Padişahın Kızının İzi Taşta Kalmış 213
2.2.2.5. Süt Çeşme 214
2.2.2.6. Denizçalı Adı 214
2.2.3. Dip Tarihi (Prehistorya) ve İlk Zamanlar İle İlgili Efsaneler 214
2.2.3.1. "Yalova" Adı Efsanesi / Herkül Efsanesi 215
2.3. Tabiatüstü Varlıklar ve Kuvvetler/Mitik Efsaneler 216
2.3.1. Tabiatüstü (Sihrî) Kuvvetlere Sahip Kimseler 216
2.3.1.1. Üç Azizeler: Menedora, Metrodora ve Nymphodora 216
2.3.1.2. Sudaki Makas 218

2.3.2. Değişmiş Varlıklar 219
2.3.2.1. Her Şeyi Anlatan Kaval 219
SONUÇ 220
KAYNAKÇA 228
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ 245
EKLER 252
1.ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI TOPLANTI TUTANAĞI 252
FOTOĞRAFLAR 253
ÖZ GEÇMİŞ 292

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: İl ve ilçelere göre Yalova'nın nüfusu ……..……..…55
Tablo 2: Yalova Termal sularının özellikleri …….…….…….…… 66
Tablo 3: Yalova Armutlu termal sularının özellikleri …….…….…..67

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sosyal gruplara göre köylerin dağılımını ve sayısını gösteren pasta grafik …..10

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Yalova ilçe, belde ve köyleri gösteren harita……..…..…9
Harita 2: Yalova Mülkî İdare il haritası……..……..……...54
Harita 3: Yeşil- mavi turizm seyir yolu…….....57
Harita 4: Su yüzeyleri haritası ……..… 58
Harita 5: Termal planı ……161

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Baş Melek Mikail kabartması 60
Fotoğraf 2: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak imzaladığı "Fransız Henry Frost"u getirtmek için alınan malî karar…….……64
Fotoğraf 3: Üç azizeler efsane metni……..……..217
Fotoğraf 4: Yalova les bains. Vue générale - Yalova Dağ Hamamları ……..……..253
Fotoğraf 5: Kurşunlu Banyo ……..……...253
Fotoğraf 6: Niyet Kemeri ...….....…….…….……..254
Fotoğraf 7: Kelebek merdivenler ……. ...……..……...254
Fotoğraf 8: Âşıklar Yolu …….…….…….....255
Fotoğraf 9: Termal girişi …….…….255
Fotoğraf 10: Termal Otelin karşısında çiçeklerle tasarlanmış Türk bayrağı…..…….....256
Fotoğraf 11: Üvezpınar'da derleme sırasında çekilen bir görüntü ……..……..256
Fotoğraf 12: Kurşunlu Hamamı üzerindeki tabela.....….257

Fotoğraf 13: Valide Hamam girişindeki Arapça Ayet……..……...…..…257
Fotoğraf 14: Termal kaplıcaları……...….258
Fotoğraf 15: Göz Suyu…..…….……..…..…258
Fotoğraf 16: Nefes- Buhar kürü …….……..….....259
Fotoğraf 17: Mide Suyu…….……....……..259
Fotoğraf 18: Mide Suyu iç kısım…….…….……260
Fotoğraf 19: Termal'deki Kilise Kalıntıları ……..……..……..……..…260
Fotoğraf 20: Termal Valide Banyo, erkekler bölümü, sıcaklık kısmı, şoklama havuzları .....…..…261
Fotoğraf 21: Termal Valide Banyo, kadınlar bölümü, sıcaklık kısmı, ortak havuz.....261
Fotoğraf 22: Termal Valide Banyo, kadınlar bölümü, sauna...……...……...262
Fotoğraf 23: Valide Banyo, kadınlar bölümü, göbek taşı (Termal)…….....….……262
Fotoğraf 24: Termal Valide Banyo, erkekler bölümü, yarım ay biçiminde göbek taşı ..263
Fotoğraf 25: Termal Valide Banyo girişi, tüm hamamların fiyat listesi.....…....263
Fotoğraf 26: Kaplıca suyunun faydaları ve sakıncalı olduğu durumlar tabelası 264
Fotoğraf 27: Armutlu Termal Hamamı'nda Uyarıları anlatan levha…….....264
Fotoğraf 28: Armutlu dağ hamamları, erkekler bölümü, tarihî havuz. ……..……265
Fotoğraf 29: Armutlu dağ hamamları, kadınlar bölümü, orta havuz. ……265
Fotoğraf 30: Armutlu dağ hamamları, kadınlar bölümü, göbek taşı……..……266
Fotoğraf 31: Armutlu dağ hamamlarında kaplıca suyunun kaynağının olduğu bölge...266
Fotoğraf 32: Armutlu Termal Hamamı, erkekler bölümü-eski hamam…….267
Fotoğraf 33: Armutlu Termal Hamamı, Kadınlar Bölümü, Yeni Hamam ……..……..267
Fotoğraf 34: Armutlu Tarihî Fıstıklı Hamamı…….....268
Fotoğraf 35: Tarihî Gacık Hamamı.....……...268
Fotoğraf 36: Hersekzade Ahmet Paşa Külliyesi sınırlarında bulunan hamam…....….269
Fotoğraf 37: Çınarcık yakınında su kemerlerinin eski görüntüsü……..……269
Fotoğraf 38: Gelin hamamı için süslenen kurnalar (Armutlu) ……..……270
Fotoğraf 39: Gelin hamamı için sunulan ikramlar ……..……..270
Fotoğraf 40: Gelinin hamam takımı ……..…271
Fotoğraf 41: Gelin hamamında kına yakılan gelin.....…….…..… 271
Fotoğraf 42: Millî Güreşçi Süleyman Sırrı Acar ile derleme anından bir görüntü 272
Fotoğraf 43: Koru'da Derleme anında çekilmiş kaynak kişilerden bir görüntü….……272

Fotoğraf 44: Sugören'de kaynak kişilere ait derleme sırasında çekilmiş bir görüntü....273
Fotoğraf 45: Sugören'de Kanlı Dere Mevkii…….…….....273
Fotoğraf 46: Sugören'de Hıdırellez'de su dolu dilek kazanı……...….....274
Fotoğraf 47: Sugören'de Hıdırellez zamanı niyet çekme âdeti için hazırlanmış malzemeler ve su dolu kazan...…….....…….....…274
Fotoğraf 48: Sugören'de Hıdırellez'de kadınlar dileklerini suya söylerken çekilmiş bir görüntü.....275
Fotoğraf 49: Sugören'de Hıdırellez'de su dolu kazanı gül ağacını altına taşıyan kadınlar.....275
Fotoğraf 50: Sugören'de kaynak kişilerle yapılan görüşme anından bir görüntü.....276
Fotoğraf 51: Süt Çeşme .....…….....276
Fotoğraf 52: Süt Çeşme …….....…….....277
Fotoğraf 53: Sugören'de derleme anından bir görüntü.....……277
Fotoğraf 54: Çınarcık'ta kaynak kişilerin derleme anında çekilmiş bir görüntüsü …..278
Fotoğraf 55: Samanlı'da kaynak kişilerin derleme anında çekilmiş bir görüntüsü…....278
Fotoğraf 56: İlyasköy'de suyla korkuluk çıkarma uygulaması anından bir görüntü.....279
Fotoğraf 57: Suyla korkuluk çıkartma işleminde suya atılan soğan kabukları ve parça ekmek ……....279
Fotoğraf 58: Kurşun dökme uygulaması için suya atılan kırmızı ip ve madenî para..…280
Fotoğraf 59: Suya kurşun dökme anından bir görüntü ……..…280
Fotoğraf 60: Kurşun dökme pratiği sonrasında kaptaki suyu üç yudumda içme işlemi sırasında çekilen bir görüntü.....…….…281
Fotoğraf 61: Kurşun dökme pratiğinde kullanılan malzemeler……..…281
Fotoğraf 62: Kurşun dökme pratiği sonrası suyun gül ağacının dibine dökülmesi…....282
Fotoğraf 63: Geyikdere'de derleme sırasında çekilen bir görüntü……....282
Fotoğraf 64: Havuzdere'de derleme anından bir görüntü……..283
Fotoğraf 65: Güneyköy'de Asa suyu kerametine sahip olduğuna inanılan zâtların türbeleri .....……..……283
Fotoğraf 66: Örencik'te Asa suyu niteliğine sahip olduğuna inanılan Gelin Çeşme.....284
Fotoğraf 67: İnebeyli'de Gelincik Erenleri mezarı.....……..…284
Fotoğraf 68: Gelincik Erenleri mezarına adaklık bırakılan bebek tulumu.....285
Fotoğraf 69: Gelincik Erenleri mezarının yanındaki metruk çeşme.....……...285

Fotoğraf 70: Örencik'te derleme anından bir görüntü...……..……..286
Fotoğraf 71: Kılıçköy'de derleme anından kaynak kişilerin bir görüntüsü.....…….286
Fotoğraf 72: Kurtköy'de derleme anından bir görüntü...…….……..287
Fotoğraf 73: Şenköy'de derleme anında çekilmiş Kaynak kişilerden bir görüntü….....287
Fotoğraf 74: Fıstıklı balıkçı barınağında ağ onarım işlemi sırasında çekilen görüntü...288
Fotoğraf 75: Aktoprak'ta derleme anından kaynak kişinin bir görüntüsü...……..288
Fotoğraf 76: Subaşı'nda derleme anından kaynak kişinin bir görüntüsü.……..…289
Fotoğraf 77: Güneyköy'de derleme sırasında çekilmiş bir görüntü..……....289
Fotoğraf 78: Çaıca'da derleme anında çekilmiş bir görüntü....……..290
Fotoğraf 79: Çavuşköy'de derleme anında çekilmiş bir görüntü.....……....290
Fotoğraf 80: Sermayecik'te derleme anında çekilmiş bir görüntü ……....291

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgi	**Kısaltma**
Baskı	b.
Bakınız	bk.
Cilt	C.
Çeviren	çev.
Editör	ed.
Hazırlayan	haz.
Kanyak kişi	KK.
BM	Birleşmiş Milletler
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
ve benzeri	vb.
ve diğerleri	vd.
vesaire	vs.

GİRİŞ

Su, doğadaki tüm canlılar ve yaşamsal döngü için en mühim olan unsurdur. Suya erişim, insanlar için temel bir ihtiyaç ve haktır. Tüm insanlar, bilhassa yaşamsal önem arz eden konularda eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalıdırlar. İnsan hakları, herhangi bir durum, ırk, dil, cinsiyet, din gözetmeksizin her insan için geçerli olan haklardır.

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından benimsenen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin üçüncü maddesinde her insanın yaşam, hürriyet ve kişi emniyeti hakkı olduğu yazmaktadır.[1] Bu maddeye göre su, ferdi hayatta tutmak için gerekli temel gereksinim dolayısıyla da suya erişim hakkı temel bir haktır. Birleşmiş Milletler (BM), 2010 yılında suya erişimi temel bir insan hakkı olarak tanıyan bir karar almıştır.[2] Bu kararda insanların temiz, güvenli ve erişilebilir içme suyuna sahip olma hakkının bulunduğunu vurgulanmaktadır. Sanayiden tarıma, ekosistem dengesinden enerji üretimine dek pek çok alanda su, büyük öneme sahiptir. Dünya üzerinde su kaynakları eşit dağılmamıştır. Temiz suya erişimin bir insan hakkı olarak günümüzde hâlâ sağlanamadığı ve birçok ülkede su kaynakları üzerinde anlaşmazlıkların olduğu bilinmektedir. Bu sebeple ülkeler arası diplomatik ilişkilere su politikaları da yön vermektedir. Bu politikalar devletlerin yönetim anlayışlarında önemli yere sahiptir.

Yaşamı sürdürmenin temel şartlarından biri olan su yalnızca fiziksel bir ihtiyaç, insanların sağlığı, temizliği, beslenmesi vb. koşullar için gerekli bir madde değildir. İnsanoğlu, müşterek biçimde binlerce yıllık inanç tecrübesinde suya ve suyla ilişkili olan tüm varlıklara kutsallık atfetmiştir. Bu durum günümüzde disiplinler arası biçimde pek çok araştırmaya da konu olmuştur. İnsanlığın inanç dünyasında ve dini hayatında önemli rol oynayan su, bir sembol olarak da dinler tarihi, din fenomenolojisi, mitoloji gibi araştırma alanlarında karşımıza çıkmaktadır.

Doğa unsurlarının içinde maddi ve manevi yönüyle kültürel sembollerin başında gelen su, arınma, şifalandırma, bereket ve kutsiyet anlam ve işlevlerle dünyada muhtelif halk inançlarının merkezinde yer almıştır. "Anasır-ı Erbaa" biçiminde tanımlanan evrenin

[1]Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 30 Eylül 2025, https://ww1.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm?usid=25&utid=7651487919.
[2]Bk. Birleşmiş Milletler Basın Duyurusu, 30 Eylül 2025, https://press.un.org/en/2010/ga10967.doc.htm?utm_source.

dört ana maddesinden biri sudur.[3] Evrensel anlamda "yaşamın özü" özelliğini atfedebileceğimiz su; uygarlıkların en eski dönemlerine bakıldığında "hayat verici olma" özelliği sebebiyle, yaratılışın simgesi olmuş; sonsuzluk, arınma, yenilenme gibi işlevlerle bütünleşmiştir. Tarihte bilinen ilk uygarlıklardan biri olan Sümerlerin Enuma Eliş'in de su, ilksel olandır[4]. Uygarlıkların kolektif düşüncelerinde ise su, kötülükleri kovan bir güçtür. Akkuş Mutlu'nun aktardığı üzere yapılan kazılarda ele geçen tabletler Asur döneminde kötülüklerin suyla defedilmesi ritüelleri mevcuttur.[5] Anadolu'da Hititler dönemi için su kültünün varlığını ortaya koyabilecek kaya anıtlarının[6] mevcut olduğu bilinmektedir. Zira Hititler, Anadolu'nun coğrafi koşullarında dağlardan inen pınarların, akarsuların yerin altına da ulaşarak yer altı tanrıları ile dağ tanrılarına eriştiğini düşünmekteydiler. Bu bakış açısıyla tüm doğa olaylarını anlamlandırmaya çalışmışlardır. Ayrıca Kocael'e göre arkeolojik kalıntıların yanı sıra Hititlerin yazılı kaynaklarında suyun kutsallığına dair veriler mevcuttur.[7] Suyun kutsal oluşu ve bu inanış etrafındaki ritüeller, biçim ve isim değiştirerek eski Anadolu uygarlıklarında, antik Yunan ve Roma devirleri ile geç antik çağdaki Hristiyanlık inançlarında da devam etmiştir.

Türk kültürüne baktığımızda suyun canlılığın, bereketin ve doğurganlığın sembolü olduğunu söylemek mümkündür. Suyun kapsayıcı bir rolü vardır. Dinî, kültürel ve mitolojik anlamları oldukça fazladır. Ritüellerde yeri büyüktür. Eski Türk dini kaynaklı inanış ve uygulamalar, Türklerin İslamiyet'e geçişleriyle beraber yeni dine aktarılmıştır. Din değişikliğiyle beraber yer değişikliği de yapan göçebe Türkler, yerleşik hayata geçtiklerinde, gerek yeni gittikleri coğrafyada karşılaştıkları medeniyetlerden öğrendiklerini gerekse eski Türk dininde mevcut kadim inanış ve pratikleri sentezleyerek yeni bir forma dönüştürmüşlerdir.

Eski Türk dinine genel hatlarıyla bakıldığında; Türklerin tabiat kuvvetlerine dâhil saydıkları doğadaki pek çok güç etrafında çeşitli inanışlar ve pratiklerin mevcut olduğu görülmektedir. Turan'a göre Türklerin tabiat kuvvetleri inanışları, temel olarak üç

---

[3] H. Bekir Karlıağa, "Anâsır-ı Erbaa," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/anasir-i-erbaa, erişim 4 Ekim 2025.
[4] Alexander Hediel, *Enuma Eliş: Babil Yaratılış Destanı*, çev. Dr. İsmet Birkan (Ankara: Ayraç Yayınları, 2000), 24.
[5] Suzan Akkuş Mutlu, "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9 (2014): 278–293, 289.
[6] Ayrıntılı bilgi için bk. Tuğçe Kocael, *Anadolu'da Su Kültü ve Letoon Kutsal Alanı* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019), 8–20.
[7] Kocael, *Anadolu'da Su Kültü ve Letoon Kutsal Alanı*, 13.

kategoride toplanabilir. Bunlardan ilki güneş ve ay kültüdür. İkinci grupta yıldız ve gezegen kültleri yer alır. Diğer grup ise yer ve su kültüdür. Yer ve su kültü de kendi içinde; dağ kültü, orman kültü, ateş kültü, su kültü, toprak, taş ve kaya kültü olmak üzere altı kategorilidir.[8]İslamiyet öncesi Türk topluluklarında su kutsaldır. Eski Türkler nehir, deniz, akarsu gibi su kaynaklarında özel güçler bulunduğuna ve bu kaynakların içlerinde bir ruh barındırdığına inanmış ve çeşitli şekillerde bunları kutsamışlardır. Maniheizm, Budizm, Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet gibi diğer dinler bünyesinde de bu inanış devam etmiştir.[9]Eski Türklerde mevcut "ıduk yer-sub" ifadesi ve suya kutsallık atfetme hâli İslamiyet ile farklı biçimlerde süregelmiştir. Eski Türklerin inanışlarında mevcut bu kültlere dair pratiklerin izlerinin İslamiyet ile sentezlenerek dinî ve sosyal hayatta günümüzde görülüyor olması çalışmalara konu olmaktadır.

UNESCO'nun 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde, "Kaliteli Eğitim" başlıklı hedefin alt hedefi olarak "*tüm öğrenenlerin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden bilgi ve beceriler kazanmalarını sağlamak; bunlar arasında sürdürülebilir yaşam tarzları, küresel vatandaşlık, kültürel çeşitlilik, kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdir edilmesi.*" yer almaktadır.[10] Bu hedef doğrultusunda araştırma alanında suya yüklenen anlamın yanı sıra İslam inancının hâkim olduğu bir toplumda su kültünün inanışlarda nasıl yaşatıldığı, mitolojik izlerinin hangi ritüellerde karşımıza çıktığı, suyun etrafında oluşan çeşitli inanış, tabu ve kaçınmaların neler olduğu tespit edilerek suyla ilgili kayıt altına alınan bu geleneksel bilgilerin, pratiklerin ve duyarlılıkların gelecek nesillere aktarımına katkı sağlanacaktır. Çalışma, Yalova'da derlenen ve kültürel mirasın bir parçası olan suya dair tüm bu verilerin kaybolmadan kayıt altına alınmasının yanı sıra inanç ve uygulama temelli çalışmalara katkı sağlayacak olması açısından da önemlidir.

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Yalova'da su etrafında şekillenen inanışlar, ritüeller, pratikler ve halk anlatıları incelenerek su kültünün günümüzde İslam inancı çerçevesinde nasıl

[8] Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* (Ankara: Bilgi Yayınları, Ekim 2005), 5, 128.
[9] Hüseyin Uçar, "Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü, *Kültür Araştırmaları Dergisi*,7 (2020) : 24–47, 24.
[10] *Learning with Intangible Cultural Heritage for a Sustainable Future*, UNESCO, 30 Eylül 2015, 16, https://ich.unesco.org/doc/src/Learning_for_ICH_for_a_sustainable_future.pdf.

yaşatıldığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen verilere göre yağmur yağdırma törenlerine, doğum ve ölümle ilişkili su pratiklerine, korunma ve şifalanma uygulamalarına, kutsal su inançlarına, efsane ve memoratlara yer verilmiştir.

Yalova'da suyla ilgili ritüellerin temelinde İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminden aktarılan kadim inanışların bulunup bulunmadığı ve bu uygulamaların İslamiyet'le uyumlu hâle getirilerek nasıl sürdürüldüğü tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma sırasıyla literatür taraması, nitel araştırma modeline göre yapılan saha çalışması, sahadan elde edilen verilerin uygun başlıklar altında tasnif edilmesi ve içerik analizi olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada öncelikle su kültü ile ilgili akademik çalışmalar titizlikle taranmış; bu tarama sayesinde konunun teorik zemini ortaya konmuştur. Elde edilen bilgiler doğrultusunda saha çalışmasında incelenecek konuların ana başlıkları oluşturulmuştur. Mitolojik boyutu bulunan su kültünün izlerinin sözlü kültürel bellekte hangi yollarla aranması gerektiğine ilişkin metodolojik karar da incelenen çalışmalar sayesinde şekillenmiştir. Böylelikle saha çalışması kuramsal temellere dayandırılarak gözlem ve veri toplama süreci daha sistematik bir çerçevede yürütülmüştür.

1.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın amacına en uygun araştırma yöntemlerinden biri olan nitel yöntemdir. Bu yöntem, insan grup davranış ve düşüncelerine odaklanmaktadır. Yıldırım'ın aktardığına göre nitel araştırmalarda "gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi ve doküman analizi" biçiminde dört farklı gruba ayrılarak veri toplanabilmektedir. Verilerin geçerliliği ve sonuçların doğru oluşu önemlidir. Bu sebeple de araştırmacı konusuna ve hedef kitlenin özelliğine göre birden çok araştırma yöntemini kullanabilir.[11]

[11] Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 10, 88.

Bu tez çalışması kapsamında araştırma alanında gözlem[12], görüşme[13] teknikleri kullanılmıştır. Verilerin toplanma sürecinde doğru veriye ulaşabilmek için yönlendirilmiş görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Derlemeci konuya dair önceden hazırladığı soruları belirli bir düzende ve sıra içerisinde kaynak kişilere yöneltmiştir. Kaynak kişilerin verdikleri cevaplar kaydedilmiştir. Görüşmeler sırasında doğal ortam tercih edilmiştir. Araştırmanın saha çalışması aşamasında, gözlem tekniği özellikle suyun gündelik yaşamda ve ritüel bağlamlarda nasıl kullanıldığını yerinde tespit edebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Bu kapsamda gelin hamamı uygulamaları, kaplıca ve hamamlarda gerçekleştirilen ritüeller, ölüm âdetlerinde suyun kullanımı, kurşun dökme, suyla korkuluk çıkarma gibi pratikler doğrudan gözlemlenmiştir. Gözlem yoluyla elde edilen veriler, bu uygulamaların icra biçimleri, mekânsal özellikleri, katılımcı profilleri ve ritüel sırasında kullanılan sembolik unsurlar dikkate alınarak kayıt altına alınmıştır. Gözlem tekniği, görüşme yöntemiyle elde edilen sözlü verilerin doğrulanması ve derinleştirilmesi açısından çalışmanın veri toplama tekniği kısmında tamamlayıcı bir işleve sahiptir. Bunun yanı sıra, kaynak kişilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla inanç ve uygulamalara ilişkin bireysel anlatılar da derlenmiştir. Saha çalışması sürecinde elde edilen tüm veriler, araştırmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda sistematik biçimde değerlendirilmiş ve derlenen bilgiler üzerinden içerik analizi yapılarak suya dair ortak işlevler ve yüklendiği anlamlar ortaya konulmuştur.

1.4. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Tez çalışmasının veri toplama sürecinde araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen konu çerçevesinde yazılı kaynaklara ulaşılmıştır. Konuya ilişkin yazılı kaynakların oluşturduğu teorik zemin üzerinde, alan araştırması yöntemlerini konu edinen çalışmalardan da faydalanılarak sahada kullanılacak derleme soruları oluşturulmuştur. Suyun kültürel işlevini, inanç sistemleri içindeki konumunu ve taşıdığı sembolik anlamları ortaya çıkaracak soruların geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Örneğin; büyü ve sihirle ilgili inanışlar bağlamında suyun hangi işleviyle kullanıldığı, doğurganlığı arttırdığına inanılan suların olup olmadığı, nazardan korunmak için suyla

[12] Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005),126; Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010), 67–71; Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019), 81–88.

[13] Dr. Ahmet Güler, Dr. Mustafa Bülent Halıcıoğlu ve Dr. Serkan Taşğın, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 2, 103.

yapılan uygulamaların neler olduğu vb. temalar ilgili alan yazından araştırılmıştır. Gözlem ve görüşmeler sırasında bu gibi temaları derinleştirerek sözlü kaynakların verebileceği yüzeysel cevapların önüne geçebilmek için sorularda detaylara yer verilmiştir. Örneğin; cenaze sonrası gerçekleştirilen suya dair pratiklerin neler olduğuna dair genel bilgilerin tespit edilmesinin yanı sıra cenazenin çıktığı bir evde su dolu kapların boşaltılması pratiğinin bulunduğu bilgisinin kayıt altına alınmasının yanı sıra arka planındaki inanışın ne olduğu da alan araştırması sırasında bilhassa araştırılmıştır. Bu sayede suyla gerçekleştirilen pratiklerin ardındaki inanış ve suyun üstlendiği işlev gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında bütüncül bir yaklaşımla ortaya konmuştur.

Derleme sorularının oluşturulmasından sonra çalışmanın alan araştırması kısmının gerçekleştirilebilmesi için gerekli etik kurul izni başvuruları Bursa Uludağ Üniversitesi Etik Kurulu'na yapılmıştır. Kurul tarafından verilen onayın ardından kaynak kişileri belirleme aşamasına geçilmiştir. İlin önde gelen isimlerinden, dernek başkanlarından, mahalle muhtarlarından ve köylerde tanınan kişilerden yardım alınarak kaynak kişiler belirlenmiştir. Görüşmelerde elde edilen veriler ve yapılan gözlemler doğrultusunda yazılı kaynaklar sürekli taranmaya devam etmiş böylece kuramsal çerçeve ile alandan toplanan veriler arasındaki bağ sağlamlaştırılmıştır.

Alan araştırmasında yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak veri toplanmıştır. Geçiş dönemlerine dair 49 soru, suyun etrafında oluşan inanmalar, sözlü anlatmalar ve pratiklere dair 200 soru, halk hekimliği başlığı altında 44 soru, şifalı ve kutsal kabul edilen suların etrafındaki inanışlar ile hamamlarda gerçekleştirilen uygulamalara dair 63 soru olmak üzere kaynak kişilere toplamda 356 soru yöneltilmiştir[14]. Verilen cevaplar ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kaydına izin vermeyen bazı kaynak kişilerin sorulara verdiği cevaplar not edilerek derlemeci tarafından kayda geçirilmiştir. Derlenen malzemelerin yazıya geçirilmesinin ardından elde edilen bilgiler tez çalışmasının ana başlıkları doğrultusunda tasnif edilmiştir. Metin

[14] Bu soruların hazırlanmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Saim Sakaoğlu, *Sahada Derleme Metotları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988), Fikret Türkmen, *Sahada Folklor Derleme Teknikleri* (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992), Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010).

içinde derlenen bilgilerin sonuna hangi kaynak kişiden alındığını göstermek için KK.1, KK.2 şeklinde numaralandırma düzeni oluşturulup eklenmiştir.

Kullanılan görüşme formları ile geçiş dönemi geleneklerinde suyun etrafında oluşan inanış ve uygulamalarla ilgili verilerin derlenmesi için hazırlanan soruların büyük çoğunluğu kadınlara sorulurken araştırma alanında suya dair anlatmalar, memorat ve efsaneler hakkında kadın ve erkeklere hemen hemen eşit sayıda sorular sorularak sözlü bellekteki veriler kayıt altına alınmıştır.

Derlenen malzemelerin yazıya geçirilmesi sırasında İstanbul Türkçesi esas alınmıştır. Bu sebeple çalışmada herhangi bir transkripsiyon işareti mevcut değildir. Yapı ve zaman bakımından bozuk ya da anlatım bozukluğu bulunan cümleler; özü korunarak yazıya kurallı biçimde geçirilmiştir. Yer adları ve yöreye ait bazı sözcükler ağız özelliğinde olduğu şekilde yazıya geçirilmiştir.

Kaynak şahıslarla yapılan görüşmeler 2022-2024 yılları arasında çeşitli zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yapılacağı yerler ve zaman dilimi kaynakların isteğine bırakılmıştır. Gönüllülük esasıyla gerçekleştirilen görüşmeler, genellikle evlerin bahçelerinde, kahvehanelerde veya cami avlularında yapılmıştır. Hava koşulları da kaynak kişilerle görüşmenin planlanmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Kaynak kişi görüşmeleri için uygun mekân bulmak, yol durumu açısından da gidilecek köye kolay ulaşım sağlamak açısından derlemeler genellikle ilk ve sonbahar ayları ile yazın gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bazı kaynak kişilerin bu mevsimlerde tarla işleriyle meşgul olmaları ya da tatilde bulunmaları sebebiyle görüşmeler için uygun zamanı belirlemek zaman zaman güç olmuştur.

Araştırmacının cinsiyetinin saha çalışmalarında bazen kolaylaştırıcı bazen de zorlaştırıcı bir etken olduğu bilinmektedir. Çalışmanın veri toplama sürecinde özellikle kadınlarla doğum, ölüm âdetleri gibi geçiş dönemi ritüelleriyle kısırlık, kısmet açma, hastalıklar ve halk hekimliği kapsamlı tedavi biçimleri gibi konularda daha açık ve güvenli bir iletişim sağlanabilmiştir. Öte yandan erkek kaynak kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerde özellikle kırsal alanlarda, köy kahvehanelerinde rahat ve doğal bir iletişim sağlayabilmek amacıyla derlemeciye eşlik eden, bir başka kişiye ihtiyaç duyulmuştur.

Çalışmanın sözlü edebiyat ürünleri kısmı için veri toplanırken de bazı güçlükler yaşanmıştır. Kaynak kişiler, türkü, masal, ninni ve mani gibi sözlü ürünleri söylemekten

çoğu zaman kaçınmışlardır.“Ben bilmiyorum, ben türkü söyleyemem, sözleri aklıma gelmiyor şimdi, babaannem çok daha iyi bilirdi sağ olsaydı o anlatırdı.” biçiminde kısa cevaplar vererek görüşmeyi sonlandırmayı tercih etmişlerdir. Buna ek olarak ulaşılabilen sözlü edebiyat ürünlerinin suya dair olma sınırının bulunması da çalışmada kayıt altına alınan verilerin sayısında azaltıcı bir etki oluşturmuştur. Ayrıca geçiş dönemlerinden sünnet ve askerlik uygulamaları kapsamında suya dair herhangi bir pratiğe ulaşılamaıştır. Suyla ilgili anlatılagelen masal, ninni, türkü, mani gibi sözlü halk edebiyatı ürünleri yeterli veriye ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra sözlü kaynakların suya dair efsane ve memorat anlatma eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Yalova, Marmara Bölgesi’nde bulunan bir ildir. Farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların ilde yapılan saha çalışması ile eş zamanlı olarak aynı köylere ziyarette bulunmaları nedeniyle bazı köy muhtarları görüşmelere zaman ayıramayacaklarını açıkça belirtmişlerdir. Ancak genel olarak çoğu muhtar veya köyün/beldenin/mahallenin ileri gelen isimleri görüşme taleplerine olumlu yaklaşmış ve kaynak kişilerle bir araya gelinmesini sağlamışlardır. Yalova’nın kozmopolit yapısı nedeniyle farklı kökene sahip topluluklar aynı köy veya beldelerde bir arada yaşamaktadır. Elbette Yalova’da yaşayan sosyal grupların çeşitli oluşunun veri toplama sürecini ve çıkan sonuçları etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu durumun geleneklerin birbirlerinden etkilenmiş olma ihtimalini arttırdığı bilinmektedir. Ancak bu çalışmada belirli bir sosyal grubun belleğinde yaşayan suya dair inanış ve pratiklerin konu edinilmesi amaçlanmamıştır. Araştırma alanı olarak Yalova seçilirken ilde yaşayan çeşitli sosyal grupların bulunması faktörü de hesaplanmıştır. Su kültü evrensel bir olgudur. Ayrıca suyun temsil ettiği sembol ve sahip olduğu işlevler kolektif bellekte ortaktır. Dolayısıyla derlemeler sırasında elde edilen veriler de ortaklık içerecektir. Araştırma verileri, gözlem ve görüşmeler sırasında ses kayıt cihazının yanı sıra video, kamera, fotoğraf makinesi ve akıllı telefon kullanılarak kayıt altına alınmıştır.

1.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Bu tez çalışmasının evreni[15]araştırma alanı olarak belirlenen Yalova’da Manav, Balkan, Kafkasya ve Karadeniz göçmenlerinin yaşadığı bölgelerdir. Çalışmanın

[15] Araştırma verileri toplanır ve evrende genellenir. Prof. Dr. Satılmış Tekindal, *Nicel, Nitel, Karma Yöntem Araştırma Desenleri ve İstatistik* (Ankara: Nobel Yayınları, 2023), 150.

örneklem grubu[16]nu ise Yalova'nın 6 ilçesine bağlı 32 köy ve 6 beldede yaşayan Manav, Balkan, Karadeniz ve Kafkas göçmeni gruplar oluşturmaktadır. Yalova'daki yerleşim alanlarını gösteren harita aşağıdadır.

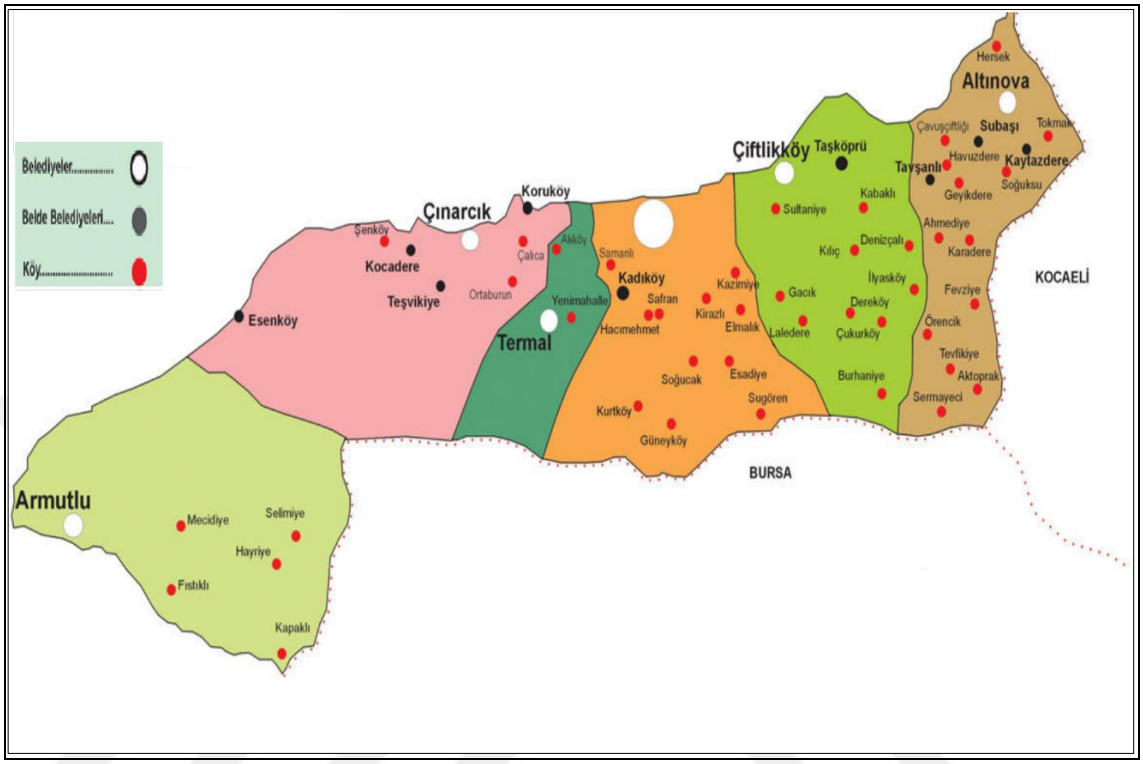

Harita 1: Yalova ilçe, belde ve köyleri gösteren harita[17]

Derlemelerin yapıldığı örneklem grubu içinde bulunan Dereköy, Gacık, Denizçalı, İlyasköy, Samanlı, Kabaklı, Akköy, Fıstıklı, Kapaklı, Hersek, Şenköy ve Çalıca'da yaşayanlar kendilerinin Manav olduğunu; Laledere, Kılıç, Sugören, Ahmediye, Çavuşçiftliği, Geyikdere, Havuzdere, Sermayecik'te yaşayan kaynak kişiler kendilerinin Balkan göçmeni olduğunu; Soğuksu ve Tokmak köylerinde yaşayanlar Bosna Hersek'ten geldiklerini; Güneyköy, Kurtköy, Örencik, Üvezpınar, Yenimahalle, Gökçedere'de yaşayan sözlü kaynaklar kendilerinin Karadeniz ve Kafkasya'dan göç ettiklerini;

[16] Örneklem, bir araştırma için evreni temsil edebilecek şekilde üzerinde çalışma yapılabilecek grup. Bk. Tekindal, *Nicel, Nitel, Karma Yöntem Araştırma Desenleri ve İstatistik*, 154.
[17] Yalova Ticaret ve Sanayi Odası, "*Yalova Haritası*," https://www.ytso.org.tr/yalova-haritasi, erişim 30 Eylül 2025.

Aktoprak, Tevfikiye, Fevziye köylerinde yaşayan kaynak kişiler ise kendilerinin Çerkez asıllı olduklarını ifade etmişlerdir[18].

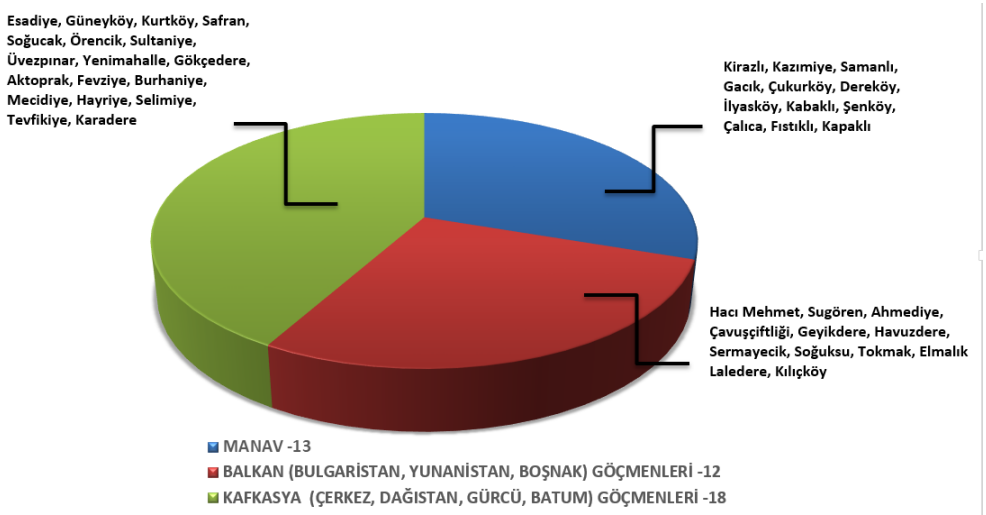

Şekil 1: Sosyal gruplara göre köylerin dağılımını ve sayısını gösteren pasta grafik.

Tezin alan araştırması sırasında 119 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Bu kaynak şahısların içinde yaşadıkları kültürü tanıyan ve aktarabilen; geçiş dönemlerinde gerçekleştirilen pratiklerden haberdar olan, nesiller arası sözlü aktarımı bulunan kaynak kişiler olmalarına dikkat edilmiştir. Özellikle geçiş dönemlerinde uygulamalarda değişiklik olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla da farklı yaş gruplarından kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. En genç kaynak kişi 2002; en yaşlı kaynak kişi ise 1933 doğumludur. Görüşülen kaynak kişilerin adı, soyadı, doğum tarihi, öğrenim durumu, medeni durumu ve mesleğiyle ilgili bilgiler de kaydedilmiştir. Bu bilgiler, çalışmanın kaynakçasından sonra "Kaynak Kişi Listesi" başlığıyla verilmiştir.

1.6. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

1.6.1. Araştırmanın Varsayımları

- Yalova'nın her ilçesine gidilmiştir. Bu görüşmeler doğrultusunda, Altınova, Armutlu, Termal, Merkez, Çınarcık ve Çiftlikköy ilçelerine bağlı 6 belde ile 30 köy belirlenerek araştırmanın evrenini temsil etmede yeterli görülmüştür.

[18] Yalova'da Fıstıklı, Kapaklı, Akköy gibi pek çok köyde, belde ve ilçe merkezinde yukarıda ifade edildiği üzere salt bir sosyal grup çoğunluğu bulunmaktadır. Ancak Manavlar ile Balkan göçmenleri veya Gürcüler ile Rize'den göç edenler ya da muhtelif Anadolu il ve ilçelerinden (Tokat, Erbaa, Ürgüp, Göreme, Malatya, Kastamonu gibi) gelen ve köylere yerleşen ailelerin bulundukları ve bir arada yaşadıkları kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir (KK.3, KK.99, KK.108).

- Kaynak kişilerin araştırmaya gönüllü olarak katıldıkları ve soruları içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.
- Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının yeterli olduğu varsayılmıştır.
- Nitel yöntemin araştırma için uygun olduğu varsayılmıştır.

1.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, Yalova'nın Altınova, Armutlu, Termal, Merkez, Çınarcık ve Çiftlikköy ilçelerine bağlı Subaşı, Taşköprü, Kadıköy, Teşvikiye, Esenköy, Koru beldelerine bağlı örneklem grubunda yer alan 30 köy ve mahallede yaşayan Manav, Karadeniz, Kafkas ve Balkan göçmenleri ile sınırlıdır.
- Araştırma görüşme ve gözlem teknikleriyle sınırlıdır.
- Elde edilen malzemenin işlenmesi Yalova'da suyun etrafında gelişen pratik ve inanmalarla; geçiş dönemlerindeki gelenek, görenek, âdet ve inançlarla, sözlü edebiyat ürünleri ile suya dair halk hekimliği kapsamlı uygulamalarla sınırlıdır.
- Araştırma "Yalova" ve "su kültü" ile sınırlandırılmıştır.

2. SU KÜLTÜ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Su, toplumlar tarafından yalnızca biyolojik bir gereklilik ya da doğal kaynak olarak değil; aynı zamanda kutsal, metafiziksel ve kültürel anlamlarla yüklü bir unsur olarak da algılanmıştır. Bu algının sonucu olarak da suyun etrafında gelişmiş inanç ve ritüeller bütünü ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede suyun kutsallığını merkez alan pratikler ve sembolik anlamlar su kültü[19]nü oluşturmuştur. Kaotik sular, deniz tanrıları, kaynak sularına atfedilen kutsiyet gibi sayısı arttırılabilecek pek çok sözcük grubundan da anlaşılacağı üzere toplumlarda modern dönemde dahi devam eden "kutsal olan su" algısının çeşitli halk inanışları ve ritüeller içerisinde yaşadığını görmek mümkündür.

Tabiat kültleri hakkında dünyada ve ülkemizde muhtelif çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı "su kültü"nü doğrudan araştırma nesnesi olarak ele alırken bir kısmı da konuyu, eski Türk inanç sistemi içerisinde diğer tabiat unsurlarına yönelik inançlarla birlikte dolaylı biçimde işlemektedir. Çalışmada suyun kültürel, tarihî,

[19]"Kült", Tanrı'nın tezahürü olan tanrısal ve dolayısıyla kutsal olan varlıklar ile ilgili inanış ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Detaylı bilgi için bk. Satı Kumartaşlıoğlu, *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü,* (Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 9.

mitolojik ve inanç temelli boyutlarını çok yönlü bir yaklaşımla ele alabilmek amacıyla yalnızca Yalova özelinde suya dair veriler içeren yerel kaynaklara değil; halk bilimi, tarih, dinler tarihi, antropoloji ve arkeoloji gibi farklı disiplinlerden su kültüne ilişkin bilgiler sunan eserlere de başvurulmuştur. Bu kısımda yer alan ve suyun halk inançlarındaki yeri, mitolojik temsilleri ve dini bağlamlardaki kullanımı üzerine yapılmış kuramsal çalışmalar, araştırmanın teorik altyapısının oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Buna göre de bu kaynaklar literatür bölümünde "kitaplar, tezler, makaleler ve bildiriler" biçiminde gruplandırılmıştır. Tüm çalışmalar kronolojik sıralamayla aktarılmıştır. Ayrıca tezde kullanılan tüm kaynaklar da çalışmanın sonundaki kaynakça bölümünde yer almaktadır.

2.1. Kitaplar

Bu kısımda kitaplar iki gruba ayrılmıştır. İlk grupta Yalova hakkında yazılmış olan ve çalışmanın konusuna doğrudan ve dolaylı olarak veri sağlayan kitaplara yer verilmiştir. İkinci kısım ise ulusal ve uluslararası literatürde su kültünü bütüncül yaklaşımla konu edinen eserleri içermektedir.

2.1.1. Su Kültüyle ilgili Yalova'ya Dair Kitaplar

Besim Ömer Akalın (1929)**, "***Yalova Kaplıcası*" adlı eserine başlarken bir önceki yaz şifa bulmak için Yalova kaplıcalarına gittiğini söylemektedir. "Yalova-Koru" ortak ismiyle anılan ve "Dağ Hamamı" adıyla bilinen kaplıcalara ulaşımın nasıl olduğunu, bu kaplıcaların "Samanlı Dağ" sıradağlarında ve "Hamam Suyu" adlı vadide, deniz seviyesinden 120 metre yükseklikte bulunduklarını ve o yıllarda konumlarının hangi illere ne kadar mesafede olduğunu kitabında açıklamaktadır. Görevli doktorların görüşlerini de paylaşan Akalın, hamama girmek için en iyi dönemin haziran, temmuz ve ağustos aylarında olduğunu ifade etmektedir. Yalova kaplıcasının kadim tarihi hakkında detaylı bilgi aktaran Akalın, Bizans vakanüvisinin Argonotların Karadeniz'e sevkiyatı sırasında Pitonis'e başvurduklarını iddia ettiği bilgisini vermektedir. Bunun yanı sıra yazar, kaplıcanın eski isminin "Pitiya, Pitopolis, Pilepetya" olduğunu ve Bizans döneminde "Episipsis Pelipetya" adıyla bilindiğini de aktarmıştır. Tarihi bilgiler doğrultusunda tarihçilerin miladi beş yüz yirmi dokuz tarihinde I. Jüstinyen'in eşi Teodora'nın dört bin kişi maiyetiyle kaplıcalara gelmesi, bölgenin o devirde de son derece önemli olduğunu göstermektedir. Eser, kaplıcaların eski ihtişamlı günlerinin kaybolması, Künhülahbar'ın 3. cildinin 36. sayfasındaki "ahval-i hamam-ı Yalak Ova" adlı fıkrayı aynen aktarması ve Bizans tekfurunun kızının bu kaplıcalarda iyileştiğine dair efsaneyi

içermesi açısından son derece önemlidir. Eserde hamamların isimleriyle beraber fizikî özellikleri, hangi isimlerin ve doktorların Yalova'da çalıştıkları, uygulanan tedavi ve tedavi sonrası yöntemlerin neler olduğu, Yalova kaplıcasında bulunan sülfirik asit, klor, demir gibi ölçülebilir maddelerin ve gazların ne çoklukta olduğu anlatılmaktadır. Akalın, Yalova kaplıcalarını Eksleben, Baden, Lavre, Groswarden, Harkany, Jiyatigark gibi kükürtlü ılıcalarla da mukayese etmiştir. Hangi hastalıkların ne tür tedavi biçimleriyle Yalova kaplıcalarında iyileştiğini de anlatan yazar, eserde kaplıcaların faydalarını yirmi maddede sıralamıştır. Eseri Termal kaplıcalarındaki hamamların kiracısı Mösyö Branzon'un eşi Madam Moniye'yi temizlik ve düzen konusundaki hassas tavrı gereği takdir ederek bitirmiştir.[20]

Arif Müfit Mansel (1936), *"Yalova ve Civarı (Yalova Und Umbebung)"* adlı otuz altı sayfalık eserinde Yalova'nın tarihi geçmişine dair Konstantin, Yustinian, Bizans ve Türk devirlerini anlatmıştır. Ayrıca Mansel, son bölümde dinler tarihi bakış açısıyla yaptığı araştırmaları ortaya koymuştur. Çalışma Yalova'nın tarihsel sürecini arkeolojik bulgular zemininde değerlendirmek açısından önemlidir[21].

"*Yalakova'dan Yalova'ya Prof. Dr. Halil İnalcık Anısına Yalova Tarihi Araştırmaları*" adlı kitabın editörlüğünü Doç. Dr. Hacer Karabağ (2022) yapmıştır. On dört ana bölümden oluşan ve Yalova'ya dair tarihi, sosyo-kültürel, ekonomik dönüşümü kapsamlı biçimde ele alan kitabın onuncu bölümü Melek Gençboyacı'ya aittir. "*Kudret-i İlâhiyye ile Isınmış Hamam Suyu: Yalova Termal Suyu*" başlıklı bölümde Yalova'daki kaplıcaların tarihi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki gelişmi, şifa amaçlı kullanımı ve bilimsel analizleri yer almaktadır. On birinci bölüm ise Kemalettin Kuzucu'ya aittir ve yazar "*Dağ Hamamlarından Termal'e: Osmanlı'nın Son Döneminde Yalova Kaplıca Bölgesinde Dönüşüm ve Sosyokültürel Hayat"* başlığı altında Osmanlı'nın son devrinde Yalova kaplıcalarını sosyal yaşam üzerindeki etkileri ile dönüşümünü kaleme almıştır.[22]

---

[20] Besim Ömer Akalın, *Yalova Kaplıcaları* (İstanbul: İstanbul Âlem Matbaası, 1929), https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101076361342&seq=5, erişim 21 Mayıs 2025.

[21] Arif Müfid Mansel, *Yalova ve Civarı, Yalova Und Umgebung* (İstanbul: İstanbul Müzeleri Neşriyatı, 1936).

[22] Doç. Dr. Hacer Karabağ, ed. *Yalakova'dan Yalova'ya: Prof. Dr. Halil İnalcık Anısına Yalova Tarihi Araştırmaları* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2022).

2.1.2. Su Kültüyle İlgili Kitaplar

R. P. Masani (1918), *"Folklore of Wells: Being a Study of Water-Worship in East and West"* adlı eserinde, Doğu ve Batı toplumlarında suyun kutsallığına ilişkin halk inanışlarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemiştir. Çalışmada, suyun hem fiziksel yaşam kaynağı hem de arındırıcı ve iyileştirici özellikleriyle tanrısal bir güç olarak kabul edildiği ortak bir inanç sistemine dikkat çekilmiştir. Masani, Hindistan'daki kuyu kültleri ile Avrupa'daki kutsal kaynak geleneklerinin benzer ritüel ve sembolik anlamlar taşıdığını; bu inanışların doğurganlık, arınma, şifa ve dilek pratikleriyle toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığını ortaya koymuştur. Eserde su kültlerinin zamanla modernleşme ve sağlık politikalarıyla çatışmaya girdiği, buna rağmen halkın belleğinde kutsal kuyuların koruyucu ve ruhsal işlevlerini sürdürdüğü belirtilmiştir. Masani'nin çalışması, su tapınımının kültürler arası sürekliliğini vurgulayarak hem halk bilimi hem de erken dönem din arkeolojisi açısından önemli bir başvuru kaynağı oluşturmuştur.[23]

Terjee Oestiagard (2005), "*Water and World Religions: An Introduction*" adlı eserinde, suyun dünya dinlerindeki kozmolojik, teolojik ve ritüel işlevlerini karşılaştırmalı bir biçimde incelemiştir. Yazar, suyu "doğa ile kültür arasındaki aracı unsur" olarak tanımlar. Suyun hem maddi hem manevi nitelik taşıması, onu insanın doğayla kurduğu dini ve toplumsal ilişkilerin merkezinde tutar. Bu bağlamda su, bir "kutsal madde" olarak ele alınır. Kitapta beş büyük dünya dininde (Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) suya yüklenen anlam ortaya konmaktadır. Ayrıca su, günah, arınma ve ölümden sonraki yaşam kavramlarıyla doğrudan ilişkilendirilir. Hinduizm'de Ganj'ın "ölümsüzlük iksiri" olarak görülmesi, Zerdüştlük'te suyun mutlak saflığının korunması zorunluluğu, Hristiyanlık'ta vaftiz aracılığıyla günahın silinmesi ve İslam'da abdestin ruhsal temizlik işlevi, suyun farklı teolojik sistemlerdeki ortak "arınma" işlevini yansıtır. Yazar ayrıca suyun ceza, kefaret ve kurtuluş kavramlarıyla olan ilişkisini de inceler. Suyun dinlerde yalnızca törensel bir unsur değil, kozmik düzenin kurucu ilkesi olduğu da vurgulanmıştır.

Maddalena Bassani, Marion Bolder-Boos, Ugo Fusco'nun editörlüğünde (2019), "*Rethinking the Concept of 'Healing Settlementes': Water, Cults, Constructions and*

[23]*Folklore of Wells: East and West,* https://insearchofholywellsandhealingsprings.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/folkloreofwellseast-and-west.pdf, erişim 14 Ekim 2025.

Contexts in the Ancient World" adlı iki kısımda hazırlanan kitapta antik dünyada su kültleri ile ritüellerin ilişkisi incelenmiştir. Suya dair inanışlar ve tapınmaların mimari, dinsel ve toplumsal bağlamları; Roma ve Yunan toplumlarının yaşayışlarında arkeolojik bulgular ve antik metinler üzerinden ayrıntılılandırılmıştır. Kitapta su kültlerinin tarihsel ve kültürel evrimiyle ritüellerin toplum üzerindeki etkileri de analiz edilmektedir.[24]

Ramazan Adıbelli (2019), "*Türk Kültüründe Su Kültü ve Çeşme Fenomenolojisi*" adlı kitabında çeşme fenomenini din bilimsel açıdan ele alır. Ayrıca bu fenomenin arkasındaki sembolik unsurları da detaylıca biçimde açıklar. Kitabın giriş bölümünde problem, amaç, önem ve yöntem gibi temel prensipler aktarılır. Birinci bölümde Kayseri merkezindeki yeni çeşmelerin modern çağda karşıladığı fenomen ve geçmişteki çeşmelerle su tasavvuru açıklanır. Kitabın ikinci bölümünde ise Kozmogonik mitlerde su motifi, Geleneksel Türk dininde su ile ilgili inanç ve uygulamalar, İslam'da su, profandan kutsala geçiş aracı olarak su, ölüm ve su detaylı biçimde anlatılır.[25]

James George Frazer (2020), *"Büyük Tufan/ Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*" adlı eserinde farklı kültürlerde yer alan tufan mitlerini karşılaştırmalı mitoloji ve dinler tarihi perspektifinden ele almaktadır. Su unsurunun yok edici gücüne karşılık arındırıcı ve yeniden doğurucu yönünün vurgulandığı bu anlatılarda, suyun kutsallığı evrensel bir mitolojik motif olarak öne çıkmaktadır. Frazer, Mezopotamya, Antik Yunan, Hindistan, Çin, Orta Amerika ve Kuzey Amerika gibi farklı coğrafyalardaki tufan efsanelerini inceleyerek suyun ilahi iradeyi temsil eden bir araç olarak nasıl işlev kazandığını; doğal varlık olmasının yanı sıra kültürel ve dinsel sembollerinin de bulunduğunu ortaya koymaktadır. [26]

Nagihan Baysal (2020), "*Türk Halk Kültüründe Su*" başlıklı kitabında suyun biyolojik ve etik yönleriyle birlikte mitolojilerdeki, semavi dinlerdeki, halk inanışlarındaki ve edebi metinlerdeki yerini kapsamlı biçimde inceler. Yazar çalışmasında ilk olarak su kavramını ve su olgusunu ele alır. Baysal, suyun biyolojik bir ihtiyaç olmasının yanı sıra kültürel bir anlam kazandığını vurgular. Su, eserde dünya

[24] Maddalena Bassani, Marion Bolder-Boos ve Ugo Fusco, ed., *Rethinking the Concept of "Healing Settlements": Water, Cults, Constructions and Contexts in the Ancient World* (Oxford: Archaeopress, 2019).
[25] Ramazan Adıbelli, *Türk Kültüründe Su Kültü ve Çeşme Fenomenolojisi* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019).
[26] James George Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, çev. Sayat Müller (İstanbul: Kanon Kitap, 2020).

mitolojileri içinde yaratılış, tufan ve kıyamet mitleri bağlamında incelenmiştir. Yazar, suyun farklı kültürlerde kutsal bir unsur olarak nasıl algılandığını ortaya koymuştur. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam bağlamında suyun yeri değerlendirmiş; arınma ritüellerinde ve kutsal metinlerde nasıl yer aldığını aktarılmıştır. Kitabın önemli bir bölümünde Baysal, Türk halk inanış ve uygulamalarında su üzerine yoğunlaşmıştır. Şamanizm'den itibaren suyun kutsal bir varlık olarak görüldüğü, törenlerde, kurban merasimlerinde ve halk hekimliğinde nasıl kullanıldığını detaylandırır. Yağmur duaları, yatır suları, fal ve rüya uygulamalarında su gibi inanışlar kitapta yerini alır. Yazar, suyun Türk halk edebiyatındaki yerini de destanlar, masallar, efsaneler, atasözleri ve türküler üzerinden ele alır. Çalışma, Türk kültüründe geçiş dönemlerinde suyun rolünden de geniş başlıklarla bahseder. Suyun doğum, evlilik ve ölüm ritüellerinde nasıl kullanıldığını örneklerle açıklanmıştır. Baysal kitabında su kavramının Türk el sanatları ve mimarisinde, çeşmeler, hamamlar, suyolları gibi mimari yapılarla birlikte; ebru sanatı, tekstil motifleri gibi sanatsal yansımalarda nasıl karşımıza çıktığını da açıklar.[27]

Mustafa Gürbüz Beydiz (2021), "*Su ve Deniz Mitolojisi*" adlı kitabında sularda yaşadıklarına inanılan mistik varlıkların ne olduğu sorusuna cevap arar. On üç bölümden oluşan kitapta Aborjin, Afrika, Çin, Hint, Hitit, Japon, Kızılderili, Mezopotamya, Mısır, Nors, Türk ile Yunan ve Roma mitoslarında anılan tanrı ve yaratıkların yanında Ortaçağ haritalarında meşhur olan ve görülen çeşitli deniz canavarları anlatılır. Bahsi geçen medeniyetlerin mitoslarında anlatılan tüm bu tanrı, yaratık ve efsaneler alfabetik düzende alt başlıklar halinde aktarılır. Kitabın on ikinci bölümü Türk mitoslarına ayrılmıştır. Eserin bu bölümünde aralarında "Ak Ene, Albastı, Cada Taşı, Erlik, Ecinni, Sarıkız, Su ana, vb." bulunan yüz elli dört tane tanrı, yaratık, canavar ve iyenin adı geçer ve bunlar hakkında detaylı bilgi verilir.[28]

Veronica Strang (2023), "*Water Beings: From Nature Worship to the Environmental Crisis*" adlı kitabında, tarihte kültürel, çevresel ve dini bağlamlarda insanın su ile ilişkisini incelemektedir. Su, topluma ait ritüellerin, mitolojik anlatmalarla kutsal inançların ana unsurlarındandır. Strang, farklı toplumların suya tapma gelenekleri, suyla ilgili mitolojik anlatımlar ve dini inançları, çevresel krizler ışığında bu inanışların

[27] Nagihan Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020).
[28] Mustafa Gürbüz Beydiz, *Su ve Deniz Mitolojisi* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021).

evrilişini ve günümüz toplumlarında suya verilen değerleri eserde ayrıntılı biçimde açıklamaktadır.[29]

2.2. Tezler

Sema Kılıçaslan (2011) *"Türk Halk İnançlarında Su"* adlı yüksek lisans tezinde, Türk kültüründe ve Türklerin halk inanışlarında suyun kutsal, mitolojik işlevlerini konu edinmektedir. Suyun Türk düşüncesinde yalnızca yaşamsal bir kaynak olmadığını, aynı zamanda yaratılışın, arınmanın ve bereketin simgesi olarak kabul edildiğini aktaran yazar, İslamiyet öncesi Türk inanç sistemlerinde yer ve su ruhlarına (yer-sub) atfedilen kutsallık anlayışının İslamiyet sonrasında dini pratiklerle bütünleşerek sürdüğünü çalışmasında ortaya konmuştur. Su; doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş ritüellerinde, nazardan korunma, fal, rüya, ziyaret ve adak gibi halk inançlarında arınma, koruma ve yeniden doğuşun aracı olarak ele alınmaktadır.[30]

Serap Öner (2016), *"İslam Öncesi Türklerde Tabiat İnançları ve Günümüze Yansımaları"* başlıklı tezinde, İslam öncesi Türk topluluklarının doğa ile kurdukları dini ve ritüel ilişkilerini incelemiştir. Tezin su kültü ile ilgili bölümlerinde, suyun kutsal ve arındırıcı bir unsur olarak algılanışı, kaynak ve nehirlerin tanrısal güçlerle ilişkilendirilmesi ve bu anlayışın toplumsal ritüellere yansımaları ele alınmıştır. Öner, su kaynaklarının hem günlük yaşamda hem de törenlerde merkezi bir konuma sahip olduğunu, suya adaklar ve ritüel uygulamalarla ruhsal arınmanın sağlandığını belirtmiştir. Ayrıca, bu inançların günümüzdeki halk ritüelleri, ayazma ziyaretleri ve suya dayalı ritüel pratiklerde izlerini sürdürdüğüne dikkat çekilmiştir.[31]

Emine Eroğlu (2019), "*Anadolu Sahası Türk Halk Masalları ve Halk Hikâyelerinde Su Motifi*" adlı yüksek lisans tezinde folklorun dört temel işlevi bağlamında su motifinin sosyal ve kültürel etkilerini ele alır. Su yalnızca insan yaşamı için değil, edebî anlatılar ve kültürel bellek açısından da vazgeçilmez bir öğedir. Halk anlatılarındaki motifler, toplumun değer ve sembollerini taşırlar. Tezin ilk bölümünde masal ve halk hikâyelerinin edebî özellikleriyle beraber folklor tarafında eğlence, kültürel

[29] Veronica Strang, *Water Beings: From Nature Worship to the Environmental Crisis* (London: Reaktion Books, 2023).
[30] Sema Kılıçaslan, *Türk Halk İnançlarında Su, (*Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).
[31] Serap Öner, *İslam Öncesi Türklerde Tabiat İnanışları ve Günümüze Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

onay, eğitim ve davranış kalıplarını sürdürme gibi işlevleri detaylıca konu edinilir. Tezin ikinci bölümünde ise mitolojik, dini ve kültürel bağlamlarda suyun nerde konumlandığı hakkında bilgiler yer alır. Çalışmanın üçüncü bölümünde masal ve halk hikâyelerinde suyun işlevleri çeşitli başlıklar altında aktarılır. Masallarda suyun "engel ve imtihan", "yansıtıcı/ayna", "değişim ve dönüşüm", "büyü ve tılsım", "ödül ve ceza" gibi beş işlevi olduğu tespit edilmiştir. Halk hikâyelerinde ise bu işlevlere ek olarak üç manadan daha bahsedilir. Bunlar: "Bade içme", "uğur" ve "tuzak" gibi anlamlardır.[32]

Tuğçe Kocael (2019), *"Anadolu'da Su Kültü ve Letoon Kutsal Alanı"* başlıklı yüksek lisans tezinde Anadolu'da suyun dinsel ve sembolik anlamlarını arkeolojik veriler doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada suyun tarih boyunca arındırıcı, yeniden doğuşu sağlayıcı tanrısal güç olmasıyla ilişkilendirilen bir anlayışın bulunduğu; Anadolu kültürlerinde de bu anlayışın ritüellere ve mimariye yansıyışı ortaya konmuştur. Tez çalışmasında Anadolu'nun en eski uygarlıklarından biri olan Hitilerde dağların ve suların tanrıların evi ve kutsal kaynaklar olarak kabul edilişleri, simgesel erken dönem anıt örnekleri verilerek açıklanmıştır. Yunan ve Roma dönemlerinde suyun kehanet merkezlerindeki dinsel törenlerde baş unsur oluşu ve Hristiyanlıkla beraber de vaftiz ve ayazma geleneğinde ruhsal arınmanın simgesi hâline geldiği açıklanmıştır.[33]

Leyla Yılmaz Polat (2024), "*Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Su Motifinin Sembolik Çözümlemeleri*" adlı doktora tezinde Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinde su motifinin sembolik çözümlerini inceler. Çalışmada, suyun Türk kültürü ve inanç sistemindeki yerinin yanı sıra, suya yüklenen sembolik anlamlar ele alınır. Su, halk hikâyelerinde hem yaratıcı hem de yok edici bir güç olarak tasvir edilir ve çeşitli mitolojik ve dini anlatılarda da önemli bir yer tutar. Tezin giriş kısmında geleneksel Türk anlatılarının kültürü gelecek nesillere aktarmada taşıdığı rolü ve Türk kolektif düşüncesinde suyun önemi üzerinde durulur. Bu bağlamda su motifinin halk hikâyelerindeki yeri ve işlevleri ele alınır. Çalışma kapsamında incelenen halk hikâyeleri bu bölümde listelenmiş ve su ile ilgili tespit edilen unsurlar tablo ve şekillerle özetlenmiştir. Birinci bölümde, halk hikâyeleri kavramı tanımlanırken bu hikâyelerin yapısı, icrası, sınıflandırılması ile ilgili bilgiler verilir. Halk hikâyelerinin özellikleri ise

[32] Emine Eroğlu, *Anadolu Sahası Türk Halk Masalları ve Halk Hikâyelerinde Su Motifi*, (Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).
[33] Kocael, *Anadolu'da Su Kültü ve Letoon Kutsal Alanı*.

"şekil, muhteva ve işlev" olmak üzere üç başlık altında incelenir. Ayrıca halk hikâyelerinin kaynakları ve bu alanda yapılan çalışmalar da değerlendirilmiştir. Tezin ikinci bölümünde, su ve su kültü ele alınmış; suyun Türk kültüründe ve anlatı geleneğindeki yeri incelenmiştir. Türk ve dünya mitolojilerinde suyun kozmogoni ve eskatoloji mitlerindeki yeri ve önemi ortaya konmuştur. Ayrıca su motifinin farklı kültürlerdeki karşılıkları da değerlendirilmiştir.[34]

Gamze Karadağ (2025), "*Sivas'ta Çermik Kültürü"* başlıklı yüksek lisans tezinde Sivas ilindeki çermiklerin (kaplıcaların) kültürel, sosyal ve ekonomik etkilerini folklorik açıdan kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Sivas ilindeki çermik kültürünün, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısında önemli bir yere sahip olduğunu, hem sağlık turizmi açısından hem de kültürel mirasın korunması ve aktarılması bakımından kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.[35]

2.3. Makaleler

Nüzhet Kahraman (1991), "*Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları*" adlı makalesinde, termal turizminin genel özelliklerini ve Yalova kaplıcalarının bu bağlamdaki önemini inceler. Yazar, termal turizmin sağlık turizmi içindeki yerini vurgular ve Yalova kaplıcalarının tarihî gelişimi, fiziksel özellikleri ve şifa amaçlı kullanımına değinir. Ayrıca, Yalova'nın coğrafi konumu ve doğal güzelliklerinin termal turizme katkısı üzerinde de durur. Makale, termal turizmin bölgesel kalkınmadaki rolünü ve Yalova kaplıcalarının bu süreçteki potansiyelini tartışır niteliktedir.[36]

Özkul Çobanoğlu (1993), "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü" adlı makalesinde, Türklerin suya karşı gösterdikleri inanç ve bağlılıklarını, Türk kültüründe su kültünün yerini tespit etmiştir. Çobanoğlu bu tespitleri Fin Tarihî- Coğrafî okulunun teorik yaklaşımı gereği en eski devirlerden günümüze doğru gelen bir süreci değerlendirerek yaptığını ifade etmektedir. Choular döneminde su kültüne dair en eski kayıtlara değinen Çobanoğlu, Hunlar ve Göktürkler dönemine dair de yer-sub inancı hakkında bilgi vermiştir. Makalede, Sibirya Şamanist Türk kültür havzasında su kültü ile İslâm sonrası

[34] Leyla Yılmaz Polat, *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Su Motifinin Sembolik Çözümlemeleri*, (Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024).
[35] Gamze Karadağ, *Sivas'ta Çermik Kültürü*, (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025).
[36] Nüzhet Kahraman, "Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları," *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2, no. 3 (1991): 10–12.

Türk kültür havzasında su kültünün Anadolu'daki muhtelif şehirlerdeki uygulamalarda nasıl yaşatıldığı verilen örneklerle ortaya konmaktadır.[37]

Huzeyfe Sayım (1996), "*Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Değeri*" başlıklı makalesinde, suyun farklı dinlerde ve mitolojilerde yaratılış sürecindeki rolünü ele alır. Makalede, suyun evrenin başlangıcında kaotik bir unsur olarak görüldüğü, birçok inanışta kozmik düzenin oluşmasında temel bir öğe olduğu ve kutsal kabul edildiği vurgulanır. Eski Mezopotamya, Mısır, Hint, Yahudi, Hristiyan ve İslam geleneklerinde suyun yaratılışla bağlantısı incelenirken suyun fiziksel ve manevi arınma aracı olarak kullanıldığı ritüeller de ele alınır. Yazar, suyun hem hayat veren hem de yıkıcı gücüyle insanlığın varoluşuna etkisini detaylandırarak kutsal metinlerde ve dini anlatılarda suya atfedilen sembolik anlamları açıklar.[38]

M.Öcal Oğuz (1998), "*Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçta Sonsuz Su*" adlı makalesinde dünyanın başlangıçta sonsuz sudan oluştuğunu dair inanışın olduğunu Anadolu'daki mutasavvıf şairlerden ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Radloff, Verbitskiy, Potanin ve diğer Türkologların derledikleri yaratılış metinlerinden öğrenebildiğimizi belirtir. Birkaç kültürdeki başlangıç düşüncesini paylaşan yazar, Kuzey Amerika'daki Çeyeni Kızıldereli kabilesi ve Çin, İskandinav, İzlanda, Tibet, Büyük Okyanus adaları, Sümer mitlerinden örnekler vererek sonsuz suyun bulunduğu düşüncesinin varlığının altını çizer. Ayrıca makalenin ana konusu olan Başkurt destanlarından Ural- Batır Destanı'ndan örnek parçalarla dünyanın başlangıcında suyun bulunduğunu; bu destandaki sonsuz su motifinin kâinatın yaratılışı hakkındaki Türk düşünce sistematiğinin ayrılmaz parçası olduğunu ifade eder.[39]

Fikret Türkmen (1999), "*Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü*" adlı makalesinde Orhun Yazıtları ve Oğuz Kağan Destanında görünen toplum yapısından bahseder. Türklerin yaşayışında, düşünce ve inanış sistemlerinde insan ve tabiat bütünleşmesinin bulunduğunu belirtir. Oğuz Kağan ve Manas Destanı'ndan alıntılar

[37] Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü," *Türk Kültürü*, 361 (1993): 32–42.
[38] Huzeyfe Sayım, "Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri," *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,14, no. 9 (1996): 127–139.
[39] Mehmet Öcal Oğuz, "Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su," *Millî Folklor*, 38, (Yaz 1998): 22–24, https://www.millifolklordergisi.com/Yayin/38 , erişim 17 Haziran 2025.

yapar. Ateş, ay ve yıldız, ağaç, dağ, gök gibi tabiat unsurlarının birer kült hâlinde Oğuzların inanış sistemlerinde kapladıkları yerle ilgili bilgiler verir.[40]

Ekrem Ayan (2002), "*Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı*" adlı makalesinde eski Türk inanışlarında yer ve suyun "ıduk" yani kutsal olduğundan bahseder. Eski Türklere göre su; kuvvet ve bereket kaynağı, göğe bağlı bir koruyucu ve cezalandırıcı, ateşin zıddı ve tamamlayıcısıdır. Ayrıca suyun dünyanın yaratılış mitlerinin çoğunda ana unsur olduğu Sümer, Mısır, İnka ve Maya, Çin, Altay ve Yakut Türkleri gibi medeniyetlerde kaynak olarak sonsuz suyun var olduğu bilgisi mevcuttur. Çalışmada suya atfedilen kutsallığın halk arasında nasıl yaşadığı Tunceli, Bingöl, Diyarbakır, Şanlıurfa, Bitlis, Malatya ve Anadolu'dan örneklerle açıklanır. Makalede hacimli biçimde anlatılan bir diğer bilgi de eski Türklerin Gök'e bağlı olan suyu yağmur biçiminde yere indirmek için kullandıkları "Yada Taşı" geleneğidir. Bu geleneğin Türklerin tarihini izleyebileceğimiz pek çok kaynakta aktarıldığını belirten Ayan, "yada taşının hem taş kültü hem de su kültü ile ortak bir ilişkide bulunmasından dolayı farklı bir değere sahip olduğunu ve günümüzde Anadolu'da bu geleneğin izlerinin varlığının devam ettirildiğini ifade eder. Ayrıca "yağmur duası" ritüeli ile kırk bir taşa dua okunup suya atma âdetinin süregeldiğini belirtir.[41]

Eyüp Akman (2002), "*Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler*" adlı makalesinde J.C.Cooper'ın "An Illustrated Encyclopadia of Traditional Symbols" isimli eserinin "su" maddesini Türkçe'ye çevirmiştir ve dünyada su kültünün varlığından Türk kültüründe su kültünün yerinden ve Anadolu'daki yansımalarından bahseder.[42]

Ali Erbaş (2004), "*Muhtelif Dinlerde Su Motifi*" adlı makalesinde suyun mitoloji ve sembolizm açısından muhtelif medeniyetlerdeki karşılığını anlatır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise ilahî dinlerde su sembolizmi kutsal kitaplardan yapılan alıntılarla ortaya konmuştur. Suyun ritüel sembolizminin çeşitli biçimlerde geliştiğini aktaran yazar, Kur'an-ı Kerim'de "âb-ı hayat" ifadesine dolaylı olarak temas edildiğini, Kitab-ı Mukaddes'te su ile ilgili atasözü niteliğinde sözlerin bulunduğunu, ilahî dinlerde suyun

[40] Fikret Türkmen, "Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (1999): 175–181.
[41] Ekrem Ayan, "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı," *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek ve Prof. Dr. Salim Koca (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2022): 622–629.
[42] Eyüp Akman, "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler," *Kastamonu Eğitim Dergisi*,10, no.1 (2002): 1–10.

bir temizlenme, arınma vasıtası olarak kullanıldığını ifade eder. Bunun yanı sıra makalede Hristiyanlıkta suyla yapılan kutsama ritüellerinden de bahsedilir.[43]

Ferhat Aslan (2007), "*Türk Destanlarında Su Motifi*" adlı makalesinde "destan" kelimesinin edebiyatta kullanımını izah eder. Ardından Türk Destanlarında en çok ışık, ağaç, maden, bozkurt, kadın, at, ak saçlı ihtiyar, musiki, mağara, ok ve yay, kırk, rüya motiflerinin kullanıldığı bilgisini verir. Yaratılış destanlarında su motifini inceleyen Aslan, tarihi, milli, epik Türk destanlarında da su motifini konu edinmiştir. Makalede su motifi, "Verbitskiy'in ve Radloff'un derlediği Altay Yaratılış Destanı, Türk-Memlûk Yaratılış Destanı, Er Sogoth Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Uygurların Türeyiş Destanı ve Şu Destanı" olmak üzere yedi destan parçası üzerinden incelenir.[44]

Fikret K. Yegül (2009), "*Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği*" adlı makalesinde Anadolu'da su ve yıkanma kültürünün tarihsel gelişimini ve Türk hamamlarının kökenlerini inceler. Yazar, Bronz ve Demir Çağı'ndan başlayarak; Hattuşaş, Aslantepe ve Zincirli gibi yerleşimlerde gelişmiş su ve drenaj sistemlerine sahip hamamların varlığını vurgular. Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da gelişen hamam-gymnasium komplekslerinin, yüksek tonozlu salonları ve ışıklı mermer yüzme havuzlarıyla dikkat çektiğini belirtir. Makalede Yegül, su ve yıkanma geleneğinin Hristiyan, Bizans ve İslam-Türk devirlerinde kesintisiz devam ettiğini, İslam dininin temizliğe verdiği önemle birleşerek Türk hamamı kültürünün oluştuğunu ifade eder. Yazar, hamamların sosyal hayattaki rolünü ve Batılı gezginlerin bu yapılarla ilgili gözlemlerini de ele alarak günümüzde geleneksel değerlerin kaybolmasıyla birlikte Türk hamamlarının geleceğini ve turizm bağlamında nasıl yeniden işlevlendirilebileceğini tartışır.[45]

İskender Oymak (2010), "*Anadolu'da Su Kültünün İzleri*" adlı makalesinde İslamiyet öncesi yer-su inanışlarının daha sonraki dönemlere yansıyan biçimlerini ele alır. Evreni oluşturan dört unsurdan birinin de su olduğuna, özellikle tarımın önemli geçim kaynaklarından biri olduğu toplumlarda çok büyük öneme sahip olduğuna vurgu yapan çalışmada, Türklerin eski inanışlarında suyun vatan kültü derecesinde görüldüğü ve

[43] Ali Erbaş, "Muhtelif Dinlerde Su Motifi," *Ekev Akademi Dergisi*, no.20 (2004): 241–258.
[44] Ferhat Aslan, "Türk Destanlarında Su Motifi," *Türk Kültüründe Su*, ed. Ferhat Aslan ve Dr. İbrahim Akış (İstanbul: Manavgat Belediyesi Yayınları, 2007), 75–98.
[45] Fikret K. Yegül, "Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği," *Anadolu*, 35 (2009): 99–118.

kutsal olduğu, İslamiyet'i kabul eden Türklerin eski inanışlarının İslam itikadı çerçevesinde İslam motifleriyle varlığını sürdürdüğü örneklerle açıklanır. Günümüzde ise Anadolu'da Türklerin su kültüne bağlı sergiledikleri ritüeller, kutsal görülen suların maddi ve manevi rahatsızlıklar için farklı kültür ve yaşlarda insanlar tarafından kullanıldığı konu edinilir.[46]

Nerin Yayın (2012), "*Türk Mitolojisinde Su ve Su Tanrılarında Cinsiyet Meselesi*" adlı makalesinde yer-su kültünün meydana getirdiği unsurlardan biri olan su inancının "su iyesi-ilahı" düşüncesini de beraberinde getirdiğini aktarır. Yayın, Türk mitolojisinde Gök'ün baba, yerin ise ana olduğunu dolayısıyla da yerin üzerinde yaşayan her şeyin dişil olduğunu ve suyun da üreme-çoğalma, ana, dişilik gibi hüviyetlerinin olduğunu belirtir. Türk mitolojisindeki Türk ilahelerini, "yaratılışı yönlendiren su tanrıları, yeni bir soy türeten su tanrıları, su içeren su tanrıları, su (göl-ırmak-deniz) ile insan arasında ilişki sağlayan tanrılar" olmak üzere dört ana başlıkta inceler. Bu başlıklara göre de dişi cinsiyetli dokuz ilaheden bahseder. Hepsinin Gök Tanrı'nın iradesiyle görevini sürdürdüklerini, üreme-çoğalma özellikleri bulunduğunu ve bu yönleriyle de bereketi simgelediklerini açıklar. [47]

Erman Artun (2013), "*Türk Kültüründeki Su Kültünün Çukurova Halk İnançlarındaki İzler*i" adlı makalesinde inanç kavramının tanımını detaylı aktarır ve Türklerin İslâmiyet'ten önceki inanç sistemleri için "Toyonizm, Totemizm, Şamanizm, Gök Tanrı İnancı, Tek Tanrı Dini" gibi terimlerin ve bunların karşıladığı kavramlar üzerinde araştırmacıların farklı görüşlerinin bulunduğunu aktarır. Artun "kült" kavramının açıklamasını yaptıktan sonra Türklerde su kültünün önemli olduğunu belirtir. Eski Türklerde yer-su kültü ile vatanı temsil eden bir takım yer-sularının bulunduğuna dair inancın olduğunu, Türklerin kendilerini besleyen ve barındıran ırmağı kutsal bildiklerini ve ilah olarak gördüklerini aktaran Artun, "Yer-sub" tabirinin Orhun Yazıtlarında da geçtiğini; yer-su ruhlarının merhametli ve koruyucu ruhlar olduklarını ve Eski Türk inançlarında "mukaddes su" kavramı içine, akıntılı olan bütün suların, ırmakların, derelerin ve pınarların girdiğini belirtir.

[46] İskender Oymak, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri," *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, no.1 (2010): 35–55.
[47] Nerin Yayın, "Türk Mitolojisinde Su ve Su Tanrılarında Cinsiyet Meselesi," *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 23 (2012): 111–121.

Çalışmasında suyun ve su kültünün Çukurova'daki izlerini "Çukurova Bölgesi Geçiş Dönemlerinde Su İle İlgili Halk İnançları, Çukurova Halk Kültüründe Rüya İle İlgili İnançlarda Su, Çukurova Halk Kültüründe Büyü İle İlgili İnançlarda Su, Çukurova Halk Kültüründe Nazar İle İlgili Halk İnançlarında Su, Çukurova Halk Kültüründe Tabiat Olaylarıyla İlgili Halk İnançlarında Su, Çukurova Halk Kültüründe Yolculukla İlgili Halk İnançlarında Su, Çukurova Halk Hekimliğinde Su İle İlgili İnançlar, Çukurova Halk Kültüründe Suyun Döküldüğü Yer ve Zamanla İlgili Halk İnançlarında Su, Çukurova'da Hayvanlarla İlgili Halk İnançlarında Su, Çukurova Halk Kültüründe Su Verme ve Su İçme İle İlgili İnançlar" biçiminde on başlık altında, on beş sözlü kaynaktan derlediği bilgileri aktararak incelemiştir.[48]

Abdülkadir Kıyak (2013), "*Geleneksel Türk İnanışlarında Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri*" adlı makalesinde, geleneksel Türk inançlarında su kültünü ve Elazığ'daki izlerini ele alır. Su, Türk halk inançlarında "arınma, bereket, yeniden doğuş, ölümsüzlük ve saflık" gibi özelliklerle kutsal bir öğe olarak kabul edilir. Elazığ'daki bazı kutsal su kaynakları halk tarafından şifa bulma amacıyla ziyaret edilmektedir. Bu inanç ve uygulamalar, diğer Türk topluluklarındaki su kültüyle paralellikler gösterir niteliktedir. Özellikle suya yöneltilen dualar ve suyun etrafında uygulanan ritüeller, hastalıklara şifa bulma ümidiyle yapılır ve bu su kaynakları ziyaretlerinde çeşitli dini ritüeller gerçekleştirilir.[49]

Atila Türkyılmaz (2013), *"İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları*" adlı makalesinde Türk mitolojisinde yer-su kültü, yağmur taşı, hayat suyu ve su ile ilgili atasözlerini inceleyerek yer-su kültünün günümüzdeki yansımalarını değerlendirir. Eski Türklerin inanışlarına mitler vasıtasıyla ulaşılabileceğini aktaran Türkyılmaz, Altay yaratılış destanlarından, Manas Destanı ve Dede Korkut hikâyelerinden alıntılarla çalışmaya örnekler getirir. Çalışmada Türk halklarındaki su kültünün temelinin eski Türklerde mevcut "yer-su" inanışı ve anlayışı olduğu; tabiatta izi/iye (yiye/eye) adını taşıyan koruyucu ruhların bulunduğu ve bu inanca göre de her suyun bir iyesi olduğuna inanıldığı aktarılır. Türk inanç sisteminde kısır kadınların kutlu

[48] Erman Artun, "Türk Kültüründeki Su Kültünün Çukurova Halk İnançlarındaki İzleri," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* (2013): 1–16, https://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php, erişim 21 Kasım 2025.
[49] Abdulkadir Kıyak, "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri," *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, no. 4 (Ağustos 2013): 22–39.

sulardan içerek hamile kaldıkları, suyun ölümsüz kabul edilmesinden dolayı ölüleri suya gömme pratiğinin bulunduğu, kutsal suların asla kirletilmediği ve suyun yeniden hayat verici rolünün olduğu gibi özellikli bilgiler çalışmada yer alır. Makalede ayrıca yer-su kültünün günümüzdeki yansımaları da Anadolu'da suyun etrafından gelişen pratiklerden verilen örneklerle açıklanır.[50]

Mehmet Yardımcı (2013), "*Yer-Su Kültünün Geleneksel Kültürümüzdeki Yeri ve Şiirimize Yansıması*" adlı makalesinde, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan yer-su kültünü ele alarak bu inanışın geleneksel halk inançları ve edebiyat üzerindeki etkilerini inceler. Eski Türklerde dağlar, akarsular ve ağaçların kutsal kabul edildiği ve Yer-Su ruhlarına kurbanlar sunulduğunu anlatan Yardımcı; ağaç, taş, su ve ateşin kutsal olarak görülmesi ve bunlarla ilgili mitolojik anlatıları detaylandırır. Taşların ve dağların gizil güçleri, kutsal mekânlar ve efsanelerle olan ilişkileri üzerinde duran yazar, Türk mitolojisindeki yaratılış destanları, efsaneler ve halk şiirlerinde yer-su kültünün izlerinin örneklerini tespit edip; yağmur duaları, Hızır-İlyas inancı, taşlarla ilgili şifa ritüelleri ve halk arasında suyun kutsallığına dair inanışları da ele alır. [51]

Tuğrul Balaban (2015), "*Türk Mitolojisinde Yer-Su İyesinin Halk Kültürüne Yansıması: Amasya İli Örneği*" adlı makalesinde, Türk mitolojisinde önemli yer tutan yer-su iyesinin halk kültüründeki yansımalarını ele alır. Balaban'a göre "yer-su" kavramı, kutsal kabul edilen dağ, su, ağaç, orman, kaya gibi doğa varlıklarını ve bunlarla ilişkilendirilen ruhani varlıkları içerir. Yazar, bu yer-su iyelerinin koruyucu ve bazen de cezalandırıcı güçler olarak Türklerin inanç sisteminde nasıl konumlandığı açıklamaya çalışır. Amasya yöresinde yapılan derlemelerle, bu inanışların halk kültüründe nasıl yaşatıldığını inceler. Yer-su iyelerinin kutsallığını, bereketli oluşlarını ve koruyucu özelliklerini vurgular ayrıca suyun hem şifa hem de arınma aracı olarak görüldüğü anlatır. Yöreden derlenen halk anlatılarında dağların, tepelerin kutsal kabul edildiği ve bu alanlarda yağmur duası gibi ritüellerin gerçekleştirildiği çalışmada aktarılır. Dağların,

[50] Atila Türkyılmaz, "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları," *Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, no. 4 (Aralık 2013): 83–100.
[51] Mehmet Yardımcı, "Yer-su Kültünün Geleneksel Kültürümüzdeki Yeri ve Şiirimize Yansıması," (15 Mart 2013), https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/mehmet_yardimci_yer_su_kultu.pdf, erişim 14 Mart 2025.

tanrıya yakın olma fikriyle ilişkilendirildiği ve bazı mitolojik anlatılarda dağlardan çıkan suyun köylere hayat verdiği efsanelerden de bahsedilir.[52]

Hülya Taş (2015), "*Bursa'da Hamam Kültürü ve İşlevleri*" adlı makalesinde, Bursa'daki hamam kültürüyle birlikte hamamların tarihsel ve sosyal işlevleri üzerinde durur. Yazar, suyun Türk kültüründeki önemine değinir ve Türklerin hamam geleneğini Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdığını belirtir. Bursa'nın kaplıcaları ve hamamları Bizans döneminden beri ünlüdür. Osmanlılar tarafından restore edilerek bu hamamlar daha da geliştirilmiştir. Hülya Taş, Bursa'da zamanla elliden fazla halk hamamı inşa edildiğini ve bu hamamların yalnızca temizlik için değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve ritüeller için de kullanıldığını aktarır. Çalışmada Bursa'da sadece kadınların kullandığı Tarihî Sultan Çekirge Hamamı ve Kaynarca Hamamı'ndan ayrıntıyla bahsedilir. Yazar, Çekirge Hamamı'nın, halk arasında "Adak Hamamı" olarak da bilindiğini ve burada dilekte bulunanların dilekleri gerçekleştiğinde adaklarını yerine getirmek için yıkandıklarını ifade eder. Ayrıca çalışmada hamamın suyunun şifalı kabul edildiği ve burada yıkanmanın manevi bir anlam taşıdığına inanıldığı aktarılmıştır. Yazar, insanların çocuk sahibi olmak, iş bulmak veya hastalıklardan kurtulmak gibi dileklerle bu hamama geldiklerini ve bazı kişilerin dilekleri gerçekleştiğinde hamamı bir günlüğüne kapatarak tüm misafirlere ücretsiz yıkanma imkânı sunduklarını ifade eder. Çalışmada Kaynarca Hamamı'nın özellikle düğün öncesi yapılan "Gelin Hamamı" ile öne çıktığı ve gelin hamamı sırasında, gelin ve arkadaşlarının çeşitli ritüeller gerçekleştirdikleri, hamamın süslendiği ve eğlenceli kutlamalar yapıldığından bahsedilir. Yazar, hamamların geçmişte sosyal yaşamın önemli bir parçası olduğunu ancak modern yaşamın getirdiği değişikliklerle birlikte eskiye oranla daha az kullanıldığını vurgular. Hülya Taş, hamamların kullanımının azalmasına rağmen, özellikle kadınlar arasında hamam geleneğinin bir araya gelme, eğlenme ve dilek dileme amacıyla sürdürüldüğüne ve bu geleneğin kültürel mirasın bir parçası olarak önemini belirtir.[53]

Elif Şebnem Demirci (2015), *"Türkiye'deki Yağmur Törenlerinde Suya Saçı Sunmayla İlgili Uygulamalar"* başlıklı makalesinde, suyun yaratılış mitlerindeki

[52] Tuğrul Balaban, "Türk Mitolojisinde Yer-Su İyesinin Halk Kültürüne Yansıması: Amasya İli Örneği," *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3, (2015): 52–73.
[53] Hülya Taş, "Bursa'da Hamam Kültürü ve İşlevleri," *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turki* 10, no.8 (Spring 2015): 1931–1948.

öneminden bahseder. Demirci'ye göre tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlar için su hayati derecede önemlidir. Modern sulama tekniklerinden yoksun olan bu topluluklar, su ihtiyaçlarını karşılamak için yağmur törenlerine başvurmuşlardır. Eski toplumlar, gök olayları hakkında bilgi sahibi olmadıklarından, yağmurun yağmasını tanrıların öfkesine bağlamış ve dini-mistik âdetlere yönelmişlerdir. Makalede özellikle şamanların doğa olaylarını etkilemek için uyguladığı "yada taşı"nı suya atma gibi pratikler, aktif büyü örnekleri olarak değerlendirilir. Demirci, eski Türklerde, dağların, pınarların, göllerin, ırmakların, ağaç ve kaynakların sahipleri olduğuna inanıldığını; su iyeleri, su anaları ve su babaları kutsal kabul edilerek sulara çeşitli adaklar sunulduğunu aktarır. Demirci'ye göre bu inanışlar günümüze farklı şekillerde yansır. Yağmur dualarının kökeni İslamiyet öncesine dayansa da, "dua" kelimesi İslamiyet'in etkisiyle "yağmur" ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. Çalışmada Türkiye'de yağmur yağdırma ile ilgili uygulamaların çocuklar ve yetişkinler tarafından olmak üzere iki şekilde gerçekleştiği belirtilir. Çocukların dramatik gösteri niteliğindeki uygulamalarında su önemli bir unsur iken yetişkinler tarafından yapılan uygulamalarda suya çeşitli adaklar sunulur.[54]

Michael Witzel (2015), *"Water in Mythology"* başlıklı makalesinde suyun insanlık tarihindeki mitolojik, dini ve kültürel temsillerini dünya mitolojilerinden örneklerle ele almaktadır. Witzel'e göre dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan su mitleri, yalnızca yerel doğal koşulların yansıması değildir. Bu mitler aynı zamanda insanlığın ortak kökenine ve zihinsel arketiplerine dayanmaktadır. Su hemen hemen bütün uygarlıklarda kozmogoni anlatmalarının ana unsurudur. Makalede ilk insan topluluklarının ilksel okyanustan bir dünya doğduğuna dair inanışlarının; Hint Vedaları, Babil'in Enuma Eliş'i İbrani Yaratılış Kitabı, Mısır'ın Khepri Miti, Maya halkının Popol Vuh'u ve Kuzey Amerika yerlilerinin mitlerinde de bulunduğu açıklanmaktadır. Witzel'e göre bu durum rastlantısal değildir. Zira Afrika'dan insanlığın göçleri sırasında anlatılagelen ve Avrasya ile Amerika'ya yayılan erken mitlerden bu yana "su", tüm dünya mitolojilerinde yaratılış, arınma ve yeniden doğuş temaları etrafında şekillenen evrensel bir mitolojik arketip olarak karşımıza çıkmaktadır. Witzel, su mitlerinin kültürel yayılımdan çok insanlığın ortak kökeninde şekillenmiş zihinsel yapılarla bağlantılı

[54] Elif Şebnem Demirci, "Türkiye'deki Yağmur Törenlerinde Suya Saçı Sunmayla İlgili Uygulamalar," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 8, no. 40 (2015): 40–52.

olduğunu öne sürmektedir. Çalışmada su hem tarihsel hem de psikolojik açıdan evrensel bir sembol olarak tanımlanır. Witzel'e göre bu sembol, toplumlarda mevcut kolektif insan bilincinin izlerini taşır. Modern çağda dahi "musluktan su içen insan" bile suyla olan bu içgüdüsel saygı ilişkisini sürdürmektedir.[55]

Satı Kumartaşlıoğlu (2016), *"Mucizeden Keramete: "Yerden Su Çıkarma" Motifli Efsaneler*" başlıklı çalışmasında, halk anlatıları bağlamında "yerden su çıkarma" motifli efsaneleri ele almıştır. Efsanelerin sınıflandırılmasında Pertev Naili Boratav'ın tasnifinden yararlanılmıştır. Kumartaşlıoğlu özellikle dinî ve mitolojik temalar içeren anlatıları suyun kutsallığı ve hayat verici gücünden hareketle, farklı inanç sistemleri ve mitolojik gelenekler üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmada, eski Türklerin İslamiyet öncesindeki "ıduk yer-su" inanışı, İslâmî inanışlar ve Anadolu halk anlatıları çerçevesinde "yerden su çıkarma" motifinin dönüşümü ele alınmıştır. Özellikle evliya menkıbeleri ve kutsal mekânlarla ilgili efsanelerde, ermişlerin veya önemli tarihî şahsiyetlerin bir mucize veya keramet göstererek suyun bulunmadığı bir yerden çeşitli biçimlerde su çıkarmaları efsane metinleriyle anlatılmıştır. Çalışma, bu motifin coğrafi ve tarihî yayılımını, halk anlatılarındaki yerini ve kültürel işlevini de ortaya koymaktadır.[56]

Fatma Kürkan (2019), "*Giresun'da Türk Su Kültünün İzleri*" adlı makalesinde eski Türk tabiat inancının bir uzantısı olan su kültünün Giresun'daki izlerini inceler. Çalışmada, suyun Türklerin dünya görüşündeki mitolojik yansıması ve bu yansımanın günümüzde Giresun kültürü ile halk inançlarındaki devamlılığı ele alınır. Yazar, Giresun halkının geçmişten günümüze Çepni kültürünü su kültüyle harmanlayarak taşıdığını, ancak su kültüne ait ritüellerin son yirmi yıl içerisinde unutulmaya yüz tuttuğunu belirtir.[57]

Andreo Ballestero (2019), "*The Anthropology of Water*" adlı makalesinde, antropolojinin sınırları içerisinde su kültlerinin önemini açıklamaktadır. Bu makalede suyun ritüellerdeki yeri, toplumsal ve politik işlevleri, farklı kültürlerde dini ve toplumsal açından edindiği sembolik anlamları açıklanmaktadır. Ayrıca makalede suya dair tüm

[55] Michael Witzel, "Water in Mythology," *Daedalus*, 144, no. 2 (Summer 2015): 18–26.
[56] Satı Kumartaşlıoğlu, "Mucizeden Keramete: 'Yerden Su Çıkarma' Motifli Efsaneler," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 25 (2016): 119–139.
[57] Fatma Kürkan, "Giresun'da Türk Su Kültünün İzleri," *ASBİDER*, 6, no. 16 (2019): 109–130.

ritüel pratiklerinin, o ritüelin yaşatıldığı topkumun değer sistemiyle de ilişkili olduğu toplumlardan verilen örneklerle karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır.[58]

Hüseyin Uçar (2020), "*Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü*" adlı makalesinde bozkır kültürü temelinde oluşan eski Türklerin dini inançlarını, tabiat kuvvetlerine inanma, atalar kültü ve Gök Tanrı inancı olarak üç grupta toplanabileceğini ifade eder. Orhun Yazıtlarında suyun Türk medeniyetindeki mahiyetinin net şekilde belirtildiğini aktaran Uçar; suya yönelik inanışların Çin kaynaklarından İslam kaynaklarına dek pek çok eserde karşımıza çıktığını vurgular. Çalışmada Eski Türklerde "yer-sub" inancının varlığının yanı sıra her doğal unsurun iz/iye adı verilen bir göstergesinin olduğu ifade edilir. Bu bağlamda suyun da bir iyesi vardır. Uçar, Türk düşüncesi açısından "yer-su"yun beş çeşit görev ve özelliğinden bahseder. Suyun "kurtarıcı- yardım, yaratım-menşe, doğum- hayat verme, cezalandırma- felaket, mezar" şeklinde maddelendirilerek anlatılan beş görevini detaylandırılır. Su kültünün sadece eski Türk dinini benimseyen topluluklar arasında yaşayan bir kült olmadığı; bunun yanı sıra Türklerin benimsedikleri diğer dinlerin bünyesinde varlığını sürdürdüğü bu çalışmada belirtilir.[59]

Arpita Chattaraj (Mukhopadhyay) tarafından kaleme alınan (2021) *"Sacred Water and Cultures of Worship: Some Observations on the River in India"* başlıklı makale, Hindistan'daki nehirlerin dinsel ve kültürel yaşam içerisindeki sembolik, mitolojik ve ritüel işlevlerini incelemektedir. Yazar, nehirlerin yalnızca doğal varlıklar değil, aynı zamanda Hindu düşüncesinde arındırıcı, yaşam verici ve kurtarıcı güçler olarak konumlandırılan kutsal varlıklar olduğunu vurgular. Çalışma, özellikle Ganj, Yamuna ve Narmada gibi nehirlerin kutsal metinlerde ve halk inanışlarında kazandıkları metafizik anlamları çözümlemekte; bu nehirlerin çevresinde şekillenen tapınma pratiklerinin toplumsal ve kültürel sürekliliğe nasıl katkıda bulunduğunu tartışmaktadır. Bununla birlikte makale günümüz Hindistan'ında modernleşme, sanayileşme ve çevresel bozulmanın bu kutsal nehirlerin statüsünü ve saflığını tehdit ettiğini ileri sürer. Bu bağlamda yazar, dinî sembolizmin ve ritüellerin, çevresel etik ve sürdürülebilirlik söylemleriyle yeniden ilişkilendirilmesi gerektiğini savunur. Sonuç olarak çalışma, nehir

[58] Andrea Ballestero, "The Anthropology of Water," *Annual Review of Anthropology* 48, no. 1 (2019): 405–421. https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102218-011428 , erişim 1 Ekim 2025.
[59] Hüseyin Uçar, *Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü,* 24–47.

tapınımı geleneğini hem tarihsel-dinî hem de ekolojik bir bakış açısından ele alarak kutsallık kavramının çağdaş çevre sorunlarıyla kesiştiği noktaları ortaya koymaktadır. [60]

Ayşe Levent (2022), "*Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri*" adlı makalesinde Malatya ili Arapgir ilçesinde su kültünün yaşatılma biçimlerini inceler. Su, Türk inançlarında kutsal bir öğe olarak kabul edilir ve Arapgir'de suya dair pek çok gelenek günümüzde sürdürülür durumdadır. Su kaynakları etrafında oluşan ve uygulanan ritüeller arasında "dua etme, dilek tutma, adak adama" gibi uygulamalar yer alır. Su kaynaklarına saygı gösterme ve korumaya çalışma anlayışı da bu kültün önemli bir parçasıdır. Yazar, su kültü etrafında oluşan pratiklerin yaşatılması gerektiğini vurgular. [61]

Berna Kavaz Kındığılı (2022) "*Zeytinliada Manastırı'nda Su Kültü ve Aziz Tryphonos*" adlı makalesinde, Zeytinliada'da yer alan Zeytinliada Manastırı'nda su kültü ve Aziz Tryphonos'un rolünü inceler. Manastırın tarihî geçmişi 4. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar uzanır. Kazılar sırasında bulunan baptisteryum, haç biçiminde bir havuz ve kutsal sular, burada suyun dini bir sembol olarak kullanıldığını gösterir. Yazar, suyun hem Roma dönemi hem de erken Hristiyanlık dönemindeki kutsal işlevini araştırır. Aziz Tryphonos'un da özellikle suyla ilişkili şifa verme gücüyle tanındığını vurgular. Makale, Zeytinliada Manastırı'ndaki bu dini öğelerin, su kültü etrafında oluşan dini ritüellerin önemini ortaya koyar. [62]

Berat Samet Kahraman (2022), "*Türk Evren Tasavvurunda Mitik Su ve Tükürük İlişkisi*" başlıklı makalesinde, suyun Türk kültüründeki mitolojik önemini ve tükürükle olan ilişkisini inceler. Çalışmada, suyun yaratılış mitlerindeki döngüsel ve taşıyıcı fonksiyonları vurgulanırken suyun görsel ve yapısal özelliklerinin insanlarda mistik düşünceler oluşturduğu belirtilir. Ayrıca, Anadolu'da birçok uygulamada kullanılan tükürüğün, uygulayıcısı ve amacı bakımından mitolojiyle kesiştiği noktaları da ifade edilir.[63]

---

[60] Arpita Chattaraj (Mukhopadhyay), "Sacred Water and Cultures of Worship: Some Observations on the River in India," *Humanities Bulletin* 4, no. 2 (2021): 168–83.

[61] Ayşe Levent, "Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri," *International Academic Social Resources* 7, no. 34 (2019): 155–159.

[62] B. Kavaz Kındığlı, "Zeytinliada Manastırı'nda Su Kültü ve Aziz Tryphonos," *Cedrus* 10 (2022): 289–300.

[63] Berat Samet Kahraman, "Türk Evren Tasavvurunda Mitik Su ve Tükürük İlişkisi," *Söylem Filoloji Dergisi* 7, no. 2 (2022): 553–562.

2.4. Bildiriler

Dr. Muammer Ulutürk (2009), "*Dinlerde Su Tasavvurları*" adlı bildirisinde yerleşim yerleri su kaynaklarına yakın olan insanlığın denizleri, gölleri, nehirleri ve su kaynaklarını kutsayıp; su tanrıları, su perileri, mucize su kaynakları, hayat suyu ve dine giriş ritüelleri gibi suya dair birtakım kültlerin doğmasına yol açtıklarını bildirir. Suyun insanlık tarihi boyunca kutsal kabul edildiğini ve birçok dinde önemli bir sembol olduğunu anlatır. Bildiride evrenin yaratılışında suyun temel unsur olarak görüldüğü kozmogoniler; Sümer, Hindu, Eski Ahit ve İslam kaynaklarında ele alınır. Çeşitli mitolojilerde suyla ilişkilendirilen tanrılar ve kültlerin varlığı; Yunan'da Poseidon, Sümerlerde Ea ve Eski İran'da Anahita gibi figürlerle açıklanır. Ulutürk'e göre su, birçok kültürde ölümsüzlük ve yeniden doğuş ile ilişkilendirilmiştir. "Âb-ı Hayat" kavramı ile su, yaşamın kaynağı ve ebediliğin sembolü olarak görülmüştür. Bildiride suyun dinlerde arınma ve ibadet için temel bir unsur olduğu; Yahudilikte mikve, Hristiyanlıkta vaftiz, Hinduizm'de Ganj Nehri ve İslam'da gusül gibi uygulamalar bağlamında ele alınır. Yazar, eski Türk inanışlarında suyun kutsallığını, kutsal akarsular ve yağmur duaları gibi inanış ve uygulamaları açıklayarak vurgular. Ayrıca Anadolu'da suya dair çeşitli halk inanışlarının günümüze kadar süregeldiğini bildirir.[64]

Rezan Karakaş (2012), "*Garzan ve Raman Yöresi Efsane ve Halk İnanışlarında Dağ ve Su Kültü*" başlıklı bildirisinde Garzan ve Raman yöresinde kaynak kişilerden derlenen çeşitli efsane metinleri ve inanış unsurlarında dağ ve su kültlerinin izlerinin tespitini yapmıştır. Karakaş, Gercüş ilçesi Çukuryurt köyüne ait bir efsanede; Meva ve Şamiko dağlarının birbirini seven ama kavuşamayan âşıklarla ilişkilendirildiğini, Mereto Dağı efsanesinin Turan efsanelerinden biri olarak halkın sözlü belleğinde kendini koruduğunu; Kırkat Gölü hakkında ise su kültü ile ilgili yılın belirli bir zamanında kimin adını çağırırsa onun canını alacağına inanıldığına dair inanışının var olduğu bilgini paylaşır.[65]

---

[64] Muammer Ulutürk, "Dinlerde Su Tasavvurları," *Su Medeniyeti Sempozyumu Bildirileri* (Konya, 2009), https://www.academia.edu/2426028/Dinlerde_Su_Tasavvurlar%C4%B1 , erişim 20 Mayıs 2025.

[65] Rezan Karakaş, "Garzan ve Raman Yöresi Efsane ve Halk İnançlarında Dağ ve Su Kültü," *Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* (Batman, 18–20 Nisan 2012): 1131–1141.

Özlem Dermen (2013), "*Türkiye Evlenme Geleneklerinde Su Motifi*" adlı bildirisinde su motifinin evlenme gelenekleri çerçevesinde koruyucu ve kötülüğü önleyici, yeni duruma hazırlayıcı olarak; bereket, kısmet, huzur, ferahlık getirici vb. olumlu anlamlarla kullanıldığını ifade eder. Bildiride Bursa, Sivas, Çorum, İzmir, Kayseri, Yozgat, Konya, Zonguldak, Ordu, Trabzon, Erzurum, Malatya, Antalya, Adana, Kars, Diyarbakır, Mardin, Kastamonu gibi şehirlerden derlenen sözlü kaynak bilgileri ile su motifinin geçiş dönemlerinden evlilik törenlerine yansıması incelenmiştir. Dermen, bu bilgilerden hareketle su ile ilgili inançsal uygulamalarda, suyun bir eylemin parçası ya da ana öğesi olarak karşımıza çıktığını; tehlike önleyici, tehlike uzaklaştırıcı gücü bulunduğunu ve bu pratiklerde hem dinsel hem de büyüsel bir içerik olduğunu ifade eder.[66]

Hayrettin İhsan Erkoç (2020), "*Bozkır Halklarında Su Kültü*" adlı bildirisinde bozkır halkları olarak İskitler, Kafkasya Hunları, Tabgaçlar, Göktürkler, Kırgızlar, Çöl Türkleri, On Oklar, Kimekler, Bulgarlar, Oğuzlar ile Moğolları sayar ve bu halkların çalışılan kaynaklara göre su kültüne sahip olduklarını belirtir. Yakın dönem araştırmalarının da su kültünün hem Orta Asya'da hem de Türkiye'de canlı bir şekilde yaşadığını ortaya koyduğunu ifade eder. Bozkır halkları tanrılaştırdıkları su kütlelerinin güçlü ruhlara sahip olduklarına inanmışlar ve onlar için kurban kesmişlerdir. Erkoç, özellikle ırmak ve göl gibi doğal su kaynaklarının kutsal kabul edildikleri için kirletilmesinin yasaklandığını ve gündelik hayatta kullanımının kısıtlandığını söyler. Bozkır halklarının bu kültü tek başına değil de yer ve dağ gibi diğer doğa kültleriyle birlikte düşündüklerini ifade eden Erkoç, suların bozkır halklarınca yaratma gücüne sahip olmayan ve Gök Tanrı'dan daha alt düzeyde bir tanrı, güçlü bir ruh olarak kabul ettiklerini belirtir.[67]

Türkan Polatçı Demirkol (2020), "*XVI. ve XVII. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Osmanlı'da Hamam Kültürü*" başlıklı bildirisinde 16. ve 17. yüzyıl seyyahlarının gözünden Osmanlı'da hamam kültürünü inceler. Yazar, bu dönemde hamamların temizliğin yanı sıra sosyal etkileşim ve eğlence mekânları olarak da önemli bir rol

[66] Özlem Dermen, "Türkiye Evlenme Geleneklerinde Su Motifi," *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Tekirdağ, 7–8 Kasım 2013): 213–226.

[67] Hayrettin İhsan Erkoç, "Bozkır Halklarında Su Kültü," *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu* (2020): 69–108.

oynadığını vurgular. Bildiride özellikle kadınlar için hamamların, sosyalleşme, güzellik bakımı ve güncel olaylardan haberdar olma fırsatı sunan yerler olduğu ve kadınların hamamlarda bir araya gelerek sohbet edip, eğlendikleri hatta oğullarına gelin adayı beğendikleri belirtilir. Demirkol, hamamların mimarisi ve gelenekleriyle Osmanlı toplumunda özel bir yere sahip olduklarını ve iç tasarımlarında kurna, musluk, göbek taşı gibi unsurlar bulunduğunu; içeride ise hamam tası, sabun, kese, peştamal, takunya gibi aksesuarların kullanıldığını ifade eder. Ayrıca, hamam çalışanlarının ve müşterilerin belirli görgü kurallarına uydukları, her şeyin belirlenmiş âdetlere göre yapıldığı bildiride öne çıkan bilgilerdendir.[68]

Elif Gültekin (2020), "*Dr. Besim Ömer'in 'Su İle Tedavi ve Denizde Banyo' isimli Risalesi Üzerine Bir Değerlendirme*" başlıklı bildirisinde, Besim Ömer Akalın'ın tıbbî görüşlerini ve suyun sağlık üzerindeki iyileştirici etkilerini ele alır. Suyun vücut sağlığına olan faydaları, özellikle denizde banyo yapmanın fiziksel ve psikolojik yararları üzerinde durulan bildiride ayrıca, suyun tedavi amaçlı kullanımı, çeşitli hastalıkların tedavisindeki rolü ve deniz suyunun özellikleri gibi konular detaylı bir şekilde incelenir. Yazar, suyun doğal bir tedavi yöntemi olarak önemini vurgular ve bunun Osmanlı'dan günümüze kadar nasıl bir kültürel miras taşıdığını aktarır.[69]

Gönül Güreşsever Cantay (2020), *"Ayazmalar, Kuyular ve Sağlık*" adlı bildirisinde tarih boyunca suyun sağlık ve şifa ile olan ilişkisini ele alır. Yazar, özellikle ayazmalar ve kuyuların geçmiş toplumlar için yalnızca birer su kaynağı değil, aynı zamanda manevi ve tıbbi iyileşme merkezleri olarak kabul edildiğine dikkat çeker. Çalışmada yazar, su kültürünün dinsel ve tıbbi boyutlarını detaylıca ele almış, özellikle Osmanlı döneminde ve öncesinde su kaynaklarının nasıl korunduğunun, nasıl kullanıldığının ve toplum tarafından nasıl anlamlandırıldığının üzerinde durmuştur. Cantay, bazı tarihi ayazma ve kuyuların mimari yapısını da inceleyerek bunların inşa edildiği yerlerin seçiminin tesadüfi olmadığını, aksine suyun temizliği, sürekliliği ve şifa potansiyeli göz önünde bulundurularak belirlendiğini ifade eder. Bildiride su kaynaklarının modern toplumlarda nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve geleneksel su kullanımı

[68] Türkan Polatçı Demirkol, "XVI. ve XVII. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Osmanlı'da Hamam Kültürü," *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (2020): 201–207.
[69] Elif Gültekin, "Dr. Besim Ömer'in 'Su İle Tedavi ve Denizde Banyo' isimli Risalesi Üzerine Bir Değerlendirme," *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık İlişkisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Haziran 2020): 365–376.

anlayışının günümüz sağlık uygulamalarıyla nasıl ilişkilendirilebileceği gibi konular da yer alır. Yazar, günümüzde bu su kaynaklarının korunması gerektiğini ve kültürel miras olarak değerlendirilmesinin önemini vurgular. [70]

Burcu Kutlu Dilbaz (2020)'ın "*XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Bursa Hamamları"* başlıklı bildirisi, 19. yüzyılda Bursa'yı ziyaret eden Batılı seyyahların hamamlara dair izlenimlerini ve bu yapıların o dönemin toplumsal hayatındaki önemini inceler. Fransız seyyah Jean Henri Abdolonyme Ubicini'nin 1846'da Osmanlı topraklarına yaptığı seyahatinde Bursa'nın en büyük nimetinin termal suları olduğunu belirttiği ifade edilmektedir. Bildiride, seyyahların hamamların mimari detaylarına ve iç mekân düzenlemelerine dair gözlemlerine de yer verilir. Bu yapılar, sadece yıkanma alanları değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği, insanların bir araya gelip sohbet ettiği, dinlendiği ve eğlendiği mekânlar olarak tasvir edilir. Hamamların bu çok yönlü işlevi, Osmanlı toplumunda temizliğin yanı sıra sosyal yaşamın da önemli bir parçası olduğunu gösterir.[71]

[70] Gönül Güreşsever Cantay, "Ayazmalar, Kuyular ve Sağlık," *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (2020): 110–120.
[71] Burcu Kutlu Dilbaz, "XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Bursa Hamamları," *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (2020): 182–200.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE VE SEMAVİ DİNLERDE SU

1. DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE SU

Yalova'da su kültünün izlerini taşıyan ve suyun etrafında derlenen verileri aktarmadan önce suyun mitolojik öge olarak dünya mitolojilerinde ve semavî dinlerdeki yerine genel hatlarıyla bakılmaya çalışılacaktır.

İnsan doğası gereği ne zaman, nasıl ve ne ile yaratıldığı hakkında bilgi sahibi olmayı ister. Tabiatı, evreni, evrendeki tüm parçaların varlığını açıklayan anlatmalar sayesinde kendi var oluş sürecini çözmeye de çalışan insanoğlu, bu süreçte mitlere başvurmuştur. Mit ve mitlerin işlevsel özelliklerine dair pek çok tanım ve açıklama mevcuttur. Mircea Eliade'ye göre mit; herhangi bir şeyin yaradılışını anlatan, gerçekte var olan ve ortaya çıkan şeyleri kendine konu edinen, kahramanları olağanüstü kişilerden oluşan ve kutsal kabul edilen anlatmadır.[72] Zira insan, varlığının yanı sıra kendinden üstün olanı tanıma ve tanımlama çabası içindedir. W. R. Bascom ise miti, genellikle kutsal, insanî özellikler taşıyan ancak insan olmayan karakterlere sahip; konu bakımından dünyanın temelini, hayvanların özelliklerini ve doğayı ele alan, kahramanları kültürel olan ve çoğunlukla ayinlerde ve törenlerde anlatılan ürünler olarak açıklar.[73] Tüm kültürlerin mitlerinde kâinattaki üstün gücü, kutsalı tanıma gayreti mevcuttur. Bayat'a göre de mit, ilk insanın inandığı, kutsal bildiği değerler sistemi ve bu sistemin biçimlenmiş ve metne dökülmüş şeklidir.[74] Bu tanımlar doğrultusunda mitlerin insan, toplum, evren ve evrendeki tüm unsurlarla ilgili olduğu ve içlerinde son derece zengin konu çeşitliliği bulundurduğu ifade edilebilir. Su ise çeşitli işlevleri ile özellikle dünyanın yaratılışını, yaşamın yok oluşunu ve yeniden meydana gelişini konu edinen mitlerde ana unsur olarak karşımıza çıkar.

1.1. Kozmogoni Mitlerinde Su

Evrenin başlangıcını ve dünyanın nasıl yaratıldığını konu edinen kozmogoni mitlerinde su ana unsurdur. Baysal'a göre mitlerde suyun yerine ve işlevlerine

[72] Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2016), 13.
[73] William R. Bascom, "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar," çev. Nur Aktaş, Banu Aktepe, Başak Değer, Ayhan Doğan, Yeliz Özay, Kıvılcım Serdaroğlu, *Millî Folklor* Cilt 8, Sayı 59 (2003): 76–95.
[74] Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010), 14.

bakıldığında; dünya kültürlerinin tamamında suyun kutsal oluşu, değiştirici ve çözücü işlevi, arındırıcı, hayat verici ve yok edici gücünün bulunduğu görülebilir.[75] O hâlde su dünya mitlerinin ortak ögelerindendir. David A. Leeming, yaratılış mitlerinin alt başlığı olarak; "kaotik ortamda meydana gelen yaratılış mitleri"ni düşünmektedir. Suya dalmayla gerçekleştirilen yaratılışta yeryüzünün dişil doğası vurgulanmaktadır.[76] Suya dalma ile yaratılış başlamış olur. Suyun yaratıcı işlevvi ön plana çıkmaktadır. Burchard'a göre de su, bütün evrenin özü, cevheri, ilk maddesi[77] olarak kabul edilir.[78] İlksel su, dünyanın yaratılışında "yaratma" işlevi görür.

Tüm dünya kültürlerinin inanışlarında en eski devirlerden bu yana su dikkati çekmektedir. Baysal'a göre kaotik ortamda meydana gelen dünya düşüncesi Türk, Yunan, Sümer, Moğol, Hint ve Çin gibi Asya'da ve yakın coğrafyasında yaşayan halkların yaratılış mitlerinde de mevcuttur. İlksel sular, dünyanın merkezinin oluştuğu mekândır.[79] O hâlde su, tanrıların, kutsal olanın ilk mekânı sayılmaktadır. Yukarıda sıralandığı üzere çeşitli halklardan ve bu halkların kültürlerinden bahsedildiğinde de akla bu mitlerin benzerliklerinin birbiriyle teması mümkün olmayan coğrafyalarda, bölgelerde nasıl belirdikleri sorusu gelir. Birbirinden çok uzak coğrafyalar nasıl olur da benzer mit sembolleri ortaya koyarlar? Ekici'nin aktardığı gelişme kuramıyla bu durum açıklanabilir. İnsan ruhu her yerde birdir ve aynıdır. İhtiyaç hâlinde de diğerlerinden habersiz benzer ürünleri ortaya koyabilir.[80]

Yaratılış ve doğuşun sudan oluşu; Mısır, İran, Asur, Babil ve Yunan milletlerinin evren mitolojilerinin temellerini oluşturur. Bu milletlerin çoğunun mitlerinde ilk yaratılışta var edilenlerin okyanuslar olduğuna inanılır.[81] İlksel olan su başlancıgı simgeler. Sproul, sulu kaostan çıkan Tanrı inanışının Mısır'da, Sümer, Babil, Hint mitolojilerinde mevcut olduğunu ve suyun her şeyi var ettiği düşüncesinin bulunduğunu

[75] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 40.
[76] David Adams Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, çev. Nurdan Soysal (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 328.
[77] *Prima materia.*
[78] Titus Burchard, *Aklın Aynası*, çev. Volkan Ersoy (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 141.
[79] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 43, 45.
[80] Metin Ekici, Halk Bilgisi: Folklor Derleme ve İnceleme Yöntemleri (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010), 101–102.
[81] Nimet Yıldırım, "İran Mitolojisinde Su, Su ile İlgili Kutsallar ve Törenler," *Doğu Araştırmaları, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, A Journal of Oriental Studies*, 1 (2008/1): 9.

ifade etmektedir.[82] Eliade, Sümer yaratılış mitlerinde suyun Tanrıça Nammu, gök, yer ve bütün tanrıları doğurmuş olduğunu bildirmektedir.[83] Bu durumda ilksel sular Tanrı'nın ilk hiyerofanisi[84] olarak kabul edilebilir.

Uzak Doğu'ya gidildiği zaman Çin'e ait yaratılış mitlerinde yaratıcı güçten ziyade kuzey ve güney okyanuslarının efendilerinden ve bu iki parçayı birbirinden ayıran kaosun temsili bir kara parçasından bahsedilmektedir.[85] Japonların yaratılış mitinde ise "İzagani" ve "İzanami" adlı eril ve dişil tanrıların suya daldırdığı mızraklardan damlayan sularla, balçıkla yaratılmış yeryüzü vardır. Ayrıca evlilik sonucu yani kutsal döl inancını da önceleyen ilişki sonrasında Japon adaları oluşmuştur.[86] Moğollara ait yaratılış mitlerinde su her şeyden önce var olandır.[87] Dünya kültürlerinin kozmogonilerinde su, yaratımı, doğurganlığı veya üretimi vasıta eden bir simgedir.

Diğer toplum kültürlerinde olduğu üzere Türklere ait pek çok kozmogoni mitinin ana unsuru sudur. Verbitski ve Radloff'tan derlenen Altay Türkleri'ne ait yaratılış anlatmalarında sular ilkseldir. Tanrıların başlangıçtaki mekânıdır dolayısıyla da kutsaldır. Anlatmalara göre Altay Türkleri'nin suyun yaratılmış olan her şeyden önce var olduğunu düşündüklerini söylemek mümkündür.[88] Türkler için evrenin yaratımında ana unsur olan su, insan yaratılışında da temeldedir. Sakaoğlu'nun aktardığı üzere Manisa'dan derlenen yaratılış anlatmasında kolektif bilinçaltında mevcut eski inancın İslamiyet sonrası evrilmesini izlenebilir. Zira anlatmada yine sonsuz deniz vardır. "Cebrail ve Tanrı" anlatmada geçen isimlerdir. İslam inancına göre Tanrı ile Cebrail'in aynı anda var olması herhangi birinin daha önce olabileceği fikrini akla getirir. Bu mümkün değildir. İlk önce, her şeyden evvel var olan tek varlık Tanrıdır. Bu mitte dikkati kolektif bilinçaltına çeken

[82] Barbara C. Sproul, *Yaratılış Mitleri: İnsanın ve Evrenin Ortaya Çıkışına Dair Tüm Dünyadan Mitler*, çev. Ali Bucak (İstanbul: Hill Yayın, 2017), 110–112.
[83] Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, çev. F. Selim Karakaya (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 79.
[84] Hiyerofani: "Hiero: kutsal", "phanein: göstermek" anlamlarında olan bu iki sözün birleşimidir. Mircea Eliade'ye göre kutsalın tezahürüdür. Bu tezahür edişteki görünenlerdir. https://web.archive.org/web/20191201084307/https://www.marmarailahiyat.com/eliadeye-gore-kutsalin-morfolojisi/ (erişim 17 Haziran 2025).
[85] Mehmet Öcal Oğuz, "Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su", 24.
[86] Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, 235.
[87] Sproul, *Yaratılış Mitleri*, 286.
[88] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi, c.1.,* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), 432–433. Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, 10. baskı (Ankara: Altınordu Yayınları, Eylül 2020), 21.

yegâne unsur sudur.[89] Tanrının lütfu ile rahmet ve toprak yaratılır sonrasında insandan bahsedilebilir. İnsan ve evren artarda yaratılanlardır.

Tüm bu örneklere bakıldığında kozmogoni mitlerinin genelinde su, Tanrının ilk mekânıdır ya da Tanrı tarafından ilk yaratılandır. Hiçbir şey yokken su vardır. Etkin ya da durağan biçimde yaratılışta rol almaktadır. Dünyanın varlığı demek, suyun mutlak varlığı demektir.

1.2. Eskatoloji Mitlerinde Su

İnsan için geleceğin nasıl olacağı, evrenin ve kendisinin nasıl yaratıldığı, tüm bunların nasıl yok olacağı gibi konular oldukça ilgi çekicidir. Kozmogoni mitleriyle evrenin yaratılışına dair bir fikri olan insanoğlu, eskatoloji mitleriyle de evrene ve insana gelecekte ne olacağını, dünyanın geleceğini ve sonunu anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır.

1.2.1. Tufan Mitlerinde Su

Dünya kültürlerinde ortak bir motif olarak büyük su baskınları, tufanlar görülür. Evrende her şeyden önce var olan ve aynı zamanda da yaşamın kaynağı olan su; artık dünyanın sonu ve yok olma nedeni olarak "yok edici" işlevi ile tufan mitlerinde karşımıza çıkar.[90] Su tufan olayında yok edicidir, var etmez. Baysal'a göre kıyamet mitleri ile yaratılış anlatmaları aslında küresel ve kültürel bir döngüyü göz önüne sermektedir. Yaratılış mitlerinde sulu kaostan kozmosa dönüş mevcutken kıyamet mitlerinde ise kozmostan sulu kaosa dönüş olmaktadır.[91] Bu iki devinim birbirinin tamamlayıcısı gibidir. Ortak ana unsurları da sudur. Su ile başlayan yaşam, su ile bitmektedir.

Dünya üzerindeki çeşitli kültürlerde mevcut olan tufan mitlerinde de ortak öge sudur. Ancak işlevleri farklılık gösterebilir. Frazer'in aktardığına göre büyük tufan mitlerinin literatürde kayıtlı olanlar arasında en eskisi, Sümerlilere ait tufan mitidir.[92] Frazer ile paralel bilgiyi Bilge Seyidoğlu da aktarmaktadır. Sümerlerin Gılgamış Destanı'nda Tufan mitlerinin en eskisinin M.Ö.3000 yılına ait tufan miti olduğundan

[89] Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* (Ankara: Ötüken Yayınları, 2002), 177.
[90] Eliade, *Mitlerin Özellikleri*,187, 189.
[91] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 83.
[92] Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 21.

bahsetmektedir.[93] Bu tarih Frazer'ın aktardığına göre en geç M.Ö. 3500'lü yıllardır.[94] Oldukça eski bu tufan mitinin Sümerler'e dayanmasıyla araştırmacılar, bu mitlerin nasıl yayıldığı üzerinde de durmuşlardır. Eliade'ye göre de tufan mitleri Hint ve Mezopotamya coğrafyası kaynaklı olup tüm dünyaya bu coğrafyadan yayılmıştır. Campbell bu konuda farklı düşünmektedir. Zira yalnızca Mezopotamya'da kent temelli birkaç su baskınının abartılarak anlatıldığı olasılığının var olduğunu ve böyle bir mitin bulunmadığını öne sürmektedir.[95] Campbell'in Mezopotamya'daki anlatmalara işaret ettiği gibi Türklere ait tufan mitlerinin eksik olduğu düşüncesini ifade eden ve bu durumun da anlatmaların başka kültürlerden öğrenildiği ihtimalini akla getirdiğini öne süren araştırmacılar vardır. Havra'dan aktaran Baysal, Altay bölgesinde sel veya taşkına sebep oluşturacak deniz, göl, nehir gibi bir su kütlesi bulunmadığını ve bu mitlerin öğrenilmiş olma ihtimalinin güç kazandığını ifade etmektedir.[96] Ünlü âlimlerin aksine hem Antik Yunan hem de Antik Hint efsanelerinin Babil efsanesinden türetilmiş olduğunu düşünmeyen Frazer, bağımsız kaynaklardan türemiş tufan mitlerinin de var olabileceği ihtimalinden bahsetmektedir.[97] Görüldüğü üzere tufan mitlerinin nasıl ve ne şekilde oluşup yayıldığı hususu netlik kazanmamıştır. Ancak belirli olan bir şey vardır ki bütün tufan mitlerinde ortak öge sudur. Yaşamı başlattığı gibi sonlandıran ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sümerlere ait olan Gılgamış Destanı'nın ilk tufan mitinde yeni hayat başlamadan önce insanoğlunu cezalandırmaya karar veren Tanrı veya Tanrılar içlerinden bir kişiyi sever ve uyarırlar. Seyidoğlu'nun aktardığı üzere destanda su Tanrısı Ea tarafından uyarılan Utnapiştim kişisi vardır.[98] Tanrıların sevdiği bu kişi, emir üzerine bir gemi yapar. Su baskınından sonra sular geri çekildiğinde gemiden inenlerle yaşam yeniden başlar. Eliade'nin aktardığına göre Babillilere ait tufan mitlerinde yedi tufan ve yeniden yaratılışa tanıklık eden insanoğluna, tıpkı Sümer metninde olduğu gibi su tanrısı yardım etmiştir.[99] Bu mitlerde bahsolunan kişi Hz. Nuh'u akla getirmektedir. Zira İslâm Ansiklopedisi "tufan" sözcüğünün anlamını, "sel getiren şiddetli yağmur, su baskını, her yeri kaplayan su" (*Lisânü'l-ʿArab*, "ṭvf" md.; *Tâcü'l-ʿarûs*, "ṭvf" md.) şeklinde verirken

[93] Bilge Seyidoğlu, "Sel Mitleri," *Millî Folklor*, Yıl 19, Sayı 76 (2007): 26.
[94] Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 33.
[95] Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji: Tanrının Maskeleri I* (İstanbul: Islık Yayınları, 2015), 132.
[96] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 160.
[97] Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 284.
[98] Seyidoğlu, *Sel Mitleri*, 26–27.
[99] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 91–92.

açıklamasını da şöyle yapmaktadır: "*Yalnızca su ile değil ateş, deprem, kan, kar gibi unsurlarla oluşan felâketlerin de adıdır; ancak genelde su ile gelen felâket anlamı ön plandadır ve bu yönüyle tarihte pek çok örneğine rastlanır. Özellikle Hz. Nûh zamanında meydana gelen ve her şeyi su altında bırakan büyük felâketi ifade etmektedir*."[100] Buradaki açıklamadan yola çıkılarak suyun "yok etme", "arındırma" ve sonradan "yeniden yaratma" gücünden yani kaostan kozmosa ermekten bahsedilebilir. Tufan olayında her şey alt üst olmuş, yok olmuş sonra yeniden varlığa dönüşmüştür. İnan'ın aktardığına göre Verbitski'nin derlediği 19.yy Altaylara ait tufan anlatması ile A.V.Anohin'den derlenen Altay Türkleri Tufan Miti'nde ortak öge sudur. Su öldürücüdür ancak yeniden meydana getirmenin de ana unsurudur.[101]

Her millette bulunduğu üzere Yunan mitolojisinde de "Deukalion" adıyla özdeşleşen bir tufan miti mevcuttur. Frazer, bu büyük tufan mitinin Yunan versiyonunun da Babil tufan mitiyle büyük oranda benzediği; Sami tesiriyle şekillenmemiş olsa da ondan etkilendiğini aktarmaktadır.[102]Avrupa'da anlatılan İzlanda[103], İskandinav[104] büyük tufan mitlerinde ise suyun yerini kanın aldığı görülebilir. Bunun dışında büyük tufana ait Gal, Litvanya, Transilvanya, Vogul gibi milletlerin mitlerinde[105] su, bazılarında da yağmur, cezalandırıcı, boğucu ve yok edici rol üstlenmektedir. Leeming'in aktardığına göre İrlanda mitolojisinin önemli kaynaklarından "İstilalar Kitabı"nda İrlanda'nın ilk su istilası Nuh'un torunu ve kocası Fintan dışında herkesi ve her şeyi yok eder. Fintan Hristiyanlık çağına dek istila sırasında somon balığına dönüşerek kurtulduğu için böyle kalır.[106]

Suyun yok edici işleviyle karşımıza çıktığı tufan mitlerinde büyük sellerin dünyayı kapladığı ve yok ettiği üzerine anlatmalar kaydedilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki su her tufan mitinde "cezalandırma" ve "yok etme" ve "yeniden meydana getirme" gibi işlevleri ile karşımıza çıkmaz. Örneğin; İran ve Mısır mitlerinde tufan olayı, Sümer, Asur, Babil anlatmalarında olandan daha farklıdır. İranlılara ait tufan mitinde su

[100] "Tufan," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan , erişim 09 Kasım 2024.
[101] İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, 23.
[102] Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 67.
[103] Bk. Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*,87.
[104] Bk. Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, 187.
[105] Bk. Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 87–92.
[106] Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, 162-187.

cezalandırma işlevine sahip değildir.[107] Frazer ve Hooke'ın açıkladığı üzere Mısır mitinde sular ve seller nedeniyle yok edilen bir insanlık anlatımı yoktur.[108] Ayrıca Frazer, Afrika'da bu tür büyük selle ilgili yerli efsanelerin bulunmadığını ifade etmektedir.[109] Suyun bir kaosla eşleştirilmeden sadece unsur olarak karşımıza çıktığı farklı kültürlere ait mitler de anlatılagelmiştir. Dallapiccola, Hint Edebiyatı'nın önemli temlerinden birinin büyük yangın felaketlerinden sonraki sel baskınları olduğunu ifade etmektedir.[110] Anlaşılacağı üzere Hint mitlerinde felaket suyla değil yangınla gelecektir. Bu yangınlar sonrasında su ortaya çıkmaktadır. Eliade, Cermenlere ait kıyamet mitlerinde ise tufan mitlerinden farklı bir beklenti ile kaostan sonra gelen sonsuz mutlu hayatın karşımıza çıkmakta olduğunu ifade etmektedir.[111] Bu durumda suyla gelen kaos, yok edici değildir. Aksine mutlu ve sonsuz hayatı getirmiştir. Leeming'in aktardığına göre de Çin mitolojisinde mevcut bir tufan mitinde, sel suları ile cezalandırılan, arındırılan insan nesli yoktur. Su Tanrısı Gonggong'un bütün dünyayı nehir sularının altında bırakmak istemesinin nedeni yüce varlığı yok etmeyi arzulamasıdır. Tanrıça Nuwa kamış külleriyle bu sel sularını durdurur. Bu sayede hayatta kalan bir kız ve bir erkek kardeşten dünyadaki insan nüfusu türer.[112] Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere suyun tufan mitlerinde genel itibariyle yok edici işlevi mevcutsa da; olumlu manada yeni bir düzeni beraberinde taşıma, getirme işlevinin bulunduğundan da bahsedilebilir. Su hem yok hem de yeni bir düzen ortaya koyar.

Tüm bu sınıflandırmalara göre açıklanan örneklerde görüldüğü üzere su, konusu ne olursa olsun dünya mitlerinde ana unsurdur. "Yaratma", "yeniden canlandırma", "temizleme", "dönüştürme" gibi işlevleri ile karşımıza çıkmaktadır. Evrenin yaratılışında hem başlangıç unsuru hem de yaratıcı güç olarak merkezi bir rol üstlenir. Birçok kültürde kaotik ve şekilsiz ilksel maddeyi temsil ederken aynı zamanda doğurganlık ve yeniden doğuşun kaynağı olarak konumlandırılmıştır. Yaratılışın hemen öncesinde var olduğu kabul edilen bu unsur, yalnızca pasif bir varlık olarak karşımıza çıkmaz. Aktiftir. Zira

[107]Ömer Faruk Harman, "Tûfan," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan#1 erişim 9 Kasım 2024.
[108] Samuel Henry Hooke, *Orta Doğu Mitolojisi: Mezopotamya-Mısır-Filistin-Hitit-Musevi-Hristiyan Mitosları* (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 89.
[109] Frazer, *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*, 282.
[110] A. L. Dallapiccola, *Hint Mitleri*, çev. Bilgesu Savcı, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013), 26.
[111] Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009), 275.
[112] Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, 226.

suyun yaratıcı, arındırıcı ve sınır belirleyici işlevi, onu kutsal ile dünyevi olan arasında bir eşik hâline getirir. Nehirler, okyanuslar, kaynaklar ve diğer su varlıkları, çoğu zaman tanrıların zuhur ettiği ya da kutsal bilgeliğin edinildiği mekânlar olarak tahayyül edilir. Bu bağlamda su kozmogonik anlatıların vazgeçilmez bir bileşenidir. Su, eşik görevi görür, nötrdür ve hangi işleve sahip olursa olsun dengeleyici bir unsurdur.

Tufan anlatılarında ve eskatoloji mitlerinde ise su, kozmik düzenin bozulmasıyla ilişkilendirilen yok edici ancak aynı zamanda arındırıcı bir güç olarak karşımıza çıkar. Tufan mitlerinde su, ilahi bir cezalandırma aracı olarak işlev görürken kötülüğün ortadan kaldırılması ve saf bir başlangıcın mümkün kılınması açısından yeniden doğuşu da temsil eder. Bu anlatılarda su hem mevcut düzenin sonunu getiren hem de yeni bir dünyanın kuruluşunu hazırlayan çift yönlü bir sembol olarak öne çıkar. Eskatolojik bağlamda ise su, kıyamet sürecinde gerçekleşen büyük dönüşümün tetikleyici unsuru olabilir; tufan gibi felaketlerle eski dünyanın yok oluşu, kozmik zamanın sonlanmasını simgeler. Dolayısıyla su bu tür anlatılarda yalnızca fiziksel anlamda yok edici ve yeniden dönüştürücü işleve sahip değildir. Aynı zamanda etik, kozmik ve ontolojik bir denge aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu açıklama ve örneklerden anlaşılacağı üzere suyun mitolojilerde ana unsur oluşu aynı zamanda da çeşitli işlevleri ile kaostan kozmosa ve tufana dek tüm anlatmalarda karşımıza çıkışı önemlidir. Dünya mitolojilerinde ortak ana öge olduğu açıkça görülmektedir.

2. SEMAVİ DİNLERDE SU

Su, insan yaşamının temel öğesi olmasının ötesinde, birçok dini gelenekte sembolik, arındırıcı ve kutsal bir unsurdur. Su doğal yaşamın parçasıdır, onun içinden gelir. Ancak sadece biyolojik değildir. Aynı zamanda ritüel ve metafiziksel boyutlarıyla da anlam kazanarak antik inanç sistemlerinden günümüz dünya dinlerine dek mitlerde, ibadetlerde, arınma ritüellerinde sıkça karşımıza çıkar.

İnanç sistemleri, toplumları bütün hâle getiren büyük parçalardır. Durkheim'a göre din, insanın bulunduğu makamı yükselten, yaşamını maddi ve manevi yönlerden bir üst seviyeye taşıyan araçtır ve hangi din olursa olsun tüm dinler ve dinlerin etrafında

gelişen ayinler aynı amaca yöneliktir.[113] Bu kolektif bilincin yansımasını elbette tüm toplumların inanç sistemlerinde görmek mümkündür. Yüksel, gelişmiş veya ilkel fark etmeksizin tarihsel süreçte dini olmayan bir toplumun, bir halkın bulunmadığını ifade etmektedir.[114] Din insanı kutsal olanla yakın ilişkide konumlandırır. Kutsalı arayan ve ona yaklaşan insan, dinin sınırlarında hareket eder. Dolayısıyla da Baysal'ın aktardığı üzere dinin çerçevesinde yapılan tüm ibadetler, kutsal olana ulaşma çabası olarak düşünülebilir. İlk kutsal zamanın su ile başladığı, kutsal mekânın da suyun içerisinden çıktığı düşüncesiyle kutsal zamana ve mekâna ulaşma şartının en eski devirlerden bu yana suyla temas etmek olduğu söylenebilir.[115]Zira su sadece yaşamsal bir ihtiyaç değildir. Tarihin tüm dönemlerinde her toplumun inanç sisteminde su kutsaldır.

Suya yüklenen kutsiyet aslında tüm dinlerin tarihsel ve evrensel ortaklıklarından biridir. Besnard'a göre ilahî olan veya olmayan her dinde su, yaratıcıya yani tanrıya yaklaşmanın ilk koşuludur ayrıca pek çok dinde de kutsanmaktadır. Kimi zaman ritüellere suyun yanında başka kutsal nesneler de dâhil edilir. Böylece atfedilen bu kutsiyet daha da kuvvetli hâl almaktadır. Kutsanan veya kutsal kabul edilen sular temas neticesinde kişiyi madden ve manen temizler, arındırır, kötü ruhları ondan uzak tutar ve kutsar.[116] Besnard'ın bu görüşü akla ilahi dinlerdeki mevcut banyo, abdest, vaftiz gibi ritüelleri getirmektedir. Eliade, suyla temas hâlinin kutsallık getirisinin yaratılışın ilk anına bir gönderme olduğunu söylemektedir. Zira erginlenme törenlerinde, hastalıkların sağaltımında, dini törenlerde, cenaze törenlerinde insanın suyla yıkanması veya suya teması "yeniden yaratılma" çabasıyla ilgilidir.[117] Semavi dinler olarak kabul edilen Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam dininde suyun konumu, vasfı çeşitlidir ve pek çok şekilde karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Musevilikte Su

Musevilikte su, tanrının en büyük nimetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki Musevîler, maddî susuzluğu kutsal olan su ile manevî susuzluğu ise kutsal

[113] Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, çev. Fuat Aydın (İstanbul: Ataç Yayınları, 2005), 485.
[114] Emrullah Yüksel, "Din Fenomeni," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1 (2012): 79-110, 79.
[115] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 90.
[116] M. Albert Besnard, "Katolik Mezhebi (İsa Vasıtasıyla Kurtuluş)," *Din Fenomeni*, çev. Mehmet Aydın, 3. baskı, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2000), 181.
[117] Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 170.

kitaplarını okuyarak gidermektedirler. Blech, bir insanın üç günden fazla susuz yaşayamaması gibi Musevîlerin de manevi susuzlukları gidermek için Pazartesi, Perşembe ve Şabat günlerinde kutsal kitapları olan Tevrat[118]'ı okuduklarını ve bunun bir gelenek olduğunu aktarmaktadır.[119] İslam inancında Musevilerin kutsal kitabının Tevrat olduğu kanısı mevcuttur. Musevî inancına göre Tanah'ın "Ketuvim" adlı kısmında "Mezmurlar 29/3"'te yer aldığı üzere "*Rab'bin sesi suların üzerindedir, yüceliğin Tanrısı gümbürder, Rab büyük sular üzerindedir*." biçimindedir.[120] Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere su tanrıya her daim en yakın olandır ve kutsaldır. Musevilikte son derece yüksek bir makamdadır. Yaratılışın henüz şekillenmediği kaos sırasında Tanrı, ilksel suların üzerinde süzülür ve uçar.[121] Ayrıca yaradılışta suyun ana unsur olduğu da Tekvin 2: 5-7'de yaradılışın fiziki ve manevi boyutlarına vurguyla açıklanmaktadır. İnsanın yaratılışındaki ana unsur sudur. Tanrı, toprağı sulandırıp çamura şekil verdikten sonra ona kendi nefesini üfleyerek hayat vermiştir.[122] Tanrı'nın adaleti sağlama ve yargısının bir aracı olarak suyu kullanması da "Nuh Tufanı[123]" adıyla özdeşleşen şekilde Tekvin'de karşımıza çıkmaktadır.[124] Ayrıca Musevî inancına göre peygamberlerin mucizelerinde bir unsur olarak karşımıza çıkan ve hiyerafoni[125] olan su; ödül, ceza unsuru olmanın yanı sıra halkı imana çağırırken peygamberlerin mucizelerini göstermelerinde[126] destekleyici bir roldedir.

Musevilikte arınma için su gereklidir. Manevi arınma gerçekleşmeden de ibadet aşamasından önce suyla yapılan temizlik önem taşımaktadır. Musevi inancına sahip

---

[118] Museviliğin birkaç temel kaynağı bulunmaktadır. Mustafa Karahöyük, bunlardan en önemlisinin Tanah olduğunu belirtir. Bk. Mustafa Karahöyük, "Din ve Ekonomi İlişkisi," *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 16 (Aralık 2013): 193-220,194. Mehmet Alparslan Küçük ise Tanah'ın 39 kutsal metninden sadece ilk beşini Tevrat'ın kapsadığını bildirmektedir. Bk. Mehmet Alparslan Küçük, *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kutsal Kitap Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000), 23.

[119] Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, çev. Estreya Seval Vali (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Yayınları, 2003), 328.

[120] *Mechon Mamre*, https://mechon-mamre.org/p/pt/pt2629.htm, erişim 09 Ekim 2025.

[121] Bk. *Tevrat*, Tekvin 1:6–8 (Ankara: Dorlion Yayınları, 2022), 5.

[122] Bk. *Tevrat*, Tekvin 2: 5-7, 6.

[123] Bu anlatma ile Sümer mitolojisindeki tufan miti büyük oranda benzerdir. Başokçu gibi pek çok bilim insanı da Tevrat'ta yer alan tufan mitinin özgün olmadığını düşünmektedirler. Bk. Elif K. Başokçu, "Tufan," *Antropoloji Sözlüğü*, ed. K. Emiroğlu ve S. Aydın (Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2003), 812.

[124] Bk. *Tevrat*, Tekvin 6-9, 11-13.

[125] Eliade, "hiyerofani" terimini: "kutsal olanın dünyada görünür hale gelmesi" olarak tanımlar ve bu olgunun dinin temel deneyimi olduğunu vurgular. Bk. Mircea Eliade, *Kutsal ve Gayrı Kutsal*, çev. A. Özkırımlı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002), 14.

[126] Bk. *Tevrat*, Çıkış, 14: 21-22, 74.

kişilerin ibadet esaslarına göremurdar olandan uzak durma veya temas hâlinde arınmayla alakalı dikkatler söz konusudur. Bu ritüeller arınma amaçlı olduğundan çoğunlukla su ile ilgilidir. Murdar olan bir kişi ya da nesne ancak suyla arınır. Bu arınma hem fiziksel hem de sembolik bir arınmadır. Levililer'in on beşinci babında murdar olan kadın, erkek veya onların dokunduğu nesnelerin o nesnelere dokunanların suyla yıkanmaları emrini içermektedir.[127] "Ayrıca "… Ve *üzerinize temiz su serpeceğim ve tahir olacaksınız; bütün murdarlığınızdan, bütün putlarınızdan sizi temizleyeceğim. Ve size yeni yürek vereceğim ve içinize yeni ruh koyacağım ve taş yüreği bedeninizden çıkaracağım ve size et bir yürek vereceğim. Ruhumu içinize koyacağım...*"[128] biçimindeki Hezekiel 36:25–28 bölümünde de "temiz su serpme" eyleminin vurgusunun devamında manevî arınmaya değinilmektedir. İçsel yenilenmenin aracı burada sudur. Yalnızca beden kirden arınmaz. Bu su ile putperestlik ve ahlakî sapmadan da arındırılmış olunacaktır. Tüm bu aktarılanlardan anlaşılacağı üzere Musevîler, suyun hem fiziksel hem de manevî bir arındırma işlevine sahip olduğuna inanmaktadırlar.

Musevî inancına göre herhangi bir canlının leşine dokunmak kesinlikle arınılması gereken bir durumdur.[129] Musevîler ölülerini en saf hâli ile Tanrı'ya teslim etmek üzere yıkarlar. "Taharah" adı verilen bu uygulama cenaze geleneklerinin bir parçasıdır. Ölü yıkama işini üstlenen kişiler de Musevi inanışında murdar kabul edilir. Temizlenmek adına birtakım pratikler mevcuttur. Ritüel açısından arınmak durumunda olan bu kişiler için kızıl bir inek yakılmalıdır, külleri suya dökülmelidir. Hazırlanan arınma suyunun murdar olan kişinin üzerine serpilmesi gerekmektedir. Cenazeye katılanlar için de manevi anlamda temizlik gereklidir. Onlar da kirli bir yerde bulundukları için cenazeden ayrılırken ellerini yıkamalıdırlar.[130] Bu eylem sayesinde kişi murdar olmuş olsa da kutsal topluluğa yeniden dâhil olacaktır. Burada bahsi geçen suyun serpilerek ve yıkayarak veya yıkanarak arınma sağlaması onun kutsal ve tanrısal olduğu inancıyla ilgilidir. Su temas ettiği her şeyi arındırmakta ve yeniden kullanılır duruma getirmektedir. Aslında burada ölümden sonra yaşama inanma fikriyle de bağlantı kurulabilir. Öldükten sonraki yaşamda ruh yeniden dirilecektir. Bu sebeple de ölüler defnedilmeden önce suyla yıkanarak bedenen ve manen yeniden kullanılmaya hazır hâle getirilmektedir. Kişinin yıkanan

[127] *Tevrat*, Levililer 15, 122.
[128] *Tevrat*, Heizekel 36: 25-28, 748.
[129] *Tevrat*, Sayılar 19: 12, 163.
[130] Bk. *Tevrat*, Sayılar 19:12–22, 164.

cesediyle birlikte geride bıraktığı yaşamındaki tüm günahları ve kötülükleri de temizlenecektir.

Musevi inancında arınma, yaşarken karşılaşılan hastalıklar ve benzeri durumlar için de söz konusudur. Belirli hastalıkların su ile iyileşeceği inancı vardır.[131] Hinnels'den akataran Baysal, Musevilerin doğal sularla doldurdukları ritüel arınma törenlerinde kullandıkları "mikve" adı verilen havuzların[132] ve "mikveye dalma" denilen uygulamaların mevcut olduğunu; "tevila" adı verilen suya dalma uygulamasının beden temizliğinin yanı sıra ruhen arınmayı da amaçladığını ifade etmektedir.[133] Museviler, "Şabat"[134] adı verilen, dinlence ve ibadet için ayrılan Cumartesi günlerinde mikveye dalma, tüm ev eşyalarına suya daldırma ve temizleme gibi ritüelleri uygulamaktadırlar. Musevilerin yılbaşı bayramı olarak kabul ettikleri (Eylül-Ekim ayları) Roş ha-Şana'nın ilk günlerinde de insanlar akarsu kenarlarına giderler. Bütün ceplerini boşaltarak akarsulara atarlar, bu sayede günahlarından arınacaklarına ve temizleneceklerine inanırlar. "Taşlih" adı verilen bu gelenek sadece Roş ha-Şana'ya[135] aittir. Ayrıca Musevi inancında Tişri ayının 15. günü başlayan ve "Çardaklar Bayramı" olarak da bilinen adıyla; Sukot; kırk yıl boyunca göçebe olarak yaşadıkları çölde çardaklar altında barınmalarını anma ve bu dönem içinde gördükleri Tanrısal korumaya bir kez daha şükretme adına kutladıkları bir bayramdır. Baysal, Musevilerin geleneklerine göre bu bayramda Siloam Çayı'ndan su çekme şenliğinin yapıldığını ve bayram süresince her gün altın testi ile su alınarak mabede taşınıp yağmur duası yapıldığını bildirmektedir. [136] Tüm bu açıklamalar doğrultusunda Musevilerin suyu bireysel arınma ve manevi temizlik aracı olarak kullanmalarının yanı sıra Tanrıyla insan; bireyle de topluluk arasında kutsal bir bağ simgesi olarak kabul ettiklerini söylemek mümkündür.

2.2. Hristiyanlıkta Su

Hristiyanlar için suyun kutsal ve hayat vericidir. Kutsal kitapların öğretileri doğrultusunda su, Tanrı'nın bir lütfudur. Ayrıca Hristiyanlıkta su, Kutsal Ruh'un

---

[131] Bk. *Tevrat*, Leviler 14 : 5–8, 119.
[132] Doğal su havuzları saf ve temizdir. Kaynağı tanrı olan bu sular kutsal ve kutsayıcı kabul edilmektedir.
[133] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 106–107.
[134] Musevî inancına göre Tanrı Yahve'nin dünyayı yarattıktan sonraki dinlenme günü Şabat günüdür. Bk. *Tevrat*, Tekvin 2:2–3, 6.
[135]Sevivon,https://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1585:taslih&catid=19:ros-asana-nasil-kutlanir&Itemid=205 , erişim 9 Ekim 2025.
[136] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 110.

sembolüdür. Arındırıcı ve yenileyicidir. Besnard'dan aktaran Baysal, Hristiyanlıkta mevcut vaftiz sakramentinin suyun bütün sahip olduğu anlamların sebebi olduğunu ifade etmektedir.[137] "Vaftiz", Hristiyanlıkta bir terim olarak kullanılmaktadır. İfade ettiği anlam açısından "aslî günahtan", "kirli geçmişten temizlenmek" ve dine girmek demektir.[138] Su pek çok kültürde olduğu gibi "arınma" işlevini Hristiyanlıkta "manevi arınma", "temiz ve günahsız şekilde yeni yaşama başlama, yeniden yaratılış" gibi bir versiyonla yerine getirmektedir. Cross ve Livingstone'ın sözlüğün "Holy Water", "Baptisim" maddelerinde açıkladıklarına göre kutsanmış sularla arınma bu sembolik manevi temizlenmenin olmazsa olmazıdır. Rahipler, Hristiyanlık ile Hz. İsa'yı ve klişeyi temsil ederler. Rahiplerce kutsanan sular; şeytan çıkarma, adak sunma, cenaze törenlerinde ve çeşitli ayinlerde kullanılırlar. Kutsanmış suyla arınma ritüeli genel olarak kutsanmış suya parmakların batırılarak yüze ve vücuda sürülmesiyle gerçekleştirilir.[139] Manevi yönü ağır basan arınmanın temelinde Hz. İsa kaynaklı vaftiz yer almaktadır. Suyun bahsedildiği üzere "yeniden doğuş, arınma" gibi anlamları yerine getirdiği ve teolojik işlevlerinin bulunduğu, Erbaş'ın Yeni Ahit'te su, manevi yaşamı, kutsal Ruhu ve İsa'nın şahsını sembolize ettiğini vurgusundan[140]da anlaşılabilmektedir. Manevi arınma, Hz. İsa kaynaklı vaftize dayanır. Zira Yuhanna 19/33-34'e göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek ölümünden üç gün sonra dirildiği inancına sahip olan Hristiyanlar, İsa'nın böğründen çıkan kanının onun kefareti olduğuna ve suyun onu dirilttiğine inanmaktadırlar.[141]

Hristiyanlıkta derin ve önemli anlamları bulunan vaftiz kutsal bir ritüeldir. Eliade, Hristiyanlar için vaftizin mistik arınmayı ve yeniden doğumu simgeleyen bir sakramanet olduğunu düşünmektedir.[142] Vaftiz olan bir kişi sadece kişisel bir deneyim yaşamaz aynı zamanda Tanrı'nın şahitliğiyle de Hristiyan topluluğun bir üyesi hâline gelir. Kutsal su vasıtasıyla bu sakrament gerçekleşmektedir. Erdem, "sakrament" sözcüğü ile ifade edilen bu terimin; Tanrı'nın bizzat bulunduğu dini töreni ifade ettiğini açıklamaktadır. Yani Hristiyan âleminde vaftize bu gözle bakılmaktadır. İnsanın su ile arındırıldığı, temizlenip

[137] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 111.
[138] Azime Avcı, "Süryani Kadimde Evlilik Sakramenti," *Fikriyat, Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1, no. 2 (Aralık 2021): 127-144, 130.
[139] Frank Leslie Cross ve Elizabeth A. Livingstone, *Oxford Dictionary of the Christian Church* (New York: Oxford University Press, 1985), 661.
[140] Ali Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramanetler)* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 1998), 55.
[141]Bk. *Kitab-ı Mukaddes*, Yuhanna 19:33–34, https://biblehub.com/john/19-33.htm, erişim 11 Ekim 2025.
[142] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 175.

İsa'ya ruhunu adadığı ve sudan çıktıktan sonra Kutsal Ruh'un desteğiyle yeniden can bulduğu bu törende Tanrı bunların tümüne şahitlik eder ve oradadır.[143]Elbette bu kutsi uygulamanın eski ve yeni şekilleri mevcuttur. Eski dönemlerde insanların vaftizi doğal sulara dalarak, batarak yaparken yakın döneme doğru kutsal mekânlarda özel su havuzları oluşturulduğu ve sonrasında da vaftizin bugünkü yaygın şeklini aldığı bilinmektedir. Nerede, nasıl, ne zaman ve kimler tarafından yapıldığından ziyade ritüel bakımından, dünyanın yaratıldığı ilk ana dönmek bu sayede de tüm günahlardan arınmış olma temeline dayanmaktadır.

Hristiyan inancında su derin manevi anlamlar taşımaktadır. İlksel olan su, Tanrının yaratılışta kullandığı aracıdır ve yaratılış anının ana unsurdur. Tanrı tufanla beraber insanları yargılamak için de yine suyu kullanır. Dünya bir kere yaratılmıştır ve yine bir kereye mahsus yok edilecektir. Tüm bu yaratılış, yok ediliş ve sonra yeniden yaratılma açıklamalarında su başroldedir. Vaftiz sakramentinde din adamlarınca kullanılan kutsal suyun; koruma, arındırma ve yeni bir hayata geçirme işlevleri de mevcuttur. Tıpkı tufan sonrasında dünyanın temizlenmiş biçimde yeniden yaratılması gibi vaftiz ritüelinde de kutsal suyla kişi temizlenerek yeniden yaratılmış gibi olur.

2.3. İslamiyette Su

İslam dininde su Tanrısal bir lütuftur, nimettir ve oldukça önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok surede suya dair bilgi ve ilişkilendirmelere erişilebilmektedir. Suyun nasıl yaratıldığının bahsi Kur'an-ı Kerim'de geçmez. Ancak İslam inancında her şey gibi suyun yaratıcısı da Allah'tır. Allah her şeyden önce var olandır. Kur'an-ı Kerim'deki Rûm Suresi'nde Eski Ahit'in Tekvin bölümüyle kesişen bir nokta vardır. Surede "*O'nun arşı suyu kaplamışken*" ayeti mevcuttur.[144] Eski Ahit'te de Allah'ın ruhu suların üzerinde gezinmektedir.[145] Bu yaratılış sıralaması düşünüldüğünde her iki dini sistemde de suyun Tanrı ile diğer unsurlardan çok daha önce iştigal ettiği ve hatta ilk olarak yaratıldığı düşüncesine ulaşılabilir. İslam inancında yaratılış anında su merkezî bir konumdadır. Enbiya Suresi'nde "*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik hâlde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de*

[143] Mustafa Erdem, "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (AÜİFD) (1993): 141.
[144] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Rûm 30:8 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 404.
[145] Bkz: *Tevrat*, Tekvin 1:1–8, 5.

inanmazlar mı?"[146] şeklinde bir kısım vardır. Yine Nur Suresi'nde de *"Allah her canlıyı sudan yarattı…"*[147] biçiminde bir ifade mevcuttur. Allah'ın yaratma gücü vardır ve kullandığı ana unsuru sudur. Hud Suresi'nin şu kısmına göre: *"O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için Arş'ı su üzerinde iken, gökler ve yeri altı günde yaratandır…"*[148] Yani yer ve gök yaratılmadan önce arş, su üzerinde durmaktadır. Önce su vardır. Arşa en yakın olandır ve ilkseldir. Su, yer ile göğü ayıran eşiktir.

Yaratılış ile suyun ilişkisini ayetlerde gördüğümüz gibi büyük tufanı da Kur'an-ı Kerim'de görebiliriz. Zira Nuh tufanı, Kamer Suresi'nde anlatılmaktadır.[149] Nuh anlatması dünya mitolojilerinde olduğu gibi üç semavi dinde de neredeyse aynıdır. Kur'an-ı Kerim'de dünyanın sonunun anlatıldığı ve suyun ana unsur olarak aktif veya pasif biçimde karşımıza çıktığı direkt bir bilgi mevcut değildir. Suyun dört işlevi inanç ve dinlerde pek değişmez. Bunlar; "arındırma, saflaştırma, yok etme ve yeniden yaratıma"dır.

Kur'ân'da ayrıca Hz. Musa ve Hz. Yusuf kıssalarının bütününe bakıldığında da ortak olan unsurun su olduğunu söylemek mümkündür. Zira Hz. Yusuf su kuyusundan çıkmıştır.[150] Hz. Musa da Nil Nehri'ne atılmıştır.[151] Her ikisinde de suyun aracılığıyla ilâhi müdahale işler ve su kurtuluşun, seçilmişliğin, yeni başlangıcın mekânı olur. Hz. Musa, Allah'ın seçtiği kişidir. Nil Nehri'ne muhafaza edilmek üzere bırakılır. Allah'ın koruyucu gücünün tecellli ettiği mekân sudur. Hz. Yusuf'un seçilmişliği su kuyusuna atılması imtihanıyla vuku bulur. Su burada da işlevseldir. Allah'ın kurtarıcı gücü su kuyusundan çıkışla tecelli eder. Kur'ân'da geçen Hz. Nuh, Hz. Musa ve Hz. Yusuf kıssalarından hariç Hz. Salih, Hz. Yunus[152]kıssaları da suyla ilişkilidir. Su sürekli ortak bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah'ın kudreti ve planının görünür kılındığı bir araçtır.

---

[146] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Enbiyâ 21:30, 323.
[147] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Nûr 24:45, 355.
[148] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Hûd 11:7, 221.
[149] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Kamer 54:9–16, 528.
[150] Bk. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Yusuf 12:19, 236.
[151] Bk.*Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Taha 20:39, 313.
[152] Bk. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Şu'arâ 26:155, 372; A'râf 7:73–79, 158; Enbiyâ 21:87, 328; Sâffât 37:139–148, 450.

Kur'an-ı Kerim'de su, canlı her şeyin yaşamı ile ilişkilendirilmiştir. Kâinata can veren sudur. Zümer Suresi şöyle der: *"Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır."*[153] Yani su gökten inmektedir. Gökseldir. Aynı zamanda da tanrısaldır. Suyu Allah yeryüzüne indirir. Daha önce bahsedildiği üzere Tanrı'nın suları ayırarak dünyayı yarattığı inancı Hristiyanlık ve Musevilikte de mevcuttur. Dolayısıyla bu üç semavi dinin de ortak kabulü; suyun Tanrı tarafından insanlığa iman ve şükür için verilen bir nimet olduğudur. Kur'an-ı Kerim'de geçen pek çok surede[154]suların kaynağının Allah olduğu ve insanlığa bahşedilen su için şükretmeleri ve susuzluktan ibret almaları gerektiği de anlatılmaktadır. Allah kudretini yeryüzüne su ile döker. Yani Allah'ın rahmetinin tecellisi sudur. Su yeryüzüne rahmet olarak gelmiştir. Tıpkı su gibi Hz. Muhammed (SAV) de âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.[155] Müslümanlar için Hz. Muhammed nasıl yüksek bir mertebeye sahipse su da oldukça kutsî bir varlıktır. Ezeli ve edebidir. Güzelliği bakidir. Rahmet unsurudur. Dolayısıyla da muhtaç olunandır. Suya muhtaç olmak demek aslında Allah'ın rahmetine muhtaç olmak demektir. Bireysel ve toplumsal yaşamlar, beşerî ve ebedî dünyalarda susuz yani rahmetsiz devam edemeyecektir. İslam inancına göre ahiret hayatında her Müslümanın arzu ettiği cennet; bolluk, güzellik, sonsuzlukla doludur. Bu niteliklere sahip yegâne unsurlardan birisi de sudur. "Kevser Suyu" biçiminde kullanımı gerek kaynaklarda gerekse dilde yaygındır. Aslında Kevser'in kültürel hafızada "su" olarak anılması kayda değerdir. Zira su olup olmadığıyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de doğrudan bir ifade yoktur. Varlığı yalnızca ayet ve hadisler ile meşru kılınmıştır. Cennette olduğuna inanılan kevser, cennetteki bir suyun adı da olabilir. Tüm suların kaynağı da olabilir. Ya da suların hepsine verilen addır. Bu hususta kesin bir bilgi yoktur. Kevser Suresi'nde aktarılan ise şudur: *"Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir."* [156]

---

[153] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Zümer 39:21, 459

[154] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Bakara 2:22, 3; 2:164, 24; Nahl 16:10–11, 267; En'am 6:99, 139; Rum 30:46, 408; Secde 32:27, 416; Nebe' 78:16–11, 581; Abese 80:24–32, 584; Lokmân 31:10, 410; İbrahim 14:32–33, 258.

[155] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Enbiyâ 21:107, 330.

[156] *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Kevser 108:1, 602.

İslâm dininde zemzem suyunun kutsiyeti de meşrudur. Kevser suyu ile zemzem suyu arasında soyutun somutlaşması gibi bir bağ kurulabilir. Zira Turan ve Ozan, İslam inancında bu dünyadaki en kutsal suyun zemzem olduğunu, kevser suyunun da mitolojik bir unsurken sonsuz hayat verme ve canlandırma özelliğinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Öyleyse kevserin yeryüzüne indirilmiş biçimi zemzemdir.[157] Zemzem'in bulunduğu yer de kutsiyetiyle doğru orantılıdır. Zemzem suyu Kâbe ile bir aradadır. Kâbe Müslümanlar için dünyanın merkezidir. Hac vazifesi sırasında ziyaret edilen zemzem kuyusu ve suyu da son derece mühimdir. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail döneminde temelleri yükseltilen zemzem kuyusu zaman içerisinde Kâbe ile bütünleştirilmiştir ve Mescid-i Haram'ın kutsal mekânlarından biri olmuştur.[158] Ölülerin zemzemle yıkanması, kefenlerin zemzem kuyusuna batırılıp çıkartılması, ölüm döşeğindeki hastalara zemzem verilmesi gibi pratikler bu suyun kutsal kabul edilişinden ileri gelmektedir. Bu suya temas etmek demek günahlardan arınmak, kaderi ve aynı zamanda bedeni temizlemek demektir.

İslam inancında Allah'a yaklaşmanın ilk şartı suyla temastır, yıkanmaktır. İbadet edebilmek için hem maddi hem de manevî yönden her şeyden önce temiz olmak gereklidir. İslam inancından belirli durumlarda farz olan gusülle beden ve ruhun arınması sağlanır. Gusül abdesti suyla alınır. Bu durum da İslam inancına göre bedenin ve ruhun arınmasının su ile olacağını ortaya koymaktadır. Su burada temel ihtiyaçtır, ana unsur olandır. Üç semavi dinde de su, yaratıcının lütfu olarak bilinir ve en büyük nimettir.

[157] *Türk Mitolojisine Giriş*, ed.Fatma Ahsen Turan ve Meral Ozan, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2016), 83–107.
[158] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Zemzem," *İslam Ansiklopedisi*, 44, 242–246, 243.

İKİNCİ BÖLÜM

YALOVA VE YALOVA'NIN SU VARLIKLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Yalova, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Denizi'nin güney kıyısında İzmit Körfezi'nin başlangıcında yer almaktadır. İstanbul ile doğal bir deniz sınırı bulunan bu kent, Bursa ve Kocaeli ile komşudur. Yalova'nın, nüfus yoğunluğu ve nüfus artış hızı yüksektir. 307.882 kişinin yaşadığı bir şehirdir.[159] Yalova, 839 km^2'lik bir yüzölçümüne sahiptir.[160] Gerek yurt içi gerekse yurt dışı göçler alan bu kentin toprakları verimli, kaplıcaları dünyaca ünlüdür. Sanayi tesislerinin varlığı, uzun ve geniş sahil şeridi ve tüm illerin orta noktasında bulunması da Yalova'yı cazibe merkezi hâline getirmektedir. Özellikle yaz döneminde nüfusu oldukça artmaktadır. Yalova'nın Merkez hariç 5 ilçesi, 8 beldesi ve 43 tane köyü vardır. Yalova'da 14 adet belediye mevcuttur.[161]

1. "YALOVA" ADI VE YALOVA'NIN TARİHİ

"Yalova" adı, 13. yy'da "Yalakova", 15 ve 16. yy'da "Yalakabad", 19. yy'da ise "Yalıova" ve "Yalova" biçimlerinde belgelerde geçer. [162]

Elde edilen arkeolojik buluntulara göre tarihi Yontma Taş Devri'ne dek uzanan Yalova'da Neolitik Devir'e ait eserler bulunmuştur ve bu eserler İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Ne zaman kurulduğu veya bölgedeki ilk hâkimiyetin hangi medeniyete ait olduğu tam olarak bilinmese de Friglerin M.Ö 1200 yılından itibaren bölgeye geldikleri ve Trakya kökenli Bitin (Bithyn) halkının buraya yerleştiği görüşleri mevcuttur.[163] Şehrin antik çağlardan bu yana pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Yalova, Roma hâkimiyetine girmeden önce, Büyük İskender'in ölümünden sonra Selevkos İmparatorluğu'na dâhil olmuştur. Bitinya Krallığı içerisinde yer alan Yalova, özellikle Roma'da Konstantin zamanında kaplıcaları ile öne çıkmıştır. Termal Kaplıcaları, 6. yüzyıldan beri bölgede "Pythia", "Pytion", "Pythia Therma"

[159]Bk. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Nüfus Arama Sonuçları," https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus, erişim 29 Kasım 2022.
[160] *Yalova İli Coğrafi Yapı ve Çevre Durumu*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017, 1.
[161] Yalova Valiliği, "İlçelerimiz," http://www.yalova.gov.tr/ilcelerimiz, erişim 29 Kasım 2022.
[162] Ahmet Taşağıl, "Giriş," *Geçmişten Günümüze Yalova*, ed. Ahmet Taşağıl (İstanbul: Çevik Matbaacılık, 2019), 11.
[163] Sümer Atasoy, "Roma ve Bizans Devirlerinde Yalova Termal," *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, ed. A. Çağrı Başkurt (İstanbul: T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı), 34.

isimleri ile bilinmekteydi. Günümüzde olduğu gibi eski ve orta çağlarda da kaplıcalar rağbet görmekteydi.[164] Osmanlı İmparatorluğu kurulana dek bir dönem Selçuklu bir dönem de Bizans hâkimiyetinde kalan Yalova Çobankale'de, Osmanlı Beyliği'ne devlet olma özelliği kazandıran Bizans-Osmanlı arasında 27 Temmuz 1302'de geçen Bafeus Savaşı gerçekleşmiştir.[165] Yalova, 1325 yılında tamamen Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir. Osmanlı'nın iskân politikası gereği Yalova'ya yerleşen Türkmen boyları ile bölgedeki Rum ve Ermeniler aynı coğrafyada bir arada yaşamışlardır. Özellikle bölgeye Balkanlardan, Kırım ve Kafkasya'dan yoğun göç gerçekleşmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kâğıt üretim merkezi olan "Kâğıthane-i Yalakabad", Yalova'da Lale Devri'nde kurulmuştur. Bizans zamanında gözde olan Yalova-Termal Kaplıcaları, aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde Sultan Abdülmecit'in annesinin Termal'de uzun süre kalması neticesinde önemini sürdürmüştür. Sultan Abdülmecit, Termal'e bir köşk ve hamam yaptırmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde "Yalakâbad" ismiyle meşhur olan Yalova, 1867'de Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti Merkez sancağına bağlı bir kaza iken 1899'da bağımsız sancak olarak İzmit'e bağlanmıştır. 1901'de Karamürsel kazasından ayrılarak yeniden kaza olmuştur. Yalova, Kurtuluş Savaşı'nda da Bursa Valisi Hacı Muhittin tarafından Bursa'ya bağlanmıştır.[166] 30 Mayıs 1926'da ise Karamürsel'e bağlı bir nahiye iken 2 Aralık 1929'da Atatürk tarafından İstanbul'un ilçesi yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, "Benin kentimdir." dediği Yalova'ya 19 Ağustos 1929'da gelmiştir. [167] Yalova, 1995'te Türkiye'nin 77. ili olmuştur.[168]

2. YALOVA'NIN COĞRAFÎ DURUMU

Armutlu Yarımadası'nın kuzey kıyısında, Samanlı dağlarının kuzey eteklerine kurulmuş Yalova, Türkiye'nin kuzeybatısında ve Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, 28° 45' ve 29° 35' Doğu Boylamları, 40° 28' ve 40° 45' Kuzey Enlemleri arasındadır.

---

[164] Turhan Kaçar, "Roma'dan Bizans'a Yalova ve Çevresi," *Geçmişten Günümüze Yalova*, ed. Ahmet Taşağıl (Yalova: Yalova İl Özel İdaresi, 2019),21.
[165] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 23–27. Bafeus Savaşı'nın Osmanlı'ya devlet olma özelliğini kazandırmasına dair tespiti Halil İnalcık yapmıştır.
[166] Muhsin Sevencan, "Yalova'nın İstanbul'un fethinden sonraki mülki yapılanmada Bursa'ya hiç bağlanmadığını ifade etmektedir," Bk. https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/, erişim 15 Haziran 2025.
[167] Taşağıl, *Geçmişten Günümüze Yalova*, 12, 14.
[168] Yalova Valiliği, "Yalova ve Şehir Kartı," http://www.yalova.gov.tr/kurumlar/yalova.gov.tr/dosya/sehir-karti/yalova-veb.pdf2, erişim 9 Kasım 2022.

Türkiye'nin en küçük ili olan Yalova'nın yüzölçümü 847 km²'dir. İlin denizden yüksekliği 2 metre, en yüksek noktası ise 926 metredir.[169] Marmara Denizi, Yalova'nın hem kuzeyini hem de batısını kaplar. Doğusunda Kocaeli, güneyinde Bursa yer almaktadır. Doğal plajları, ormanları, sahil şeridi ile birçok tepenin bulunduğu İzmit-Sapanca arasında Kocaeli sıradağları ile birleşen Samanlı dağları, Yalova'nın güneyindedir.



Harita 2: Yalova Mülkî İdare İl Haritası[170]

3. YALOVA'NIN NÜFUS YAPISI

Yalova, Türkiye'nin her bölgesinden göç almıştır. 17 Ağustos 1999 Doğu Marmara Depremi ile bu göçler bir ölçüde azalmıştır. Son yıllarda ise artarak devam etmektedir. Kurtuluş Savaşı döneminde büyük ölçüde Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlar'dan; Cumhuriyet döneminde ise Türkiye'nin her bölgesinden göç alması ve son yıllarda özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden yoğun göçlerin yapılması Yalova'daki nüfusun oldukça farklı sosyal gruplardan oluşmasına ve şehrin farklı bir kültürel yapıya bürünmesine yol açmıştır.

4 Şubat 2021 TÜİK verilerine göre Yalova'da merkez ilçeyle beraber 6 ilçe, 14 belediye,51 mahalle ve ayrıca 43 köy vardır. 2024 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Yalova'da toplam 307.882 kişi bulunmaktadır.[171]

---

[169] Yalova Valiliği, "İlin Coğrafi Konumu, Bitki Örtüsü ve İklimi," http://www.yalova.gov.tr/ilin-cografi-konumu-bitki-rtusu-ve-iklimi, erişim 9 Kasım 2022.

[170] Harita Genel Müdürlüğü, *Yalova Mülkî İdare İl Haritası*, https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/yalova-mulk-idare-il-haritasi-1325.pdf, erişim 5 Ekim 2025.

[171] Yalova Belediyesi, "Nüfus," https://yalova.bel.tr/sayfa/nufus, erişim 5 Ekim 2025.

İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu, 2024

Population of province/district centers, towns/villages and annual growth rate of population by provinces and districts, 2024

İl ve ilçe Province and district	Nüfus[(1)] Population[(1)]		
	Toplam Total	İl ve ilçe merkezleri Province and district centers	Belde ve köyler Towns and villages
Yalova	**307 882**	**223 789**	**84 093**
Merkez	**157 499**	130 979	26 520
Altınova	**34 090**	10 432	23 658
Armutlu	**11 827**	9 135	2 692
Çınarcık	**40 632**	20 832	19 800
Çiftlikköy	**56 387**	48 590	7 797
Termal	**7 447**	3 821	3 626

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2024

Source: TurkStat, Address Based Population Registration System (ABPRS), 2024

Tablo 1: İl ve ilçelere göre Yalova'nın nüfusu[172]

Yukarıdaki tabloda belirtilen ve bugün Yalova'nın farklı bölgelerinde yaşayan nüfus için kendilerini "Manav" olarak adlandıran yerli halkın yanı sıra "Muhacir", "Gürcü", "Karadenizli", "Batumlu" olarak adlandıranlar şehrin asıl dokusunu oluşturmaktadırlar. Bu sebeple tezin bu kısmında, "Manav" ve "Muhacir" terimlerinin çalışmada hangi anlamda kullanıldığı belirtildikten sonra bu kelimelerin Yalova'da hangi anlamlarda kullanıldığını açıklanmaya çalışılacaktır.

Göçebeliği asırlar önce bırakan ve Anadolu'da Hanefî- Sünni bir yaşam süren, yerleşik düzende yaşayan Türkmenler, manavlardır.[173][174] Bu tanımdan başka bir şekilde "manav" sözcüğünü tanımlayan Aktaş'a göre "Batı Anadolu'ya dışarıdan gelen (göçmen/muhacir) ve yerleşik nüfus dışında göçebelikten yerleşik düzene geçmiş köylere/köylülere verilen ad ya da "Yerli Halk" veya "Yerleşik Türk/Türkmen Topluluğu"na verilen isimdir.[175] Bu tanımlardan da görüldüğü üzere bir yere bir başka yerden göç etmemiş hâlde yerleşik düzende yaşamak vurgulanmaktadır. Zira Türkdoğan da, "manav" sözcüğünün bir yere sonradan gelenleri, yerleşik olandan ayırmak için kullanılan bir terim olduğunu ifade etmektedir.[176] Yalova ve çevresinde bu sözcük, "Türk/ Türkmen" asıllı olunduğunu ve çoğunlukla da Oğuzlara mensup olup; erken dönemlerde

[172]Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Nüfus ve Demografi," https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109, erişim 1 Ekim 2024.
[173] Işıl Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm* (Kocaeli: Yayıncı Yayınları, 2004), 57. Fatih İyiyol, *Sakarya Türkmenleri (Manavları)'nde İnanışlar (Tavuklar Köyü ve Büyük Esence Köyü Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, 3.
[174] Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm*, 51–75.
[175] Ali Aktaş, *İzmit Sancağında Manavların Etnik ve Kültürel Yapısı* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2016), 58.
[176] Orhan Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1999), 437.

Yalova'da yerleşik hayata geçmiş olan ve uzun yıllardır Yalova'da yaşayan kişiler, aileler için kullanılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son devrinde Anadolu topraklarına göç etmek durumunda kalan ve Yalova'ya yerleştirilenler için "muhacir"; devletlerin karşılıklı yaptıkları anlaşmalarla yer değiştirmek üzere Türkiye'ye gelen kişiler için "mübadil" sözcüğü kullanılmaktadır. Bölgede bu iki sözcüğün birbirinin yerine kullandıklarını da belirtmek gerekir.

4. YALOVA'NIN EKONOMİK DURUMU

Yalova son dönemde süs bitkileri üretimi, kivi üretimi, sağlık turizmi, kimyasal ürünler imalatı gibi sektörlerde ulusal ve uluslararası biçimde ön plana çıkmaktadır. Toplam 162 milyon adet çiçek üretimi ile Yalova, Antalya ve İzmir'den sonra Türkiye'de 3. sıradadır. Ülkemiz genelinde süs bitkisi üretimi, yaklaşık 49 bin dekar toplam alanda yapılmaktadır. Yalova'da bu üretim, yaklaşık 3 bin dekar alanda mevcuttur. Karbon ve akrilik elyaf üretiminde de söz sahibi olan Yalova, %17'lik pazar payı ile dünyada tek çatı altındaki bütünleşmiş en büyük akrilik elyaf üretim tesisine sahiptir.[177] Günümüzde Yalova'da sanayi, tersanelerde imalat ve turizme dair önemli ekonomik gelişmeler mevcuttur.

5. YALOVA'NIN SU VARLIKLARI

Yalova, su varlıkları açısından zengin bir ilimizdir. İlin doğal su kaynakları arasında Marmara Denizi büyük yer kaplamaktadır. Diğer su kaynakları ise doğal ve yapay göller, dereler ve şelalelerden oluşmaktadır.

[177]Yalova Valiliği, "*Yalova Ekonomisi*," http://www.yalova.gov.tr/genelekonomikdurum#:~:text=Yalova%20ekonomisinde%20son%20y%C4%B1llarda%20%C3%B6ne, erişim 26 Kasım 2025.



Harita 3: Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu [178]

5.1. Akarsular ve Dereler

Yalova'da mevcut akarsular, Samanlı dağlarından doğmaktadır. Sellimandıra Deresi, Bursa'nın Gemlik ilçesi sınırlarında doğar ve Yalova'da "Dereağzı" adı verilen mevkide "Samanlı Deresi" adıyla denize dökülür. Samanlı Deresi en geniş ve en uzun akarsu kaynağıdır. Doğduğu isimle "Sellimandıra Deresi", döküldüğü isimle "Samanlı Deresi", 81 km^2lik su toplama alanına sahiptir. Ortalama su hacmi 120 milyon m^3 dolaylarındadır. Uzunluğu ise 40 km'dir. 3.943 m^3/sn. debiye sahiptir.[179] Yine Bursa'nın Gemlik ilçesinin güneyindeki dağlık bölgede doğan "Yalak Deresi", Sellimandıra Deresi'ne paralel olarak güneye doğru akmaktadır. Bu dere, Yalova'da denize dökülmektedir. 60 km uzunluğuna sahip Yalak Deresi'nin 263 km^2 su toplama alanı mevcuttur. Yıllık ortalama su hacmi 143 milyon m^3 dolaylarında olan bu derenin de ortalama 4.585 m^3/sn. debisi mevcuttur.[180]

Yalova'da bu ormanların arasında akan Nacaklı Deresi'nin yanı sıra Kocadere, Karpuzdere, Koru Deresi, Samanlı Deresi, Safran Deresi, Salman Dere, Balaban Deresi, Kazımiye Deresi, Sultaniye Deresi, Yağcı Dere, Kılıç Deresi, Kale Dere, Yaman Dere ve Mercan Dere bulunmaktadır.[181]

---

[178] *Yalova Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu Eylem Planı*.
[179] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı* (Ankara, 2011), 10.
[180] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 13.
[181] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 13.

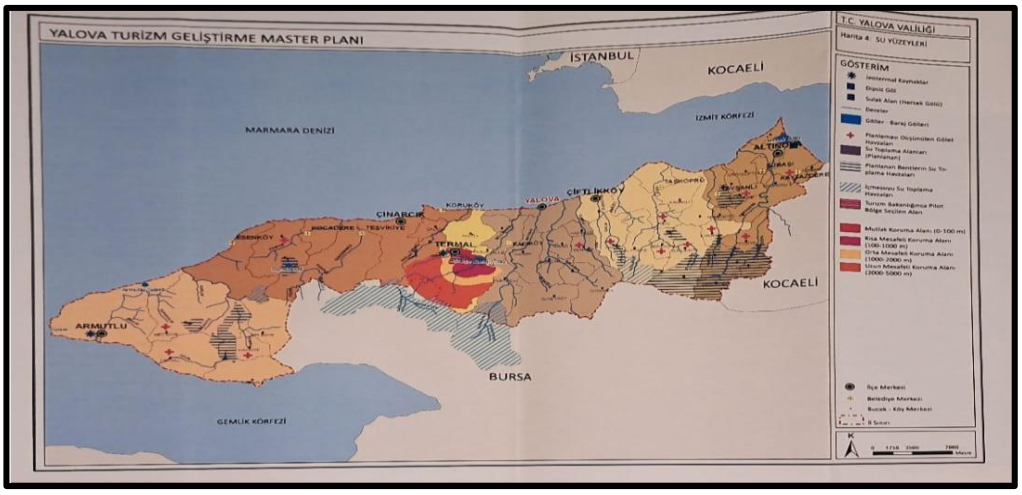

Harita 4: Su Yüzeyleri Haritası[182]

5.2. Göller ve Şelaleler

Yalova'nın doğal gölleri ve şelaleleri de mevcuttur. 30 m. yükseklikten çağlayan Termal'e bağlı Üvezpınar köyünden 8 km uzaklıktaki Sudüşen Şelalesi ile Erikli Şelalesi bilinen iki önemli su kaynağıdır.[183] Ayrıca Yalova'da Çınarcık ilçesi Kocadere köyünün güneyinde Delmece Yaylası ile Erikli Şelalesi'nin arasında doğal göllerden "Dipsiz Göller" adı verilen iki krater gölü vardır. Ortaburun Göleti ise yapay göldür ve Çınarcık'ta bulunmaktadır. Altınova ilçesinde mevcut Hersek Gölü ise lagün gölüdür.

5.3. Baraj Gölleri ve Sulama Göletleri

Yalova'da Çınarcık ilçesinde yapay bir göl olan Ortaburun Göleti, Termal ilçesinde Gökçe Baraj Gölü ve Armutlu ilçesinde de Armutlu Göleti bulunmaktadır.

Termal ilçesindeki Gökçe Barajı, 1984 yılından bu yana kullanılmaktadır. 50 m. yüksekliğine, 745 m. kret boyuna ve 24 milyon m^3 su toplama kapasitesine sahiptir.[184]

5.4. Kaplıcalar ve Hamamlar

5.4.1. Termal Kaplıcaları ve Hamamları

Yalova'nın en büyük turizm merkezi Termal'dir. Bu ilçe, Gökçedere, Üvezpınar, Akköy ve Yenimahalle köylerini içine almaktadır. Doğal güzellikleriyle ünlü bu yörede

[182]T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 14.
[183]T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 14.
[184]T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 34.

kaplıcalar mevcuttur. Termal ’de çok sayıda konaklama tesisi vardır. Panoramik bir manzarası mevcut tepede ise seyir terası bulunmaktadır.

Kaplıcalar, İstanbul’a 187 km, Kocaeli’ye 67 km, Bursa’ya ise 81 km uzaklıktadır. Kaplıcalara, kara ve deniz yolu ile ulaşım sağlanabilir. Termal, düzenli ve gelişmiş bir alana, sorunsuz bir altyapıya sahiptir. Yalova il merkezinin 12 km batısında, 1500 dönümlük bir alanda yer alan kaplıcalar, denizden 120 m. yükseklikte ormanlık alanın içinde bulunmaktadır. Atatürk Köşkü, çam, ceviz, manolya ağaçları gibi çeşitli türlerle kaplı alanlar, zengin bitki örtüsü, parkları bu doğal değeri zenginleştiren unsurlardandır. Termal tesislerinin giriş kısmında “Yedi Havuzlar” adı verilen su çağlayanı vardır. Termal’de 39 çeşit yaprağını döken ağaç, 26 çeşit yaprağını dökmeyen ağaç, 25 çeşit yaprağını döken ve sürekli yeşil çalı ile 18 çeşit sarıcı ve örtücü bitki mevcuttur. [185]

Termal ilçesi Yalova için büyük önem arz etmektedir. Kaplıcalar, geçmişte ve gelecekte turizm potansiyeli açısından değerlendirildiğinde; ekonomik yönden özellikle çevre halkına iş olanakları sağlamıştır ve sağlamaya devam edecektir. Kaplıcaların iyileştirici, tedavi edici özelliğinin bulunmasının yanı sıra Termal doğasıyla da ünlü bir cazibe merkezidir. Yöre halkı Termal’e şifalandırma özelliğinden faydalanmak için gitmektedir.

5.4.1.1. Termal Kaplıcalarının Tarihsel Süreci ve Bugünkü Durumu

5.4.1.1.1. Antik Yunan, Roma ve Bizans Döneminde Termal Kaplıcaları

Yalova önemli bir kaplıca turizmi ilidir. Yalova’ya bağlı Termal ve Armutlu ilçelerindeki kaplıcalar oldukça meşhur ve sağlık açısından da son derece faydalıdır.

Yalova Termal’deki kaplıcalar, yaklaşık 4 bin yıl önce bir deprem sonucu oluşmuştur.[186] Kaplıcaların bulunduğu mevkide M.Ö. 2000 yıllarında yaşayan Asya kavmi taşa ve toprağa tapar. Deprem sonucu oluşan ve jeolojik bir kaynaktan çıkan bu doğal sıcak su ve buharı dikkat çeker ve etrafında bir inanışa yol açar. M.Ö. 300 yılına yani yörede Yunanlı kültürü hâkim olana dek bu suyun ve buharın Garjanoş adlı bir ejderin lütfu olduğu inancı vardır. Herkül (yu. Herakles) sıcak ve özellikle kükürtlü suların tanrısı olarak Yunan kültüründe mevcuttur. Bu doğrultuda tüm kaynakları bu

[185]T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 22.
[186] Atasoy, *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 36.

ejderin elinden alan Herkül, hastalara sağlık ve direnç bahşeder.[187] Bütün bunlar Termal'in milattan önceki dönemlerde de şifa dağıttığını gözler önüne sermektedir. Antik Yalova'nın en kutsal alanı Termal olmalıdır. [188]



Fotoğraf 1: Baş Melek Mikail Kabartması[189]

Sağlık, antik çağlardan bu yana insanoğlunun en önemli gündemlerindendir. Ölümsüzlük arayışı, yeniden hayat bulma gibi kavramlar için kafa yoran insanoğlu, şifa bulma amacıyla doğal su kaynaklarının etrafında çeşitli yapılar yaptırmış ve bu yapılarda konaklamıştır. Depremler sonucu yeryüzüne çıkan bu şifalı suların yer altı tanrılarının işi olduğu inancı ve antik dönemde de koruyucusunun Herakles olduğu düşüncesi mevcuttur. Atasoy, zaman içinde Herakles'in yerini sağlık tanrısı Asklepios'un aldığını ifade etmektedir.[190] Sevencan ise yukarıda görseli mevcut kabartmanın, erken Bizans dönemine tarihlenen Baş Melek Kilisesi'ne ait olabileceğini belirtmektedir.[191] Tarihlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda kabartmanın Geç Roma- Erken Bizans

[187] Nurten Özer, *Yalova Kaplıcalarının Tarihsel Gelişimi, Doğal Özellikleri, Tıbbi Değerlendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 1981), 1.
[188] Cennet Pişkin Ayvazoğlu, "Antik Çağ'da Yalova ve 21. Yüzyıl Yüzey Araştırması," *YAK 2021 Bildiri Kitabı,* (2021): 91–97.
[189]Atasoy, *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 48. Bu kabartma 2022 yılı Mayıs ayına dek Termal Otel'in girişinde sergilenirken çok daha önceki zamanlarda yedi havuzların başında yer almaktaydı. Korunması gerektiği için 2022 senesinde Yalova Müze Müdürlüğü'ne taşınmıştır.
[190] Atasoy, *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 50.
[191] Güven Sevencan, "Geç Antik dönemde Yalova: Pythia Thermae'de Bir Baş Melek," *YTSO Dergisi* 226–228 (2012): 74–77.

devirlerine denk düştüğü söylenebilir. Kabartmada yer alan ayaklar altındaki yılan/ejderha figürü ve haç işareti dikkat çekicidir. Kabartmadaki sahnede bir kahramanlık sembolize edilmektedir. Yunan mitolojisinde Herakles, güçlü ve canavarları yenebilen bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Gövde kısmındaki haç işareti ile büyük yılanı alt eden ve ayaklarının altına alıp eliyle kavrayan bu figür, üniformalı bir imparator-kahraman gibi görünmektedir. Kabartmadaki yılan/ejderha figürü Asklepios'un yılanı olarak da düşünülebilir. Tüm bu mitolojik semboller sıralanacak olursa kabartmada "Herakles- Asklepios- Mikail" biçiminde antik çağdan Bizans devrine uzanan sembolik bir dizgeden bahsedilebilir. Ayrıca kabartmadaki tasvir muhakkak yer altı şifacılığıyla da ilgilidir. Zira Termal'de şifalı sular vardır. Bu arketipe paralel bir mitik tasavvur Türk mitolojisinde de mevcuttur. Türk mitolojisinde şifalı sular, yer altının gizil güçleri, su iyesinin kuvvetiyle oluşur ve yeryüzüne çıkarlar.

Termal'de antik çağlardan Bizans'a dek uzanan tarihsel süreci yansıtan bazı kalıntılar mevcuttur. "Yalova Kılavuzu" isimli kitabında tarihçi Prokopios'tan aktaran Mansel, İmparator Konstantin'in Baş Melek onuruna yaptırdığı kiliseyi, I. Justinianos'un onardığını ve hastaneyi tamir ettirdikten sonra da saray ve hamamlar yaptırıp buraya soğuk su getirdiğini ifade etmektedir.[192] Bahsi geçen kilisenin varlığından Besim Ömer Paşa da bahsetmektedir.[193] Kilisenin kalıntıları bugün Termal'de sinema kafenin arka kısmında bulunmaktadır.

Yalova Termal alanı, ilin yaklaşık 12 km güneyinde Üvezpınar ve Gökçedere köylerinin arasındaki bir vadi içerisinde sıcak su çıkışıyla karakterizedir. Atasoy'un aktardığına göre M.Ö. 6. yüzyıldan beri Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi medeniyetler tarafından kullanılan bu kaplıcalar, Antik Dönemde *Pythia Therma* adıyla bilinmekteydi ve ilk termal tesisler M.S. 4. yüzyılda Roma İmparatoru I. Konstantin tarafından yaptırılmış ve Roma ile Bizanslılarca kullanılmıştır.[194] Ancak Yalova'daki kaplıcaların değerinin yükselişe geçmesi daha sonraları gerçekleşmiştir. Zira M. Tuncel'in aktardığına göre Helenistik ve Roma dönemlerinde henüz üne kavuşmamış kaplıcalar, sadece çevre sakinlerince kullanılmakta idi. Antik tarihçilere göreyse Bitinya

[192] Mansel, *Yalova Kılavuzu* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1936), 7–9.
[193] Akalın, *Yalova Kaplıcası*, 11.
[194] Görür ve Şengör, "Yalova Termal Sahasının Jeolojik Özellikleri," *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 18.

Bölgesindeki kaplıcaların içinde Yalova'daki kaplıcalar yer almaz. Bursa Çekirge kaplıcalarının da Yalova kaplıcalarının üne kavuşmasının önünde bir engel olduğu söylenebilir.[195] Hatta Mansel, Bitinya'da mevcut Bursa-Çekirge kaplıcalarıyla Yalova Termal kaplıcalarının antik yazarlarca karıştırıldığı bu yanlışlığın da çeviriler kaynaklı olduğunu ifade etmektedir.[196] Bu durumda antik dönemde bölgenin bilinir olduğu düşünülebilir.

Mansel'in aktardığına göre Roma İmparatoru I. Konstantin'in annesi Helena, M.S. 4. yüzyılda Kudüs ziyaretinden dönmüştür. Bu dönüş vaktinde de Yalova kaplıcalarında onarım, Hersek civarında bir dini misafirhane, "Aziz Lucas" adına bir kilise ve büyük bir şehir inşa ettirmiştir. I. Konstantin'in, annesine ithafen şehre "Helenepolis (yu. Hellenepolis)" adını verdiği ve tedavi amaçlı yaşamının son zamanlarında burada kaldığı da bilinmektedir. 6. yüzyılda ise Konstantin'den kalma bu yapılara I. Justinianos sahip çıkmış, onarımını gerçekleştirmiştir. Eşi Theodora da 525 yılında 4000 kişilik bir kafileyle Yalova kaplıcalarına gelmiştir.[197] Tüm bu tarihî kalıntılara bakıldığında, Yalova kaplıcalarının Hellenistik Devir, Roma ve Bizans Dönemlerine de tanıklık ettiği anlaşılmaktadır. Yalova Termal kaplıcalarında ilk arkeolojik kazı; 1932'de Mansel tarafından yapılmıştır.[198]

5.4.1.1.2. Osmanlı Dönemi'nde Termal Kaplıcaları

Yalova Termal Kaplıcaları Osmanlı döneminde "Dağ Hamamları" adı ile karşımıza çıkmaktadır.

Seyahatname'den aktaran Özer, 1291'de Sultan Osman'ın emriyle Karayalvaçoğlu tarafından bu kaplıcaların zapt edildiğini ve Osmanlı döneminde 1453 İstanbul'un fethinden sonra sağlıkla ilgili önemini kazandığını belirtmektedir.[199] Osmanlı'dan önceki Türk devlet ve beylikleri dönemlerine dair bölgedeki kaplıcalar hakkında yazılı bir belge mevcut değildir. Termal kaplıcaları, Osmanlı devrinde özellikle 19. yüzyılda Sultan Abdülmecid ve II. Abdülhamid dönemlerinde etkin biçimde kullanılmıştır. Sultan Abdülmecit, annesini romatizma hastalığından sebep, şifa bulması

[195] Atasoy, *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 32.
[196] Mansel, *Yalova ve Civarı, Yalova Und Umgebung* (İstanbul: İstanbul Müzeleri Neşriyatı, 1936), 11.
[197] Mansel, *Yalova Kılavuzu*, 8; Arif Müfid Mansel, *Yalova ve Civarı, Yalova Und Umgebung*, 10.
[198] Mansel, *Yalova Kılavuzu*, 13–14.
[199] Özer, *Yalova Kaplıcalarının Tarihsel Gelişimi, Doğal Özellikleri, Tıbbi Değerlendirilmesi*, 2.

için Termal'e gönderir. Annesi için burada bir köşk yaptırır. Despot Hamamı'nı tamir ettirir. Dört odalı bir banyolu olmak üzere Valide Hamamı'nın yanı sıra beş odalı bir banyo ile bir havuz yaptırır. Sultan Abdülhamit'in padişahlığına dek kaplıcalar sadece Sultan Abdülmecid'in gerçekleştirdiği bu yatırımlarla ayakta kalmıştır. Sultan Abdülhamit, 1903'te Despot Hamamı'nın aslına uygun biçimde yenilenmesini sağlamıştır. Tesislere yeni yatırımlar yapılmıştır. Termal, bu dönemde ünlü bir sayfiye yeri hâline gelmiştir. Bazı asayiş sorunları yüzünden Sultan Abdülhamit İstanbul'dan Yalova'ya her gün vapur seferleri koydurmuş; Koru vapur iskelesinden Termal'e de bir yol yaptırmıştır. Ayrıca bu dönemde Termal'de çeşitli güvenlik önlemleri alınmış; Sultan tarafından bölgeye karakollar, hamam ve köşkler yaptırmıştır.[200]

5.4.1.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Termal Kaplıcaları

1929'da Balkan Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından Mustafa Kemal Paşa'nın Termal'e ilgi göstermesiyle kaplıcalar yeniden ünlenmiştir. Atatürk burayı çağın teknolojisi ve mimarî anlayışına uygun bir su şehri olarak düşünmüş; yeniden imar ve ihyasını gerçekleştirmiştir.[201] 5/3/935 tarihli Kemal Atatürk imzalı T.C. Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü Kararnamesi'nin giriş paragrafında "Yalova kaplıcalarının asrî bir su şehri hâline konulması" ifadesi mevcuttur. İşlerin düzgün biçimde devamı için Fransız Henry Prost'un çalıştırılması için gerekli idarî işleyişin tamamlanması yönünde hazırlanan bir kararnamedir.

[200] Detaylı bilgi için bk. Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, 9. baskı (Yalova: Günaydın Matbaası), 15–16.
[201] Görür ve Şengör, "Yalova Termal Sahasının Jeolojik Özellikleri,"*Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, 18.

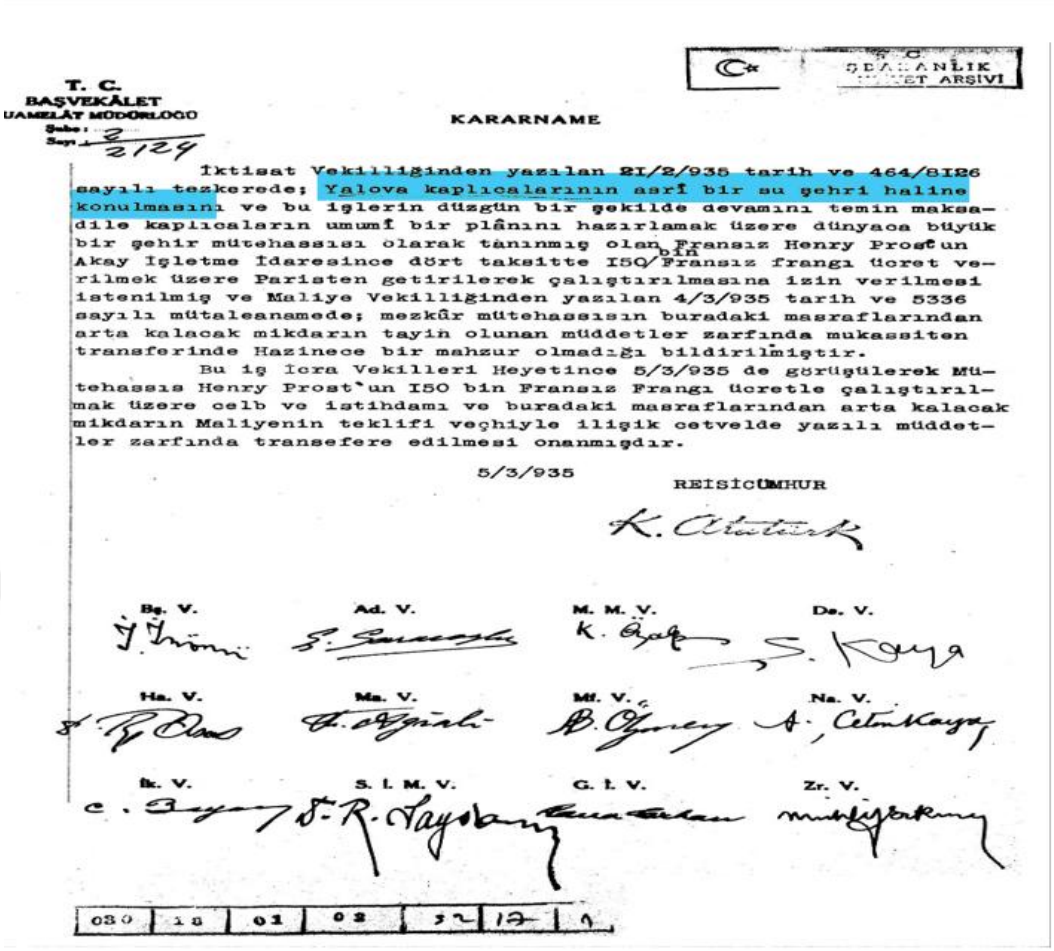

T. C.
BAŞVEKÂLET
MÜMEYİZAT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube : 2
Sayı : 2129

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

İktisat Vekilliğinden yazılan 21/2/935 tarih ve 464/8126 sayılı tezkerede; Yalova kaplıcalarının asrî bir su şehri haline konulmasını ve bu işlerin düzgün bir şekilde devamını temin maksadile kaplıcaların umumî bir plânını hazırlamak üzere dünyaca büyük bir şehir mütehassısı olarak tanınmış olan Fransız Henry Prost'un Akay İşletme İdaresince dört taksitte 150 bin Fransız frangı ücret verilmek üzere Paristen getirilerek çalıştırılmasına izin verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan 4/3/935 tarih ve 5336 sayılı mütaleanamede; mezkûr mütehassısın buradaki masraflarından arta kalacak mikdarın tayin olunan müddetler zarfında mukassiten transferinde Hazinece bir mahzur olmadığı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 5/3/935 de görüşülerek Mütehassıs Henry Prost'un 150 bin Fransız Frangı ücretle çalıştırılmak üzere celb ve istihdamı ve buradaki masraflarından arta kalacak mikdarın Maliyenin teklifi veçhiyle ilişik cetvelde yazılı müddetler zarfında transefere edilmesi onanmışdır.

5/3/935

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V. İ. İnönü
Ad. V. S. Saraçoğlu
M. M. V. K. Ali Çetinkaya
Do. V. S. Kaya
Ha. V. R. Ozan
Ma. V. H. Özyörük
Mf. V. B. Özmey
Na. V. A. Cetinkaya
İk. V. C. Bayar
S. İ. M. V. Dr. R. Aydınoğlu
G. İ. V.
Zr. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 32 | 12 | 1

Fotoğraf 2: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak imzaladığı "Fransız Henry Frost"u getirtmek için alınan malî karar. [202]

1929 yılında Maliye Bakanı Saraçoğlu'na Atatürk'ün verdiği düzenlenme ve geliştirme kapsamlı emirle kaplıcaların etrafına elektrik getirilmiştir. Büyük Otel tamir edilmiştir. Var olan tesisler onarılmış, ilave yeni tesisler yaptırılmıştır. İçme suyu ıslah edilmiştir. 1936'da Termal Oteli'nin inşasına başlanır ve 1938'de açılan otelde fizik tedavi tesisleri kurulmuştur.[203] Termal'in gelişmesi için atılan adımlar Cumhuriyet döneminde tarihî ve tıbbî tetkiklerle sürmüştür. 1932 yılında Termal'de Arif Müfit Mansel tarafından yapılan kazılarda 5 adet adak steli, 4 adet mezar taşı, son Bizans dönemine ait 1 dehliz, 1 sütun başlığı, Sofia ve Jüstinyen'in monogramı ortaya

[202] Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Katalog*, https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/, erişim 21 Kasım 2025. Bu belgeye ulaşmamda yardımları bulunan Yalova Termal İşletmesi Müdürü Sn. Burhan Topsöğüt'e teşekkür ederim.
[203] Detaylı bilgi için bk. Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, 26.

çıkarılmıştır. 2200 metre derinlikten gelen termal suları da 1911 yılında yapılan Dünya termal özellikli sularının değerlendirmesinde Dünya birinciliği ödülünü almıştır. [204]

5.4.1.1.4. Termal Kaplıcalarının Bugünkü Durumu

Termal tesisleri 212 yatak kapasitesine sahiptir[205] ve içerisinde Valide Hamamı, Kurşunlu Hamamı olmak üzere iki tarihi hamam mevcuttur. Ayrıca 8 odalı Çınar Banyo, 26 kabinli Sultan Banyo ve 10 kabinli sıra banyolar da bulunmaktadır. 22*11 m. boyutlarında 1.45 m. derinliğe sahip Kurşunlu Hamamı'nın dışında da bir termal açık havuzu mevcuttur. Bu havuzun sıcaklığı 37 derecedir ve suyu devamlı dolaşım hâlindedir. Vadinin diğer tarafında "Göz Suyu" denilen üç musluk hâlinde akan başka bir su da mevcuttur. Kaynak suların bulunduğu bu kısım yeryüzü yapısına bakıldığında kuvarslı erüptiv konglomeralardan ve lavlardan oluşmuştur.[206] 6 Eylül 1982 gün ve 17804 sayılı Resmi Gazete 'de yapılan ilana göre kaplıca işletme sınırları içindeki 104 hektarlık alan kamu mülkiyetinde bulunmakta olup; 16.12.2006 tarih ve 26378 sayılı Resmi Gazete'de Yalova Termal Turizm Merkezi sınır genişletilmesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[207]

Çeşitli medeniyetlerin şifa merkezi olan ve yüzyıllardan beri birçok hastalığın tedavisinde kullanılan Termal kaplıca suları, romatizma, metabolizmayla ilgili rahatsızlıklar, sindirim sistemi, böbrek ve idrar yolları, karaciğer, safra kesesi, deri hastalıkları, psikolojik rahatsızlıklar, kadın hastalıkları, fonksiyonel rahatsızlıklar gibi pek çok hastalığa sahip hastalara şifa dağıtmaktadır.

Termal kaplıca sularının sıcaklığı ana kaynakta 66.2 °C, içme kaynağında 64 °C göz kaynağı suyunda ise 59 °C'tır. Sıcaklığı bu derecelerin altına düşmeyen hipotermal sulardandır. Hafif kükürt kokan berrak sular, sıcak hâldeyken hoş içimli, soğuk hâlde ise ağızda kekremsi tat bırakır vaziyettedir. 6.88 pH derecesine sahip olan kaplıca sularının fiziksel ve kimyasal analizler sonucunda sodyum, kalsiyum, sülfat ve florürlü, hipertermal ve hipotonik bir maden suyu olduğu saptanmıştır. [208]

---

[204] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 67.
[205] T.C. Yalova Valiliği, *Yalova Turizm ve Seyahat Rehberi*, https://yalova.org/turizm/, erişim 1 Ağustos 2024.
[206] T.C. Yalova Valiliği İl ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 22.
[207] T.C. Yalova Valiliği, *Yalova Turizm ve Seyahat Rehberi*, https://yalova.org/turizm/, erişim 1 Ağustos 2024.
[208] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 23.

Yalova Termal Sularının Özellikleri	**Fiziksel Özellikler**	Renksiz, berrak
	Kimyasal Özellikler	Sodyum, kalsiyum, sülfat ve florür
	Fiziko Kimyasal Özellikler	Sertlik 39,3 FrS, pH : 6,88
	Toplam Mineralizasyon	1643,mg/l
	Sıcaklık	66.2 ℃

Tablo 2: Yalova Termal Sularının Özellikleri[209]

5.4.2. Armutlu Kaplıcaları

Türkiye'nin birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalarından olan Yalova Armutlu kaplıcaları tıpkı Termal gibi altyapı bakımından sorunsuzdur. Yalova'ya 51 km uzaklıktadır. Armutlu ilçe merkezinin 4 km kuzeyinde yer almaktadır. Denizden yüksekliği 80 m. olan bu kaplıcalar, İstanbul'a 200 km, Bursa'ya 70 km mesafededir.[210]16.12.2006 tarih ve 26378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak Yalova Armutlu Turizm Merkezi ilanı gerçekleşmiştir.[211] Çevresi ağaç ve makilerle kaplıdır. Dere yatağı boyunca sıralı pek çok kaynak vardır. Kaynakların en önemlileri Küpeli ve Hamam kaynaklarıdır. [212]

Armutlu kaplıcalarının kaynak sularının sıcaklığı 57-73 ℃ arasında değişmektedir. Suyun pH değeri 6.2-6.5 arasındadır. Akış hızı 10 lt./sn.dir. Mineral miktarı 2100-2421 mg. olan kaynaklar banyo ve içme kürlerine uygundur.

[209] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 23.
[210] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 23.
[211] T.C. Yalova Valiliği, *Yalova Turizm ve Seyahat Rehberi*, https://yalova.org/turizm/, erişim 1 Ağustos 2024.
[212] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 23.

Armutlu Termal Sularının Özellikleri	Fiziksel Özellikler	Renksiz, berrak, pH: 6,2-6,5 Akış hızı : 10 lt/sn
	Kimyasal Özellikler	Sülfat, bikarbonat, klorür, kalsiyum, sodyum, karbondioksitli bileşim.
	Fizikokimyasal Özellikler	Sertlik 39,3 FrS pH:6,88 Radyoaktivite değeri: 1,04 milimikrıküri/lt
	Toplam Mineralizasyon	2100-2421 m/t
	Sıcaklık	57-73 C

Tablo 3: Yalova Armutlu Termal Sularının Özellikleri[213]

Armutlu kaplıca suları, romatizmal hastalıklar, dolaşım hastalıkları, kırık sekelleri, siyatik, nevralji, felçler, adale hastalıkları, kadın hastalıkları, cilt hastalıkları, metabolizma bozuklukları gibi çeşitli rahatsızlıklara iyi gelmektedir.

[213] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Turizm Geliştirme Master Planı*, 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YALOVA'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİNDE SUYUN YERİ

Doğum, evlenme ve ölüm insan yaşamındaki başlıca üç geçiş dönemidir. Her biri kendi içinde basamaklanır. Elbette her biri de insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Genel itibariyle evrensel olan bu aşamaların etrafında pek çok kültürde birçok dinsel-büyüsel işlem, inanç, âdet, töre, tören, ayin meydana gelmektedir. Bu pratikler aynı zamanda bağlı bulundukları kültürel kodlara uygun biçimde sürmektedir. Geçiş dönemlerinde bireyin, ait olduğu toplumun içindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak ve özellikle geçişlerde insanın başına geldiğine inanılan ve zararlı etkilerden kişiyi koruyabilmekt amaçlanmaktadır.[214] Elbette bugün uyulan ve uygulanan âdetler, inanmalar ve bunlara bağlı gelişen pratikler, eski Türklerin inanış sistemlerinin mirası, günümüze yansımış biçimleri olarak düşünülebilir. Artun'un da belirttiği üzere görülebilen odur ki eski inançlara dayalı âdet ve inanmalara bağlı gelişen ve uygulanan bu pratikler, halk arasında İslamiyet gereğiymişçesine kabul edilmekte ve yaşatılmaktadır. [215] Bu kabule ek olarak geçiş dönemlerine ait tüm uygulamaların, geleneksel kültürün en temel bölümlerini oluşturduklarını ve ülkeye, topluma, bölgeye veya yöreye has olduklarını söylemek de mümkündür.

Günümüzde eski Türk dininin izlerini, Anadolu'da Türk halk kültürü üzerine yapılan çalışmalarda, yine bugün İslamiyet'ten farklı semavî dinler dairesi içinde bile olsa Türkiye dışında yaşayan Türk devletlerinin günlük yaşam ve folklorik âdetlerinde izlemek ve tespit etmek mümkündür. Bu çalışmada, günümüzde nüfusunun çoğunluğu İslam inancına sahip olan Yalova'da su kültünün izleri, eski Türk inanış sistemindeki su iyesi inancının geriye bıraktıkları ve suyun günlük yaşamda, gelenek ve göreneklerdeki mahiyetinin ne olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında Yalova'da geçiş dönemlerine dair derlenen bilgiler arasından su kültüyle ilişkili inançlar, âdet ve pratikler ayrıştırılarak ilgili başlıklar altında tasniflenmiştir. Doğum, evlenme ve ölüm süreçlerine dair pratiklerde suya atfedilen anlamlara ilişkin derlenen veriler sistematik biçimde, uygun başlıklar altında yazıya geçirilmiştir.

---

[214]Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi* (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2014), 183.
[215]Erman Artun, "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm," *Halk Kültürü Araştırmaları* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014), 270.

1. YALOVA'DA DOĞUM ÂDETLERİNDE SU

1.1. Doğum Öncesi Uygulamalarda Su

Aileye yeni katılacak bireyin yani bir bebeğin varlığı anlaşıldığı andan itibaren hazırlıklar başlamaktadır. Elbette bebek için alınan ve ihtiyaç olan her türlü malzeme, ailelerin maddî durumlarıyla ilişkilidir. Araştırma alanında doğuma hazırlık süreci aileden aileye değişiklik göstermektedir. Bunun yanı sıra halk arasında "gebe", "yüklü" sözcükleriyle de anılan hamile kadınların veya çocuk sahibi olmak isteyen ya da olamayan kadınların etrafında suya dair doğum öncesinde gelişen bazı inanmalar ve uygulamalar mevcuttur.

1.1.1. Kısırlığı Giderme Uygulamalarında Su

Erkekle kadının evliliğine çocuğun katılması demek "aile" olmak demektir. Doğum, toplumda mutluluk verici bir olaydır. Evli çiftleri, onların ailelerini, yakınlarını ve akrabalarını son derece mutlu eden doğum olayının gerçekleşmemesi üzüntü duyulan hatta korkulan bir durumdur. Elbette beraberinde pek çok olumsuzluğu da getirmektedir. Zira ailenin ocağının tütmesi için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Eski Türklerde bir çocuğun olmaması ve ocağın tütmemesi büyük bir talihsizlik olarak düşünülmektedir. Türklerin gelenek, âdet ve inanmalarını ihtiva eden Dede Korkut'ta işlendiği üzere çocuklu olmak toplum için son derece mühimdir. Bayındır Han'ın düzenlediği toyda oğlu olanlar ak otağa, kızı olanlar kızıl otağa, her ikisi de bulunmayanlar ise kara otağa oturtulur. Dirse Han'ın da bir çocuğu olmamıştır. Bu yüzden de toyda kara otağa oturtulur. Bayındır Han, Dirse Han'ın oğlu veya kızı olmayışını yüce Tanrı'nın onu hor görmesine yorar ve bu yüzden kendisinin de onu hor gördüğünü dile getirir. Hikâyede Dirse Han çocuk sahibi olamayışının nedenini karısına şöyle sormaktadır: "Senden midir, benden midir, yüce Tanrı bize bir erdemli oğul vermez, nedendir? [216] Benzer bir sahne Manas Destanı'nda da vardır. Destanda Yakup Han'ın gözünde Çıyırcı çabalamayan ve on dört sene boyunca çocuk sahibi olamayandır.[217]

Yalova'ya yakın coğrafyada bulunan Bursa'da da çocuğun olmaması bir kusurdur ve kusurun kadında olduğuna inanma eğilimi mevcuttur.[218]Aynı durum Yalova için de

[216] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı 1-2* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018), 80.
[217] Ögel, *Türk Mitolojisi* I, 506.
[218] Burcu Kaya Çakı, *Bursa'da Yaşayan Sosyal Gruplar Arasındaki Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 116.

geçerlidir. Araştırma alanında kadının kolaylıkla hamile kalmaması, uzun süren çabalar sonucu dahi anne olamaması gibi bir durumda öncelikle kadının kısırlık problemi yaşadığına inanma eğilimi mevcuttur. Elbette günümüz koşulları gereği tıbbın bu sürece dâhil olması ile çiftin bir evlat sahibi olamamasının nedenleri araştırılıp sonuca göre alınan tedbirlerle tedaviye başlanır. Ancak bu koşullarda dahi akla ilk gelen ve kısır olma ihtimali verilen kadındır. Bu sebeple de kısırlığı giderme yollarına dair bilgiler derlendiğinde araştırma alanında daha ziyade kadının etrafında suya dair pratiklerin geliştiğini görmek mümkündür. Yalova'da çocuk sahibi olmak için tıbbın çare olmadığı durumlarda veya tıbben çare aranıyor olsa bile bu zamana paralel olarak halk arasında halk hekimliği yöntemlerine başvurulduğu ve suyun etrafında gelişen çeşitli dinsel büyüsel işlemler uygulandığı söylenebilir. Elbette bu işlemlerin tamamı suyla ilgili değildir. Bu çalışmada suya dair olanlar incelenmiştir.

Araştırma alanında kısırlıkla ilgili başvurulan pratikler şöyle sınıflandırılmıştır:

1) Dinsel- büyüsel nitelikte olan pratikler

2) Halk hekimliği kapsamına giren pratikler

3)Tıbbî sağaltma alanına giren yöntemler.[219]

Derlenen pratiklerin içeriğine bakıldığında Hıdırellez'de çocuk resmi çizme, bir türbe veya yatırı ziyaret ederek adak adama, muska yazdırma, karnına kilit vurma[220](KK.1) gibi dinsel-büyüsel nitelik taşıyan pratiklerin yanı sıra karnın, belin çekilmesi gibi halk hekimliği kapsamına giren uygulamalar da vardır (KK.25, KK.80, KK.88). Yalova'da günümüz koşullarında "kısır" bireylerin tıbben tedavi edildikleri; erkeğin tedavi sürecinde kadın kadar çaba sarf etmediği ancak çiftlerin çoğunluğunun muhakkak doktora gittikleri ve tıbbî sağaltma yollarına başvurdukları ve doktora gittikleri yönünde bilgiler de derlenmiştir (KK.1, KK.25, KK.36).

Çalışmanın bu kısmında ise kısırlığı giderme yollarından suyun etrafında gelişen "dinsel- büyüsel" nitelikte olan ve "halk hekimliği kapsamına giren" pratikler ele alınacaktır.

[219] Örnek, *Türk Halk Bilimi,* 185.
[220] Daha ziyade gebe bir kadının düşük yapmaması için uygulanan bir pratiktir.

1.1.1.1. Suyun Etrafında Gelişmiş Dinsel- Büyüsel Pratikler

Araştırma alanında çocuğu olmayan ve kısır olduğu düşünülen bir kadın üç kere cenazenin altından geçtikten sonra cenazenin yıkandığı su ile yıkanır. Bu sayede kadının çocuğunun olacağına inanılmaktadır (KK.20). Araştırma alanı sınırları içerisinde yer alan Teşvikiye'de kadınların biyolojik veya fizyolojik bir sebepten değil de "gelin basması" olduklarına dair bir inanıştan dolayı hamile kalamadıkları veya çocuklarının olmadığı inancı mevcuttur. Bu inanışa göre yeni evli gelinler birbirlerini görürlerse birinin çocuğu olurken diğerinin çocuğu olmuyorsa bu gelinler birbirlerini basmış ve karışmışlar demektir. Çocuğu olan gelin, kısır gelini sırtına alır ve dereden veya bir su yatağından geçirir. Bu sayede o gelinin çocuğunun olacağına inanılır (KK.17).

Ayrıca suyun etrafında gelişen bir başka dinsel-büyüsel pratik de çocuğu olmayan bir kişiye çevrede doğum yapan kadınların ellerinden su içirmektir. Kadın elinden su içtiği kadınların giysilerini de giyer. Bu sayede kadının çocuğunun olacağına inanılır (KK.67). Yalova'da, Anadolu'da da yaygın olduğu üzere Hıdırellez zamanı çocuğu olmayan kişinin veya onun adına bir başkasının çocuk resmi çizip akan suya bırakması, deniz kenarına çocuk resmi çizmesi veya gül ağacının altına çocuk resmi çizip o resmi gömmesi gibi uygulamalar da yapılmaktadır. Bu pratiklerin bütününe dair detaylı bilgi, çalışmanın "Hıdırellez Âdetlerinde Su" alt başlığında verilmiştir.

Araştırma alanında dinsel- büyüsel nitelikte olan bu uygulamaların tümünde su, arınmanın yanı sıra bereket sağlayan, dönüştürücü işlevleriyle karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Giren Uygulamalarda Su

Araştırma alanında hamile kalamayan veya düşük yapıp çocuğu olmayan kadınların sıcak suya oturtulması ve bu sayede kadının rahminin temizlendiğine inanılması ve bu temizlik sağlandıktan sonra da kadının üzerinde taşıması için muska yazdırılması pratiği yaygındır (KK.20, KK.51, KK.80). Bu pratiklerde suyun temizleyici, yenileyici özelliğinden faydalanılmaya çalışılmaktadır. Su, aynı zamanda mitolojik anlatmalarda yaratım işleviyle de yer alır. Kadınların sıcak suya oturarak suyla temas etmeleri sonucunda rahmin içi temizlenecek adeta yenilenecektir. Bu sayede de rahmin yaratma gücü sağlamlaştırılacaktır. Mitik düşüncede suyun bu işlevleri pratiklere yansımıştır.

Araştırma alanında gebe kalamayan kadınlar, Termal'e ve Armutlu'ya götürülürler. Hamamda göbek taşında bir süre bekledikten sonra bir kuşak yardımıyla karınları sarılır. Bu uygulamanın sonucunda kadının çocuk sahibi olabildiğine inanılmaktadır (KK.1, KK.9, KK.36). "Karın sıkma" adı verilen bu uygulama, bir kuşak yardımıyla yapılmaktadır. Acıpayamlı, buradaki kuşağın görünüşte fizikî bir hizmet verdiğini ancak sihrî bir vazifesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bele kuşak sarmak suretiyle yapılan bu hareket, çocuğu annenin karnında bulunduğu yere sıkıca bağlayacaktır.[221] Bu pratiğin hamamda gerçekleşmesi dikkat çekicidir.

Yalova'da da gebe kalmak için suya dair farklı bir şifalandırıcı uygulama da bitkiler ve kaynamış suyla gerçekleştirilir. Doğadan toplanan bazı şifalı bitkiler[222] toplandıktan sonra suyla kaynatılır ve kaynatılan su bir lazımlığa veya leğene dökülür. Çocuğu olmayan kadın bu lazımlığın yani su buharının üzerine oturtulur. Bu sayede kadının hamile kalması sağlanacaktır (KK.88). Su bu pratiklerde, doğurganlığı sağlayan, rahmi dönüştüren, kutsal- şifalandırıcı işlevleri ile ön plandadır.

1.1.2. Gebelikten Korunma / Düşük Yapma Uygulamalarında Su

Bir ailenin tamamlanabilmesi ve mutluluğun çoğalması için çocuk sahibi olmak genellikle çiftler tarafından istenen bir durumdur. Günümüzde yaşanan ciddi sağlık problemleri, maddî zorluklar veya çok çocuklu olma gibi nedenlerle çocuk sahibi olma konusunda sınırlandırma yapmak isteyen çiftler, günümüz koşullarında tıbba başvurmaktadır. Bilhassa bu konuda çoğunlukla gerekli tedbirler kadınlar tarafından alınmaktadır. Günümüzde kadınların gebelikten korunmak için yaygın olarak doğum kontrol hapı kullandıkları veya spiral taktırdıkları bilinmektedir. Araştırma alanında da bu durum aynıdır. Ancak planlı olmayan bir şekilde hamilelik gerçekleştiyse gebe olan kadın düşük yapmak için sıcak suya oturur. Tütsü yapma gibi pratiklere de başvurarak gebeliği kendi kendine sonlandırabilir. Sözlü kaynaklar bu pratiklerin özellikle geçmiş dönemlerde daha yaygın olduğunu ifade etmektedirler (KK.53, KK.57). Tüm bu uygulamalarda su, doğurganlığı destekleyen işlevinin aksine dengeleyici ve müdahaleci gücüyle ön plandadır.

[221] Orhan Acıpayamlı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1974), 114.
[222] Ebegümeci otu, ısırgan otu, civanperçemi, vb.

Araştırma alanında gebeliğin istenmediği durumlarda suya dair uygulanan başka bir pratik çeşitliliğine rastlanmamıştır. Zira kaynak şahıslar, genellikle gebeliğin istenen bir durum olduğunu, Allah vergisi olarak kabul edildiğini ancak çok zor durumda kalındığında gebeliği sonlandırmanın son çare olarak düşünülebileceğini ifade etmişlerdir. Gebeliği belirli bir sebebi olmadan kişisel istekler doğrultusunda sonlandırmanın da günah olduğuna inanıldığını özellikle belirtmişlerdir.

1.1.3. Çocuğun Fiziksel Özelliklerinin Tayininde Su

Nuri Taner'in aktardığına göre Yalova'da hamile olan kadın, deniz kenarında yürüyüşe çıkıp her gün denize baktığında doğacak çocuğun gözlerinin mavi olacağına inanılmaktadır.[223]Araştırma alanında yapılan saha çalışması sırasında Taner'in ifade ettiği gibi bir bilgiye veya bu hususa dair farklı bir veriye rastlanmamıştır.

1.2. Doğum Sırası Âdetlerinde Su

Ülkemizde özellikle kırsal alanda geçmiş yıllarda sağlık kuruluşlarının bulunmaması veya bu kuruluşlara ulaşımın kolay olmaması, ekonomik zorluklar vb. nedenlerle köylerde doğumları, tecrübeli yaşlı kadınların veya ebe kadınların yaptırdığı bilinmektedir. Aileler veya bu tecrübeli kişiler tarafından doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamak istenen ve beklenendir.[224] Günümüzde ise doğumlar hemen her yörede tıbbi destek alınarak hastanelerde gerçekleşmektedir.[225] Bahsedilen bu bilgilere benzer şekilde araştırma alanında da eski dönemlerde kadınların kendi kendilerine evlerde veya tarlalarda doğum yaptıkları ya da tecrübeli yaşlı kadınlardan yardım isteyip doğumu onların yaptırdıkları derlenen bilgiler arasındadır.

Yalova'da günümüzde üç tane özel hastane, bir de devlet hastanesi mevcuttur. Civar illerin yakınlığı sebebiyle doğum yeri olarak İstanbul, Bursa, Kocaeli veya buralarda bulunan hastanelere de gidilmektedir. Günümüzde evde veya tarla gibi yerlerde ebe yardımıyla doğum yapan kadın bulunmadığı bilgisi elimizde mevcuttur. Doğumların tümü şehirdeki hastanelerde gerçekleşmektedir. Hatta hamileliğin başlangıcından itibaren, gebeliğin takibi de genellikle doktor kontrolünde yürütülmektedir. Gebeliğin ne

---

[223] Nuri Taner, *Yalova Folkloru 2*, (Yalova, 2019), 11.
[224] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013), 170.
[225] "2023'te Kamu Hastanelerinde 520 Bin 723 Bebek Doğdu," NTV, erişim 6 Ekim 2025, https://www.ntv.com.tr/turkiye/2023te-kamu-hastanelerinde-520-bin-723-bebek-dogdu%2CZeltjekD2UCAgzVjdcmy_A.

zaman sonlanacağına ve doğum şekline ilişkin kararlar da büyük ölçüde hekim tarafından verilmektedir.

Eskiden evlerde gerçekleştirilen doğumlara ilişkin yapılan görüşmelerde, suyun kullanımına ve suyla bağlantılı inançlara dair çeşitli uygulamalara rastlanılmıştır. Bu bağlamda, üzerine dua okunarak suya atılan "ar otu" adı verilen bitkiden bahseden kaynak kişi, bu bitki suda açıldıkça doğum yapan kadının rahminin de açılacağına inanıldığına dair bir bilgi paylaşmıştır (KK.55). Ar otunun suya atıldığında yavaş yavaş açılması, doğrudan kadının rahmiyle ilişkilendirilmiş; bu bitkinin açılıp kapanma özelliği, rahmin doğum sırasındaki hareketleriyle özdeşleştirilmiştir. Suyun, otun canlanmasını ve genişlemesini sağlaması, doğumun kolaylaşması için büyüsel bir pratik olarak değerlendirilebilir. Bu inanışa göre ar otu suda açıldıkça rahmin de eşzamanlı olarak açılacak ve doğum daha rahat gerçekleşecektir. Bu pratiğin geçmiş dönemlerde evde gerçekleşen doğumlarda yapıldığı bilgisi mevcuttur. Araştırma sahasında karşılaşılan bir diğer inanış da yine önceki dönemlerde evde yapılan doğum sırasında terleyen kadının saçıyla yüzünün silinmesidir. Bu uygulamanın sonucunda, hamilelikte çıkan beneklerin ve çillerin yok olacağına inanılmaktadır (KK.80). Bilimsel olarak hamilelik sürecinde hormonal değişimlere bağlı vücutta çeşitli lekelenmeler görülebilmekte ve doğum sonrasında bu belirtiler doğal olarak azalabilmektedir. Ancak bu inanışa göre iyileşmenin fizyolojik nedenlere bağlı şekilde değil doğum sırasında zorlanan ve vücudu sırılsıklam olan kadının yüzündeki terin saçıyla silinmesi sonucunda yani temas büyüsü yoluyla gerçekleşmektedir.

1.3. Doğum Sonrası Âdetlerde Su

Doğum olayı, oldukça mutluluk vericidir. Bu safhadan sonra anne ve bebeğin güvende olmaları ve rahat etmeleri son derece önemlidir. Bu kapsamda Yalova'da doğum sonrasında gerçekleştirilen pek çok pratik vardır. Çalışmanın bu kısmında derlenen pratikler içeriğine ve suyla ilgili olmalarına bağlı olarak sınıflandırılmıştır.

1.3.1. Çocuğun Yaşaması İçin Alınan Suya Dair Önlemler

Günümüzde çocuk sağ salim dünyaya geldiği için ve uzun ömürlü olsun diye adak yapmak, mevlit okutmak, kurban kesmek gibi pek çok uygulama mevcuttur. Zira Taş'ın da aktardığı üzere aileler çocukları doğduğunda yaşamazsa veya bir müddet sonra

ölürlerse, ölen çocuklarının arkasından doğan ilk çocuğun yaşaması için pek çok önlem almaktadırlar.[226]

Araştırma alanında sayılan bu amaçlara yönelik gerçekleştirilen, suyun ana unsur olarak kullandıldığı pratikler derlenmiştir. Yalova'da yeni doğan çocuğa İhlas ve Fatiha sureleri okunarak üç defada zemzem suyu içirme pratiği mevcuttur (KK.19, KK.55, KK.56, KK. 57, KK.70). Zemzem suyunun bebeğe sağlık vermesi ve hayırlı ömür sürmesi temenni edilir. Bunun yanı sıra artarda doğum yapan ve çocuğunu kaybeden bir annenin, bu kaybın ardından doğan çocuğunun yaşaması için de mekân olarak çeşmenin seçildiği bir pratik mevcuttur. Daha önce yalnızca bir evlilik yapmış olan bireylerin yaşadığı yedi farklı evden birer parça kumaş toplanır. Bu kumaş parçaları, çeşme başına götürülür ve akan suyun yanında bir elbise dikilir ve bu elbise çocuğa giydirilir. Bu pratik mekân olarak dikkat çekicidir. Pratiğin ana bölümünü akan suyun yanında gerçekleştirilmektedir. Burada akan suyun tercih edilmesi tesadüf değildir; durağan olmayan, sürekli hareket hâlindeki su, yaşamın devamlılığını ve kesintisizliğini simgeler. Bu nedenle yeni doğan çocuğun yaşaması temennisi, doğrudan akan suyun varlığına bağlanır.

Yeni doğan çocuğa bir de kirpi kanı içirilir ve çocuğa "Dursun" gibi adlar verilir. Bu sayede çocuğun duracağına, ölmeyeceğine inanılmaktadır (KK.38). Yine araştırma alanında derlenen bir bilgiye göre yeni doğan bir çocuğun bulunduğu evden bir cenaze çıkarsa bebeğin annesi muhakkak banyo yapar. Banyodan sonra çocuğuyla temas eder. Aksi takdirde çocuğun yaşamayacağına inanılmaktadır (KK.83). Burada anne ve çocuğun güvenli bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için suyun arındırıcı gücünden fayda umulmaktadır.

1.3.2. Tuzlama Uygulamasında Su

"Tuzlama" pratiği ülkemizde yaygındır. Yeni doğan çocuk tuzla ovulur veya tuzlu suyla yıkanır. Boratav, halk geleneğinde çocuğun teri ve nefesi kokmasın diye önceden alınmış bir tedbir olarak nitelendirildiğini ifade etmektedir.[227]Zira Açа'nın da bildirdiğine göre Anadolu'da bir çocuğun çok terlemesi özellikle de ayaklarının çok kokması bu

[226] Taş, *Bursa Folkloru* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2002), 72.
[227] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 175.

çocuğun doğduktan sonra tuzlanmamış olduğu anlamına gelmektedir.[228] Ancak Boratav'a göre tuzun nazar, bereket, uğur inançlarında kutlu bir yeri mevcuttur ve bu kutlu yeri sebebiyle de "tuzlama" büyülü bir işlemdir.[229]

Araştırma alanında da yeni doğan bebeği tuzlama pratiği mevcuttur. Bu işlem çoğunlukla suyla beraber, bebeğin kol altlarına, ensesine, ayaklarına tuzlu su sürülerek yapılmaktadır. Bazı kaynaklar da içine bir miktar tuz atılan suyla bebeğin yıkandığını ifade etmişlerdir (KK.48, KK.69).Tuzlama uygulaması lohusaya yapılmaz. Kaynak kişiler bu işlemin çocuk büyüdüğünde terinin kokmaması için yapıldığını belirtmişlerdir (KK.15, KK.38, KK. 51, KK.64, KK.80, KK.87). Bu pratiklerde su; arındıran, koruyan, güçlendiren ve bebeği yaşama hazırlayan bir unsur olarak işlev görmektedir**.**

1.3.3. Lohusalık İle İlgili Suyun Etrafında Gelişen İnanışlar ve Uygulamalar

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkamamış kadın için "lohusa", "loğsa", "doğazkesen", "emzikli", "nevse" gibi ifadeler kullanılmaktadır.[230] Bu isimler yöreden yöreye farklılık gösterebilir. Taş'ın aktardığına göre genel itibariyle de doğum yapan kadın kırkı çıkıncaya kadar "lohusa" sayılır.[231] Yaygın olarak Yalova'da da yeni doğum yapan kadını tarif sırasında "lohusa" ismi kullanılmaktadır.

Anadolu'da lohusalığa dair pek çok inanış ve bu süreçte koruyucu/önleyici mahiyetli gerçekleştirilen pek çok pratik mevcuttur. Örneğin; Yalova'ya coğrafi açıdan yakın olan Bursa'da lohusa kaçınmaları arasında suya dair bir tedbir dikkat çekicidir. Eskiden doğum sonrasıda lohusaya yedi gün boyunca su içirilmediği bilgisi kayıtlıdır.[232] Derleme alanında böyle bir bilgi tespit edilmemiş olsa da lohusaya çok dikkat göstermek gerektiğine, mezarının kırk gün boyunca açık kalacağına inanılmaktadır (KK.1). Bu inanışa göre de lohusa kırk gün boyunca evden dışarı çıkmaz, mezarlık yolundan dahi geçmez. Araştırma alanında "şeytan, karabasan" gibi isimlerle ifade edilen kötü ruhların lohusanın ve yeni doğan çocuğun peşinde olduğuna inanılmaktadır. Zira Öğüt Eker'e göre Budist inançtaki cin ile Şamanist inançtaki ruhlar en çok yeniden oluşmayı, başlangıcı,

[228]Mehmet Açа, "Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama," *Millî Folklor Dergisi*, 7, no. 52, (Kış 2001): 93-100, 99.
[229] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 175.
[230] Acıpayamlı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, 65.
[231] Taş, *Bursa Folkloru*, 74.
[232] Çakı, *Bursa'da Yaşayan Sosyal Gruplar Arasındaki Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir İnceleme*, 135.

tazeliği ifade eden yeni evlenenler, lohusalar ve yeni doğan çocuklarla ilgilenmektedirler.[233]Araştırma alanında da lohusayı bu karabasanlardan, şeytanlardan korumak için kırk gün boyunca yanında nöbet tutulur. Ağır iş yapması engellenir. Yeni doğan çocuğun yüzünün soğuk olacağı inancıyla da lohusa kadın cenazeye bakmaz.

Tüm bu sayılan uygulama ve inançlar haricinde araştırma alanında lohusalık sürecinde uygulanan pratiklerde suyun koruyucu, arındırıcı işlevlerini görmek de mümkündür. Yeni doğan çocuk ya da lohusa yalnız bırakılacağı zaman yastığının altına veya yatağının yakınlarında bir yere süpürge teli, Kur'ân-ı Kerim ya da bir kap su koyulduğu derlenen bilgilerdendir (KK.59, KK.83, KK.87). Su, diğer maddeler gibi kötü ruhlara karşı lohusayı bekleme, koruma işlevi üstlenmektedir. Lohusa kadının kırk gün boyunca evden dışarı çıkmaması gerekmektedir. Evden çıkabilmesi için "kırklanması" yani yıkanması lazımdır. Zira yıkandıktan sonra da gusül abdesti almalıdır.

Henüz yeni doğum yapan bir kadına, ihtiyaç hissetse dahi doğumun gerçekleşmesinin hemen ardından su içirilmesi sakıncalı bulunmaktadır. Halk hekimliği kapsamına giren bu uygulamaya dair derlenen bilgiye göre lohusa bir kadın hemen doğum sonrasında su içerse her yerinde ağrı oluşur. Bu ağrıdan da kolay kolay kurtulamaz. Bu durumda hayvan pisliğiyle pisletilmiş bir suyun iki kez süzülüp arındırıldıktan sonra kadına içirilmesi ile çare bulunacağının mümkün olacağına inanılmaktadır (KK.1). Derleme alanında lohusalara, özellikle sütü olmayan kadınlara bol su içirildiği, tatlı ve şerbetli gıdalar verildiği derlenen bilgilerdendir. (KK.18, KK.19, KK.20). Sütün gelmesi ile kadının banyo yapması arasında da bir ilişki vardır. Araştırma alanında annenin sıcak suyla yıkandığı takdirde sütünün geleceğine inanılmaktadır. Lohusa kadın sıcak banyo yapıp, abdest aldıktan sonra sütü gelir (KK.51, KK.91). Annenin banyo yapması dışında göğüslerinin sıcak suyla yıkanması ve bu sırada üçer defa sağ ve sol göğsünün üstünden akan suyun lohusa kadına, sütünün geleceği ve bol olacağı inancı ile içirilmesi gibi alternatif pratikler de vardır (KK.67, KK.70). Ayrıca lohusa kadın çeşmeden gidip su alırsa sütünün bol olacağına da inanılmaktadır (KK.65).

Derleme alanlarından biri olan Yalova'da Sugören köyünde mevcut "Süt Çeşme" adı verilen su kaynağı meşhurdur. Lohusa kadınların bebeklerini besleyecek derecede

[233]Gülin Öğüt Eker, "Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açıdan Değerlendirilmesi," *Millî Folklor Dergisi*, 12, no. 46 (Yaz 2000): 92-100, 96.

yeterli sütleri olmadığında veya süt gelip sonra bir anda kesildiğinde süt çeşmeden su alıp içtikleri zaman kadınların sütünün geri geldiğine ve arttığına inanılmaktadır (KK.25, KK.27, KK.28, KK.34).

1.3.4. Al Karısı İnanışı Etrafında Gelişen Uygulamalarda Su

Türk kültüründe al karısına ait anlatmalar, inanmalar ve bunlara bağlı gelişen pratikler, kaçınmalar oldukça fazladır. Anadolu'nun birçok yerinde al karısına dair yaşanmışlık anlatısı, tedbir ve korunma mahiyetli uygulamalar da mevcuttur. Çınar'a göre "Lilith" adı Yahudi mitolojisine aittir. Bebeklere zarar verir. Yeni doğan bebekleri zehirler veya öldürür. "Bebek katili, bebek yiyici" gibi sıfatlarla anılan Lilith'in al karısı ile ortak karakteristik özellikleri mevcuttur. Bu benzer karakteristik özellikler sebebiyle günümüzde İslam toplumlarında "Ümmü Sıbyan" veya "Al karısı" isimleriyle anılan dişi bir şeytanî varlığa inanılması, Lilith'in ismen olmasa da metafor olarak Müslümanlar arasında yaşadığına işarettir.[234] Bu mitolojik figürlerin benzer işlevler üstlenmesi, kültürler arası etkileşim ve inanç sistemlerinin ortak korkular üzerinden şekillenmesi bakımından dikkat çekicidir. Şimşek; al karısının cinler taifesinden olduğuna inanıldığını ve başta Anadolu sahası olmak üzere al karısı ile ilgili efsanelere bütün Türk dünyasında rastlandığını söyler ve bu efsanevî- mitik yaratığın, bölgeden bölgeye çeşitli adlarla anıldığını öne sürer. Al, albastı, alkarısı, al kızı, al anası, al avradı, albıs, almış, alpas, alpata, albalı, hal karısı, alvastı, albarstı, albaslı, hal henesi, albaslı katın, al apar, almaştı, kayış ayak, taun (mencikli), rusali vb. isimlerle anılan ve lohusalarla yeni doğan bebeklerin ciğerlerini söküp alan ve yiyen al karısı, genellikle suların başlarında veya ağaçlık yerlerde yaşamaktadır.[235] Bu mitolojik figürün isim çeşitliliğin bulunması da aslında inanışın yaygınlığını ortaya koyan bir işaret olarak düşünülebilir. Yöreden yöreye, toplumdan topluma imajı ve adlandırması, zararından korunmak için uygulanan pratikler değişmektedir. Şimşek'e göre al karısı inancı Türk efsanelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Suyla ilgili olan bu olağanüstü varlık, yakalandığında yakasına iğne batırılarak insanların emrine girebilir. İğne çıktığı anda suya atlayarak ortadan kaybolmaktadır. Efsane metinlerinde suyun başında, lohusalardan aldığı ciğeri yıkarken

[234]Aynur Çınar, "Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni," *Bilimname*, 1/35, (2018): 363-395, 366, 368.
[235] Esma Şimşek, "Türk Kültüründe 'Alkarısı' İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler," *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, no. 12 (2017): 99-115, 99.

görülmektedir.[236] Suyla ilgili olması çalışmanın konusu açısından da dikkate değerdir. Çalışmada somut bir al karısı tarifine veya suyun başında ya da suya koşan bir al karısı anlatmasına rastlanmamıştır. Kaynak şahıslardan tarifi istendiğinde al karısını tarif edememişlerdir. Ancak sıkıntılı durumları ve alınan tedbirleri açıklamışlardır.

Yalova'da "al karısı" ve al karısının yıkıcı etkisine verilen ad olarak "al basması" inancı mevcuttur. Bunun yanı sıra "kırk basması" biçiminde ifade edilen bir inanış da vardır. Boratav'a göre bu iki ifade; "benzetme yoluyla oluşturulan deyim" grubundadır ve "kırk basması" deyimi "al basması" sözüne benzetilerek oluşmuştur.[237] Kırk basması inanışı daha ziyade yeni doğan çocuklarla ve onların gelişimleri ile ilgidir.[238] Ayrıca derleme alanında "Çarşamba karısı" inancı da mevcuttur. Ancak bu dikkat çeken inanışta bebeklere veya kadınlara zarar verilmesi gibi bir olasılık yoktur. Çarşamba karısı inancı, Yalova'da Çarşamba akşamları iş yapmamayı gerektirir. Çarşamba karısı, Çarşamba geceleri helva kavurmaktadır. Bu yüzden saç taramak, tırnak kesmek, yün eğirmek doğru değildir. Helvanın içine bunlardan düşebilir ve Çarşamba karısının bu duruma çok sinirleneceğine inanılmaktadır (KK.1, KK.5, KK.19, KK.76). Bu inanışın burada anılmasının nedeni de al karısı inancıyla ilgili oluşudur zira Türk dünyasındaki ortak kötü ruh motiflerindendir. Örneğin; insanlara kötülük yapan fena ruhlar arasında Gagavuz Türklerinin adlandırdığı üzere "rusali" yani peri, "Çarşamba karısı/Babası", "Cuma karısı/babası" ve "Dev" adı verilen yaratıklar vardır.[239]

Araştırma alanında derlenen bilgilere göre tarif edilen al karısı, karabasan gibi lohusa kadının üzerine çöken ağırlıktır. Al basmasına uğrayan kadınlar nefes almakta zorlanırlar, lohusa kadının ve yeni doğan bebeğin canına kast eder. KK.51; annesinin ilk çocuğunu yeni doğurduğu zaman yalnız başına uyuduğu için al basmasına uğradığını, canını zor kurtardığını ancak bebeğini kaybettiğini ifade etmiştir. Derleme alanında bu tür olumsuz durumlardan korunmak için lohusa kadın ile yeni doğan bebek yalnız bırakılmaz. Bırakılırlarsa da yanlarına süpürge, bıçak, iğne veya demirden bir eşya, Kur'an-ı Kerim koyulması gerekmektedir (KK.19, KK.21, KK.73, KK.47, KK.51) .

[236] Şimşek, *Türk Kültüründe 'Alkarısı' İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler,*108.
[237] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 177.
[238]Bk. Kırk Karışması veya Kırk Basmasına Uğrayan Yeni Doğan Çocuğu İyileştirici Suya Dair Pratikler Başlığı.
[239]Atanas Manov, *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*, çev. Türker Acaroğlu (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001), 61.

Derleme alanında suyla ilgili ve al karısı inancının etrafında oluşan başka bir pratik de lohusa yatağının altına bırakılan bir kabın içine su, suyun içine de bir yumurta koyulmasıdır. İnanışa göre lohusaya ya da bebeğe kötü gözle bakan, yaklaşan birisi olduğunda, kaynak kişinin isimlendirmesine göre şeytan onların yanına gelip onları gördüğünde bu yumurta çatlar. Dolayısıyla da bu sayede kötü yaklaşımın olumsuz etkisinin önüne geçilmiş olur. Bu pratikte yumurta geçiş döneminde olan lohusa ve yeni doğmuş bebeği sembolize eder. Su ise kötü ruhun çatlattığı bu yumurtayı olumsuz etkiden arındırır, temizler ve gücüyle korur. Elbette bu dinsel- büyüsel mahiyetteki pratik art niyetin, kötü ruhların yeni doğan bebeğe ya da olumsuz tüm etkilere açık olan lohusaya gelmesinin önüne geçmek için yumurtayı ve suyu kalkan gibi kullanmayı içermektedir. Tüm olumsuzluklar bu sayede engellenmiş olur (KK.87).

1.3.5. Kırklama ile İlgili İnanış ve Uygulamalarda Su

1.3.5.1. Kırk Karışması veya Kırk Basmasına Uğrayan Çocuğu İyileştirici Suya Dair Uygulamalar

Yalova'da kırk basması inancının mevcut olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Kaynak kişilere "al karısı" inancı veya "al basması" dendiğinde de "kırk basması"nın anlaşıldığı ve bunun üzerine de anlatımların gerçekleştiği ifade edilmelidir. Derleme alanında yeni doğum yapmış kişilerin kırk gün içinde birbirleriyle karşılaşmaları durumunda çocukları kırk basacağı; bebeklerinin gelişmelerinin duracağına dair inanış vardır. Ayrıca sadece yeni doğum yapmış kişilerin karşılaşmasıyla değil de lohusanın bir cenazeyi ya da yeni evli bir gelini gördüğünde de kırkların karışacağına ve kırk basığının gerçekleşeceğine inanılmaktadır (KK.1). KK.40 ve KK.41 görüşme sırasında "kırk basması"nın "et basması" olarak da bilindiğini söylemişlerdir. Lohusa evdeyken eve et (sakatat vb.) girmesi durumunda bebekte de annede de o et gibi lekelenmelerin olacağına ve çocuğun gelişiminin duracağına inanılmaktadır (KK.40, KK.41, KK.83). Aslında tüm bu isimlendirmeler al karısı inancı kapsamındadır. Yaşanması mümkün bütün olumsuz durumlar için tedbir mahiyetli uygulanan sihrî-dini pratiklerden Yalova'da en yaygın olanı demir bir nesnenin elden ele değişimidir. Örneğin; iki lohusa karşılaştıklarında birbirlerinin üzerinden metal bir eşya, iğne, düğme gibi cisimleri kopartıp değiştirirler. Lohusaların kırklarının karışmaması ve bu durumdan çocuklarının da etkilenmemesi için

demir niteliği taşıyan nesneleri üzerinde taşıyıp birbirleriyle değiştirmelerinin kaynağı Eski Türk inanış sistemiyle ilgilidir.[240]

Kırk karışması bir başka adıyla da kırk basmasının tedavi ediliş biçimleri ise farklı ve çeşitlidir. Çocuklar üzerine uygulanan ve onları iyileştirip koruma amacıyla gerçekleştirilen pratiklerden susuz yapılan yaygın bir uygulama da şöyledir: Kırk basmasına uğramış bir çocuk, yeni ölmüş birinin mezarına yatırıp kaldırılır. Bu pratiğin nedeni sorulduğunda kaynak şahıs tarafından "kırkı açılsın, karışan kırk mezara girsin." diye yapıldığı bilgisi verilmiştir (KK.1). Türk evren tasarımında kötü ruhların yer altı ile bağlantıları bulunmaktadır. Yer altı dünyası kötü ruhların mekânıdır.[241] Bu mitik düşünceden hareketle çocuğun mezarın üstüne konmasıyla birlikte onunla beraber olan ve ona "kırk basan" kötü ruhlar da mezara, yerin altına yani ait oldukları yere geri döneceklerdir. Yine kırk basmasına uğradığı düşünülen bir çocuğa iyileşmesi için İslamiyet inancı doğrultusunda "Felâk, Tebbet, Nas, İhlâs, Ayet'el Kürsi, Fatiha" duaları da okunmaktadır. Çalışma su kültü ekseninde yapıldığından kısaca değinilen bu uygulamalardan sonra, su kullanılarak uygulanan tedavi edici ve önlem niteliğinde olan pratiklere bu kısımda yer verilecektir.

Yalova'da iki lohusa bir araya geldiklerinde aralarına su atılır. Kaynak şahsa bunun nedeni sorulduğunda "kırk karışması, kırk basması" adı verilen olumsuz durum kast edilerek; "*su gibi aksın gitsin, temizlensin diye*." biçiminde cevap alınmıştır (KK.69). Bu pratikte de görüldüğü üzere olumsuz bir durumu nötrlemek ve lohusaları kötü duruma düşmekten, kötü ruhların etkisi altında kalmaktan korumak ve bu etkiden arındırmak amacıyla yapılan bu uygulamada su en önemli unsurdur. Suyun temizleyici ve arındırıcı işlevinin yanı sıra düzen sağlayıcı işlevi de burada ön plandadır. Bu iyileştirici ve kötü ruhlardan arındırıcı, tedbir mahiyetli pratiklerin yanı sıra derleme alanında kırk basmasına uğrayan çocuklar için suyla gerçekleştirilen tedavi biçimleri de derlenmiştir. Bu tedavi biçimleri için "kırk alma", "kırk ayırma", "kırk kaldırma" gibi ifadeler de kullanılmaktadır (KK.44, KK.50).

---

[240] Şaman inanışında demircilik son derece önemli olduğu için Kazaklar, çekiç veya bir demir parçasını lohusayı albastıdan korumak için kullanırlar; farklı Türk boylarının folklorunda da demirci önemli bir yer tutar ve demircinin aletleri de kutlu sayılmaktadır. Bkz: İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar,* 85.

[241]Mehmet Alparslan Küçük, "Geleneksel Türk Dini İnanışlarından Mitolojiye: 'Ölüm/Obur Ruhlar'," *Gazi Türkiyat* 20(Bahar 2017): 25-53, 35.

Yalova'da kırk basması gerçekleştiğinde çocuğu veya anneyi iyileştirmek için suyla yapılan uygulamalar şunlardır:

1. Cami avlusundan kırk adet taş toplanır ve bu taşlar suyun içine atılır. Bu taşların üzerine de içinde "Mehmet, Muhammed" isimli kişilerin yaşadığı evlerden alınan küller ilave edilir. Bu suyla kırk basığına uğradığı düşünülen çocuk, üç cumartesi üst üste yıkanır. Çocuğun yıkandığı küllü su yedi defa bir tülbentten süzülür ve içinden bir tane kıl, saç, tüy gibi bir nesne çıkarsa bu çocuğa ve anneye kırk bastığına inanılır (KK.25, KK.44, KK.50, KK.51).

2. Kırk bastığına inanılan çocuk deniz üstünden geçirilir (KK.53).

3. İçine iğne atılan bir küllü suyla kırk bastığına inanılan çocuk ve bu çocuğa ait eşyalar yıkanır (KK.92).

Elbette bütün bu pratiklere ek olarak kırk basması ve al basmasından korunmak ve kurtuluştan emin olmak, kurtuluşu kutlamak ve doğumun gerçekleşmesiyle yeni bir yaşama başlayabilmek için yapılan yaygın önlem uygulamalarının başında "kırklama" pratiği gelmektedir.

1.3.5.2. Kırklama Uygulamasında Su

Yeni doğan bebeğin kırklanması pratiği ülkemizde oldukça yaygındır. Altun'un aktardığına göre "Kırk" sayısı Anadolu'nun geleneksel kültüründe geçiş dönemlerinde bir takım inanç ve bu inanç etrafında oluşan uygulamaları da beraberinde getirmektedir.[242] Doğum âdetleri içinde suyun kutsallığı ve gücü ile en yakın ilişkisi olan pratiğin "kırklama" olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu konuda Altun, lohusa ve çocuğun âdeta suyun kutsiyetinden istifade ederek manevî pisliklerinden arındıklarını ifade etmektedir.[243] İsimlendirmesi yöreden yöreye bazı küçük farklılıklar içerse de Örnek, bu pratiğe genellikle "Kırk dökme", "Kırk çıkarma" gibi adların verildiğini ifade etmektedir.[244] Bu pratik, ülkemizde yukarıda anılan bu yaygın isimlerle bilinmektedir.

"Lohusalık" ve "yeni doğan" süreçleri hem anne hem de çocuk için son derece hassas dönemlerdir. Kırklama vaktinin gelmiş olması bu sürecin de atlatıldığı anlamına

[242] Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm,*160.
[243] Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm*,161.
[244] Örnek, *Türk Halk Bilimi*, 146.

gelmektedir. Ayrıca kırklama pratikleri sayesinde temizlenen anne ve çocuk, fizikî ve manevî anlamda arınmış biçimde topluma karışmaya hazır hâle gelmiş sayılır. Yalova'da bebek en erken yedi günlük olunca, bazı köylerde de yirmi günlük ya da tam kırk günlükken yıkanır. Yirmi günlükken yıkanma işlemi "yarı kırk" olarak adlandırılmaktadır. Bebekle beraber annesi de yıkanmaktadır. Bu işleme "kırklama" adı verilmektedir (KK.1). "Yedi döşeğe kalktı.", "Kırk ayırma" , "Kırk kesme" ifadelerinin de bu pratik için kullanıldığı derlenen bilgilerdendir (KK.7, KK.9, KK.36, KK.48).

Ülkemizde suyla yapılan kırklama pratikleri olduğu gibi susuz yapılan pratikler de mevcuttur. Susuz yapılan kırklamada çocuğun beşiğinin altına bir döşek yerleştirilir ve bu döşeğin her iki yanında da birer kadın oturur. Sağdaki kadın başını kıbleye çevirir ve çocuğu kucağına alır. "*Sallû salavat, sallû Muhammed diyenin akibeti hayrolsun*." diyerek çocuğu diğer tarafta oturan kadına doğru yuvarlar. Soldaki kadın da beşiğin altından çocuğu yuvarlayarak diğerine iletir. Üç kez tekrarlanan bu işlem susuz kırklamadır.[245] Ancak kırklama pratiğinin esasında kutsal ve güçlü olan su vardır. Altun, suyun üstüne dualar edilip, kurbanlar verildiğini ve kırklama pratiği için sadece suyun gücü kâfi gelmeyeceğinden bu gücü arttırmak gerektiğini ifade etmektedir.[246] Zira kırklama uygulaması sırasında suya konan ve suyla temas eden altın, küpe, gümüş, ustura, demir, yumurta, arpa, buğday, çakıl gibi maddeler, bu suyla yıkanan çocuğa ve anneye kendi özelliklerini aktarmış olurlar. Örneğin; altın ve gümüş zenginlik, demir kuvvet ve sağlık verirken arpa ve buğday zürriyet, çakıl da sağlamlık nakleder.[247] Yalova'da derlenen bilgilere göre kırklama pratiklerinde suyla temas ettirilen maddeler şunlardır: Altın yüzük, kırk taş, bulgur, yumurta, beyaz renkli bir eşya, kırmızı gül veya karanfil, kırk adet baklagil, üç adet kaşık, üç adet gül yaprağı, üç adet süpürge çöpü, bilezik, tuz, şeker.

1. Annenin alyansı kırk kez suya sokulup çıkartılır, bu suyla bebek başından aşağıya doğru kırklanır. Alyansın yine kırk kez sokup çıkarıldığı kovadaki suyla anne de yıkanır (KK.1).
2. Suyun içine üzerine İhlas okunan kırk taş atılır. Bazen taş yerine bulgur da suya atılabilir (KK.15).

[245] Acıpayamlı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, 96, 121, 122.
[246] Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm,*163.
[247] Acıpayamlı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, 96, 121, 122.

3. Çocuğun kırklama suyunun içine kırk tane taş atılır. Annenin kırklama suyunun içine ise otuz yedi tane taş atılır. Bu taşların üzerine İhlas suresi okunmaktadır. Ayrıca çocuğun eli, ayağı bertilmesin yani burkulmasın, çocuk sağlam olsun diye suyun içine yumurta da konmaktadır. Erkek çocukların kırklama suyuna beyaz renkli bir eşya, kız çocuklarının kırklama suyuna ise kırmızı bir gül veya karanfil atılmaktadır (KK.25).
4. Kırklama suyuna kırk tane baklagil konulmaktadır (KK.41).

Araştırma alanında yapılan kırklama pratiklerinde kırk adet baklagili kırklama suyuna atma işlemi oldukça dikkat çekicidir. Zira Şenesen'e göre Anadolu'da bereketin ve bolluğun simgesi olarak algılanan kuru baklagiller, taneli yapılarıyla toprakta yetişecek bitkinin hammaddesi olan tohumu andırırlar. Bu tohum yeşerip bitki olacak ardından da onlarca yeni tohumu doğuracaktır. Böylece baklagiller, üremenin bolluk ve bereketin sembolü olmuşlardır. Aynı durum tuz, un, şeker gibi temel gıda maddeleri için de geçerlidir.[248] Ayrıca bu pratik akla, kansız kurban geleneğini yani saçıyı da getirmektedir. Kalafat, saçının olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibariyle bir cins kurban olduğunu ifade etmektedir.[249] Suyla gerçekleştirilen kırklama pratiğinde, bolluk ve bereketin artması, annenin ve bebeğin yeni yaşamlarının iyilikle başlaması amacıyla suya yapılan "saçı" ile suyun kutsal ve arındırıcı gücünden yararlanılmaktadır. Kırklama pratiğinde suyun içine birbirinden farklı nesnelerin atıldığını aktaran KK.25 şunları dile getirmiştir:

"Biz çocuğu da anneyi de kırklıyoruz. Yumurtanın kabuğuna kırk tane "Kulhuvallah" okunur. Okunan yumurta kabuğu suyun içine atılır. Suyun içine akarsulardan toplanan 40 tane de taş atılır. Annenin yıkanacağı suya 37 tane taş atarsın. Altın yüzük de atılır o suya. Bebek erkekse suyun içine beyaz bir eşya atılır. Kız ise de güzel olsujn diye kırmızı gül ya da karanfil atılır. Bebek de anne de yıkandıktan sonra o suyla durulanırlar. Su özellikle baştan aşağıya doğru dökülür. Böylece kırk uçar gider." (KK.25)

[248] Refiye Okuşluk Şenesen, "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri," *Folklor/Edebiyat* (2011), 17(66), 209-228, 217.
[249] Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995), 111.

Anne de bebek de ikindi vaktine dek yıkanmalıdırlar. Kırklama suyu kanalizasyona karışmamalı, kalan su dışarı dökülmemelidir. Bu iki dikkatin nedeni de olağanüstü varlıkların "uğramasına" izin verilmemesiyle ilgilidir ve korunma amaçlıdır. Kırklama suyu için toplanan taşlar herhangi bir yerden değil özellikle akarsudan alınır. Durulama suyunda bu taşlar olur ve kırk da bu suyun vücudun üzerinden akıp gitmesiyle beraber uçar gider. Bu suyun kanalizasyona karışmadığından emin olmak gereklidir. Ayrıca kovada artan su olursa lavaboya veya dışarıya değil de bir ağacın altına dökülmektedir (KK.15, KK.64). Bu pratiklerde pek çok inanmanın bir araya geldiği bir mozaiği görmemiz mümkündür. Kırklama işlemi bebeği ve anneyi kötü ruhlardan koruma amaçlı yapılmaktadır. Bebeğin ve annenin vücuduyla temas eden suyun kanalizasyona karışması demek her ikisinin de kötü ruhlara uğrama ihtimalini arttırmak anlamına gelmektedir. Bu yüzden artan su mutlaka bir ağacın dibine dökülmelidir aksi takdirde su kanalizasyona karışabilir veya gece ayakaltında olacak biçimde bir yerde birikebilir. Bu durum anneyi ve bebeği su ile kırklama pratiğinin amacıyla ters düşmektedir. Zira bu suların etrafında etkisinden korunmaya çalışılan kötü ruhlar olabilir ve atık suyla temasları sonucunda anne ve bebek olumsuz etkilenebilir.

Yalova'da susuz kısmı bulunan ancak eski Türk inanış sistemiyle ilgili bir kırklama pratiği de derlenmiştir. Dünya kültürlerindeki yaygın mitolojik düşünceye göre ağaç, insan ile tanrı arasında bereketli bir köprü olarak düşünülebilir. Ateş'e göre dünya kültürlerinde doğurganlık, şans, bereket, sağlık, ölümsüzlük gibi temaların sembolü, Tanrı'nın da insan ile iletişim yoludur. Tabiat olayları ağaç vasıtasıyla düzenlenmiştir. Yağmur yağdırma, durdurma, güneşin batması, ayın tutulması, sürüleri çoğaltma, kadınları doğurtma gibi güçlere sahip olduğu düşünülen ağaç kültü, elbette kültürel anlamda farklılık da göstermektedir.[250] Eski Türklerde de ağaç son derece önemli bir tabiat varlığıdır. Ögel'e göre Eski Türk inançlarında oldukça önemli olan "kutsal ağaç motifi", Türk boylarının birçok mit ve efsanesine de konu olmuştur. Türkler, ağaçlarda büyük bir zenginlik ve anlam bulmuşlardır ve varlığın kaynağının da hayat ağacından geldiğine inanmışlardır.[251] Derleme alanlarından biri olan Yalova'nın Altınova ilçesine bağlı Tevfikiye'de ağaç kültünün izlerini taşıyan bir kırklama pratiği mevcuttur.

[250] Şenay Öztürk Ateş, *Yakındoğu Demirçağ Uygarlıklarında Hayat Ağacı İnancı*, (Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 12.
[251] Ögel, *Türk Mitolojisi I,* 95, 96.

İnanışlarda sihirsel işleve sahip olduğu düşünülen yedi sayısı kadar ağaç kovuğundan geçirilen çocuk, kırkıncı gün yıkanarak kırklanır. Ağaç kovuğu[252]ndan çocuğu geçiren kişi, "kırk kesiyorum." der. Bu sayede de çocuğun kırkı çıkmış olur (KK.36). Bu aslında susuz bir kırklama ritüelidir. Ağacın bereketi ve bolluğu çocuğa yeni başladığı yaşamı için bu sayede nakledilmiş olur. Ancak bu ritüelin devamında ağacın kutsî fonksiyonunu suyun gücü tamamlar ve çocuk suyla da yıkanır. Böylelikle kırklama pratiği gerçekleştirilmiş olur.

Başka dikkat çeken bir pratik ise kırk kaşık suyun, içi alınmış yumurta kabuğuyla doldurulmasıdır. Bunun nedeni sorulduğunda kaynak şahıslar: "Yumurta gibi beyaz çocuk olsun. Eli ayağı kuvvetli olsun." şeklinde açıklama yapmışlardır (KK.71). Bu sayede yumurtanın besleyici gücü ve beyaz rengi suyla temas ederek çocuğa nakledilecektir. Suyun içine altın atma uygulamasının nedenini de "zengin olsun" diye açıklamışlardır (KK.59, KK.48). Tıpkı yumurtanın gücü ve rengi çocuğa transfer edildiği gibi altının sembolize ettiği varlıklı olma hâli de çocuğa nakledilecektir. Aynı durum kırklama suyunun içine çiçek atma pratiği için de geçerli olmalıdır. Suyun kokusunu değiştiren çiçek, bu suyla yıkanan bebeğin kokusunu ve görüntüsünü güzelleştirecektir. Tüm bu uygulamaların dışında kırklama suyundan arta kalanın çocuğun bereketli olacağı inancıyla ağaç dibine dökülmesi pratiği de dikkat çekicidir (KK.50). Hıdırellez vaktini çağrıştırır.

Anneyle bebeğin suyla kırklanması yeni bir hayata geçiş yapabilmeleri için birinci basamaktır. Kırklama suyuna altın, çiçek, yumurta atılması gibi uygulamalar suyun nakledici gücünden faydalanmayla ilgilidir. Su sayesinde çocuk ve anne hem arınmış hem de nakledilen unsurların güçleriyle yeni hayatlarına başlamış olur.

1.3.6. Yürüyemeyen ve Konuşamayan Çocuklar İçin Suyla Gerçekleştirilen Uygulamalar

Her çocuk vaktinde ve sağlıkla doğmayabilir. Dünyaya geldikten sonra çocuğun gelişimi ve sağlığıyla ilgili bir takım olumsuz durumlar yaşanabilir. Alptürker, zaman içinde gelişmesinde bir eksiklik bulunan, konuşma veya yürüme gibi becerilerde olması gereken gelişmeyi tamamlayamamış; cılız kalmış veya sürekli hasta hâlde olan çocukların

[252] KK.36, köyde ağaç kovuğuna "avul" dendiğini ifade etmiştir.

"aydaş çocuk" olarak nitelendirildiğini ifade etmektedir.[253] Araştırma alanında ise yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar için kaynak kişiler "çocuk basması" biçimde bir tarif kullanmışlardır. Çocuk basmasına uğrayan ve yürüyemeyen çocukların, dere kenarında yetişen büyük köklere sahip ceviz ağacının köklerinin içinden üç kez geçirildikleri zaman yürüyeceklerine inanılmaktadır (KK.20). Bu pratik hem su hem de ağaç kültüyle ilgilidir. Bu iki güce de sihrî gücü bulunan üç sayısı eşlik etmekte; ağaç ve su iyesinden çocuğun iyileşmesi için yardım istenmektedir. Ağaç ve su tanrısaldır, kutsaldır. Bu uygulamayla iki kutsal varlığın desteği alınarak aslında Tanrı'dan yardım istenmektedir. Örnek'e göre kutsalla temas dinsel-büyüsel pek çok şifa ritüelinde mevcuttur. Bu yüzden de bu ritüeller genellikle ziyaret yerleri, türbeler, şifalı su veya ağaçlar etrafında ya da "ocaklılar" tarafından gerçekleştirilmektedir. Üç, yedi, kırk gibi formülistik sayılar, bazen dualar veya sihirli sözler bu ritüellere eşlik eder ve gerektiğinde dine, inanılan dinin kutsal kitabına, peygamberlerine ve azizlerine başvurulur ve onlardan da yardım istenir.[254] Bu pratiğin niteliğiyle benzer bir diğer uygulama da yine ceviz ağacı yapraklarının kırk gün boyunca kaynatılarak yürüyemeyen çocuğun kaynamış suyun üzerine oturtulmasının sağlanmasıdır. Su vasıtasıyla köklü ceviz ağacının kuvveti çocuğun ayaklarına temas edecek, bu sayede çocuğun ayaklarına güç nakledilmiş olacaktır. Bu uygulamanın kırk gün boyunca tekrar edilerek etkisini göstereceğine; çocuğun yürüyeceğine inanılmaktadır (KK.88). Dinsel- büyüsel bu işlemde de su, ağaç kültü ve kırk sayısı ön plandadır. Kutsal olan mekânlar ritüellerin tamamlayıcısıdır. Koç'a göre dinsel-büyüsel şifa uygulamalarında ritüellerin uygulandıkları yerler, genellikle "yol ağzı", "üç yol ağzı", "dört yol ağzı" ya da "yedi yol ağzı" olarak seçilmektedir. Bu uygulama mekânları ise "merkez simgeciliği" özelliği taşımakta ve "kutsal mekân" olarak değerlendirilmektedir.[255] Gördülüğü üzere burada mekânı kutsal yapan yerin ilahi veya dinî bir özelliğe sahip olması değildir. Mekânın kutsal oluşu tamamen merkez oluşuyla alakalıdır. Aynı durum suyun merkezde olduğu pratiklerde, kutsal oluşuna yapılan göndermelerde de mevcuttur.

[253] İmran Gündüz Alptürker, *Şifanın Yolu: Ritüellerde Kutsal Mekân Olarak "Yol Ağzı", Yol Kitabı*, ed. Doç. Dr. Turgay Kabak ve Doç. Dr. Ferdi Güzel (Çanakkale: Paradigma Akademi, Eylül 2022), 164.
[254] Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2020), 142.
[255] Adem Koç, "Kutsal Mekânlarda Büyüsel Bir Uygulama: Somutlaştırma," *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Açа (Çanakkale, 2018): 92-102, 98.

Yalova'da yürüyemeyen çocuğu iyileştirmek için yedi çeşmeden su alınır. Buradaki yedi sayısı önemlidir. Zira Örnek, büyücülükte de sayıların yerinin büyük olduğunu ifade etmektedir.[256] Yedi çeşmeden alınan suya dualar okunur ve çocuk bu suyla yıkanır. Çocuğun yıkandığı su, dört yol ağzına dökülür. Suyu döken kişi arkasına dönmeden geri geri yürüyerek evine varır (KK.92). Araştırma alanında rastladığımız üzere Alptürker, aydaş tedavisinde bölgeden bölgeye değişen farklı yöntemler kullanıldığını, pek çok yörede bu sağaltım ritüelinin mekânı olarak üç/dört yol ağzının seçildiğini ifade etmektedir.[257]

Araştırma alanında konuşamayan veya konuşma güçlüğü çeken çocuklar için susuz gerçekleştirilen bir uygulama mevcuttur. Bu pratik Kılıç'ta "Dilsiz Dede Bayırı" adı verilen mekândan çocuğu üç kez yukarıdan aşağı doğru yuvarlayarak gerçekleştirilmektedir. Bu sayede çocuğun konuşacağına inanılmaktadır. Bu icra kutsal kabul edilen mekânda uygulamanın başarısızlığa uğramaması için üç kez gerçekleştirilmektedir (KK.48).

Yalova'da vaktinde konuşamayan çocuklar için iyileştirici mahiyette suyla gerçekleştirilen pratikler şunlardır:

1. Kırk kuyudan veya yedi çeşmeden su alınır, bu sular karıştırıldıktan sonra konuşamayan çocuğa içirilir (KK.8, KK.30).
2. İçinde "Mehmet, Muhammed" isimli kişilerin bulunduğu yedi tane evden su alınır ve bu suyun içine dualar okunur. Konuşamayan çocuğa da bu sudan yedi kaşık içirilir (KK.62).
3. Bülbül, muhabbet kuşu gibi kuşların su içtikleri kaptan bir miktar su alınır. Bu su konuşamayan çocuğa içirilir (KK.25, KK.44, KK.53, KK.72).
4. Cuma vaktinde selâ okunduktan sonra tertemiz suda yıkanmış kaşıklarla konuşamayan çocuğa su içirilir (KK.44).
5. Yedi evden toplanan kurbanların dilleri bir suyun içinde kaynatılarak pişirilir. Bu dillerin etinden çocuğa yedirilir, haşlandığı sudan da içirilir (KK.50, KK.58) .

Bu pratiklerin hepsi büyüseldir. Kırk ve yedi sayısı büyüsel nitelikte bu icralarda karşımıza çıkmaktadır. Kırk kuyudan ya da yedi çeşmeden alınan kırk kaşık suyun

[256] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 142.
[257] Alptürker, *Şifanın Yolu: Ritüellerde Kutsal Mekân Olarak "Yol Ağzı",*164.

içirilmesi sayesinde kutsallık atfedilen suyun yardımıyla çocuğun konuşacağına inanılmaktadır. Bu pratiklerin tümünde su gücünden yardım beklenen ortak ögedir.

2. YALOVA'DA EVLİLİK ÂDETLERİNDE SU

Evlilik bireyin toplumsal, ekonomik, kültürel düzlemde farklı bir statü elde etmesini sağlar. Türk kültüründe önemli bir geçiş dönemidir. Bu safhanın dairesinde bulunan pek çok âdet, somut olmayan kültürel mirasın toplumsal uygulamalar kısmında kayıtlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Yalova'daki evlilik âdetlerinde su kültünün izleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Düğün Öncesinde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su

2.1.1. "Kısmet Açma" Uygulamasında Su

Yalova'da evlilik için uygun yaşa geldiği halde evlenmeyen ya da evlenemeyen erkek ve kızların kısmeti kapalı olduğu düşünülmektedir. Bu kişilerin kısmetlerini açmak için bazı uygulama ve inanışlar mevcuttur. Cuma saatinde kısmeti açılmayan kız ve oğlan evlatları için "dua etmek", "Hıdırellez'de evlilik dilemek", "kapı kilidi açmak", "üç yol ağzında ekmek kırmak" gibi pratikler bu uygulamalardan bazılarıdır (KK.84). Çoğunlukla da evlilik yaşının geçtiği düşünülen kızlar için bu uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Araştırma alanı içinde kısmet açma amaçlı suyla veya suyun etrafında gerçekleştirilen pratikler de mevcuttur. Derlenen bilgilere göre bu uygulamalarda yedi sayısı işleme dâhildir. Yedi çeşmeden toplanan sulara Yâsîn sûresi, İnşirah sûresi, Kâfirûn sûresi ve Âyet-el-Kürsî okunur. Ardından bu yedi çeşmeden toplanmış ve okunmuş su kısmetinin kapalı olduğu düşünülen kişiye içirilir ve o suyla bu kişi banyo yapar (KK.48). Bu sayede kısmetin açılacağına inanılmaktadır. KK.84'ten aktarıldığı üzere perşembe veya cuma akşamı, akşam ezanından sonra hiç konuşmadan Kıble 'ye dönük yedi tane çeşmeyi "*aç gitsin!*" diye tekrarlayarak açan kişilerin kısmeti açılmaktadır. Hıdırellez günü açılan kilitlerin, bağlanan dileklerin yanı sıra; sabah erkenden kısmetinin açılmasını isteyen kişi çeşme açar. "*Kısmetim su gibi açılsın.*" diye de dua eder (KK.87). Açılan bu çeşmeleri kısmetinin açılmasını isteyen kişi kapatmaz. Arkasından giden başka biri çeşmeyi kapatır. Aynı kişi çeşmeyi kapatırsa uygulamanın tesirinin kaybolacağı ve başarıya ulaşamayacağı düşünülmektedir. Ayrıca iki kadın su kuyusunun başında kilit

çevirir ve biri diğerine "*Ne açıyorsun*?" sorusunu diğerine üç defa sorar; *"……'nın kısmetini açıyorum*." diye cevap verilir (KK.95).

2.2. Düğün Aşamalarında Su

2.2.1. Gelin Hamamı

Hamamların ve şifalı suların insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri bilinmektedir. Çeşitli rahatsızlıklardan muzdarip kişiler şifalı sulara veya hamamlara giderek rahatlamaya çalışırlar. Hamamlar, çocuk sahibi olamayan kişiler için de şifa arayışının mekânı olarak işlev görmektedir. Bebek kırklama ritüelleri ile damat ve gelin hamamı gibi uygulamalar başta olmak üzere pek çok pratik, yine bu mekânlarda icra edilmektedir. Tüm bu örnekler, hamam folklorunun kültürümüzdeki önemli yerini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Gelin hamamı düğün öncesinde gelinin yakınları, akrabaları ile arkadaşlarının katıldığı bir eğlencedir. Bu pratikte günümüzde temizlikten ziyade eğlence amaçlanmaktadır. Yalova'da gelin hamamı her köyde veya ilçede gerçekleştirilen bir uygulama değildir. Daha ziyade kaplıcalara yakın olan veya içinde hamam bulunan yerlerde Termal, Armutlu ve Çınarcık'ın bazı köylerinde bu pratiğin gerçekleştirildiği bilgisine rastlanılmıştır. Ancak pratiğin uygulanmasında büyük farklılıklar mevcut değildir. Kına gecesinden önce yapılmaktadır. Eskiden beri süregelen bu âdet, günümüzde tercihe bağlı olarak gerçekleşmektedir. Gelin hamamının masraflarını, aileden aileye değişmekle birlikte genelde damat tarafı karşılar. Gelin hamamına giden gelin için çanta hazırlanır. Bu çantada hamam tası, sabun, havlu, kese, lif, tarak, vb. eşyalar bulunmaktadır.

Yalova'nın Termal ilçesine bağlı Akköy'de gelin hamamı için gelin köye has bir giysi olan ve yörede "ferace" adı verilen pembe renkli saten elbise giymektedir. Başını kırmızı bir örtüyle örten gelin, yakınlarıyla beraber Termal kaplıcalarına gider. Gelin hamamında tüm akraba ve yakınlar birlikte yıkanır, eğlenirler. Gelin hamamına davetli misafirlere lokum, zeytin, meyve, çerez, tatlı, şekerli ve gazlı içecekler, gazoz, su ikram edildiği ifade edilmiştir (KK.6). Ancak yaklaşık iki yıldan bu yana Termal'de mevcut hamamlara yiyecek sokmak yasak olduğundan gelin hamamı ikramları yapılamamaktadır.

2.2.2. Damat Hamamı

Hamam folklorunda ortaya çıkan en güzel geleneklerden biri de damat hamamıdır. Damat hamamı, gelin hamamına göre uygulanışı açısından farklıdır. Ancak tıpkı gelin hamamında olduğu gibi Yalova'da damat hamamı, her köyde veya ilçede gerçekleştirilen bir uygulama değildir. Kaplıcalara yakın olan veya içinde hamam bulunan Termal, Armutlu gibi ilçelerde ve Çınarcık'ın bazı köylerinde bu pratik gerçekleştirilmektedir. Damat hamamında çalgılı bir eğlence yoktur. Burada amaç damadı rahatlatmaktır. Rahatlama, temizlenme ve keyifli sohbetler yapılan damat hamamından sonra misafirlerle beraber yenilip içilmektedir (KK.1, KK.7).

Gelin ve damat hamamı âdetlerinde su, arındırıcı, geçişi sağlayan, yeni statüyü de meşrulaştıran bir işlev üstlenmektedir.

2.2.3. "Gelin Alma" Uygulamasında Su

Türk geleneğinde evlilik törenlerinde mutlaka gerçekleştirilen bu aşama, geçmişten bugüne sürmektedir. Anadolu'da "gelin göçürme" adıyla anılan bu aşamayı Türkler, kızın baba evinden göç etmesi gibi düşünürler.[258] Gelin, baba evinden ayrılmaktadır. Geçmiş yaşamdan yeni yaşama geçişin simgelendiği sembolik bir andır. Bu yeni hayata geçiş mutlaka bir dizi âdetle kutlu hâle getirilir. Yeni yaşamlar ve oluşturulan yeni aile ocağı için bereket, sağlık, uğur, kötülüklerden arınma, iyi huylarla donanma gibi amaçlarla gerçekleştirilen çeşitli pratikler, yöreden yöreye değişiklik gösteren detaylarla uygulanmaktadır.

Araştırma alanında gelin baba ocağından damadın ailesi, akrabaları ve yakınlarının kurdukları "gelin alayı" ile alınır. Gelinin yakınları, kız evinin önünde oluşturulan konvoydaki araçların aynalarına havlu, tülbent gibi hediyelikler bağlarlar. Yalova'da gerçekleştirilen gelin alma âdetlerinde damattan bahşiş isteme amacıyla kapıya bıçak saplanır. Gelinin yakınları damat kız evine bahşiş vermeden giremesin diye yol bağı yapar. Gelinin beline baba evinden ayrılmadan önce kırmızı renkli kuşak üç kez dolanıp çözülür. Daha sonra bu kuşak gelinin babası, abisi veya erkek kardeşi tarafından gelinin beline bağlanır. Belinde kırmızı kuşakla gelin baba evinden ayrılır. Ayrıca gelinin yüzü genellikle kırmızı renkli bir örtüyle örtülür. Gelin evden ayrılırken dua edilir. Bir

[258]Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1998), 267.

süre çalgılar eşliğinde oynandıktan sonra gelin baba ocağından ayrılır. Yalova'da baba evinden ayrılan gelinin ardından su dökülmektedir (KK.25, KK.38, KK.50, KK.51, KK.55, KK.64, KK. 70, KK.80, KK.87). Bunun nedeni kaynak kişilere sorulmuştur. "Su gibi yenlik olsun.", "yolu, bahtı açık olsun.", "gittiği yere denk gelsin.", "su gibi gitsin, rahat rahat, temiz berrak, güzel gitsin.", "baba evinden soğusun, kocasının evinde ısınsın; aklı da baba evinde kalmasın." şeklinde cevaplar alınmıştır. Su, burada yeni yaşamın başlangıcına eşlik etmektedir.

3. YALOVA'DA ÖLÜM ÂDETLERİNDE SU

Ölüm, insan yaşamının somut olarak sona ermesidir. Toplumların inanış ve törenlerinde tıpkı doğum ve düğünde olduğu gibi ölüm de "geçiş" değeri taşımaktadır. Ölümden sonra da ölünün yaşayan kişilerle alışverişleri devam etmektedir.[259] Toplumların dini geleneklerine göre farklılık gösterebilen ölüm etrafında gelişen çok sayıda çok olduğu uygulama mevcuttur. Bu uygulamalar sırasında gerçekleştirilen ritüeller etrafında ortak bir kamusal alan paylaşılmaktadır. Üstelik ritüeli gerçekleştiren grup üyeleri arasında da duygu birliği vardır.[260] İslam inancına göre mutlak son olan ölüm dünyaya gelen her fani için vardır. Zira Kur'an-ı Kerim'de "*Her canlı ölümü tadacak ve sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz*." ayeti mevcuttur.[261]Araştırma alanında bu geçiş dönemini kolaylaştırmaya yarayan uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu uygulamaların kimisi eski Türk dininden kalma inançlarla ilgilidir. Ancak birçoğunun İslami kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Ölüm Öncesinde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su

3.1.1. Ölümden Kaçınma Amaçlı Uygulamalarda Su

Ölüm yalnızca ölen kişiyi etkilemez. Bu durumdan kişinin ailesi ve akrabaları da etkilenir. Bu etki daha ziyade manevi boyutludur. Örnek'e göre çağrışımla ölümü hatırlatan ve ölümün ön belirtisi sayılan belirli olayların, eşyanın, düşlerin, fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin yanı sıra; gerçekleştirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlem ve davranışlar mevcuttur.[262] Yalova'da da ölüm getireceğine

[259] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013), 221.
[260] Filiz Güven, "Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)," *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 12, no. 27(2019): 539-552, 541.
[261] *Kuran,* Ankebût Suresi, 57. Âyet.
[262] Örnek, *Türk Halkbilimi*, 291.

inanılan ve suyla ilgili olmayan birtakım düşünce ve davranış kalıpları bulunmaktadır. Çalışmada bu davranış kalıplarından ziyade ölüm safhasıyla ilgili suyun etrafında gelişen pratiklerin üzerinde durulacaktır. Derlenen bilgiler doğrultusunda cenaze öncesinde Yalova'da suya dair şu pratikler gerçekleştirilmektedir:

1. Cenaze evinde su dolu kaplar boşaltılır (KK.44, KK.47, KK.48, KK.50, KK.51, KK.56, KK.57, KK.62, KK.68, KK.70). Suların ve yemeklerin boşaltılmasının nedeni sorulduğunda kaynak kişiler şu cevapları vermişlerdir:
    a. Azrail kılıcını suların içinde yıkıyormuş (KK.44, KK.47).
    b. Her yere kan karışıyormuş (KK.47).
    c. Evdeki sulara Azrail'in can almaya geldiğindeki hırsı tesir ediyormuş (KK.48).
    d. Azrail'in kılıcından etrafa kan sıçrıyormuş (KK.70).
2. Cenaze evinde badana yapılır. Ancak ev topraktan ise badana yapılamaz. O durumda da bahçesi ve etrafı sulanır (KK.56, KK.62). Ayrıca ölen kişinin yatak, çarşaf gibi eşyaları da yıkanır (KK.48, KK.50, KK.56, KK.62, KK.70).
3. Ölünün ağırlığı cenaze evindekileri basmasın diye cenazenin yıkandığı suyla banyo yapılır (KK.51).
4.Ölmek üzere olan kişiye su veya zemzem suyu verilir.[263]

Bu uygulamaların nedenleri kaynak kişilere sorulmuştur. Evin boyanması temizlikle ilişkilendirilmiştir. Bu temizliğin ölümün ağırlığının evden uzaklaştırılması için gerektiğini ifade etmişlerdir. Zira artan cenaze yıkama suyuyla evdeki diğer kişilerin banyo yapması da benzer nedene bağlanmaktadır.

Ayrıca bir kaçınma sayılmasa da ölüm öncesindeki safhada, ölmek üzere olan kişinin dudakları suyla ıslatılır veya bu kişiye su ya da zemzem suyu verilir. Bu uygulamanın nedeni, ölüm anında kişinin çok susadığına ve şeytanın ona su gösterip karşılığında imanını talep edeceğine dair inançla açıklanmaktadır. Sözlü kaynaklara göre şeytan bu kişiden imanını almak için en muhtaç anında ona suyu göstermektedir. Derlenen bilgilere göre ölmek üzere olan kişiye üç yudum hâlinde zemzem suyu içirilmesi ya da en azından pamuk aracılığıyla dudaklarının zemzemle ıslatılması sayesinde söz konusu kişi, son nefesini vermeden önce imanını şeytana teslim

[263] Bu uygulama hakkında detaylı bilgiye; "Yalova'da Kutsal ve Şifalı Sayılan Suların Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar" başlığında ulaşılabilir.

etmeyecektir (KK.16, KK.55, KK.56, KK.47, KK.48, KK.50 KK.57). Akkaya'nın aktardığı üzere benzer bir inanış Kırgızlarda da mevcuttur. Şeytan, karşılığında ölüm anındaki kişiden imanını isteyerek ona su vermeyi teklif eder. Çünkü son nefeste kişinin susuzluktan kavrulduğuna inanılmaktadır.[264] Eliade'ye göre olayda acı çeken ruhun şeytana imanını su karşılığında satması kozmik devreye dönüşün ya da kesin kurtuluşun beklentisidir. Su susuzluğu giderir, ölecek kişinin kaderine kesin olarak sonlandırır. Ölümü gerçekleştirir.[265]

Buna ek olarak Yalova'da şeytanın kişilerin ardında dolaşarak onların tükürüklerini topladığı ve zamanı geldiğinde, tükürüğünü topladığı kişiyi ölüm anı yaklaşırken imanını almakla tehdit edeceğine dair bir inanç da bulunmaktadır. Bu anlatı, tükürük ve su arasında kurulan sembolik ilişki açısından da anlamlandırılabilir. Nitekim KK.71 bu hususa ilişkin olarak şu ifadeleri aktarmaktadır: "*Büyüklerimizden duyduk; sağa sola tükürüyoruz ya, tuvalete veya bir yerlere, o hiç iyi değil. Arkadan şeytan topluyor onları*."

Yukarıda kaynak kişinin açıklamasında görüldüğü üzere halk arasında tükürüğün dışarı atılması, "nefes"in veya "can"ın bir kısmının dışarıya bırakılmış sayılacağı anlamına gelir. Bu durumda da "şeytani" varlıkların o kişinin ruhunu ele geçirebilme ihtimalini ortaya çıkarır. O hâlde Kahraman'ın da aktardığı üzere tükürüğün kişinin yaratılış suyunun somut hâli olarak kolektif bellekte yerini koruduğu söylenebilir.[266] Anadolu'da tükürük, çeşitli biçimlerde aktarım unsuru olarak karşımıza çıkar. Kumartaşlıoğlu'na göre anlatı ve merasimlerde "kutsal güç", "manevî yeti"nin kaynağı veya taşıyıcısı olan sembolik bir güçtür. Bu gücün tesirini Ahmed Yesevî ve Battal Gazi'nin kerametleri ile açıklayan Kumartaşlıoğlu, Ahmet Yesevî'ye kendisine hurma ile birlikte Hz. Muhammed'in tükürüğü aktarılınca kerametler göstermeye başlayıp velî olduğunu; Battal Gazi'nin, Hz. Muhammed'in ağzının barı sayesinde yetmiş iki dili konuşur hâle gelip on iki ilmi bildiğini ifade etmektedir. Hz. Muhammed ile kurulan temasın neticesinde bu kerametler ve makamlar Yesevî'ye ve Battal Gazi'ye bahşolunmuştur. Bu temasın vasıtası ise Hz. Muhammed'in maddi varlığından aktarılan,

[264] Nevin Akkaya, *Gelenek ve İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları* (Balıkesir: Âlem Basım Yayım, 1995), 96.
[265] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 204, 205.
[266] Kahraman, *Türk Evren Tasavvurunda Mitik Su ve Tükürük İlişkisi*,559.

onun bir parçası olan "tükürüğü" veya "ağzının barı"dır.[267] Aynı zamanda tükürük sağaltım amaçlı ocaklılar tarafından da kullanılır; ocaklı olabilmek için el alma/ el verme ritüellerinde şifa dağıtan kişiden okuma ve tükürükle temas ederek kuvvet aktarımı gerçekleştirilmektedir. Bu sayede el verilmektedir.[268]

Yukarıda detaylı bahsedildiği üzere ölüm öncesi gerçekleştirilen zemzem suyu verme pratiğinde su, iman tazeleme, imanı koruma işlevi ile karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Ölümle Defin Arasındaki Süreçte Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su

3.2.1. Cenazenin Define Hazırlanma Aşamasında Su

Araştırma alanında ölen kişinin cenazesinin nasıl yıkanıp kefenleneceği, mezara nasıl gömüleceği, gömülürken hangi yöne dikakt edileceği ve tabutla mı yoksa tabutsuz mu gömüleceği gibi hususlar din adamları tarafından dini kuralara göre belirlenmektedir. Araştırma alanında ölen kişinin defnedilmesine dair hazırlıklar, akrabalar ve yakınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu hazırlıkların planlama ve gerçekleştirilme aşamalarının eski dönemlerde daha zor olduğu ifade edilmiştir. Hastanelere ulaşımın güçlüğü ve mevcut hastane sayısının az olmasından dolayı evde vefat eden kişilerin eldeki imkânlar dâhilinde yıkanıp kefenlendiği ve cenazelerin de yakınlar tarafından defnedildiği bilgisi derlenmiştir. Günümüzde ise hastanelere ulaşım kolaylaşmıştır. Sağlık kurumlarının yaygınlaşması sayesinde belirli hastalıkları olan kişiler hastanede tedavi edilmektedir. Bu nedenle ani ölüm vakaları haricinde ölümlerin çoğu hastanelerde gerçekleşmektedir.

Araştırma alanında sabah ölen bir kişinin öğlen vaktinde, öğlen vefat eden kişinin de ikindi vaktinde gömülme teamülü vardır. Cenazenin uzun süre bekletilmemesine dikkat edildiği belirtilmektedir. Nadir de olsa uzaktan gelecek yakınlar için cenaze bir gece morg servisinde bekletilebilir. Ayrıca ölen kişinin cenazesini acele şekilde toprağa verme durumu da gerçekleşebilir. Taş'a göre bu hızlı defin teamülünün nedenleri arasında dini emirlerle beraber, ölünün kokmaması, şişmemesi, sıvı salgılanmaması gibi gerekçeler de mevcuttur.[269]

---

[267] Satı Kumartaşlıoğlu, "Arslan Baba'nın Ahmet Yesevî'ye Verdiği Hurmanın Aslı Nedir?", *II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, (2018), 91-98, 98.
[268] Mehmet Naci Önal, "Hoca Ahmet Yesevi Üzerinden Türklerin İslam Algısı," *Kültür Dünyamızın Mimarları II*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, (2017), 3-100, 88.
[269] Taş, *Bursa Fokloru*, 179.

Yalova'da gasilhanelerin bulunmadığı dönemlerde, geçmişte, cenazelerin evlerin önüne perdeler gerilerek uygun bir yükseklikte herhangi bir masa veya taş üzerinde yıkandığı bilgisi derlenmiştir. Kaynak kişiler önceki dönemlerde suya ulaşımın da bugünkü kadar kolay olmadığını vurgulamışlardır. Cenazenin yıkanması sırasında suyun temini, kullanımı ve hangi hususlara dikkat edildiği gibi konularda geçmişe dair bilgiler vermişlerdir. Çalışma alanında, ölüm etrafındaki uygulamalardan "define hazırlık" aşamasında en çok dikkat edilen iki husus mevcuttur. Cenazenin yıkandığı yer ve yıkanırken kullanılan suyun özelliği son derece önemlidir. Cenaze mutlaka temiz ve ılık bir suyla bilhassa tuvalet suyunun veya kokusunun karışmayacağı bir yerde yıkanmalıdır. Dışarıdan görünmemesi için etrafına perde ya da çarşaf gerilen hususi bir mekân cenaze yıkama işlemi için uygundur (KK.10).

Araştırma alanında geçmişte evlerde su yokken ve gasilhanelere ulaşım güçlüğü bulunan bilhassa rakımı yüksek köylerde cenaze yıkamak için suyun temini ve taşınmasına ait yazılı olmayan kurallar silsilesi mevcuttur. Bu konuda kaynak kişilerden şu bilgiler derlenmiştir:

1. Ölünün yıkanması için su taşıyanların ölen kişi erkek ise erkek, kadın ise kadın olması gerekmektedir (KK.48, KK.80).
2. Ölünün yıkanması için su taşımak çok sevaptır (KK.36).
3. Yedi çeşmeden su alınmalıdır. (KK.25)
4. İki kişi üç kovayla ikişer kez çeşmeye gidip, su alıp geldikten sonra bir kişi yeniden çeşmeye gidip bu sayıyı yediye tamamlar (KK.48).
5. Su taşıyan kişilerin abdestli olmalıdır. Suyu doldururken besmele çekmelidir. Su getiren kişi elinden hiç su damlamadan temiz şekilde suyu yıkama alanına getirmelidir (KK.80, KK.48).
6. Taze gelin olanların su getirmeleri tercih edilmektedir.
7. Yedi çeşmeden cenaze yıkamak için taşınan su, sadece cenaze yıkarken kullanılmalı ve mümkünse bitirilmelidir. Eğer su artarsa cenazenin çamaşırları da o suyla yıkanabilir. Ancak bu su başka bir işte kullanılmaz (KK.25).

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde ölünün yıkanması hususunda dinî kuralların geçerli olduğu, her işlem basamağının bu kurallara bağlı şekilde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Cenazeye gusül abdesti aldırılır. Cenaze çıplaklıktan

uzak biçimde sağ taraftan başlayarak ölü yıkama tecrübesi olan kişilerce hırpalanmadan yıkanır. Kefenleme aşaması da dikkatle gerçekleştirilir (KK.1, KK.10).

3.2.2. *Defin Sırasında Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su*

Cenaze evdeyse evden çıkartılacağı zaman din görevlisi hazırda bulunan kişilerden helallik ister. İmam, cemaate: "*Hakkınızı helal ediyor musunuz?*" diye üç kez sorar. Onlar da üç defa "*helal olsun*." diye karşılık verirler. Sonunda da dua yapılır ve cenazenin ruhu için Fatiha okunur. Cenaze namazının kılınacağı cami önceden bellidir. Cenaze namazını yalnızca erkekler kılarlar. Yalova'nın merkezinde gerçekleşen cenaze namazlarına kadınlar katılmazlar ancak namaz sırasında caminin bahçesinde bekleyebilirler. Cenaze, namazın ardından defin için mezarlığa götürülmektedir. Köylerde tabut erkeklerin omuzlarında mezarlığa dek taşınır. İl merkezinde cenaze araçları kullanılmaktadır. Defin işlemi için hazırlanan mezara, İslam dininin kurallarına uygun biçimde cenaze defnedilir.

Araştırma alanında cenazenin defnedilmesinin ardından yaklaşık beş litrelik suyun gömülen kişinin baş hizasından ayakucuna dek dökülmesi uygulaması vardır (KK.28, KK.32). Derleme alanında bu suya bazı köylerde 7, bazılarında ise 41 kez Mülk (Tebâreke) sûresi okunup üflendiği de derlenen bilgilerdendir (KK.50, KK.55). Tabutu taşıyan kişi gibi, mezarın üzerine defin sonrası suyu dökecek kişinin de abdestli olması gerekmektedir. "Mezar sulama" uygulamasının nedeni ölen kişinin yeniden doğacağı inancıyla izah edilmiştir. Toprakla yeni bir hayatın başlangıcı için buluşulur. Sonrasında diriliş için suya ihtiyaç duyulur. Su, defin işleminde olmazsa olmaz bir unsurdur. Bu konuda KK.12 şunları ifade etmiştir:

"Cenaze gömüldükten, üzerine toprağı atıldıktan sonra küreğin tersini çevirip cenazenin başucundan başlayıp ayakucuna kadar su döküyorlar. Beş litrelik temiz suyu bitene dek mezarın üzerine dökerler. Suyun yayılıp akabilmesi için de kürekle oluk yaparlar mezarın etrafına. Defin susuz olmaz. Hayat suyu gibi düşünülür. Bir meyve ektiğin zaman can suyu veriyorsun ona. Bu da öyle bir durum. Yeniden doğacağız ya, izahı o. Toprağa fide dikmişsin de can suyu veriyormuşsun gibi düşün."

Ayrıca "mezara su dökme" uygulamasının yanı sıra mezarı tütsüleme pratiği hakkında KK.28 şunları söylemiştir:

"Bazıları bu köyde böyle tütsü yakıyorlar. O ellerindeki ateşin üstündeki dumanı cenazelerin üzerinde gezdiriyorlar. Cenazeyi gömdükten sonra bir susak[270]la mezara ölünün başından ayakucuna dek su dökerler."

Bu uygulamalar eski Türk inanış sistemine ait unsurların kültürel bellekte bıraktığı izleri ortaya koymaktadır.

3.2.3. Defin Sonrasında Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su

3.2.3.1. Defin Sonrasında Evde Gerçekleştirilen Uygulamalarda Su

Ölüm, dünyaya gelen her canlının yaşamında bir kez başına gelen bir geçiş sürecidir. Yeşil, eski Türklerin ölümü, ruh veya canın bedenden çıkması biçiminde anlamlandırdıklarını ifade etmektedir.[271] Elbette bu anlamlandırmanın karşılığı olarak da pek çok inanış ve pratik, toplumsal boyutta ölüm sürecinin etrafında şekillenmiştir. Günay ve Güngör'e göre eski Türkler, bu olayın kaçınılmazlığına dair bir takım inançlara da sahiptiler. Elbette Türklerin yüzyıllarca girdikleri değişik din ve kültür çevrelerinin bulunması, farklı zaman ve coğrafyalarda farklı ölüm anlayışlarına sahip olmalarına neden olmuştur. Bu anlayışların temelinde Tengricilik, geleneksel Türk dini yatmaktadır.[272]

Potapov, Dağlık Altay Teleütleri ve Altay Türklerinin ölüm etrafında gelişen uygulamalarında, ölen kişinin bir çadıra konarak cenaze töreni için bekletildiğini ifade etmiştir. İnsanlar çadıra cenazeyle vedalaşmaya gelirken içeriye konuşamayan bebeklerin getirilmesi yasaktır. Zira ölünün ruhunun bu bebeklere zarar verebileceğine inanılmaktadır.[273] Bu, açıkça ölen kişinin ruhunun dünyada dolaştığına dair inancı da beraberinde getirmektedir. Yalova'da da benzer inanışlar mevcuttur. Örneğin; cenaze olan bir evde bebek uyutulmaz ve cenaze bebeğin bulunduğu yerden geçirilirken de bebek uyuyorsa uyandırılır. Aksi takdirde cenazenin bebeği basacağına yani ona zarar vereceğine inanılmaktadır. Ayrıca derleme alanında ölen kişinin ruhunun etrafta dolaştığına inanılır. Bu ruha, ailesi ve yakınları tarafından unutulmadığı mesajını ulaştırmak için suyla ve susuz gerçekleştirilen bazı uygulamalar yapılmaktadır. Tüm bu

[270] İçi oyulmuş su kabağı.
[271] Yılmaz Yeşil, "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler," *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3, no.9 (Kış 2014): 117-136, 126.
[272] Ünver Günay ve Harun Güngör, *Türk Din Tarihi* (Kayseri: Laçin Yayıncılık, 1998), 33-34.
[273] L. P. Potapov, *Altay Şamanizmi*, çev. Metin Ergun (Konya: Kömen Yayınları, 2012), 64.

açıklamalar doğrultusunda, eski Türk dinindeki atalar kültünün izlerinin Yalova'da görüldüğü söylenebilir. Elbette bu durum İslamiyet'teki ruh inancına da paraleldir. Zira Kur'an-ı Kerim'de "ruh" sözcüğü farklı anlamlarda da kullanılmak üzere yirmi ayette, yirmi bir kez geçmektedir.[274] Araştırma alanında ölen kişinin ruhunun evini ziyaret edeceğine inanılır. Bu sebeple de cenazesinin yıkandığı yerde veyahut cenaze evinde üç ya da yedi gece boyunca ışık yanmaktadır. Bu sayede ruh, evine geri geldiğinde ışık yandığı için unutulmadığını görüp öldüğünü anlayacaktır. Dikkati çeken başka bir uygulama ise ışığın açık bırakıldığı yere su dolu bir kabın koyulmasıdır. Gece gelip evini dolaşan ruhun bu suyla abdest aldığına ya da bu sudan içtiğine inanılmaktadır (KK.29, KK.30, KK.32, KK.47, KK.48, KK.50, KK.57, KK.66, KK.92).[275] Bu konuda KK.50 şunları ifade etmiştir:

"7 gün boyunca cenazenin durduğu, yıkandığı yere bir kâse un ve bir kâse su koyulur. Geceleri de o evde mutlaka ışık yakılır."

Araştırma alanında dikkati çeken ve ölümden sonra evde suyla gerçekleştirilen bir diğer uygulama ise şöyledir: Sözlü kaynağın ifadesine göre ölen kişinin "aşağıdaki evini anlaması" gerekmektedir. Zira bu dünyadaki evi kapanmış, yeni bir mekâna geçiş yapmıştır. Bu sebeple de tüm eşyalarına su serpilmektedir. Ölen kişinin yatağının üzerine de taş koyulmaktadır. Ölen kişinin ruhu ancak bu sayede evinden soğuyacak ve yeni mekânını benimseyecektir (KK.25). Yalova'da ölen kişinin defin işleminin tamamlanmasının ardından bazı yerlerde üç, bazı yerlerde ise yedi gece boyunca dua okunduğu derlenen bilgilerdendir. Ayrıca defin sonrası yedi gün boyunca yakınlar ve akrabalar mezarı ziyaret ederek su dökerler. KK.48, üzerine yedi kez Tebâreke okunmuş suyun mezara döküldüğünü ifade etmektedir. Bunun nedeni sorulduğunda kaynak kişiler "*öbür tarafta susuz kalmasın diye*." biçiminde cevap vermişlerdir (KK.48, KK.100) .

Cenazenin toprağa verilmesinden sonra gerçekleştirilen dualar ve "ruhuna değsin, ruhuna gitsin." biçimindeki dileklerle verilen yemek ritüelleri ülkemizde yaygındır. Eliade'den aktaran Çoruhlu, Şamanist inanışlara göre ölen kişilerin ölümün üzerinden üç, yedi veya kırk gün sonra cenaze şöleninin ardından bir daha dönmemek üzere ölüler

[274] İslam Ansiklopedisi, "Ruh," https://islamansiklopedisi.org.tr/ruh, erişim 29 Mayıs 2025.
[275] Benzer bir uygulama Sinop Lala köyünde de mevcuttur. Evdeki ışık hane halkınca üç gün boyunca açık bırakılır ve bu süre zarfından odaya suyla ekmek de konur. Bkz: Hatice Karakuş, "Tanrı'nın Topraklarında Yaşamın Bitişinin Öyküsü Gürcistan'da Defin ve Taziye Merasimleri," *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2015): 482-501, 496.

âlemine gittiklerine inanıldığını; Anadolu'da da kırkıncı, elli ikinci günde ve ölüm yıl dönümünde ölülerin yemek verilerek anıldığını belirtmektedir.[276] Yalova'da da ölümün ardından gerçekleştirilen pratikler arasında yedi gün boyunca ışık yakma, cenazenin yıkanıp bekletildiği yere su koyma, yedi gün boyunca mezarı sulama, bazı yörelerde üç bazı yerlerde ise yedi gün boyunca ardından dua okutup yiyecek dağıtma gibi uygulamalar mevcuttur.

[276] Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020), 195.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YALOVA'DA YAĞMUR YAĞDIRMA TÖRENLERİNDE ve HIDIRELLEZDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

1. YALOVA'DA YAĞMUR YAĞDIRMA TÖRENLERİNDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

Geçmişten günümüze insanlar, yağmurun yağmadığı dönemlerde berekete kavuşmak için taklit ve büyünün içinde bulunduğu çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Bu törenler Anadolu'da oldukça yaygındır. Kökeni eskiye dayanan bu bereket törenleri, kutsal kabul edilen varlıklarla iyi geçinme, onların gönlünü hoş tutma gerekliliği gibi düşünceler zemininde yapılmaktadır. İslamiyet öncesinde eski Türklerin kutsal saydıkları "yer-su" inancı, yağmur duası ritüeliyle doğrudan ilişkilidir. Sedat Veyis Örnek, sihrî saydığı yağmur dualarını "yağmur büyüsü" olarak adlandırır. Çocukları ıslatmak, sulara taş atmak, yağmuru canlandıran hareketler yapmak gibi işlemleri "benzetmeli büyü"; dua, kurban, adak vb. ile de yüce varlıklar üzerinde etkiler bırakan işlemleri de "yağmuru yağdırmaya yönelik büyü"[277] biçiminde gruplandırır. "Gök ruhu", "göktaşı" ve "yada taşı" gibi kavramlar, eski Türklerdeki sihrî yağmur yağdırma ritüellerinin önemli parçalarındandır. Doğurganlığın ve bolluğun birer belirtisi ve amblemidirler.[278]

Sihrî yağmur yağdırma ritüellerinde kullanılan başka bir önemli unsur da taştır. Animistik ve doğa merkezli inanç sisteminin bir parçası olan taş, Güler'e göre gökten gelen göktaşı, gök ile ilgilidir yerde çeşitli anlamlar kazanır. Eski Türklerde "yada taşı" yağmur yağdırma ritüellerindeki önemli materyallerdendir.[279] "Yada/ cada taşı" inancı, eski Türklerin inanış sistemlerindeki ana inanç unsurlarındandır. Türklerin İslamiyet ile tanışmalarından ve Müslüman olmalarından öncesine dek bu taşın sihrî işlemlerde kullanıldığına dair bilgiler kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Tanyu'ya göre İslamiyet sonrasında bu âdet terk edilmemiş; İslamî unsurlarla bezenmeye çalışılmıştır. Yağmur, kar, dolu yağdırma senfonilerinde bu taş kullanılmıştır. Yağmur Tanrı'dan dilenmiştir.[280]

---

[277] Sedat Veyis Örnek, *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973), 67.
[278] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 98.
[279] Mehmet Güler, "Babürnâme'deki Örneklerden Hareketle Türk-Moğol Kültüründe Yadacılık Geleneği," *JOTS* 7/2 (2023): 444-459, 447.
[280] Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968),72.

Bütün bu düşüncelerin paralelinde Abdülkadir İnan, Türklerde Şamanizm geleneklerinin çoğunun İslam öğretisiymiş gibi sürdürüldüğünü ifade etmektedir. [281]

İslam inancında meşru bir yağmur duası mevcuttur. "İstiska", Arapça "saky" kökünden türemiş olan kelimedir.[282] "Yağmur yağması için dua etmek" anlamında kullanılan bir terimdir. Şahin'e göre İslam dininde istiskâ duasını yapacak kişilerin temiz ve mütevazı kıyafetler giymiş olması gerekir. Yaratıcının rahmetine muhtaç olduklarını gösterir bir vaziyette, sürekli tövbeyle meşgul olmaları ve dua sırasında da bu durumu devam ettirmeleri önemlidir. Hz. Peygamberin de dua sırasında oldukça mütevazı bir kıyafet giydiği bildirilmiştir. Yağmur duasının yapılacağı vakitle ilgili farklı düşünceler söz konusudur. Bunun yanı sıra istiskâya çıkıldığında cemaatle namaz kılınıp kılınmayacağı hususunda da iki zıt görüş bulunmaktadır.[283] Yağmur duası, Yahudi geleneğinde kuraklık tehlikesi karşısında yapılan periyodik bir ibadettir. Ayrıca İslamiyet öncesi Arap toplumunda da yapıldığı bilinmektedir. Hz. Peygamber'in, çocukluktan itibaren ve peygamber olduktan sonra yağmur duası yaptığını bildiren pek çok hadis vardır. Bütün mezhepler toplulukla ya da bireysel olarak; cuma namazı veya başka bir namaz sonrasında, Cuma hutbesinde veya şehir dışına çıkılarak istiskā maksadıyla kılınan iki rek'at namazı ve okunan hutbeden sonra yapılan duayı (istiskayı) sünnet kabul etmişlerdir.[284] Elbette sünnet kabul edilen bu duanın mahiyetinde belli bir sayıda taşın[285] üzerine dualar okunarak suya atılması pratiği mevcut değildir. Bu durum tamamen İslamiyet ile eski Türklere ait inanış sistemlerinden aktarılanın sentezlendiğini göstermektedir. Bu senteze örnek olarak verilebilecek yağmur yağdırma törenleri vardır. Örneğin; Yalova'da dua sırasında hayvan kafatası kullanmak ve yetmiş bin taştan faydalanmak gibi pratikler mevcuttur. Günümüzde Anadolu'da ve araştırma alanında gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüelleri, geçmişteki uygulamaların izlerini taşımaktadır. Türkiye coğrafyası dışında pek çok ülkede varlığını sürdüren yağmur yağdırma ritüellerinin içerisinde bölgeden bölgeye değişiklik gösteren farklı uygulamalar söz konusudur.

---

[281] İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, 207.
[282] Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, haz. Paşa Yavuzarslan (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2010), 538.
[283] Süleyman Şahin ve Furkan Çakır, "İstiskâ Namazıyla İlgili Rivayetler ve Hükümler," *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Mart 2025): 577-602, 582, 584.
[284] *İslam Ansiklopedisi*, "İstiska," https://islamansiklopedisi.org.tr/istiska, erişim 7 Mayıs 2025.
[285] Yetmiş bin taş.

Yalova'da kuraklığın oluştuğu dönemlerde köy ve ilçelerde yöre halkı tarafından yağmur duası yapıldığı bilgisi derlenmiştir. Yağmur duası, genellikle köyün yüksek bir mevkiinde hatipliği bulunan, köyün ileri gelenlerinden biri veya köyün imamı tarafından cemaatle birlikte Cuma günü, Cuma namazından sonra yapılır. Dua sırasında eller ters çevrilir ve yere bakar. Yağmur duası yapıldıktan sonra yağmurun muhakkak yağdığına inanılmaktadır (KK.1, KK.7, KK.25, KK.28, KK.63, KK.72).

Yağmur yağması için dua edilirken günahlardan arınma, tövbe etme ve küskünlükleri ortadan kaldırma gibi hem toplumsal hem de bireysel biçimde olumlu hâllere bürünme söz konusudur. Bu durum yağmur duasının kabul edilmesi için hazırlanan bir zemindir. Duanın başarısız olmaması için tüm koşullar sağlanmalıdır. Yağmur duasının ancak küs olan kişiler barışırsa kabul olacağına inanılmaktadır. Küsler barışmazsa yapılan dua bir işe yaramaz. Genel kanıya göre olumsuz davranışların ve kötülüğün yaygınlaşması kuraklığa neden olmaktadır. Bu kanı küresel bir yaygınlığa sahiptir zira mitlere, kutsal kitaplara bakıldığında tufan, kuraklık gibi felaketler, Tanrı'nın günah işleyen ve fena yola sapan kişileri cezalandırma yollarıdır. Olumsuz davranışlar ortadan kalktıktan sonra duaya dair bir diğer önemli dikkat ise temiz ve günaha sapmamış birey veya varlıkların Tanrı'ya yakarışta bulunmalarıdır. Çocuklar diğer insanlara göre masumdur. Eğer masumlar Tanrı'dan yardım dilerlerse kuraklık son bulabilir. İnanışa göre onların dua ve yakarışlarının Allah tarafından kabul edilme ihtimali çok yüksektir.

Yalova'da Akköy'de derlenen bilgiye göre yağmur duası sırasında çocukların gözlerinden yağmuru temsilen yaş akması için gözü kaşındıran kızılcık yaprağının çocukların yüzlerine duadan hemen önce sürülmesi uygulaması vardır. Duaya katılan ve gözlerinden yaş akan çocukların gözyaşları sayesinde duanın tesirinin artacağı ve yağmurun yağacağı inancı mevcuttur (KK.8). Yağmur duasında çocukların ağlamalarının yanı sıra çocuklar gibi masum kabul edilen hayvanların bağırmaları da sonucun başarılı olması ve tesirin olumlu yönde artması için başvurulan yollardandır. Tüm bu pratikleri KK.25 şöyle ifade etmiştir:

"Özellikle bebekleri ağlasınlar diye, hayvanları da bağırsınlar diye dua yapmaya götürürler. Dua sırasında tüm kıyafetler ters giyilir. Eller de aşağıya bakacak şekilde kaldırılır. O şekilde dua edilir. Bir de köyde dargın olanların mutlaka barışması lazım. Barışmazlarsa yağmur yağmaz. Dua etkili olmaz."

Aktarılan bu pratikte çocukların gözlerinden yaş akması, aynı zamanda duanın içten yapıldığı anlamına gelir ve çocukların gözyaşı yağmurun temsili olarak düşünülebilir. Gözlerinden yaş akarak yağmur isteyen, bunun için dua eden çocuklara Allah'ın mutlaka yardım edeceğine inanıldığı derlenen bilgilerdendir. Yalova'da Havuzdere köyünde derlenen yağmur yağdırma pratikleri arasında annesinin ilk çocuğunu çeşmeye götürüp üç sefer suda ıslattıktan sonra dua etme uygulamasının yapıldığı da aktarılmıştır (KK.72). Çocuğun ıslatılması da tıpkı ağlatılması gibi suyla ilgilidir. Üç sayısı bu pratikte duanın başarıyla sonuçlanması için kuvvetlendirici bir özelliktir.

Anadolu'da yağmur yağdırma törenleri çeşitli adlarla karşımıza çıkmaktadır. Irmak'ın aktardığına göre Anadolu'nun farklı bölgelerinde "çomçalı gelin, godu, göde, yağmur gelini, süpürge bezeme, dodu, kepçe hatun" gibi adlarla adlandırılan bir süpürgeden ya da tahta kaşıktan yapılma sembolik kız bebeği gezdirmek, yağmur yağdırma törenlerinde rastlanan uygulamalardandır.[286] Aşiretlerde görülen Hucrik adı verilen yapma bebek, bir sırığın ucuna paçavra bağlanarak yapılır. Hucriği eline alan çocuklardan biri önde diğer çocuklar, arkada sıralı vaziyette ev ev gezerler. "Hucrik geldi kapıya!" diye de evlerin önünde bağrışırlar. Çocukların üzerine evlerden su dökülür ve bu çocuklara yumurta vs. verilir.[287]

Bahsedilen bu törenlerin bir başka şekli, Yalova Tevfikiye'de "bebek küreği" adıyla anılan pratikle karşımıza çıkmaktadır. Kuraklık baş gösterince fırın küreği bebek şekline sokulur. Akan suyun veya kaynak kişilerin deyişiyle bir "yalağın" içine bu kürek yatırılır. Bu sayede yağmur istenmiş olur. Köyün yaşlıları, kadınlar ve çocuklar ters giyinirler, küreği bebek şeklinde sarıp sarmaladıktan sonra da eller ters vaziyette "Allah'ım yağdır yağmur!" diyerek köyde bu küreği gezdirmektedirler. Bebek küreğini yetişkinlerle beraber gezdiren ve yağmur yağdırma ritüeline katılan çocuklara köyün yaşlıları yumurta verir. Kaynak kişilere, bu pratikte neden özellikle fırın küreğinin kullanıldığı ve yine bu küreğin neden bebeğe benzetilmeye çalışıldığı sorulmuştur. Fırın küreği ekmek yapmaya yaradığı için bereketi temsil etmektedir.[288] Yine küreğin bebeğe

[286] Cansu Irmak, "Ardahan Yöresi Yağmur Törenlerinde Hayvanlar," *Kültür Araştırmaları Dergisi* 1, 2 (2019): 156-165, 158.
[287] Orhan Acıpayamlı, "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXI, 1-2 (Haziran 1963): 2-39, 26.
[288] Ekmek buğdaydan yapılır. Buğday tanesi de halk arasında bereketi simgeler.

benzetilmeye çalışılmasının ve çocuklarla beraber dolaştırılmasının nedeni de çocukların rızıklarının bereketli ve bol oluşuyla açıklanmıştır (KK.36, KK.37).

Yalova Güneyköy'de, geçmiş dönemlerde mart ayının sonu nisan ayının başına denk gelen zamanda gerçekleştirilen, sözlü kaynakların "yağmur eşeği" biçiminde adlandırdıkları bir ana unsura sahip yağmur yağdırma töreni yapıldığı bilgisi derlenmiştir. Bu dikkat çeken uygulama hakkında KK.87 şunları ifade etmiştir:

"Ben yağmur duasına katıldım bu köyde. İbrahim Devir adında bir hocamız vardı. Duaları o yaptırırdı. Bir de köyümüzde Cafer adında bir çocuk vardı. Cafer'i sadece gözleri meydanda kalacak şekilde yeşil yapraklı bitkilerle giydirirlerdi. Üzerini yapraklarla kaplarlardı. Cafer'in ayakları da yere basmazdı. "Gazgiz" dediğimiz sopaların üzerinde yürürdü. Böylelikle boyu da çok uzun olurdu. En önde hoca, hocanın ardında Cafer, onun ardı sıra bütün çocuklar köy meydanında sırayla yürürdük. "Yağmur eşeği" geliyor diye bağırır, onu tuta tuta giderdik. Meydanda yemek yerdik. Hoca ellerini aşağı doğru açar, dua ederdi. Ama mutlaka o duanın ardından yağmur yağardı. Bu dualar akşamüstü fasulye ekilen zamanda yapılırdı."

İslamiyet'ten önce yağmur yağdırma ritüelleri sırasında kullanılan "yada taşı"nın günümüzde Anadolu'da taşlarla gerçekleştirilen yağmur yağdırma törenlerinin kökeni olduğu düşünülmektedir. Acıpayamlı'nın bildirdiğine göre Anadolu'da yağmur duası için değişik biçimlerde taş veya kum toplanır. Ankara Bayındır'da yetmiş bin tane taş çuvallarla köye getirilir ve bu taşlara köyün hocası: "*Ey ulu Tanrı... Kulların kederlidir... Yağmur indir... Bütün mahlûklarına dağıt!*" şeklinde dua okur. Duayı okuduktan sonra üfler ve dişlerini değdirmemek şartıyla taşlar yalar. Konya'da ise namaz kılınır, dualar edilir. Camide toplanan cemaatin önüne daha önceden derelerden toplanarak getirilmiş 70.000 adet taş konur. Herkes "*Ve hüvellezi yünezzilül gayse…"* ayetini önündeki taşlara okur ve ondan sonra elindeki taşı yalar. Okunup yalanan bu yetmiş bin taş, yedi ayrı torbaya doldurulur.[289] Yalova'da da yağmur yağdırma törenlerinde yetmiş bin adet taş kullanılır. Bu taşlar çeşitli dere ve akarsulardan toplanır. Taşları toplayan kişiler, onları ağızlarına değdirir gibi kendilerine yaklaştırıp üzerlerine hafifçe tükürerek bildikleri duaları okurlar. Derleme alanında bu pratik sırasında muhakkak okunan özel bir duadan bahsedilmemiştir. Taşları toplayan kişilerin bildiği herhangi bir duayı okumaları

[289] Acıpayamlı, *Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi*,5.

yeterlidir. Okuma işlemi bittikten sonra taşların hepsi önceden hazır edilen çuvallara koyulur. Uğurelli'ye göre bu pratikte bilinçaltından dışarıya kadının simgesi olarak çıkan toprağı yani bu uygulamada topraktan gelen taşı ıslatarak ya da suya atarak dölleme yapılmaktadır. Cinsel birliktelik taklit edilerek "toprağı su döller." metaforu üzerinden verimlilik ve bereket dilenmektedir. Suyla temasa geçen toprak verimlilik kazanacaktır, bu da yağmurun yağmasını getirecektir.[290]

Yalova'da yağmur duasını gerçekleştirmek üzere toplanan yöre halkı üzerindeki kıyafetleri ters giyer. Duada hazır bulunan kişiler avuç içleri aşağı bakacak şekilde özellikle çocuklarla birlikte dua ederler. Genellikle köyde imam olarak görev yapan biri ya da köyün ileri gelenlerinden bir kişi tarafından yağmur duası yapılır. Allah'tan rahmet dilenir, yağmur istenir. Duanın bitiminde çuvallara koyulan taşlar akan bir suyun yatağına veya dereye bırakılır. Yağmur duası sonrasında ise yağmurun muhakkak yağdığı ifade edilmektedir. Yağmur yağdırma törenlerinde yetmiş bin taş su yatağına bırakıldıktan sonra yağmur çok fazla yağarsa çuvallar dere yataklarından kaldırılır. Çuvalları kaldırma için özel bir ritüel mevcut değildir. Taşlar dere yatağından alındıktan sonra aşırı yağışın sonlanacağına inanılmaktadır (KK.25, KK.28, KK.46, KK.63). Türk mitolojisinde yer-su inançları, animizmin yani en basit ifadeyle bütün varlıkların, canlı ya da cansız her şeyin bir ruhu olduğuna inanıldığının göstergesidir.[291] Toplanan bütün taşların da suya bırakılmasının nedeni de su iyesi inancının varlığıyla ilgilidir. Su iyesine sunulan bu saçı[292] ile yağmurun yağacağına inanılmaktadır.

Yalova'da Armutlu ilçesinin Fıstıklı köyünden derlenen bir yağmur yağdırma töreninde ise farklı bir uygulamaya rastlanılmıştır. Yalova'nın diğer yörelerde gerçekleştirilen yağmur yağdırma törenlerinde olduğu gibi Fıstıklı'da da bu dua cemaatle yapılır. Duaya katılan kişiler kıyafetlerini ters giyerler ve dua sırasında herkesin avuç içleri toprağa bakacak biçimde ters çevrilir. Dua edildikten sonra erkek bir büyükbaş hayvanın kafası dere yatağına götürülüp asılır. Bu pratiğin yerine getirilmesinden hemen sonra yağmurun başladığına inanılmaktadır. Ayrıca yağmur yağdırma töreninin ardından

[290] Tülay Aslıhak Uğurelli, *Bereket Gösterimi Olarak Anadolu'da Yağmur Yağdırma Ritüelleri* (Ankara: Ürün Yayınları, 2020), 16.
[291] Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, 58.
[292] "*Mahiyet itibariyle saçı, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibariyle bir cins kurbandır*." Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, 111.

dere yatağına asılan hayvan kafası orada kaldığı süre içerisinde yağmurun miktarının aşırı düzeyde arttığı düşünülürse asılan yerden kaldırılır (KK.102). Her iki işlemin de ortak bir yönü mevcuttur. Taşlar ve hayvan kafası suyla temas etmelidir. Ancak bu şekilde ritüelin tamamlanacağına ve yağmurun yağacağına inanılmaktadır. Bu durumu Acıpayamlı, sihrin temas prensibine dayandırmaktadır.[293]

İnsanın Tanrı ve doğaüstü güçlerle, diğer insanlarla kurduğu ilişkilerinde ritüel boyutuyla yemek önemli bir bağ oluşturmaktadır. Topluca yenen yemekler de yağmur duası ritüellerinin bir parçasıdır. Araştırma alanında yağmur yağdırma törenlerinden önce toplu yemek hazırlığı yapılmaktadır. Bazı köylerde yağmur duasından sonra kurban kesilir, kazanlarda etler kavrulur, pilavlar pişirilir ve tüm köy halkına hatta duaya katılan civar köylerdekilere de yemek verilir (KK.25, KK.46, KK.28, KK.63). Yapılan derlemelerde yağmur duasının ardından mutlaka yağmurun yağdığı, duanın başarısızlıkla sonuçlanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca yağmur dualarının yöre halkını birlikte hareket etmeye teşvik etmesi sayesinde dayanışmayı ve paylaşımı arttırdığını söylemek mümkündür. Bu pratikler, bireylerin topluluğa ait olma duygusunu pekiştirmekte ve geleneklerin de gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

2. YALOVA'DA HIDIRELLEZDE SUYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

Hıdırellez, Anadolu'da ve Balkan coğrafyasında Türklerin baharı karşıladıkları ve baharın gelişini kutladıkları mevsimlik bir törendir. Başlangıcı açıkça bilinmeyen, derin bir tarihsel süreci bulunan, Türklerin bereketi simgeleyen düşüncelerini taşıyan millî sembollerdendir. Hıdırellez zamanı gerçekleştirilen törenler, basit bir yeni yıl başlangıcı karşılaması değillerdir. Bu törenlerde gerçekleştirilen uygulamaların içinde dünyanın ve insanın yaratılışına, insanın tabiatı algılayışına dair kültürel kodlar mevcuttur. Kumartaşlıoğlu'na göre baharı ve yeni başlayan yılı karşılamanın yanı sıra Hıdırellez'de gerçekleştirilen törenlerin asıl amacı yeniden doğmaktır. Kış mevsimi ölümü simgeler. Bahar mevsimi ise yeşilliğin, canlılığın, hareketin, bolluk ve bereketin, kısacası yeniden doğuşun simgesidir. Hıdırellez ile baharın ilk gününü karşılayan insanoğlu, tarihî yaratılış anına ilga ederek kutsallarla temasa geçmektedir.[294] Hıdırellez geleneğinin temelinde ve köklerinde eski Türklerin ulu, kutsal kabul ettikleri varlıklara duyulan saygı, iye inancı

[293] Acıpayamlı, *Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi*, 239.
[294] Satı Kumartaşlıoğlu, "Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez," *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 37(2017): 275-291, 277.

ve bu inanca bağlı gelişen kültler mevcuttur. Bu unsurların yanı sıra Eski Anadolu, İslâm ve Balkan kültürüne ait değerleri de kapsayan Hıdırellez'in mitolojik kökenlerinde atalar kültü, ateş kültü, tabiat kültü ve su kültü yer almaktadır.[295]

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru adlı eserinde bayramları farklı yönleriyle gruplandırmış; Hıdrellez'i de "Genel Mevsimlik Bayramlar" grubunda "Bahar Bayramları" başlığının altına dâhil etmiştir.[296] Diğer bahar bayramları başlıklardan biri de mahiyeti ve gerçekleştirilen uygulamalar açısından Hıdırellez ile aynı olan "Nevruz" başlığıdır. Nevruz, 21 Mart gününde yapılan "yeni yıl" kutlamasıdır. Ekici, Hıdırellez ve Nevruz kutlamaları içindeki esası oluşturan unsurların aynı olduğunu ve bu durumun da her iki bayramın birbirlerinden beslendiği anlamına geldiğini ifade etmektedir.[297]Baharın ve yazın gelişiyle birlikte doğanın yeniden canlanışının kutlandığı bir bayram olan Hıdırellez, Orta Asya'da, Balkanlar'da ve Anadolu'da Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın bir araya geldikleri gün olarak bilinmektedir. Bir yıl, "Rûz-ı Hızır" ve "Rûz-ı Kasım" olmak üzere iki mevsime ayrılmaktadır. "Rûz-ı Hızır" yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Türkçe'de "Hızır Günleri" olarak karşılık bulan bu süre, 6 Mayıs tarihinden 8 Kasım'a dek süren 186 günlük bir zamana rast gelmektedir.[298] Hıdırellez günü, bugün kullanılmakta olan Gregoryen takviminde 6 Mayıs'a, Türkiye'de eskiden kullanılan Jülyen takvimine yani Rumî takvime göre de 23 Nisan'a rastlamaktadır.[299]Eski Türklerin, anâsır-ı erbaa[300] etrafında gerçekleştirdikleri uygulamalar, günümüzde İslamiyet sonrası benimsenen inançlarla birleştirilerek Hıdırellez'de gerçekleştirilir.

Yalova'da da Hıdrellez inancı ve Hıdırellez kutlamaları mevcuttur. Özellikle Subaşı, Kirazlı, Sugören gibi belde ve köylerde eğlence amacıyla yöre halkının bir araya gelerek kutladığı bir gündür. Sözlü kaynaklara göre her yıl 6 Mayıs'ta, güneşin doğmasına yakın olan zaman dilimi Hıdırellez vaktidir. Hıdrellez'de suyun etrafında çeşitli uygulamalar yapılır. Genellikle 5 Mayıs gününün akşamında veya 6 Mayıs günü sabah ezanında bu pratikler gerçekleştirilmektedir. Suyun etrafında yapılan bu

[295] Detaylı bilgi için Bk. Sema Aktürk, *"Türkiye'de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme"*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
[296] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru,* 241.
[297] Metin Ekici, "Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5, 1 (İzmir, 2005): 47-52, 48.
[298] Lütfi Sezen, "Türk Folklorunda Hıdırellez," *Millî Folklor Dergisi*, 2, 14, (1992): 32-33.
[299]Ahmet Yaşar Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 151.
[300] Dört unsur anlamına gelir. Toprak, hava, su, ateş kast edilir.

uygulamaları kendi içinde üç başlığa ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki dileklerin suya bırakılması veya su dolu bir kaba atılıp bekletilmesidir. Yalova'da bu pratik dışındaki diğer uygulamalar ise şöyledir: Dilekleri tasvir eden resimlerin su kenarlarına çizilmesi, Hıdırellez'de toplanan çeşitli bitkilerle ve suyla yapılan uygulamalar. Hıdırellez günü gerçekleştirilen bereketi arttırmaya, bolluğu ve arınmayı istemeye yönelik uygulamalarda suyun kullanımı oldukça fazladır. Zira suyun bereket incanıyla olan ilişkisi[301] kuvvetlidir ve söz konusu uygulamaların önemli bir kısmında su bir kült hâlinde yaşamaktadır.[302]

2.1. Dileklerin Suya Bırakılması veya Su Dolu Bir Kaba Atılıp Bekletilmesi

Yalova'da Hıdırellez zamanı dilek dileme pratikleri gerçekleştirilmektedir. Su aracılığıyla gerçekleştirilen en yaygın dilek dileme pratiği, dileklerin içeriğinin ne olduğunun yazılı olduğu veya resmedildiği kâğıtların suya bırakılmasıdır. Kâğıtlara yazılan ve gül ağacının dibine gömülen bu dilek kâğıtları, ertesi gün "su gibi aksın, hızlıca gerçekleşsin" temennisiyle akan bir suya bırakılmaktadır. Bu dileklerin suyun akış hızı kadar çabuk ve suyun yardımıyla da bereketli bir şekilde gerçekleşeceği düşünülmektedir (KK.4, KK.40). Bu konuda yapılan gözlem ve görüşmeler sırasında KK.68 şunları ifade etmiştir: "*Hıdırellez Mayıs ayının beşinci günüdür. İkindi vaktinde herkes dileğini bir kâğıda yazar veya çizer. O kâğıdı gül ağacının altına koyar. Ertesi gün erkenden sabah kalkıp kâğıdı akan bir suya atar. Bu şekilde dileğin su gibi akar, hızla gerçekleşir."*

Yalova Sugören[303] köyünde 5 Mayıs akşamı kadınlar bir kişinin evinin önünde bir araya gelirler. Büyük bir kazanı çeşmeye götürürler ve çeşmeye su almaya giden her kadın niyetini içinden çeşmeye söyler. Kazan su ile doldurulur. İçi suyla dolu kazana Hıdrellez günü toplanan ve "niyet çiçeği" adı verilen kişiye özgü çiçek demetleri bırakılır. Bu demetler suya bırakılmadan önce bir mandal veya farklı renge sahip bir iple işaretlenir. Su ve niyet çiçekleriyle dolu olan kazanın üzeri kırmızı bir örtüyle kapatılır ve bir gül ağacının altında o gece boyunca bırakılır. 6 Mayıs sabahında kazandan çekilecek niyet çiçekleri sırasında dilek manilerini okumak üzere bir kişi görevlendirilir. Bu kişi kırmızı örtünün altına girer. Kazanın içine bakmaz ve karşısına koyulan aynadan da gözünü

[301] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*,100.
[302] İskender Oymak, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri," *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1, (2010): 35-55, 38.
[303] Unesco Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde olan Hıdırellez Geleneği kapsamında Yalova Sugören Köyü ile Makedonya'nın Valandova Belediyesi Çalıklı Köyü kardeş köy protokolüne 2015 yılında imza atmıştır. Bk. https://www.yalovamiz.com/yasam/sugoren-e-kardes-koy-26952#google_vignette, erişim: 26 Kasım 2025.

ayırmaz. Bu şekilde aklına gelen çeşitli manileri okuyarak niyet çiçeklerini kazanın içinden çıkarır. İşaretli çiçeği kazandan rastgele çıkmış olan kişi nasibine düşen maniyi dinler ve anlamını kendi dileğine yorar. Bu sayede istenen dileklerin olup olmayacağına dair bir ipucu elde edilmiş olur. Niyetlerin çekildiği kazanın içindeki su ise bereket getireceği inancıyla evlerin içine veya evlerin girişlerine serpiştirilir (KK.25).

Yalova'da içi suyla dolu olsun ya da olmasın, bir küpün içine kişisel eşya atarak veya bu küpe çiçek buketi bırakarak dileklerde bulunma uygulamasının mevcut olduğu gözlemlenmiştir (KK.1, KK.2, KK.4, KK.6, KK.19, KK.20). Hıdırellez zamanı Yalova'da gerçekleştirilen bu geleneğin adı, Türk dünyasında özellikle Makedonya'nın doğu ve güneydoğu bölgelerinde "martıfal âdeti"[304]olarak bilinmektedir. Derleme alanında gerçekleştirilen pratiklerde aynaya bakarak suyun içinden "niyet çekme" ve ardından o dileğin sahibi tarafından dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yorulacak maninin okunması uygulaması, yaratıcı ile iletişime geçme çabasının varlığının bir göstergesidir. Zira Kumartaşlıoğlu, suyun Allah'ın cemalini gördüğü inanışın ispatı olarak Dede Korkut Kitabı'ndaki "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı" başlıklı hikâyede yer alan "Su Hak dizarın görmişdür…[305]" ifadesinden yola çıkarak halk arasında suyun insanlar ile Tanrı arasında aracı bir pozisyonda olduğu düşüncesinin günümüzde de yaşadığını ifade etmektedir.[306]

Hıdırellez vaktinde yapılan dilek dileme, niyet çekme, mani söyleme gibi pratikler, Yalova'da da aynı işlem sırasına göre karşımıza çıkmaktadır. İnanışa göre gül ağacının dibinde bekletilen çömleğin içindeki tüm niyetlere Hızır Aleyhisselam ulaşacak ve bu dilekler hızlı ve bereketli biçimde gerçekleşecektir. Elbette bu pratik su kültü ile de doğrudan ilintilidir. Çömlekteki suyun sahibi olduğuna inanılan mevcut gücün de dileklerin iletilmesi ve yerine getirilmesinde zemin hazırlayıcı, destekleyici bir mahiyeti, pratiğin ana parçası olma özelliği mevcuttur. Dileklerin tümünün İslam inancına göre Allah'tan istendiği özellikle sözlü kaynaklar tarafından belirtilmiştir.

---

[304] Ekrem Destanov, *Kuzey Makedonya Türk Halk Kültüründe Hıdrellez Kutlama Geleneği, SOKÜM ve Türk Dünyasında Hıdırellez Bildiri Kitabı*, ed. Prof. Dr. Metin Ekici, Arş. Gör. Gökçe Emeç Yücesoy, Yağmur Alkır, Türk Dünyası Araştırmalar Enstitüsü Yayın No:19 (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları,2023).
[305] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı 1-2*,101.
[306] Kumartaşlıoğlu, "Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez*"*, 283.

2.2. Dilekleri Tasvir Eden Resimlerin Su Kenarlarına Çizilmesi

Hıdırellez'de deniz kenarında dilek dileme, denizin kenarına dileğini çizme gibi pratikler de Yalova'da mevcuttur (KK.1, KK.55, KK.67). Su, bereket, berraklık gibi simgelediği kavramların yanı sıra, dilek dileme pratiğinde tamamlayıcı ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dileklerin gerçekleşmesi için de yardımcıdır. Kumartaşlıoğlu'na göre eski Türklerin animistik düşüncelerinde inanıldığı üzere su, diğer tabiat unsurları gibi koruyucu ruha (iye, sahip) sahiptir. Dua, saçı, kurban gibi uygulamaların yanı sıra dilenen dileklerin gerçekleşmesi için suya atılması, su iyesini Tanrı ile insan arasında aracı konumuna getirmektedir.[307] Yalova'da KK.55'in de ifade ettiği üzere "*Belki denizin de bir yardımı olur*." düşüncesiyle Hıdırellez zamanı gerçekleştirilen ve akan suya yazılan dilekleri atma ya da dileğini suyun kenarına çizme gibi uygulamalarda eski Türk kültüründe mevcut olan su iyesinden yardım isteme inanışının izlerinin bulunduğu görülmektedir.[308]

2.3. Hıdırellez'de Toplanan Çeşitli Bitkilerle ve Suyla Yapılan Uygulamalar

Hıdırellez'in gelişiyle beraber yeni bir yıla başlarken insanlar genellikle arınıp şifa bulmak ve temizlenmek için suyun ve ateşin etrafında uygulamalar yapmaktadırlar. Dünyanın tüm kültürlerinde insanoğlu fiziksel anlamda arınma ihtiyacını su ile giderir. Elbette bedensel arınmanın, ruhsal arınmayla ilişkisi vardır. Dolayısıyla su, Hıdırellez'de insanın sadece dilek dilemek için değil; arınmak için de kullandığı bir tabiat unsurudur. Suyla temizlenen insan, kirlerinden, günah ve kusurlarından da arınmış olur. Böylelikle Hıdrellez ile başlayan yeni yıla âdeta yeni doğmuş gibi arınmış biçimde girecektir.

Yalova'da Hıdırellez'de toplanan çeşitli bitkilerle birlikte kaynatılan su, banyo suyuna karıştırılır. İnsanlar bu suyla yıkanırlar. Elbette bu bitkiler baharın gelişini simgemektedirler. Bahar mevsiminin gelişiyle tabiat yeniden canlanır. Eliade'ye göre bitkiler, yaşamı, yeniden dirilmeyi ve bereketi simgeler.[309] Hıdırellez de yaşamın ve yeniden dirilişin gerçekleştiği bahar mevsiminin başlangıcıdır. Bitkiler vasıtasıyla bolluk, bereket, şifa gibi dilekler dilemek için çeşitli uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Araştırma alanında Hıdırellez zamanı açan orman kekiği, hardal otu, ısırgan otu, mor

[307] Satı Kumartaşlıoğlu,"Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez", 283.
[308] Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji Cilt 2)*, Ankara: Ötüken Neşriyat, 2007), 249.
[309] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 281.

çiçekleri bulunan ve "Hıdırellez çiçeği" adı verilen bitki toplanır ve suyla kaynatılır. Kaynayan su banyo suyuna karıştırılır ve bu suyla banyo yapılır (KK.44, KK.47, KK.55, KK.71). Ayrıca Yalova Dereköy'de "çiçeklerle yıkanma" uygulamasından bahseden Nuri Taner, Hıdırellez'den bir gün önce genç erkek ve kızların kırlarda muhtelif çiçekleri topladıklarını, annelerinin de bu çiçekleri bir kazanda suyla kaynattığını, gençlerin de bu kaynamış suyla yıkandıklarını aktarmaktadır.[310] Burada suyun temizleyici işlevinin yanı sıra yeniden dirilişi simgelen Hıdırellez bitkilerinin canlandırıcı işlevlerinden de faydalanılmaktadır. Bu bitkilerin katıldığı suyla yıkanan kişi sadece temizlenmekle kalmaz aynı zamanda maraz ve hastalıklarından da kurtulur. Yeni yılın ilk gününde bu bitkilerin yeşerdiği gibi o da yeniden doğmuş, dirilmiş olur.

Yalova'da bitkilerle bağlantılı olan farklı bir pratik daha mevcuttur. 6 Mayıs sabahı güneş doğmadan önce ağaçların yapraklarının üzerindeki çiğler toplanır. Yalnızca toplanan bu çiğler kullanılarak süt mayalanır ve bu sayede yoğurt elde edilir (K.58). Bu uygulama Anadolu'da çeşitli yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Bursa'nın Kıranışıklar köyünde[311]ve Balıkesir tahtacılarında mevcuttur. Kumartaşlıoğlu'na göre Hıdırellez günü mayalanan yoğurdun özünü kendini sürekli yenileyen bitkilerin üzerindeki çiğ taneleri oluşturmaktadır. Mayalamanın zamanlamasının Hıdırellez'de oluşu da; doğa ve bitkilerin canlanma, yenilenme gibi özelliklerinin insan hayatına aktarılması amacı taşımasıyla ilgilidir.[312] Tüm bu pratikler sayesinde insanlar adeta tabiat ile özdeşleşerek yeni yıla bereket temennileriyle başlamış olurlar.

[310] Taner, *Yalova Folkloru*, 109.
[311]Ezgi Şahin Sevdi, *Bursa Keles İlçesi Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 263.
[312] Satı Kumartaşlıoğlu, "Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez*",* 280.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YALOVA'DA SUYUN ETRAFINDA GERÇEKLEŞEN UYGULAMALAR, TABU VE KAÇINMALAR

Bugün temiz suya erişim dünya toplumları için ne kadar önemli ise bozkır yaşamı süren eski Türklerde de o denli önemlidir. Dolayısıyla suyun kullanımıyla ilgili belirli kurallar ve hassasiyetler mevcuttur. Su insanlar için yaşamsal bir ihtiyaçtır. Bunun yanı sıra başka ekolojik faktörler de suyun kullanımına dair kurallar üzerinde etkilidir.

Eski Türklerde her tabiat unsuru gibi suyun da bir iyesinin bulunduğuna dair inanış mevcuttur. Bu inanış, davranış kalıplarını da etkilemiştir. Uçar'ın belirttiği üzere Türklerdeki su kültü ve su iyesine dair inanışlar ile ilgili Orhun Yazıtları'nda, Çin kaynaklarında, İslam kaynaklarında pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Bu bilgiler içerisinde 10. yüzyılın ünlü Arap bilgini ve gezgin İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi'nde, 922 yılında ziyaret ettiği Oğuzlara dair verdiği haberlerde dikkat çeken bir içerik mevcuttur. Fadlan, Oğuzların büyük tuvaletlerini yaptıktan sonra yıkanmadıklarını ve suyla ilişkilerinin olmadığını, başka birinin yıkandığını görürlerse de ona kızdıklarını aktarır. Yıkanan kişinin, suya bakarak bir şeyleri anlamaya veya sihir yapmaya çalıştığını düşündüklerini ve bunu yapanlardan ceza olarak tazminat istediklerini ifade eder. Elbette bu ifadeleri Oğuzların su kültü algılarının nasıl olduğu yönünde doğru değerlendirmek önemlidir. Türkler, suyun manevî kuvvetler barındırdığını düşünmekte ve onu sihir yapmaya elverişli bir araç olarak görmektedirler. Bu yüzden de suya karşı saygıyla karışık korku duygusu da beslemektedirler.[313] Suya gösterilen bu özen ve hassasiyet ona yüklenen kudret ve kutsallık vasıflarıyla ilgilidir. Zira İnan'a göre eski Türklerin suya atfettikleri kutsallık, suyu belirli koşullarda ve merasimlerde kullanabilmeyi mümkün kılmaktaydı.[314] Tüm bu açıklamalar doğrultusunda derlenen bilgilere ve yapılan görüşmelere bakıldığında Yalova'da suyun son derece önemli bir yaşam kaynağı olarak görüldüğünü, saygı duyulması ve kirletilmemesi gerektiğine dair ortak düşüncelerin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Elbette su günümüzde temizlenmek amaçlı kullanılmaktadır. Ancak doğal su kaynaklarının korunması ve kirletilmemesi gerekliliği ortak bir toplumsal kabuldür. Yaşamın her anında ihtiyaç duyulduğu için araştırma

[313] Uçar, "Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü*"*, 29,30.
[314] Abdülkadir İnan, "Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler," *Türk Kültüründe Su*, ed. İbrahim Akış ve Ferhat Aslan (İstanbul: Manavgat Belediyesi Kültür Yayınları, 2007): 55-59, 57.

alanında suyu mümkün olduğunca temiz tutmaya yönelik bir eğilim vardır. Bunun yanı sıra kaynak kişilerden içilebilecek kadar temiz olan suyla abdest almanın önemli olduğuna dair bilgi de derlenmiştir (KK.25, KK.30).

Yalova'da suyun etrafında gerçekleşen çok çeşitli inanma ve uygulamalara derlemeler sırasında rastlanılmıştır. Çalışmanın bu kısmında ana unsurun su olduğu pek çok uygulama, inanış ve tabu derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Ayrıca bunlara bağlı oluşan kaçınmalar da bu bölümde yer almaktadır.

1. SUYLA ŞARTLAMA

Yalova Merkez'e bağlı Samanlı'da suyun temiz kullanımının önemi Yalova'nın diğer ilçe ve köylerindeki gibidir. Burada derlenen bilgiye göre herhangi bir nesne iyice temizlendikten sonra içine üç kez su doldurulup boşaltılır. Sözlü kaynak bu eylemi "suyla şartlamak" biçiminde ifade etmiştir (KK.13). Bu pratiğe göre suyla temizlenen nesne üç defa daha tamamen suya temas ettirilip yıkandıktan sonra arınmış hâle gelmiş sayılacaktır. Bu hususta Örnek'in açıklaması akla gelmektedir. Örnek, hemen her batıl inanışın ve büyüsel pratiğin bünyesinde yer alan değişik değerde sayılar var olduğundan bahsetmektedir. "Üç kere tükürmek", "dört yol ağzına gömmek", "yedi evden iplik toplamak", "kırk gün yıkanmak" gibi. "3, 7, 9, 40, 41, 99" sayılarında yaygın olan inanışa göre mistik güç bulunur. Özellikle 3 ve7 bu konuda ön plana çıkan sayılardandır.[315] "Suyla şartlama" isimli pratiğin koşulu da nesneyi üç kez suyla temas ettirmektir. Bu pratikte üç sayısı önemlidir. Zira herhangi bir büyüsel uygulamanın başarılı sayılması için belirli bir sayıda gerçekleşmesi koşulu pek çok ritüel ve uygulamada karşımıza çıkmaktadır.

2. SUYA SELAM VERMEK

Akan suyun Türkler için önemi büyüktür. Suyun akması, yaşamın devamlılığının göstergesidir. Suyun kurumasından korkulur. Dede Korkut Hikâyeleri'nin hemen hepsinin sonunda Dede Korkut boy boylayıp soy soylar. Bu soylamalarda "*Yirlü kara tağlarun yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasun*…" diyerek dua eder.[316] Oğuz beylerinin yaşamlarına, yurtlarına zarar gelmemesi için edilen bu duada dağ, ağaç ve su kültü görülmektedir. Dağın yıkılması,

[315] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 142.
[316] Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II*, 184.

ağacın kesilmesi ve de taşkın akan güzel suyun kuruması hâlinde yaşam son bulacaktır. Azerbaycan dinî folklorunda su iyesi inancı mevcuttur. Suyun dışında ev, bahçe, dağ gibi diğer unsurların da birer iyesi vardır. Dağa giderken veya eve, bahçeye girip çıkarken iyeye sesli ya da sessiz mutlaka selam verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde iyenin kişiye ya da o evde yaşayanlara zarar verebileceğine inanılmaktadır.[317] Su iyesi, iyelerin en üstünü ve en güçlüsü sayılmaktadır. İnsan biçiminde bir motiftir. Büyük karnı vardır. Uzun boylu ve uzun saçlı, iri göğüslüdür.[318] Fatih Şayhan'ın, Altay Türklerinin suyun devamlılığı hususunda ve suya selam verilmesi gerekliliğine dair önemli tespitleri mevcuttur. Altay Türklerinin inancına göre sular, canlı varlık olmalarının yanı sıra ruhsal enerji kaynağı ve taşıyıcısıdırlar. Kaynak kişilerden derlediği bilgiyi aktaran Şayhan, suyun kenarına giden insanların suyla selamlaşmaları gerektiğini ve sudan içtikten sonra da suyu içen kişinin elini üç kez suya dokundurup başına götürmesi gerektiğini ifade etmektedir.[319] Tatar mitolojisindeki iyeleri aktaran Karimova, Tatarlarda çeşme ve ev iyelerinden bahsetmektedir. Çeşmelerin yanında yapılan yağmur duaları başarılı olunca çeşme iyesine teşekkür etme; eve girmeden önce de ev iyesine selam verme gibi pratiklerin bulunduğunu aktarmaktadır.[320]Verilen bu örneklerin devamı gibi düşünülebilecek bazı pratiklere Yalova'da da rastlanılmıştır.

Yalova'da özellikle köylerde çeşmeye selam vermeden çeşmeden su alınmaması gerektiğine dair bilgi derlenmiştir (KK.63, KK.66). KK.63'ün ifade ettiği üzere çeşmeden veya herhangi bir su kaynağından "*Selamünaleyküm kadık, biz susadık."* diyerek su alınmalıdır. Tıpkı Altay Türklerinde olduğu gibi su iyesi selamlanır ve ardından suyun alınacağı haberi verilir. Bir başka sözlü kaynağın aktardığına göre suyun yanına sabah ezanı vaktinde destursuz gitmek tehlikelidir çünkü su o saatlerde uyanır (KK.36). Bu uygulama ve inanmaları, eski Türklerdeki su iyesi inancından kalanlar olarak saymak mümkündür. Yalova'da gerçekleştirilen bir diğer uygulama da çeşmeden su alırken besmele çekmektir. Besmelesiz su almanın hayır getirmeyeceğine inanılmaktadır (KK.55, KK.63). Besmele ile hareket etmek İslamiyet ile ilgilidir. İslam inancına göre bir

[317] Durmuş Arık, *Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları* (Ankara: Öztepe Matbaacılık, 2005), 124.
[318] Celal Beydilli, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük* (Ankara: Yurt KitapYayın, 2005), 507.
[319] Fatih Şayhan, "Altay Türklerinin İnanmalarındaki Su Kültünün Mitsel Okuması," *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87, 83-100, 87.
[320] Rasilya Karimova, "Tatar Mitolojisinde İyeler," *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15/3 (2016): 881-897, 889, 891, http://jss.gantep.edu.tr, erişim 29 Mayıs 2025.

işe başlamadan önce besmele çekilmelidir. *"Bismillâhirrahmânirrahîm*"; "*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla*" anlamına gelmektedir. Müslümanlar herhangi bir işe besmeleyle başlarlar. Hz. Peygamber'in besmelesiz başlayan işlerin denisiz ve neticesiz kalacağına dair hadisinin ve fiilî sünnetinin bulunmasından dolayı bu davranış oldukça mühimdir.[321] Yine araştırma alanında KK.62'nin aktardığına göre çeşmeye su almak için gece gidildiğinde mutlaka çeşmeyi selamlamak gerekmektedir. Su alınacağına dair su iyesi haberdar edilmelidir. Bu selamlamayı sözlü kaynak şöyle ifade etmiştir: "*Çeşmeye gidince mutlaka şöyle dersin: 'Selamünaleyküm akan çeşme, Hakk'ın duvarına bakan çeşme! Hayırlı günler olsun, Muhammedimiz'in nuru olsun!' Ninem rahmetli bana öğretti böyle demeyi. Bunları söylersen orada şeytanlar varsa savrulur. Sudan içeceğini de haber vermiş olursun."* (KK.62)

Kaynak kişinin aktardığı "*Hakk'ın duvarına bakan çeşme*" ifadesi, Dede Korkut Hikâyelerinde "*Su Hak dizarın görmişdür, ben bu su ile haberleşeyim."* diyerek Salur Kazan'ın suyla haberleşme sahnesini çağrıştırmaktadır. Farklı amaç için de olsa burada da suyla söyleşme hâli mevcuttur. Su selamlanır, ona hayırlı günler dilenir; Allah'ın duvarına baktığı düşünülmekte olan çeşmenin (suyun) Hz. Muhammed'in ışığı (nuru) gibi faydalı, şifalı olması beklenmektedir.

3. SUYLA İLGİLİ TEDBİR VE İYİLEŞTİRME MAHİYETLİ UYGULAMALAR VE KAÇINMALAR

Türk halk kültüründe olağanüstü varlıklarla ilgili pek çok anlatı vardır. Genellikle kötü ve korkutucu bir biçimde nitelendirilirler. Bu varlıklar gizil güçlere sahiptirler. Genellikle de halk arasında "cin" olarak nitelendirilirler. Cinler, çeşitli şekillerde tahayyül edilmektedirler. Genellikle kötü ruha sahiptirler. İnsanlar, cinlerden zarar görmemek için çeşitli tedbirler almaktadırlar. Cinlerin tekinsiz yerlerde bulunduklarına, kendilerine bir şekilde zarar veren kişi ya da kişileri olağanüstü oluşları sayesinde cezalandırabileceklerine inanılmaktadır. Halkın muhayyilesinde mevcut bilgilere göre onlardan belirli dikkatlere göre davranarak kaçınılmalıdır. Bulundukları mekânlara, yaptıkları eylemlere göre onlara belirtilen biçimde davranmak gerekmektedir. Eski Türklerde "izi", "iye", "yiye" gibi adlar taşıyan koruyucu ruhlara olan inanç üzerinde daha önce durulmuştur. Bu inanış İslamiyet öncesinde var olduğu gibi İslamiyet

[321] İslam Ansiklopedisi, "Besmele" https://islamansiklopedisi.org.tr/besmele#2-hat, erişim 11 Mayıs 2025.

sonrasında da zamanla değişikliğe uğrayarak günümüze dek gelmiştir. Cinlere dair inanışlar da tıpkı iye inancı gibi eskiye aittir ve şekil değiştirerek aktarılagelmektedir.

Araştırma alanında karşımıza "cin", "iyi saatte olsunlar", "üç harfliler", "şeytan", "peri", "cadı" gibi isimlendirmelerle çıkan bu olağanüstü varlıklar hakkında çeşitli memoratlar[322] derlenmiştir. Memoratlar, tezde ayrı bir başlık altında aktarılmıştır. Çalışmanın bu kısmında, kaynak kişilerden derlenen bilgiler doğrultusunda cinlerin ne yiyip ne içtikleri, nasıl davrandıkları, hangi kılıklarda insanlara göründükleri, hangi mekânlarda bulundukları, vb. konulu anlatmalardan suyla alakalı olanlar ayrıştırılmıştır. Suyla yüksek derecede ilişkisi bulunan bu gizil varlıklardan korunmak için genellikle tedbir amaçlı uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir. Elbette Gözelce'nin de aktardığı üzere karşımıza efsane ve memoratlarda en çok çıkan tabiatüstü varlıklar arasında yer alan cinlerle ilgili pek çok tasavvur vardır.[323] Türkiye'de çeşitli yerlerde bu varlıklar etrafında oluşan farklı işlevlere sahip uygulamalar da mevcuttur. Bu uygulamalara çeşitli yörelerden örnekler veren Eyüboğlu, Malatya'da hava karardıktan sonra kutsal pınarların çevresini cin ve perilerin sardığına ve besmele çekilmeden yaklaşan insanlara cinlerin musallat olup onları çarpacaklarına dair inanışın bulunduğunu aktarmaktadır. Ayvalık'ta suyun aktığı yerlerde ve yollarda ya da suyun döküldüğü lavabolarda cinlerin yaşadıklarına inanılır. Cinlerin bulunduğuna inanılan yerlere su dökerken "Bismillah" veya "destur" demek gereklidir. Aksi takdirde cinler sudan zarar görebilir ve o kişiye ya da ailesine musallat olup zarar verebilirler. Anadolu'da yaygın olan bir başka inanış da gece bir kapla dışarı su dökeni perilerin çarpacakları yönündedir.[324] En çok korkulan ve kaçınmak için çeşitli yolların izlendiği durum "cin çarpması"dır. Eyüboğlu, şehirlerden ziyade köylerde görülen bu düşüncenin kötü cinlerin geceleri insanlara zarar vermek için fırsat kolladıklarına inanılması ile ilgili olduğunu ifade etmektedir.[325] Araştırma alanında da suların etrafında yaşayan olağanüstü varlıkların konu edildiği kaynak kişi

[322] "Tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlenmiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye." olarak tanımlanan memorat türü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003).
[323] Damlanur Küçükyıldız Gözelce, "Türkiye Sahası Efsane Ve Memoratlarında Cin Tasavvuru," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences*, 30 (Bahar/Sonbahar 2022), 719-757, 720.
[324] Oymak, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", 51.
[325] İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998), 184.

aktarımlarında da bu çekincenin varlığı ve tedirginliğe bağlı korunma çabası tespit edilmiştir.

3.1. "Destur Savul!" Demek veya Besmele Çekmek

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Yalova'da suyun olduğu yerlerde, su birikintilerinin kenarlarında, dere boylarında, çeşmelerin etrafında akşam ezanı vaktinden sonra dolaşılmaz. Suyun temizliğini kaybetmemesi için suya küçük ya da büyük abdest yapılmaz. Aksi hâlde bunu yapan kişinin çarpılacağı yönünde inanışlar mevcuttur. Dışarıda tuvalet ihtiyacını gidermek durumunda kalan bir kişinin besmele çektikten sonra "*Destur savul, ne varsan dağıl*!" (KK.52) demesi gerekmektedir. Ancak bu sayede o kişinin cinler tarafından rahat bırakılacağına inanılmaktadır. Derlenen anlatmalara göre "destur" demek ve besmele çekmek cinlerle olan ilişkide insanı koruyucu bir güce sahiptir. Bunları söyleyen kişileri cin çarpmaz. Tedbir ve korunma amacı taşıyan bir uygulamadır. Ayrıca besmele çekmeden açılan çeşmedeki su ile yıkanan çamaşırları giyerek namaz kılınamayacağına inanışı da derlenen bilgilerdendir. Bu konuda KK.36 şöyle söylemektedir:

"Dışarıdaki çeşmelerden besmelesiz şekilde kovaya su doldurulmaz. Besmelesiz doldurduğun suyla abdest alamazsın. Çünkü cinler suya karışabilirler. Çeşmeyi açınca "Bismillahirrahmanirrahim" demek çok sevaptır. Diyelim ki derenin kenarına gittin, çamaşırını yıkadın sonra da ulu orta astın ve tüm bunları yaparken de besmele çekmedin. O çamaşırlarla bütün gün dolaşılmaz, namaz da kılınmaz. Çocuğun kıyafetini de akşam ezanından sonra yıkayıp dışarıya seremezsin. Günahtır. Çocuk çarpılır, şeytan o kıyafetleri değiştirir."

3.2. Gece Dışarıya Sıcak Su Dökmekten Kaçınmak / Gece Dışarıda Suyla Temas Etmekten Kaçınmak

Araştırma alanında uyulan ve tedbir amaçlı muhakkak dikkat gösterilmesi lazım gelen oldukça yaygın bir kaçınma mevcuttur: Yalova'da gece dışarıya sıcak su dökülmez. Sıcak suyun gece vaktinde dışarıda serbestçe dolaştığına inanılan cinlere rastlayabileceğine ve onları yakıp zarar verebileceğine inanılmaktadır. Böyle bir durumda sıcak suyu döken kişinin cinler tarafından çarpılacağına (KK.25, KK.29, KK.30, KK.45, KK.47, KK.48, KK.50), "uğrak olacağına" (KK.44, KK.70) inanılmaktadır. Bir başka

deyişle de kişiyi "şeytan tutar." (KK.88). Buna ek olarak özellikle gece vakti[326], evden dışarıya bulaşık suyu veya herhangi bir kullanılmış suyun dökülmesi de kaçınılması gereken bir davranıştır. Aksi takdirde bu kişi cinler tarafından cezalandırılır ve çarpılır (KK.1, KK.16, KK.17, KK.61, KK.66).

Çocuğun akşam ezanından sonra yıkanması da iyi değildir. Çocuk yıkandıktan sonraki atık su, akşam vaktinde dışarıya atılırsa veya kanalizasyona karışırsa çocuğun cinler tarafından çarpılacağına ve hatta öleceğine inanılmaktadır (KK.68). Bu konuda KK.85 şunları söylemiştir:

"Fadime Ablam doğum yapmıştı ama kırkı çıkmamıştı. Gece çocuğunu yıkamış, sonra yıkadığı suyu götürmüş evin dışına doğru tuvaletin olduğu tarafa dökmüş.Çocuğu şeytanlar tuttu. Hem çocuk öldü hem de ablamın elleri ölene kadar yamuldu."

Yalova'da olağanüstü varlıkların su kenarlarında yaşadıklarına, kül dökülmüş yerlerde, sabun köpükleriyle karışık bulaşık suyu birikintilerinde, banyo ve tuvaletlerde, hamamlarda bulunduklarına inanılmaktadır. Araştırma alanında ikindi vaktinden sonra dışarıda çeşme başında iş görmenin, gece vakti yanan ateşin üzerine su dökmenin veya su kaynaklarının olduğu yerlere yakın mevkiilerde büyük ya da küçük abdestini yapmanın sakıncalı olduğuna inanılmaktadır. Sıralanan bu inanışlarla ilgili sözlü kaynaklar şunları aktarmışlardır:

"Su bizim için çok önemli. Büyüklerimiz dere boylarında abdest bozdurmazlardı. Kesinlikle suya karşı abdest bozulmaz. Muhakkak bir kenara köşeye gidio abdest bozmalısın. Gece kül dökülmüş yerden besmelesiz geçilmez. Gece dışarıya besmele dökmeden sıcak su dökersen çarpılabilirsin. Bunları yapar ve dikkat etmezsen, "şeytan çarpar, cin çarpar." derler." (KK.25)

"Suların etrafında yaşayan peri kızları vardır. Üç harflilerin olduğuna da inanılır. Biz korkuyoruz öyle şeylerden. Eskiden çeşme başlarında çamaşırlar yıkanırdı. Annem bize çeşmelerin yanında, su kenarlarında oynamamamızı söylerdi. Hani o çamaşır suları, sabun köpükleri birikir ya oralarda cinler bekleşirler. Biz de o yüzden etrafta dolaşmazdık." (KK.29)

[326] Beydillli, demonik varlıkların gece karanlığında daha aktif olduklarına inanıldığını aktarmaktadır. Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, 162.

"Rahmetli babam ikindiden sonra sokakta gezmememizi tembihlerdi. O vakitten sonra insanın başına her felaket gelebilir. Sabah ezanı okundu mu da bütün kötülükler çekilir. O yüzden akşam ezanından sonra çeşmelere, dereye gidilmez. "İyi saatte olsunlar gelir."derler. Üç harfliler daha çok suyun etrafında yaşarlar. Geceleri ayağa kalkarlarmış. Pisliğin olduğu her yerde varlar. Duyduğumuza göre pınarların başında da periler yaşarmış. Dere kenarlarına, pınarlara, çeşmelere bu sebeplerden dolayı geceleri gidilmez. Gece dışarılara kaynar su veya bulaşık suyu atılmaz."(KK.55)

3.3. Tuvalet ve Banyo Gibi Yerlerde Uzun Süre Kalmaktan Kaçınmak

Yalova'da sözlü kaynaklardan derlenen bilgilere göre olağanüstü varlıklarla banyo, hamam ve tuvaletlerde karşılaşma ihtimali yüksektir. Bu sebeple özellikle geniş bir banyoda çok fazla vakit geçirildiğinde ya da şarkı söyleyip yüksek sesle konuşulduğunda, banyodan su içildiğinde cinlerin kişilere musallat olma ihtimalleri artar KK.36, KK.38, KK.50, KK.55). Derlenen diğer inanışlara göre de banyodan su içen çocuk delirir, normal davranmaz. Çocuğun yıkandığı atık su etrafa dökülmez. Dökülürse o çocuğu şeytanlar tutar yani cinler çarpar (KK.36). Akşam ezanı ile yatsı vakti arasında banyo yapılmaz (KK.50), üç harflilerin ayakta olduğu inancıyla Salı günleri yıkanılmaz (KK.83), banyolarda uzun süre durulmaz, çok geniş banyolarda insanın dışında olağanüstü varlıkların da içeride olduğuna inanılmaktadır (KK.84). Tüm bu kaçınmalar suyun etrafında yaşadığına inanılan olağanüstü varlıklara dair inançlara bağlı olarak sürdürülmektedir.

3.4. Gece Suyu Açıkta Bırakmamak

Araştırma alanında geceleri suyun ağzını açık bırakmamaya dikkat gösterilmektedir. Beydiz'in aktardığına göre Hakas Türkleri geceleri su dolu kapların üzerini örterler. Bu davranışın nedeni suyun içine cinlerin karışabileceğine dolayısıyla da insana zarar vereceklerine dair inanıştır.[327] Benzer bir kaçınma araştırma alanında da mevcuttur. Bu uygulamanın nedeni sorulduğunda kaynak kişiler, suyun içine sinek, böcek gibi şeylerin düşmemesi için tedbir aldıklarını bunun haricinde esasen gece boyunca türlü belaların yeryüzüne yağdığına inandıklarını (KK.5) ve bu belaların suya da intikal edebileceğini ifade etmişlerdir. Bu yüzden gece boyunca açıkta kalmış bir suyun veya yağ gibi herhangi bir sıvının içilmemesi, tüketilmemesine özen gösterilmektedir. Şifası

[327] Beydiz, *Su ve Deniz Mitolojisi: Tanrılar, Yaratıklar, Efsaneler*, 402.

bulunamayan bir hastalığın, çözümü olmayan bir belanın o suyu içen kişiye nüfuz edebileceğine, kişinin hayatını olumsuz yönde etkileyebileceğine dair inanış mevcuttur. Bunun olmaması için tüketilmesi planlanan içeceğin ağzı geceden sabaha dek açık bırakılmamalı, bırakılacaksa da üzerine mutlaka koruyucu mahiyetinde bir kapak, ince bir çubuk, örtü, vb. bir cismin konması gereklidir (KK.17, KK.20, KK.27).

3.5. İyileştirici Uygulamalar

Olağanüstü varlıklar her zaman ürkütücü ve kaçınılması gerekenlerdir. Bu sebeple de Boratav'ın aktardığı üzere cinleri uzaklaştırmak, insana zarar vermemeleri için yalvarma-yakarma cümlelerini tekrar edip adlarını söylemekten kaçınmak, duruma göre güzel sözlerle onlara seslenmek ve bulunduklarına inanılan ortamlardan özellikle uzak durup onların dikkatini çekecek veya onları harekete geçirecek davranışlardan sakınmak gibi eylemler mevcuttur.[328] Bunların yanı sıra cinlerden sakınmak için Kur'an-ı Kerim okumanın, dua etmenin de tesirli olduğuna inanılmaktadır. Ancak duanın ve Kur'an-ı Kerim okumanın yanı sıra farklı iyileştirici- koruyucu mahiyetli yollar da aranmıştır. Çelik'in aktardığına göre cin çarptığına inanılan bir kişiyi cinci hocalara, cinci ocaklılarına ve velilere götürmek, o kişilerin rahatsızlıkları düzeltmek için en sık kullanılan yöntemdir. Genellikle çarpılan kişilere hocalar tedavi edici olması için Felâk, Nas, Yasin ve Cin surelerini okurlar. Elbette Anadolu'da bu yöntemler de oldukça çeşitlidir. Çarpılan kişi müslümansa bir hocaya, kâfirse/gâvursa papaza götürülüp okutulur.[329] Suyla tedavi etme yöntemi de mevcuttur. Osan'ın aktardığına göre Denizli Çal'a bağlı Süller'de derlenen bir memoratta, dua okuyan kişi bir kâğıda yazı yazar sonra o kâğıdın konduğu suyu çarpılan kişiye içer.[330] Anadolu'da mevcut bu tür örnekler çoğaltılabilir.

Araştırma alanında derlenen bilgilere göre ise çeşmeden su alırken çarpılan bir kişi hocaya götürülür. Hoca bu kişiye dua okur ve muska yazar (KK.54). Yalova'da olağanüstü varlıkların olumsuz tesirinden kurtulmanın çaresi olarak yedi çeşmeden alınan

---

[328] Pertev Naili Boratav, *Türk Mitolojisi: Oğuzların – Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi* (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2012), 50.
[329] Ali Çelik, "Trabzon Yöresinde Bazı İnanmalar," *Millî Folklor*, 10, 39 (1998): 35–37, 36.
[330] Mustafa Osan, *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 113.

sularla dua eşliğinde banyo yapmanın iyileştirici bir uygulama olduğuna dair bilgiye rastlanılmıştır. KK.83, bu konuda şunları ifade etmiştir:

"Benim kızım Sevda'yı üç harfliler tuttu. Onları her zaman görüyordu. Hâlâ evde yalnız yatmaz. Kaynanası bir gün İstanbul'dan büyük bir hoca getirtti ve hoca Sevda'yı okudu. Hoca gelirken yedi kuyudan su aldırmış. Sevda için dua okurken yanındaki yardımcı kız da içeride getirtilen o sularla Sevda'yı tepesinden aşağı suyu döke döke yıkadı. Sonra iyileşti benim kızım."

4. YALOVA'DA BÜYÜ VE MUSKALARDA SUYUN ROLÜ

"Sihir", "tılsım", "büyü", "efsun", "füsun" Türkçede eş anlama gelen sözcüklerdir. "Büyü" sözcüğü eski Türk dilinde "bügi", "bügü" biçimindeydi ve "sihirbaz, din adamı" anlamına gelmekteydi.[331] Güncel Türkçe Sözlükte ise insan ve tabiata dair birtakım gizli güçlerle insan geleceği üzerinde etki ve yönlendirmelerde bulunma işlem ve davranışlarının genel adı olarak tanımlanır.[332]

Eski Türklerde büyü ve büyücülük mevcuttur. Tılsım ve muska âdetleri ise her türlü bela ve felakete karşı kullanılmak üzere uygulanmaktaydı. İnan'a göre Müslümanlıktan önce eski Türk boylarında kehanet, falcılık, cincilik, büyü vardır.[333]Eski Türklerde büyülerle uğraşanların genellikle şamanlar olduğu bilinmektedir. Kalafat, şamanın insan ile ruhlar âlemi arasında görev üstlendiğini; kamın ise Tanrı buyruğu ile insan arasında işleve sahip olduğunu açıklamaktadır.[334] İkisi farklı görevlerde konumlandırılmaktadır. Kafesoğlu'na göre Şamanizm eski Türk topluluklarının inancı sayılamaz.[335] Şamanizm, bir dinden ziyade temel prensibi ruhları, cinleri ve perileri emir ve kumanda eden, gelecekten haber verme düşüncesi mevcut olan bir çeşit sihirdir. Elbette Şamanizm, genel kullanımdaki anlamıyla "sihir" sözcüğünden farklıdır. Zira Şamanizm bir toplulukta vardır ve buna inanan cemaatleri bulunmaktadır.[336] Eliade'ye

---

[331] "Büyü," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu, erişim 26 Nisan 2025.
[332] *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, https://sozluk.gov.tr/, erişim 26 Nisan 2025.
[333] Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi 1976),149.
[334] Yaşar Kalafat, *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm – Başlangıçtan Günümüze Tengricilik – Göktengri İnanç Sistemi*, https://www.academia.edu/25412194/Ya%C5%9Far_Kalafat_ALTAYLAR_DAN_ANADOLU_YA_KAM%C4%B0ZM, 5, erişim 26 Nisan 2025.
[335] İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980), 40.
[336] Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*,34.

göre Orta ve Kuzey Asya dinlerinde şaman pek çok hususta öne çıkar. Hem teolog hem cin bilimci, esrime uzmanı, otacı, avın yardımcısı, topluluğun ve sürülerin koruyucusu, ruhların kılavuzu, bazı toplumlarda ise bilge ve ozan olan kişidir.[337] Ziya Gökalp'e göre Şamanizm, eski Türklere ait bir dini sistem değil bir sihrî sistemdir.[338] Tüm bu görüşlere bakılırsa, eski Türklerde herhangi bir pratik sihir, büyü ve efsunlama ritüelleri özellikle kam veya şamanlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

İnsanoğlunun büyü, sihir gibi mistik özellikli kavramlara ilgisi mevcuttur. Örnek, büyünün temelinde dinamist dünya görüşünün bulunduğunu ifade etmektedir.[339] İnsanlarda, tabiat unsurlarında veya hayvanlarda farklı nitelikler, yüksek etki ve mistik kuvvete sahip olma özellikleri mevcut olabilir. Elbette insanlar bu farklı, etkili ve mistik kuvvete sahip nitelikleri çeşitli faydaları gözeterek kullanmak isterler. Hatta R. Marret'ten aktaran Örnek, bazı araştırmacıların dinamizmin insanları büyüsel ritlere sevk ettiğini, bu ritler sayesinde dinin geliştiğini ve büyüsel sözlerle duanın ortaya çıktığını belirtmekte olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşün aksine büyünün dinden oluştuğunu savunan Allier, Loisy, Durkheim gibi araştırmacılar da vardır. Mauss, Levy-Bruhl, Hubert de büyü ve dinin ortak bir kökten beslendiği görüşüne sahiptirler.[340] Bu da gösterir ki din ve büyü birbiriyle oldukça alakalı kavramlardır. Bilhassa insanların geleceklerine tesir edebilecek etki ve yönlendirme içeren işlemler birtakım gizli güçlerle birlikte yapılan büyü, ilkel olandır. Din ise gelişmiş bir sistematiğe sahiptir. İnsanın ihtiyacından doğan inanma, sığınma, desteklenme, korunma, vb. istekleri, psikolojik durumu, bilinmeyene olan merakı gibi pek çok etkeni Tanrı tasavvurlarını ve Tanrının çevresinde gelişen bir dinin ortaya konulmasını sağlar. Din ve büyü kavramları pratikler aşamasında birbirleriyle bütünleşiktirler.

Büyü, doğal süreçte gerçekleşmeyen bir takım şeyleri kişinin çıkarını gözeterek onun lehine veya aleyhine çeviren işlemler bütünüdür. Günümüzde Anadolu'da amacı çıkar sağlamak olarak düşünülmektedir. Toplumda "büyü" sözcüğünün genellikle olumsuz çağrışımı bulunmaktadır. Bilinen yollarla elde edilemeyenleri elde etmek, bir

[337] Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi – Muhammed'den Reform Çağına*, çev. Ali Berktay, İstanbul: Alfa Yayınları, 2024, 21.
[338] Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, haz. Kazım Yaşar Kopraman ve İsmail Aka (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), 117.
[339] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 131,133,134.
[340] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 34.

kişiye zarar vermek ya da onu zarardan korumak için bir takım gizli güçleri kullanarak tabiatı ve onun yasalarını müdahaleyle, zorla etkileme amacı güden işlemlerin tümüdür. Örnek'e göre büyülerin çeşitleri vardır. "Sempatik büyü" genel başlığı altında verilebilecek;"taklit" ve "temas" büyüsü çeşitleri ile "ak" ve "kara" büyü, "aktif" ve "pasif" büyü, "av" büyüsü de mevcuttur. Bu büyülerin uygulanışları elbette farklıdır. Uzaklaştırıcı, hücum eden, istekler ilgili olmak üzere üç çeşittirler.[341] Elbette büyü işlemi, bu işlemi gerçekleştiren kişi ya da kişilerin yanı sıra bir vasıta yoluyla diğer kişiye aktarılır. Bu aktarımda genellikle muskalar taşıyıcı görevi görürler. Muska, "içinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olan zararlı etkilerden koruyan, iyilik getiren ve bu işlevlere sahip olduğuna inanılan bir nesne, yazılı kâğıt veya hamayıl"[342] olarak tanımlanır. Örnek'e göre amuletlere yani muskalara dair dünya üzerinde var olan objelerin pozitif veya negatif biçimde olağanüstü bir güç bulundurdukları inancı mevcuttur. Yararlı olarak kabul edilenlerin sağlık, mutluluk, şans, vb. getireceği düşünülmektedir.[343]Ülkemizde göz şeklinde, çoğunlukla mavi renkli boncukların "nazarlık" olarak kullanımı yaygındır. Bunlar kötü bakıştan korunmak amaçlı taşınır. Nazarlıkların kötü bakışın kuvvetli tesirine karşı koyan bir güce sahip olduğuna inanılır. Bunun yanı sıra yine günümüzde taşıyan kişiye şans getireceğine inanılan herhangi bir objenin de kişi için uğurlu sayıldığı bilinmektedir. Hatta uğur getirme gücüne sahip olduğu iddia edilen, özenle korunup takılması tavsiye edilen bileklikler, kolye ve yüzükler, taşlar, vb. satılmaktadır. Örnek'in adlandırdığı üzere amuletlere yani muskalara karşı korku ve saygıyla karışık bir tavır takınma, onları fetiş duruma dönüştürür.[344]Amuletlerin gücü ve tesirini arttırmaya, onları sürekli kılmaya ya da tamamen yok etmeye yarayan yollar da aranmaktadır. Bu durum, büyü amaçlı yapılan muskaları pasif hâle getirme çabası, yeni doğanların üzerinde muhakkak nazar boncuğu bulundurma pratiği gibi davranışlarla örneklenebilir.

Büyüsel işlemler, halk tıbbında sağaltım amacıyla da kullanılmaktadır. "Kurşun dökmek, tütsülemek, tuz patlatmak" gibi pratikler, büyüsel işlem örneği olarak verilebilir. Bu işlemleri herhangi bir kişi yapabilir. "Ocaklı" biçiminde söylenen bir kişi ya da bir şaman da bu işlemleri gerçekleştirebilir. Dinsel işlemlerle sağaltmanın temelini Tanrı'ya,

[341] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 130, 136.
[342] Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr/, erişim 26 Nisan 2024.
[343] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 143.
[344] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 144.

tanrılara, ruhlara ya da totemlere yalvarmak yoluyla hastalık kaynağını yok etmek oluşturmaktadır.[345] Halk tıbbındaki "sağaltma" görevinin yanı sıra evliliğin gerçekleşmesini sağlamak, insanların cinsel arzularını yok etmek, kısırlığa çare bulmak, yürüyemeyen ya da konuşamayan çocukları tedavi etmek, bir kişinin maddî varlığına müdahale etmek, kişiler arası iletişimi olumsuza çevirmek, vb. pek çok amaçla büyüsel işlem uygulanmaktadır.

İslam dini büyü yapmayı ve büyücülüğü yasaklamıştır. Kişi ve toplumlara zarar getirebileceği için menfaate dayanan büyüyle ilgili tüm işlemleri yapmak ve yaptırmak haram kılınmıştır. Hz. Muhammed büyüyü, iman ve ahlak açısından ferdi ve toplumsal hayatı etkileyeceği ve olumsuz sonuçlar doğuracağı için yedi büyük günahtan biri olarak kabul etmiştir. [346] Kur'an-ı Kerim ve hadiste "sihir" kökünden türeyen kelimeler kullanılmak suretiyle bu iş açık ve kesin şekilde yasaklanmıştır.[347]

Araştırma alanında büyüye ve büyünün yıkıcı tesirine inanılmaktadır. Kendisine büyü yapılan kişinin sağlığını kaybetmesi, bilinçsiz davranışlar sergilemesi, hayatının olumsuz anlamda tepe taklak olması, gönül ilişkilerinde yaşanan ağır ve çelişkili durumlar, anormal varlıklar görmesi vb. hâller ile büyü tesirini göstermektedir. Büyünün tesirini sona erdirmek kadar büyünün varlığından haberdar olabilmek, bunu tespit edebilmek de önemlidir. Derleme alanında bu hususa dair kişinin geçirdiği sıkıntılı durumun neyle ilgisi olduğunu tespit edebilmek için dikkati çeken suyla gerçekleştirilen büyüsel bir pratiği KK.63 şöyle açıklamıştır:

"Bir kişinin sıkıntılı bir durumu olduğunda suyun içine üç tane bıçak koyulur. Bıçakların suda aldıkları renge göre de çare bulunur. Bıçak suda küf olursa; o kişi kurşuna düştü diye kurşun dökülür. Bıçak azıcık siyahlaşırsa; yağa düştü diye kişinin omuzları yağlanır. Bıçak sarı olursa da; muskaya düştü diye muska yazdırılır. Evvel doktor işi nerde kızım doktor moktor yok."

Sözlü kaynağın aktardığı bu büyüsel işlem, kişinin rahatsızlığının kaynağını bulmaya ve bu kişiyi iyileştirmeye yöneliktir. Kumartaşlıoğlu, günümüzde geleneksel

---

[345] Melike Kaplan, "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi," *Millî Folklor,* 23, 91 (2011),150-156, 152.

[346] TÜBİTAK, "Büyü (İslamda)," *TÜBİTAK Ansiklopedi*, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/buyu_islamda, erişim 1 Mayıs 2025.

[347] Türkiye Diyanet Vakfı, "Büyü," *İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu, erişim 1 Mayıs 2025.

kültürde hastalık sağaltımı konusunda ocaklıların önemli bir yerinin bulunduğunu ve insanlara hekimlere müracaat etmeden teşhis ve tedavi sağlamada, şifa bulmada ocaklıların önemli bir çare kapısı olduğunu ifade etmektedir.[348] Eski Türklerde bilindiği üzere kamlar tedavi eden ve hastaları sağaltan halk hekimleridir. Bugünkü ocaklılar da dâhil olmak üzere halk hekimliği uygulamaları, kam-baksıların gerçekleştirdiği pratiklerin İslamiyet'in etkisiyle biçim değiştirerek günümüze ulaşması şeklinde değerlendirilebilir. Yukarıda aktarılan pratikte demir ve suyun gücünden faydalanılarak kişinin sıkıntısının nasıl giderileceğine karar verilmektedir. Araştırma alanında birine büyü yapıldığından bahsedebilmek için muhakkak bir olumsuzluk yaşanmalıdır. Kendisine büyü yapılan kişi veya ailesi, yakınları bu durumu anlamayabilir. Bir rastlantı sonucu veya üst üste gelen açıklanamaz talihsizlerin dikkati çekmesiyle ancak aktif büyünün varlığı anlaşılabilir. Elbette bu tesir fark edildiğinde aktif büyüyü devre dışı bırakmanın ve kötü etkisini ortadan kaldırmanın yolları aranır. "Güce karşı güç" ilkesiyle hareket edilir. Örneğin; birisine yapılan kötü bir büyünün veya kötü niyetle hazırlanan bir muskanın etkinliğinin kaybolması için akan veya devir daim olan bir suya bırakılması gerekmektedir (KK.52, KK.55, KK.59, KK.72, KK.82). Yapılan büyü kötü amaçlı da olsa bir çeşit insandan duayla gelen niyet, yönlendirme talebidir. Bu talep yakılarak cezalandırılmaz. Suyla temizlenir. Bu konuda sözlü kaynaklar şunları ifade etmiştir:

"Büyüler akan bir suya, dereye atılır. Ancak öyle etkisizleşir. Bir muska bulduysan suya atacaksın. Deniz geçmek de kişiye ferahlık getirir. Üstünden bir ağırlık kalkar." (KK.55)

"Büyü bulursan suya, denize atarsın. Suya atınca etkisi akıp gider. Veya büyü yapıldığı düşünülen biri varsa o kişi denizi geçmelidir." (KK.59)

Temizleyici, arındırıcı özelliğiyle bilinen ateş de büyünün pasif hâle gelmesi için başvurulacak güçlerden biri gibi düşünülebilir. Ancak araştırma alanında büyünün etkisinin geçmesi için muskanın veya yazılı bir kâğıdın ya da büyünün vasıtası olduğu düşünülen herhangi bir nesnenin ateşle temas etmesi tercih edilmez. Burada ateş temizleyici özelliği ile karşımıza çıkmaz. Bir muskayı ya da büyü sembolü olduğu düşünülen nesneyi ateşe atmanın fenalıkla sonuçlanacağına inanıldığı derlenen bilgilerdendir (KK.44, KK.56, KK.87). Ancak büyü etkisinde olan bir kimsenin denizi,

[348] Kumartaşlıoğlu, *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*, 211.

akan bir su kaynağını geçmesi ile bu etki ortadan kalkar. Eğer kişinin denizi geçme ihtimali hiç yoksa mevcut nesne sirkeli suya bırakılır ve bu sayede büyünün etkisi ortadan kaldırılmış olur. Büyüyü sembolize eden bir nesnenin yakılması, ateşle temas etmesi doğru değildir. O nesne hangi niyetle hazırlanmış olursa olsun, bir duanın yakılması anlamına geldiğinden ateşten sakınılmalıdır. Bu durum büyü ile dinin bir parça-bütün ilişkisi içinde olmasıyla ilgilidir. Bu konuda KK.19 şunları söylemiştir:

"Büyüye inanırız. Büyünün tesirinin gitmesi için deniz aşırı geçmen lazım. Evde bir muska bulursan hocayla görüşmelisin. Görüşemezsen de o muskayı denize veya dereye atmalısın. Büyü yakılmaz. Suya atamıyorsan da sirkeli suya koyarsın ki etkisi geçsin."

Su zaman içinde kendisiyle tesir eden cisimleri eritebilir, parçalayıp yok edebilir. Temizleyici olma işlevinin yanı sıra yok edicidir. Bu yok edicilik eskatoloji mitlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın sonunu getiren su, kaosu kozmosa çevirir. Yalova'da KK.42'nin büyüyle ilgili suya dair aktarımı dikkat çekicidir: " *Eğer bir düşmanın varsa sana büyü yapabilir. Daha önce ölüyü yıkadıkları bir sabuna, nasıl okunur bilmem, okurlar veya okuturlar. Sonra o sabunu akan bir yere, dereye gömerler. Yani suyun içine atarlar, o sabun suda eriyip tamamen bitince büyü yapılan kişi ölür."*

KK.42'nin aktardığına göre yukarıda anlatılan büyünün derleme alanındaki tabiriyle "tutması" ve kişiye zarar vermesi için suyun "eritici ve yok edici" işlevinden faydalanılmıştır. Veyis Örnek, J.G. Frazer'ın bu durumu birbirleriyle bağlantılı olan şeylerin, fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra da uzaktan birbirlerini etkileyecekleri ilkesiyle açıkladığını bildirir. Bu büyüye "kontajiyöz" yani "temas büyüsü" adını verir.[349] Bir şeyde bulunan güç, o şeyin başka nesnelerle teması dolayısıyla bir dereceye kadar onlara bulaşabilir. Suyla bir araya getirilen sabunun, ölünün yıkandığı bir sabun olma özelliği taşıması önemlidir. Daha önce ölen kişiye temas eden bu sabun eridikçe büyü yapılan kişiyi de eriterek öldürecektir. Bu büyünün farklı bir biçimiyle ilgili de KK.48 şunları ifade etmiştir: *"Benim çocukluğumda Laledere'den bu köye Rabia abla gelin gelmişti. Ona büyü yapıldığını duyduk. Sabuna kırk tane iğne batırıp dibi gözükmeyen bir su kuyusuna atmışlar. Sabun eridikçe o kız da eridi. Sonra buldular o sabunu ve o kuyuyu.*

[349] Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 136.

Kızı deniz aşırı geçirdiler de öyle düzeldi. Büyüye uğrayanın sudan geçmesi lazım ki o büyü atılsın üzerinden. Su demek temizlik demektir."

Suyun büyü yapılırken ana unsur olarak karşımıza çıktığı araştırma alanında derlenen bir başka büyü çeşidinde de büyünün etkisinden kurtulmak için yine temizleyici işleviyle suya rastlamaktayız. Bu büyüyü ve suyla gelen kurtuluşu sözlü kaynak şu şekilde aktarmıştır:

"*Bize su büyüsü yaptılar. Bir gelinimiz vardı, o gelmişti. Bulaşık yıkayayım diye tutturdu ve yıkadı da o gün. Evde bir küpümüz vardı. O küpten su içerdik, içinde on beş günlük su olurdu. Bulaşık yıkarken büyüyü küpümüze katmış. O gelin gittikten sonra akşam olunca evin tepesinden, duvarlarından lıngır lıngır, takır takır sesler gelmeye başladı. Abimin odasında bir dua asılıydı. O yüzden o sesleri abim duymuyordu ama biz duyduk. Çıkıp baktık acaba bir hayvan mı geldi çatıya, balkona diye. Abim de odasından çıktı yanıma geldi. O da o zaman duydu sesleri. Ama hiçbir şey bulamadık. Bu durum günlerce böyle sürdü. Başka eve çıkacak olduk. Sırf bu yüzden evi badana yaptık, tadilat yaptırdık ama kurtulamadık. Ev sahipleri de evin adını çıkacak diye bize kızdılar. En sonunda abim bir hocaya gitti ve durumu anlattı. Hoca suya okumuş. Okuduğu suyla yıkanmamızı, söylediği dualarla da evi tütsüleyip yazdığı muskayı yanımızda taşımamızı söylemiş. Dediklerini yaptık ondan sonra ne gürültü kaldı ne bir ses."* (KK.51)

Görüldüğü üzere su karşımıza hem büyü yapmada kullanılan ana unsur olarak hem de iyileştirici uygulamalarda kullanılan madde olarak çıkmaktadır. Bu durum eskatoloji mitlerinde karşımıza çıktığı üzere suyun yok edici gücünü ve kişiyi yeniden hayata döndürmek için kullanılması sebebiyle de yenileyici, arındırıcı işlevini hatırlatmaktadır.

5. YALOVA'DA NİSAN YAĞMURLARIYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

Türkiye bahar aylarında yağış alan bir coğrafyaya sahiptir. Marmara Bölgesi'nde nisan ayı ortalama yağış miktarının artış gösterdiği bir aydır. Konya'nın ifmde ettiği üzere ülkemizde bahar aylarında, özellikle nisan ayı içinde bazen de mart ve Mayıs aylarında aralıksız tam kırk gün yağan yağmurlar için kullanılan "kırkikindi yağmuru" tabiri vardır.[350] Şiddetli fırtınaya, sağanak ve don olaylarına da yol açan bu yağmurlar,

[350] Elif Şebnem Konya, *Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnançlar*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014), 15.

Anadolu'da önemlidir. Güleç, bu yağmurların genellikle nisan içinde başlayıp, her gün ikindi zamanı, yaklaşık olarak saat 16.00'da yeryüzüne düşmek üzere 40 gün boyunca devam ettiğini aktarmaktadır.[351] "*Mart kuruluk, nisan yağmurluk. Nisan yağar, insan öğünür. Martta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altun olur. Nisan yağmuru altun araba, gümüş tekerlek. Nisan yağmurunun her damlası bir buğday danesidir. Nisan yağar, mayıs çiseler o zaman dolar keseler.*"[352] biçimindeki anonim sözler, nisan yağmurlarının Anadolu halkı için bereket açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Divan edebiyatında ise "ebr-i nisan" mazmunu ile bereketine vurgu yapılan nisan yağmurunun rahmet olduğunu hatırlatılır.*[353]*

Ayrıca Anadolu'da pek çok yörede nisan yağmurlarının bereketli olmasından dolayı bu dönemde yağan yağmur suları ile yapılan bazı uygulamalar da mevcuttur. Örneğin; Mersin'in Mut ilçesinde nisan ayında yağan yağmuru biriktirmenin sevap olduğuna inanılmaktadır ve yine ambarın bereketini arttırmak için bu mevsim yağmurundan ambara saçılır.[354] Ayrıca Anadolu'da ilk nisan yağmuru yemeğe de katılır. Artvin'de nisan ayında yağan yağmurun uğur getireceğine[355]; Düzce'de de nisan yağmuruyla ıslanan saçın çabuk uzayacağına; [356]Sivas Kangal'da boy abdestini nisan yağmurlarını biriktirip alan ve iki rekât nafile namaz kılan genç kızların bahtının açılacağına; hasta ve kötü koyunların nisan yağmuru altında birkaç saat bekletilince şifa bulacaklarına dair inanışlar mevcuttur.[357] Bu uygulamaların benzerlerine araştırma alanında da rastlanılmıştır. Yalova'da nisan yağmurlarının bereket, şifa, sağlık kaynağı olduğuna inanılmaktadır.

Araştırma alanında nisan ayının ilk yarısında yağan yağmurların yeryüzüne bolluk ve bereketi getirdiğine inanılmaktadır. Bahar mevsimiyle doğanın canlandığı, mahsullerin toplanmaya başladığı, sebze, meyve ve hububatın hasat zamanına eriştiği veya yaklaştığı, ekim dikimlerin yapıldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra doğayı

---

[351] Azmi Güleç, "İklim ve İklime Dair Atasözleri, Deyimler," *TFA*, 12 (252) (Temmuz 1970): 5677.
[352] Elif Şebnem Konya, *Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnançlar*, 153.
[353]Necâti Beğ Divanı, 149. Gazel, 9. Beyit, 217, https://archive.org/details/cavusoglu-necati-beg-divani-tahlili, erişim: 1 Nisan 2025.
[354] Gülseven Demirdağı, *Mut (İçel) Kasabası Folkloru,* (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1989), 82, 85.
[355] M. Adil Özder, "Artvin'de Folklor Konuları," *TFA*, 10 (201) (Nisan 1966): 4041.
[356]Selma Eğilmez, *Düzce Folklorundan Örnekler*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1987), 46.
[357]. Ergin Doymuş, *Kangal'da Örf, Âdet ve İnançlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1998), 104.

canlandıran nisan yağmurları, eski mevsimden kalan bütün olumsuzlukları alıp götürür, doğayı temizler. Havalar baharın gelişiyle beraber ısınmaya, toprak da canlanmaya başlar. O halde bu yağmurlar yeryüzüne gökyüzünden düştüğü için gökten gelen ilk canlandırıcı yağmurlardır. Yeryüzünü canlandırdıkları gibi insanları da canlandırlar. Onlara şifa verirler. Yalova'da Nisan ayında yağan ilk yağmurlar, şifa ve bereket unsuru olarak kabul edilmektedir (KK.17). Bu yağmurlar kovalarda, kaplarda toplanarak evin çeşitli yerlerine serpilir (KK.34), çocuklara ve hastalara içirilir (KK.34, KK.47, KK.55, KK.91) veya bu yağmur sularıyla saç yıkanır (KK.38, KK.41, KK.62). Yıkanan saçlar bu sayede daha gür ve çabuk uzar (KK.55, KK.60, KK.82, KK.87). Toplanan nisan yağmurlarının üzerine yetmiş defa Ayet'el Kürsi, İhlas, Fatiha, Felak, Nas sokunduğu takdirde bu suların kişiye şifa vereceğine inanılır (KK.42, KK.54). Bu yağmur sularıyla abdest alanlar olur. Nisan yağmurlarıyla yapılan bu uygulamalar sayesinde sevap kazanılacağına da inanılmaktadır. Nisan yağmurlarının bereketi, doğaya ve toprağa yansıdığı gibi yiyeceklere de yansır. Bu yağmur sularıyla yapılan yemek, mayalanan yoğurt hem bereketli hem de şifalandırıcı olma özelliği taşır.

Nisan yağmurlarının iyileştirme ve bereketlendirme vasıflarının bulunduğuna inanılması ve bu inanışlar etrafında gerçekleştirilen uygulamaların sebebi temas büyüsü ile açıklanabilir. Nisan yağmurlarının yeryüzünde oluşturduğu olumlu değişimlerde olduğu gibi, bu suların insanların vücutlarına, saçlarına, hatta mide ve diğer organlarına temas etmesi hâlinde benzer derecede olumlu etkiler bırakacağına inanılmaktadır.

Araştırma alanında Nisan ayının 14'ünden sonra yağan yağmur sularına okununca yetmiş yedi hastalığa deva olduğuna, ağrılara iyi geldiğine dair inanış da mevcuttur (KK.18, KK. 48). Kısırlığı giderme yollarından biri de nisan yağmurlarını toplayıp bir hafta boyunca içmektir. Bu durumun doğurganlığı arttıracağına inanılır (KK.18, KK.42). Nisan yağmurları ile yoğurt mayalanması ve mayalanan yoğurdun suların bereketli olması sebebiyle tutması derlenen bilgilerdendir (KK.40, KK.51, KK.67). Ayrıca nisan yağmurlarında topladığın sularla üç ayrı yemek hazırlanırsa pişirilen yemeğin bereketli olacağına ve yiyen kişilerin de sağlık ve şifa bulacağına inanılır (KK.50).

Ayrıca Nisan ayının Hz. Muhammed'in doğduğu ay[358] olduğu için uğurlu olduğu düşünülmektedir. Bu ayda biriktirilmiş nisan yağmurlarının üzerine Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunursa ve bu yağmur suları, kutsal topraklardan gelen zemzem suyu ile karıştırılırsa zemzem suyunun çoğaltılabileceğine ve karıştırılan suyun zemzem niteliğine bürüneceğine inanılmaktadır. Ayrıca ilk on gün içinde yağan nisan yağmurlarını toplarken yağmur sırasında dua eden kişinin duasının kabul olacağına da inanılmaktadır (KK.71).

Nisan yağmurlarını toplayarak yapılan tüm uygulamaların gerçekleştirilmesinin ve bu ayda yağan yağmurların bereketli, şifa dağıtan ve uğurlu kabul edilmesinin nedenlerinden biri olarak Hz. Muhammed'in bu ayda doğmuş olması sözlü kaynaklarca vurgulanmış; İslami bir yaklaşımla bu inanışlar KK.44 tarafından izaha çalışılmıştır:

"*Nisan ayı Peygamberimizin doğduğu aydır. Nisan ayının 12. gecesinde, pazartesi günü tan yeri ağardığı gibi Peygamberimiz doğdu. Peygamberimiz doğduğu için Nisan uğurlu aydır. Nisan ayında topladığın yağmur suyuyla zemzem suyunu karıştırırsın. İçine yedi kez Kur'an okursun ve o suyu üretirsin. Bir gün bir gece su bekler. Bekleyen su zemzem gibi olur. Şifa dağıtır. Nisan yağmuru bereketlidir*."

Araştırma alanında nisan yağmurlarına dair derlenen bilgilerin içeriğinde "gök gürlerken demiri göğe atma ve sağlam olsun diye yağmur yağdığı sırada kişinin vücudunun bazı kısımlarına demirle vurma" pratikleri karşımıza çıkmıştır. Bu konuyla ilgili Anadolu'daki uygulamalara bakıldığında insanın doğa olaylarından gelecek olumsuzluklardan korunma ihtiyacını karşılamak için demirden faydalandıkları görülmektedir. Örneğin; Araz'ın aktardığına göre Elazığ Harput'ta gök gürültüsü duyulduğunda "demir" sözcüğü söylenir. Gök gürültüsü sesinden sonra kişi Kıble yönünde sırtını duvara dayar: "Belüm demür, başım daş."der. Bu sırada da başının üzerinden bir taş parçasını geriye fırlatır. Bu sayede sağlıklı ve bereketli bir yılın geçeceğine inanılır.[359] Bu uygulamalarda demirin koruyuculuğu ve dileği yerine getirme işlevi bu uygulamalarda mevcuttur. Kastamonu'da da gök gürültüsünü işiten kişinin

[358] Bk. İslam Ansiklopedisi, s.v. "Muhammed," https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#1-hayati, erişim 7 Mayıs 2025.
[359] Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995), 38.

demire sarılması sonucunda kuvvetli olacağına inanılmaktadır.[360] Araştırma alanında da bilhassa Nisan yağmurları sırasında tıpkı Anadolu'daki diğer uygulamalarda olduğu gibi gök gürlediğinde "demir gibi sağlam" olmak için vücudun çeşitli yerlerine vurulduğu bilgisini sırasıyla KK.47 ve KK.64 şöyle aktarmışlardır:

"*Benim kaynatam hafızdı. Nisan'da yağmur yağdı mı tepsileri koydururdu etrafa ve yağmur suyunu biriktirirdi. Biriktirdiği yağmur sularını bize içirirdi. Bir de özellikle Nisan yağmurları sırasında gök gürlerken demirle ayaklarına, beline, kollarına vururdu*."(KK.47)

Ben annemden öğrendim. Annem Nisan ayında yağmur suyu topluyordu. Kovada biriken suyu genelde evin içine eliyle serpiyordu. Yağmurlar yağarken gök gürlediğinde göğe doğru maşa atardı. Maşayı yukarı atarken de arkamızı döndürürdü. Söylediğine göre demir gibi sağlam olmamız için bize arkamızdan maşayla yavaşça vururdu." (KK.64)

Çalışmanın bu kısmında araştırma alanında nisan yağmurları etrafında derlenen inanış ve ritüellerde su kültünün izlerini taşıyan uygulamalar derlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

6. YALOVA'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK VETERİNER HEKİMLİĞİNE DAİR SUYUN ETRAFINDA GELİŞEN UYGULAMALAR

Su, yaşam kaynağı olma, temizlenme, arınma, maddi ve manevi kirlerden kurtulma gibi çeşitli işlevleri ile halk kültüründe, deneyim ve gözlemlere dayalı halk hekimliğinde de tedavi edici yönü ile önemli bir yere sahiptir. Başer, halk hekimliğinde ve ocaklarda da birçok hastalığın tedavisi için kullanılan malzemelerin başında geldiğini vurgulamaktadır.[361] Suyun kutsallığı ve çeşitli işlevlerinin bulunması, onun iyileştirici gücüyle kullanımını pekiştirmiştir. Oymak, suyu kutsal kabul eden Türklerin sağaltım özelliğine de inandıklarını ve kutlu sayılan ılıca, kaynak, değirmen, pınar gibi yerlerden su içmek veya herhangi bir şeyi yutmak, oralardaki sularla yıkanmak gibi işlemlerin tedavi edici olduğunu düşündüklerini vurgulamaktadır.[362] Yalova'da da halk hekimliği

[360] Fikret Türkmen ve Ferah Türker,"Geleneklerde ve İnançlarda 'Demir,' *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* XIV/I (Yaz 2014): 1–8, 6.
[361] Zeki Başar, "Şifalarına İnanılan Kutsal Sular," *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 47–58, 49.
[362] Oymak, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", 44.

kapsamına girebilecek su ile gerçekleştirilen tedavi ve sağaltım amacı taşıyan şu uygulamalar derlenmiştir:

1. Sıcak tuğlalar suyla ıslatılır ve çıkan buharla hasta ısınır. Hastanın ağrıyan yerine karnına, sırtına veya ayaklarına bu ıslak ve sıcak tuğla koyulur (KK.6, KK.10). Karın ağrısının geçmesi için de kişi sıcak suya oturtulur (KK.55).

2. Âdet döneminde ağrı yaşayan kızlar ılık suyu balla karıştırarak içerler. Kekik ve maydonoz suyunu da ödem söktürücü olarak kullanırlar (KK.92).

3. Pırasa suyu, anne sütü, ısıtılıp soğutulmuş hakiki zeytinyağı ağrıyan kulağa damlatılır. Bunlar kulak ağrısına iyi gelir (KK.50, KK.53). Sarımsaklı zeytinyağı pişirilip soğutulduktan sonra ağrıyan kulağa damlatılır (KK.56). KK.62, kız çocuğunun kulak ağrısı için oğlan çocuğu annesinin sütünün çocuğa damlatıldığını; oğlan çocuğunun kulak ağrısı için ise kız çocuğu annesinin sütünün damlatıldığını aktarmaktadır.

4. Diş ağrısını geçirmek için tuzlu su ile ağız içine gargara yapılır. Pamuğa kolonya dökülür ve ağrıyan dişe bastırılır (KK.50), ağrıyan dişin üzerine sarımsak suyu da akıtılır (KK.55).

5. Baş ağrısı için ebegümeci otuyla rezene bitkisi suya atılır ve kaynatılarak içilir (KK.53). KK.88'den derlenen bilgiye göre de baş ağrısı için çeşitli otlar suda bekletilir. Kaynatılan ve soğuyan su yirmi dört saat boyunca içilir ve başı ağrıyan kişinin başına sürülür.

6. Bacak ağrılarına buz gibi soğuk su veya kaynar su iyi gelir. Bu durum ağrının nedenine göre değişmektedir. Suyun sıcaklığı deneme yanılma yöntemiyle belirlenir (KK.53).

7. Bağışıklık sistemini kuvvetlendirmek için toplanan papatyalar suyla kaynatılır ve içilir (KK.53).

8. İshal olan kişinin alnına su ile toprak karıştırılarak elde edilen çamur sürülür (KK.54). Yedi damar otu toplanıp suyla kaynatılır ve ishal olan kişiye içirilir (KK.55). Kızılcık suyu da ishali keser (KK.92).

9. Göz rahatsızlıkları, ağrı, çapaklanma gibi durumlarda anne sütü iyileştirme amaçlı kullanılmaktadır. Çay suyu gözün şişmesi, kızarması veya kaşınması gibi durumlarda tedavi etme amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca KK.25, toplanan gül yapraklarını sacın

üzerinde bir tepsiye dizerek pişirip; gülün saf suyunu elde ettiklerini ve rahatsızlığı bulunan kişilerin gözlerini bu suyla sildiğini aktarmıştır. Aynı su, cilt güzelliği için de kullanılmaktadır.

10. Gözün içinde beyaz bir leke belirirse suyun içine süpürge teli koyulur, yeşil mercimek koyulur. Pösteki[363]nin bir tarafı hastanın gözüne bastırılır. Ottan bir süpürge mercimekli suyun içine kırk kez batırılıp çıkartılır ve pöstekinin diğer yüzeyi bu ottan süpürgeyle süpürülür. Gözü süpüren kişi "aldı süpürgeyi benim elim, Fatma annenin eli benim elim" der.[364] Bu şekilde gözün beneklenmesinin geçeceğine ve bu durumun düzeleceğine inanılmaktadır (KK.55).

11. Boğaz ağrısı için su ile zerdeçal karıştırılarak içilir (KK. 92).

12. Çeşitli deri ve zührevi hastalıklarıyla ilgili iyileştirme ve sağaltım amaçlı, suyla yapılan uygulamalar da derlenmiştir. Sedef hastalığında arpanın suyu iyileştirme amaçlı kullanılmaktadır (KK.55). Karahindiba bitkisiyle sarı kantaron suyla çay gibi demlenip içilmektedir (KK.72). Ayrıca çeşitli deri hastalıklarına dair suyun yardımıyla gerçekleştirilen uygulamaları sözlü kaynaklar şöyle aktarmışlardır:

"Bir de bizim burada gelin pınarı[365] vardır. O gelinin İnebeyli'de yatırı vardır. Yeğenimin saç dipleri yaraydı. Saçlarını tararken irin akardı. Saç dipleri kabuk bağlardı. Rahmetli annem o yatıra gitti ve adak yaptı. Gelinin mezarından toprak aldı. Toprağı suyla kardı ve çamuru kızın saçına sürdü. Kız iyileşince de mezarın yanında horoz kesti. Bir de artan toprağı mezara geri götürüp yerine koydu." (KK.56)

"Bir ara ben sırgı[366] oldum. Doktora gittim. İlaç bile fayda etmedi. Kayınvalidem sırgı olduğunu anladı ve aynı hastalıktan ölen kişinin mezarından toprak alıp suyla karıştırıp çamur hâline getirdi. O çamuru vücuduma sürdüler. İyileştim." (KK.65)

[363] Koyun veya keçi postu. Bk. *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, https://sozluk.gov.tr/, erişim 26 Nisan 2024.
[364] Halk hekimlerinin pîri olarak Hz. Fatma anılmaktadır. Halk hekimleri eski "bakşı" ve "ocaklı"lardır. Hz. Fatma'nın adının geçmesinin temelinde de "Umay iyesi" inanışı vardır. Bu inanış eski Türk inanışlarında mevcuttur. İslâmiyet'le birlikte Umay, yerini Fatma Ana'ya bırakmıştır. Bk. Satı Kumartaşlıoğlu, "Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler," *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6/ 6 (2015): 106–115, 107.
[365] Bu konuda geniş bilgi için çalışmanın "Yalova'da Asa Suları" başlıklı kısma bakılabilir.
[366] Kaynak kişilerden derlenen bilgiye göre "sırgı" bir çeşit deri hastalığıdır. Vücudun her tarafını sarar ve kaşınır. Bu hastalık sebebiyle ölen kişiler mevcuttur.

"Yumurta sarısından çıkan yağ ile merhem yapılır. Vücuttaki yaralara merhemi sulandırıp sürersin. Yara olan kısımları küllü suyla yıkanırsın. Bir keresinde bir kişi Orhangazi'den geldi. Her yerinde derilerinde yara olmuş çoğalmış. Babaannem de ona kül vermiş. O adam da külü suya koyup banyo yapmış. Banyoda okunmuş küllü suyu kullanmış ve yaraları geçmiş." (KK.25)

13. Bir kişi ani hareket ederse, üşütür veya ağır kaldırırsa göbeği yer değiştirebilir. Bu durum "göbek düşmesi" olarak bilinir. Akın'a göre farklı yörelerde "göbek kayması", "bağırsak dolaşması", "göbek kaçığı", "yürek kayması", "eş kaçığı", "eş çıkması" gibi adları vardır.[367] Göbek düşüklüğünün tedavisine "göbek çekme" denilir. Derleme alanında bu durumun mide bulantısı, ishal, karın ağrısı, kusma, halsizlik, gaz sıkışması ve göbek veya çevresinde ağrı gibi belirtilerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu rahatsızlığın giderilmesi için "göbek çekme" adı verilen pratik gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamanın suyla nasıl gerçekleştirildiğini KK.65 şöyle aktarmıştır:

"Benim annem suyla göbek çeker. Tabağın içine bir miktar su koyulur. Suyun içine dikiş iğnesi atılır sonra o iğneninüzerine parmağını koyar. Tabii dualar okur ve yavaşça parmağını kaldırır. Eğer kişinin ağrısı göbek düşmesinden kaynaklıysa o iğne parmağa yapışır ve kolay kolay düşmez. Duanın hikmetidir. Parmağını iğneden çekerken annem iğneyi tutmaz. Göbeği düşmemiş bir insanda denedik. İğneyi ne kadar tutarsa tutsun parmağına yapışmıyor yani ne kadar bastırırsa bastırırsın iğne parmağa yapışmıyor. Ama karşıdaki hastanın gerçekten göbeği düştüyse ve ağrısı varsa iğne parmağa yapışıyor ve düşmüyor, düşene kadar da aynı işlem tekrarlanıyor. Yarım saatte de kişi iyileşiyor. Bu suyla yapılan tedavide tene dokunulmuyor. Erkek bir hasta bile gelse annem onun göbeğini çeker. Çünkü tene temas etmez, direkt suyla göbek çeker. Babaannemden el almıştır." (KK.65)

Yalova'da halk veteriner hekimliği kapsamına girebilecek[368] su ile gerçekleştirilen tedavi yöntemleri de derlenmiştir. Hayvanları iyileştirmek, sağaltmak amaçlı su ile gerçekleştirilen pratikler şöyledir:

1.Kanayan yeri bulunan bir hayvanı suya sokup kanamanın dinmesi sağlanır. (KK.10)

[367]Aşlar Melikoğlu Akın, "Giresun Yöresinde 'Göbek Düşmesi' Hastalığı ve Göbek Çekme Uygulamaları," *Littera Turca: Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 7/3 (2021): 563–76, 567.
[368] Yarem İflazoğlu, *Geleneğin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Baytarlığı: Hatay Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2023), 17.

2. Şap hastalığı bulunan hayvanlar, okunmuş sudan geçirirler. Sudan geçerken hayvanların sırtlarına süpürge ile sudan sürülür. (KK.28)

3. Çok arpa yiyen bir at, kan dolaşımı düzelsin ve rahatlasın diye içi su dolu kotrada karnına kadar suda bekletilir. (KK.31)

4. Zehirlendiği düşünülen hayvanlara bol sarımsaklı yoğurtlu su ile şekerli su içirilmektedir. (KK.67)

5. Nazardan ve hastalıklardan korunmak için üzerine dua okunan yem ve su hayvanlara yiyip içmeleri için verilir. (KK.69)

7. YALOVA'DA DENİZE SAÇI YAPMA

Derleme alanında bereket inancı paralelinde gerçekleştirilen ritüeller yalnızca Hıdırellez zamanına ait değildir. Yalova'da balıkçılar ile yapılan görüşmeler sırasında avın bereketi için denize hem kanlı hem kansız kurban (saçı) yapıldığı bilgisine rastlanılmıştır. Kalafat'ın bildirdiğine göre saçı, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibariyle bir cins kurbandır.[369] Benzer amaç taşıyan çeşitli pratikler Anadolu'da da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Açа Karadeniz balıkçıları avın bereketli olması için çocukları tekneye işetip; nazar olduğuna inanırlarsa da ağlara kurşun döktürdüklerini ifade etmektedir.[370] Sezonun iyi geçmesi ve bereketli olması temmenisiyle yapılan uygulamalar da mevcuttur. Örkün'ün aktardığına göre Mersin'de balıkçıların sezon başında korunma, nazarı önleme, bereketi sağlama gibi amaçlarla kurban kesme ritüeli sık görülen bir gelenektir.[371] Zira denizden geçimini sağlayan balıkçılar için sezonun bereketli geçmesi oldukça önemlidir.

Yalova'da balık sezonu başlarken toplu dua yapmak ardından kurban kesip etleri dağıtmak, avın bol olduğu gündeki gibi giyinmek, denize okunmuş şeker, tuz veya bakliyat (bulgur, fasulye, pirinç, vb.) atmak, balıkçı çizmesine tuz ya da şeker ekmek gibi pratikler mevcuttur. Bu uygulamaların hepsi bol balık yakalayabilme ve avın bereketli geçmesini sağlama amaçlı gerçekleştirilir. Toplu dua ve kurban kesilmesi uygulaması ise

[369] Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, 111.
[370] Mustafa Açа, Giresun ve *Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru*, (Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 368.
[371] Berkant Örkün, *Meslek Folkloru Bağlamında Mersin'de Balıkçılık*, (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2016), 109.

av sezonunun bereketli olması temennisinin yanı sıra balıkçıların can güvenliğinin korunması için yapılmaktadır. Zira Derdiçok'un da ifade ettiği üzere temelde insanlık kadar eski bir tarihe sahip olan kurban, karşılıklı bir eylemdir ve değiş-tokuş ilkesine bağlıdır. İnsanoğlu kurban sayesinde doğaüstü güçleri kendi tarafına çekerek başına gelebilecek tehlikelerden korunmuş olacaktır.[372] Bu hususta KK.103 ve KK.104 şu bilgileri aktarmışlardır:

"*Denize çıkarken kurban kesilir. Tayfaya et yedirirsin, eti sağa sola dağıtırsın. Bir hocaya pirinç, fasulye, bulgur, şeker gibi ürünleri okutursun. Bunları okuttuktan sonra sezon bereketli geçsin diye denize atarız.*" (KK.103)

"*Totem yaparız. Bir eşyayı giydiğimizde balığı bol tutarsak sonra yine aynı eşyayı giyeriz. Tayfalar giydikleri çizmeye ve örttükleri muşambaya şekerle tuz ekerler.*" (KK.104)

Sözlü kaynakların ifade ettikleri üzere denizden geçim sağlayan balıkçılar, denizin bereketlerini vermesi için, can ve mal güvenlikleri için kansız kurban uygulamasını gerçekleştirmektedirler.

8. YALOVA'DA SU ETRAFINDA GERÇEKLEŞEN TABİAT OLAYI TAHMİNLERİ

Doğa ile iç içe yaşayan insan, doğadan etkilendiği gibi doğaya etki etmeye de çalışmıştır. Gül, insanoğlunun doğayla sürekli bir birliktelik hâlinde olduğunu; yaşamı doğada bularak çeşitli ihtiyaçlarını da doğadan karşıladığını ifade etmektedir.[373] İnsanoğlu yaşam mücadelesini doğada verir. Bu mücadelede başarılı olmak, yaşamı kolaylaştırmak, doğayı daha etkin ve verimli biçimde kullanmak için bireysel ve toplumsal bazı sistemler geliştirmiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçim sağlayan toplumlarda güçlenen bu sistemler, önce yerel sonra toplumsal ve ulusal sonra da evrensel olarak kurgulanmış, giderek güçlenmiştir. Örneğin; halk meteorolojisi ve takvimi, halkın hava durumuyla beraber zamanı da tespit etmek için kullandığı sistemlerdir.[374] Halk hasat için, tohum ekmek, tarla sürmek, sulama, gübreleme yapmak, balık tutmak, avlanmak vb.

[372] Nükte Sevim Derdiçok, *Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2015), 63.
[373] Fikri Gül, "İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2013): 17–21, 18.
[374]İlker Avcıoğlu, "Giresun Halk Kültüründe Hava Tahminine Yönelik İnanışlar," *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 9/20 (2023):557–71, 559.

pek çok durum için takvim ve meteoroloji bilgisini kullanır. Toplumsal uygulama ve ritüeller için de bu bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Esası güneş yılına dayanan on iki hayvanlı takvim sistemi, Türk boyları tarafından benimsenmiştir. Bu takvim, eski Türklerin astronomik gözlemleri sonucunda ortaya çıkmıştır ve on iki yıllık evrelere ayrılmaktadır. Her bir hayvan ile bir yıl sembolize edilmektedir.[375] Halk meteorolojisi ise takvim sistemiyle eş güdümlü ilerlemektedir. Halk belirli bir coğrafyada birikmiş deneyimleri ve bilgisiyle hava olaylarını değerlendirip bir çıkarımda bulunmaktadır.[376]

Çalışmanın bu kısmında araştırma alanı olarak belirlenen Yalova'da su kültüne dair yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanılarak; suyun etrafında gerçekleşen tabiat olaylarına dair hava tahminine yönelik inanışlar da incelenmeye çalışılmıştır. KK.104, araştırma alanında internet verilerinin yanı sıra halkın hava tahminleri konusundaki geleneksel bilgiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgi birikimi sayesinde de hava durumu "*doğadaki olaylara göre kertilir*." Yani hava durumu, doğadaki değişkenlerle takip edilmektedir. Yalova'nın Armutlu ilçesi Fıstıklı köyünde balıkçılarla yapılan görüşmelerde yağmur ve fırtınanın ne zaman çıkacağı, ne şekilde olacağı hakkında tabiat olaylarından, denizin durumundan, rüzgârın esme biçiminden, balıklardan, gökyüzünden anlaşıldığına dair çeşitli halk meteorolojisi bilgileri derlenmiştir. Balıkçıların "denizcilerin fırtına takvimi" diye tabir ettikleri ve "kocakarı takvimi" olarak da bilinen takvime göre fırtınaların zamanları ve adlarının bu takvimde mevcut olduğu, denize açılma zamanı geldiğinde de bu takvimden faydalanıldığı derlenen bilgilerdendir.

8.1. Yağmurun Yağışına Dair Tahminler

Yağmur, "rahmet, bereket" olarak adlandırılmaktadır. Araştırma alanında gök gürlediğinde ve yağmur yağdığında bu meteorolojik durum; "havanın dibi delindi.", "göğün kapısı açıldı." biçimindeki ifadelerle tasvir edilmektedir (KK.60, KK.67). Ayrıca gök gürlemesinde duyulan sesin bulutların zikir çekmesi sonucunda oluştuğu inanışı da aktarılmıştır (KK.60). Derleme alanında yağmur, kar, fırtına gibi tabiat olaylarının çeşitli tabiat unsurlarının, hayvanların durumları gibi göstergelerle önceden anlaşılabileceğine

[375] Recep Külcü, "Türklerin Kültür Mirası Olarak 12 Hayvanlı Türk Takvimi," *Akademia Disiplinler Arası Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015):1–4, 1–2.
[376] Hilmi Demirkaya, "Antalya'da Geleneksel Hava Durumu Tahmini Yöntemleri," *Millî Folklor*, 98 (2013): 174–86, 174–75.

inanılmaktadır. Sözlü kaynaklar yağış olacağının tahmininin şu durumlarda yapıldığını ifade etmişlerdir:

1. Yeni ay zamanında gökyüzü dumanlıysa sonrasında gelen on beş gün boyunca yağmurun yağacağı tahmin edilir. (KK.31, KK.34)
2. Havanın açık olduğu gecelerde baykuş öterse ertesi gün yağmur yağar. (KK.31, KK.34)
3. Bıldırcınlar ve hamsiler yüzerken tekneye doğru vururlar, bu vakitten bir iki gün sonra yağmur yağacağı tahmin edilir ve balıklar da bu yağmurdan sonra büyürler. (KK.104)
4. Organlardaki ağrı ve sızı şikâyetleri, eklemlerdeki romatizmal ağrılar yağmurun habercisidir. (KK.103, KK.87)
5. Akşam ezanında doğan yeni ayın etrafı dumanlıysa havanın bozacağı ve yağmurlu olacağı tahmin edilmektedir (KK.31, KK.34).
6. Ayın ilk zamanı ve ayın 15'inde yağmurun yağması beklenir. (KK.34)
7. Şimşek bir iki kez yukarıdan aşağıya doğru alçaktan çaktığı zaman şiddetli yağmur yağar. (KK.103)
8. Ayın etrafında küçük bir kırmızılık var ise yağmurun yakın olduğu anlaşılır. (KK.104)

8.2. Karın Yağışına Dair Tahminler

Araştırma alanında kar yağışı bilinmeye çalışılmaktadır. Tahminlerin hayvanlar, btikiler, gökyüzü cisimlerinin takibiyle yapıldığı bilgisi mevcuttur. Kar yağışı tahminleriyle ilgili sözlü kaynaklar şunları ifade etmişlerdir:

1. Hayvanlar karın yağacağını hissederler. Kar yağmadan bir gece önce daha fazla ve hızlı biçimde yiyecek yerler. (KK.31)
2. Horozların ezan vaktinde ötmesi, baykuşun ötmesi gibi durumlar karın yağacağının habercisidir. (KK.31, KK.34)
3. Gübrenin içinden çıkan böcek simsiyah olursa o kış bol karlı, sert ve uzun geçer. Eğer bu böcek rengi itibariyle daha beyazlıysa o sene karın az yağacağına inanılır .(KK.87)
4. Ayva çok olursa bol kar yağar. (KK.87)
5. Ayın etrafında tepsi gibi büyük bir kızlllık oluşursa hava soğur, kar yağar. (KK.104)

8.3. Fırtınaya Dair Tahminler

Elbette karın ve yağmurun, ardında ya da önünde veya beraberinde getirdiği fırtınalı havalar da arkası yağmur ya da kar ise dikkate ve tahmine değerdir. Fırtınanın

şiddeti, biçimi, yaklaşıp yaklaşmadığı gibi hususlarda tahminler mevcuttur. Bu konuda sözlü kaynaklardan şu bilgiler derlenmiştir:

1. Denizdeki dalgalar, kuvvetli rüzgârın etkisiyle kıyıya doğru ilerler. Rüzgârın oluşturduğu etkiyle dalgalar beyaz görünürler. Bu nedenle de 'kıyıya doğru yüzen koyunlara' benzetilirler. Seri hâlde kıyıya vuran bu beyaz dalgalar yaklaşan fırtınanın habercisi olarak kabul edilir. (KK.103, KK.104)

2. Yağmur yeryüzüne düştüğü sırada bir çarpma sesi ve baloncuk çıkartıyorsa büyük bir fırtınanın yaklaştığı anlaşılır. (KK.103)

3. Şimşeğin çakma şiddeti, doğrultusu ve sıklığı yağmurun veya fırtınanın gelip gelmeyeceğine işaret eder. (KK.103)

Elbette derleme alanında farklı meteorolojik ve doğal olaylara dair yıllardan beri süregelen bellek aktarımıyla gerçekleştirilen başkaca tahminler de mevcuttur. Çalışmanın bu kısmında bu tür inanç ve takiplerin suyla ilgisi olanları aktarılmaya çalışılmıştır.

9. YALOVA'DA RÜYADA GÖRÜLEN SUYUN MAHİYETİ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

İnsanoğlunun tarih boyunca ilgisini çeken rüyalarda oluşan sembolik dili anlamlandırma çabaları bireyselden toplumsala uzanan kültürel bir yapıyı oluşturur. Rüyaların oluşumu ve yorumlanmaları günlük yaşamın akışıyla da ilgilidir. Rüyalar, bireylerin günlük yaşam algısını da etkiler. Çeşitli ilgi ve tecrübelerle birleştirilerek yorumlanan rüyalar, insanın bilincinde ve bilinçaltında önemli yere sahiptirler. Elbette rüyanın işlevi, yorumlanması, algısı, sembol dili vb. pek çok başlıkla irdelenebilecek bu konu, geniş ve disiplinler arası bir araştırma gerektirir. Birey, toplum ve ülkelere has rüya algısı değişkendir. Çelepi'ye göre Türklere ait mitoloji, destan, halk hikâyesi, masal ve efsaneler incelendiğinde Türk kültüründeki rüya algısının ayrıntıları ortaya konabilir. Elbette bu algıya Türklerin mitolojik dönemi ve İslamiyet sonrası kültürel yapıları yön vericidir. Halk kültüründeki sözlü edebî türlerin incelenmesi bu noktada önemlidir. Zira Çelepi, bireylerin gördükleri rüyaları kültürel sembollerle ilişkilendirdiklerini ve ortak rüya algısını, motiflerini, geleneğini oluşturduklarını ifade etmektedir. Bu sayede kolektif rüya bilinci oluşur.[377] Kolektif rüya bilincinin yanı sıra kolektif belleğe mensup başka bir

[377] Mehmet Surur Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya*, (Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, Temmuz 2012), VIII.

kavram daha vardır: mitler. Roux'a göre mitlerle rüyalar birbirine simgesel olmaları açısından benzemektedir.[378] Bir toplumun kültürüne dair öğeler, ortak uzlaşılar ve semboller o topluluğun mitolojik rüyalarında mevcuttur.

Türk mitolojisinde rüya motifi önemlidir. Çelepi, bu motifin üç işleve sahip olduğunu ifade etmektedir: İleride hükümdar olacak çocuğun doğumunu müjdelemek ve kutsallığına işaret etmek, hükümdarların topraklarını genişletme ülkülerini ortaya koymak ve şamanların sırra ermelerine yardımcı olmak.[379] Toprak genişletme ve dünyaya hâkim olma düşüncesi, destanlarda okuduğumuz üzere hükümdarıların gördükleri ve toylarda anlattıkları rüyalarda saklıdır. Yüksel, Uygurların hükümdarı Bökü Han'ın, rüyasında gök ruhunu gördüğünü ve dünyanın hâkimi olacağını söylediğini ifade etmektedir.[380] Ergin'in çevirdiği üzere de Oğuz Kağan 'ın veziri Uluğ Türük'ün gördüğü rüya, toprakları genişletme ülküsü taşır.[381] İleride hükümdar olacak çocuğun doğumunun ve hükümdarın öldü sanılırken yaşadığının müjdelendiği rüyalar da mevcuttur. İnan'ın aktardığına göre Kırgızların Manas Destanı'nda Manas'ın babası Cakıp Han'a Manas'ın doğacağı müjdelenir.[382]XVI. yüzyılda Kazan Hanlığı'nın Ruslarla mücadelelerini anlatan, Tatar Türklerinin en önemli destanı Çora Batır Destanı'nda Çora Batır'ın doğumu, annesine gördüğü rüyada müjdelenir.[383]Gördüldüğü üzere destanlarda rüya motifi canlıdır.

Türk edebiyatının genel seyrine dikkat edildiğinde de destanların yanı sıra efsanelerde, menkıbelerde, halk hikâyelerinde, âşıklık geleneğinde vb. pek çok alanda rüya çok önemli bir yere sahiptir. Umay Günay, rüya motifinin Türk halk edebiyatındaki işlevlerini yedi maddede açıklamaktadır. İtici güç olan rüya eseri yaratıcı ve hareketli hâle getirir. Hikâyeyi birbirine bağlayan çapraz ve tekrarlı bir motiftir. Hikâyedeki olaylar ve hareketlerin kaynağı rüyadır. Rüyalarla kehanet bildirilir, teamüller koyulur, öğüt veya emir de verilebilir. Eğitici ve öğüt verici rüyalar da özellikle masal ve menkıbelerde

[378] Jean Paul Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), 77.
[379] Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya*,56.
[380] Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya* (İstanbul: MEB Yayınları, 1996), 22.
[381] Muharrem Ergin, *Oğuz Kağan Destanı, Tercüme-Metin-Sözlük* (İstanbul: Hülbe, 1988), 23.
[382] Abdülkadir İnan, *Manas Destanı* (Ankara: MEB Yayınları, 1992), 6.
[383] Fikret Türkmen, "Tatar Destanı Çora Batır'ın Buryatlar Arasındaki Varyantları Üzerine," *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, 18 (2004): 103–109, 105.

karşımıza çıkar. Şifreli dili olan rüyalar, alegoriktir ve simge mesajlıdır. Halk edebiyatında rüyalar, karmaşık tabiatlı rüya niteliğine sahiptirler.[384]

Hemen hemen tüm kutsal metinlerde rüyanın önemli bir yeri vardır. Aydar, Tevrat ve İncil gibi Kur'an-ı Kerim'in de, rüya konusunda bazı bilgiler verdiğini ve rüya yorumlamasına dair örnekler sunduğunu ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de rüya kelimesi direkt veya taşıdığı anlam açısından "er-ru'yâ", "ru'yâyî", "ru'yâke", "ahlâm", "menâm" biçiminde on yerde geçer.[385] Rüya ile ilgili ayetler[386]in varlığı, hadislerde rüyaların özellikleri hakkında bilgilerin bulunması da rüyanın bir bilgi kaynağı olarak dikkate alındığını gösterir mahiyettedir. İslam düşüncesinde Hz. Muhammed'in hadisi[387]nden yola çıkılarak rüyalar rahmanî, şeytanî, nefsanî olmak üzere üç çeşittir.[388] Kutsal metinlerde geçen rüyaların tabiri ile beşerî rüyaların tabir edilmeleri arasında farkların olduğu da bilinmektedir. Burada bir başka tartışma konusu da rüyaya göre hareket etme ve insanların yaşamlarını rüyalarının etkisi ve yönlendirmesiyle düzenlemelerinin doğru olup olmadığı hususudur. Açıkalın, bu konuda makul bir tavır sahibi olabilmenin mühim olduğunu ve İslam âlimlerinin; "tabircide bulunması gerekenler, rüyanın mahiyetiyle alakalı olanlar ve tabircinin dikkat etmesi gerekenler" biçimindeki üç ayrı hususun rüya tabiri yapabilmek için önemli olduğunu ifade ettiklerini belirtmektedir. [389]

Türk toplumunda görülen rüyayı "tabir ettirmek" davranışı eğilimi yaygındır. Rüyaların gelecekten haber verdiklerine ve uyarılarda bulunduklarına dair inanışların bulunduğunu, kişilerin gördükleri rüyaların yaşantılarındaki din, mekân ve sosyal durum değişikliklerine rehberlik etmesi hâlinin yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde yaşam koşullarının modernleşmesi, bireyselleşme gibi durumlar sebebiyle rüyaların psikolojik düzlemde değerlendirildiği de bilinmektedir. Rüyayı gören ve tabir eden kişinin dini ve toplumsal aidiyeti de rüyaların anlamlandırılmasına doğrudan etki eder.

---

[384] Umay Günay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 129–30.
[385]Hidayet Aydar, "Kur'an'da Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V, 1 (2005): 41.
[386] Bk. Kur'an-ı Kerim Enfal, İsra, Zümer, Yusuf, Saffat, Fetih Sureleri.
[387] Müslim: 148, Hadis no: 2263.
[388]İslam Ansiklopedisi, "Rüya," https://islamansiklopedisi.org.tr/ruya#1, erişim 14 Nisan 2025.
[389] Bünyamin Açıkalın, "Rüyanın Mahiyeti ve Yorumlanması," *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/ 7 (2014): 170–96, 193.

Bu çalışmanın araştırma alanı olan Yalova'da benimsenen din İslam'dır. Dolayısıyla en genel ifadeyle "rüyada su görmek", İslami bir bakış açısıyla hayra veya şerre yorulabilir. Araştırma alanında ana unsurun su olduğu rüyaların yorumlanması veya akabinde yapılan pratiklerin neler olduğu konusu üzerine yapılan araştırmada derlenen bilgilerin yanı sıra genellikle negatif mahiyette görülen rüyanın suya anlatılması pratiğinin de bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Tespit edilen bu pratikte su dinleyici konumundadır. Anlatana ferahlık verdiğine inanılır (KK.17). Bu pratik suyun serinletici ve temizleyici işleviyle ilintilidir. Rüyanın ağırlığını ve olumsuzluğunu alıp götürür. KK.55 bu konuda şunları aktarmıştır:

"İçini sıkan bir rüya görürsen sabah derdini ve rüyanı çeşmeye anlatmalısın. "Ben bir rüya gördüm çeşme, hayrı benim, şerri senin."dersin. Rüyanı üç defa çeşmeyi kapatıp açtıktan sonra anlatırsın. Rüya bu! Öyle herkese anlatılmaz. Sırrını da çeşmeye söyleyeceksin rüyanı da. "(KK.55)

Akan suya rüyayı anlatmak, rüya sahibinin bir başka kişiye şahsi dünyasını açmasının da alternatifidir (KK.40, KK.55). Rüyalar kişinin iç dünyası ve bilinçaltıyla ilgili ipuçları verir. Dolayısıyla bir başkasının kendi durumundan haberinin olmasını istemeyen bir kişi, rüyasını başka birisine anlatmak yerine suya anlatabilir. Yine rüyada kişinin gördüğü bir olumsuzluğu denize anlatıp denizle konuşması da akan suya rüyayı anlatmanın başka bir biçimidir. (KK.38)

Araştırma alanında rüyada su görmenin hayra yorulup yorulmayacağı, suyun renginin ne olduğuna göre değişmektedir. Bulanık ve kanlı su olumsuz anlam taşır ve hatta ölüme yorulur (KK.36, KK.55, KK.80, KK.92). Temiz, yeşil, mavi sular ise hayra yorulmaktadır. (KK.20, KK.35) Bunun yanı sıra bir kişinin rüyasında berrak su görmesi olumlu bir anlam taşırken kendisini bu suyla beraber görmesi çok daha hayırlı bir durum olarak yorumlanır. (KK.50, K.72). Zira bu kişi rüyada suyun temsil ettiği güce erişmiş olur. Allah'ın lütfu olan ve kudret sahibi sayılan su kişiyle beraber demektir. Bu durum kişinin ferah günler göreceğine, güçlü olacağına, hayırlı işlerde adının geçeceğine dair bir işarettir.

Rüyayı akan bir suya anlatırken ferah hissetmenin yanı sıra suya tuz atıp anlatmak pratiği de derleme alanında mevcuttur. Bu pratiğe dair KK.25, şunları aktarmıştır: *"Kötü bir rüya gördüysen eğer akan suya önce tuz atacaksın. "Allah'ım derdimi bu sudaki tuz*

gibi erit." diyeceksin. Eğer geceyse ve sağ tarafına yatıyorsan, sol tarafına dönerek "Allah'ım bu rüyayı bana hayra yor." diyeceksin ki rüya hayra çıksın. Tuzu akan suya atmalısın ki erisin. Rüyanı da ya derelere ya da çeşmeye anlatırsın. Rüyada deniz görmek bolluk demektir. Ama rüyanda suyu gece harcadığını görmek, para harcamak anlamına gelir."

Derlenen bilgiler, araştırma alanında rüyalarda görülen suyun renginin, suyun miktarının, suyun durumunun, doğa unsuru olan denizin insanın yaşayacağı çeşitli vaziyetlerin sembolleri olarak düşünüldüğünü ve yorumlandığını; olumsuz bir rüyanın dinleyicisi akan bir su olduğunda ise rüya sahibinin yaşamına bu rüyanın olumsuz etkisinin bulunamayacağına dair inanışın mevcut olduğunu göstermektedir.

10. YALOVA'DA NAZAR İNANCININ ETRAFINDA GELİŞEN SUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALAR

Kıskançlık duygusu temelli olumsuz etkiye sahip güçlü bakışın kişiye veya herhangi bir durum ya da nesneye zarar vermesi fikrine dayanan nazar inancı, dünyada yaygındır. Akpınarlı'ya göre evrensel nitelik taşır ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinde karşımıza çıkmaktadır.[390] Bu kadim inanışın etrafında farklı uygulamalar gelişmiştir. Örnek, toplumda keskin göz ve güçlü dilleri bulunan kötü niyetli kişilerin, temelinde "haset" ve "çekememezlik" duygularıyla[391] baktıkları ve methettikleri canlıların hastalanmalarına, zarar görmelerine veya ölmelerine neden olduklarını; Türkiye'de ve İslam ülkelerinde de nazara inanıldığını ifade etmektedir.[392] Toplumlarda nazarında çeşitli adlarla isimlendirilen ve halkın doğal bir gerçeklik olarak kabul ettiği nazar, bilimde karşılık bulmaz. Altun'un ifade ettiği üzere bugüne dek gözü ve dili güçlü bir kimsenin kötü niyetinden dolayı meydana gelen hastalık ve ölümün varlığı saptanmamıştır.[393]

Araştırma alanında nazara inanılmaktadır. KK.1, ablasının beş yaşında nazar nedeniyle vefat ettiğini belirtmiş ve "*Nazar hayvanı kazana, insanı mezara koyar*." sözüyle nazarın etkisinin son derece güçlü, hatta ölümcül olabileceğine dair inancın varlığını belirtmiştir. Ayrıca KK.35, köylerinde bulunan bir dedenin nazarının çok

[390] Feriha Akpınarlı, "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar," *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 158.
[391] Örnek, *Türk Halkbilimi*, 233–34.
[392] Örnek, *Türk Halkbilimi*, 232.
[393] Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm*, 220.

değdiğini, kavak ağacını dahi istese devirebilecel nitelikte bakışlara sahip olduğunu, mezarlıkların da nazardan ölen kişilerce dolu olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Yalova'da güçlü olan nazar inancının etrafında pek çok pratik gelişmiştir. Bu pratiklerde sıkıntılı durumların giderilmesi, şifa beklentisi, nazardan arınma gibi çeşitli durumlarda sudan medet umulduğunu ve bu durumlarda insanlar tarafından çare veya çareyi destekleyici unsur olarak suyun kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca suyun şifanın ta kendisi olduğu ve bir hafızası olduğu, dertleri alıp götürdüğü de sık tekrarlanan ve derlenen bilgilerdendir (KK.17, KK.18, KK.20, KK.25).

Yalova'da nazarla ilgili çok sayıda bilgi derlenmiştir. Sözlü kaynak verilerinden hastalık ve ölüm temalı olanlar ayrıştırılmış; çalışmanın bu kısmında yalnızca suyun aktif yerinin mevcut olduğu inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Temeli nazar inancına dayanan "kurşun dökme" pratiği ise çalışmada ayrı bir alt başlık altında aktarılmıştır. KK.61, oğluna kırk gün boyunca kurşun döküldüğünü ve bu sayede çocuğun nazardan kurtulduğunu aktarmaktadır. Yalova'da bir kişinin hastalanması, ölüm döşeğine düşmesi, müşkül hâllerde görülmesi, üzerine ağırlık çöktüğünü hissetmesi, işlerinin rast gitmemesi gibi pek çok durum nazara yorulmaktadır (KK.7, KK.16, KK.20, KK.25, KK.44). Nazarı anlamak, iyileştirmek ve olumsuz etkilerinden kişiyi kurtarmak içinse araştırma alanında suya dair şu uygulamalar mevcuttur:

1. Bir maşrapa suya dua okunur sonra bu suyun içine kömür atılır. Bu sayede kişide nazar olup olmadığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamayla ilgili KK.27 şunu ifade etmiştir: *Bir kişi ya da bir çocuk nazar olunca bir maşrapa su okurlar ve o kişinin üzerinde suyu gezdirirler. Suya kömür atarlar. Eğer o kişinin hakkında bir konuşma, üzerinde nazar varsa kömürler ip gibi yanyana dizilirler*."

2. Fatiha ve İhlas, Felâk ve Nâs sureleri okunur. Dualar okunduktan sonra nazarın uçup gitmesi için "*dağlara, taşlara, akan sulara, kuru ağaçlara, kem gözlere şiş*." denir. (KK.7, KK.44). Bu sözün nazarı def edici tesirinin olduğuna inanılmaktadır. Bu dua niteliğindeki söz, eski Türklerin inanış sistemlerindeki dağ, taş, su ve ağaç kültleriyle de ilişkilidir.

3. Nazar değmesi istenmeyen bir mekâna zemzem suyu serpilebilir. Bu yer sirkeli suyla da silinebilir (KK.16, KK.20, KK.35). Zemzem suyunun kutsal mahiyetinin yanı sıra suyun temizleyici olması sayesinde nazar ve kötü düşünceler temizlenip gidecektir.

4.Nazar değdiğine inanılan bir kişi nazar duası okutamaz veya okuyamazsa taharet suyuyla yüzünü yıkar. Bu sayede nazarın olumsuz etkisinin kaybolacağına inanılmaktadır (KK.25).

5.Nazardan kurtulmak için üzerine dua okunan kişinin muhakkak yüzünü yıkaması ve uzaklara bakması gereklidir. Duayla tesirsiz hâle getirilen nazarın kalıntısı varsa bu kalıntı suyla temizlenecek ve bu tesir bakışlarla kişiden tamamen ayrılarak uzaklara nakledilecek, satılacaktır (KK.41).

6. Nazar değdiğine inanılan kişiye dualar okunduktan sonra yüzüne, yakasına, göğsüne su serpilmektedir (KK.44, KK.47).

7. Suya dualar okunur ve bu dualı suyu en az 24 saat boyunca içen kişinin nazarın olumsuz etkisinden kurtulacağına inanılmaktadır (KK.50, KK.55, KK.63).

8. Nazarı değdiği düşünülen insanlarla görüşülmez. Özellikle küçük çocuklara muska, "göz boncuğu","nazar boncuğu" takılır (KK.1).

9. Nazar değdiğine inanılan kişiye kurşun döktürülür (KK.61).

Bu uygulamalardan ayrıntıyla bahsettikten sonra araştırma alanında "nazara karşı okuma", "kurşun dökme, korkuluk çıkarma" gibi pek çok uygulamanın işin ehli olduğu düşünülen kişilerce yapıldığını da ilave etmek gerekmektedir. Bu uygulamalar ancak "ağzı dualı", "el almış" , "falancanın el verdiği" biçiminde nitelendirilen kişilerce yani ocaklılar tarafından yapılırsa başarılı sonuç verir. Bu noktadan hareketle "el verme / el alma" biçimlerinde ifade edilen ritüelin önemi malumdur. Baysal'ın vurguladığı üzere Türklerde ve Anadolu'da "el verme" ritüeli olarak ağza tükürme uygulaması, Türk kültürüne Şamanist inanç sisteminden mirastır.[394] Zira burada bir kuvveti iletme çabası söz konusudur. Örnek'e göre bu ritüel "parça bütüne aittir." ilkesine dayalıdır ve usta ağza tükürerek çırağa gücünü aktarmaktadır.[395] Araştırma alanında da "el verme" ritüeli; "ağza tükürme", "el sıkıştıktan sonra yüze sürme", "elinden yarı yarıya su içme" gibi çeşitli uygulamalarla gerçekleştirilmektedir (KK.50, KK.55, KK.63).

[394] Baysal, *Türk Halk Kültüründe Su*, 172.
[395] Örnek, *Türk Halkbilimi,* 141.

11. KURŞUN DÖKME

Türkiye'de ve Türk dünyasında yaygın olan bu kadim yöntem, özellikle nazarı ve birtakım kötü güçleri uzaklaştırmak için gerçekleştirilmektedir. Polat'a göre bu yöntem, madene dayalı bir emleme[396] tekniğidir. Uygulanan büyüsel işlemler ve okunan ayetler dolayısıyla dinsel nitelik kazanmıştır. Dünyanın pek çok yerinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle Kuzey Avrupa'da ve İskandinav ülkelerinde mevcuttur.[397] Kurşun dökme pratiği ile nazarın yarattığı olumsuz etkiyi geri yollamak, nazarı ortadan kaldırarak kötü göz ve kötü niyetin sebep olduğu olumsuzlukları, hastalıkları bertaraf etmek amaçlanmaktadır.

Araştırma alanında ocaklıların kurşun döktükleri bilgisine rastlanılmıştır. Kişiler, çeşitli sıkıntılı durumlardan kurtulmak, üzerinde hissettiği ağırlığı atmak, nazar değdiğine inandığı bir durumun olumsuz hâle dönüşmemesi için durumu ve kendini koruma altına almak gibi nedenlerden dolayı kurşun döktürmektedirler. Temelinde nazardan korunma ve kötü niyetli düşüncelerin yarattığı olumsuz etkilerden arınma mahiyeti taşıyan bu uygulamanın ayrı alt başlıkta verilmesinin nedeni de pratiğin direkt suyla ilgili oluşudur. Araştırma alanında KK.55, kurşun dökme işinin başlangıç ve bitişinin abdest ile benzediğini ifade etmektedir. İkisinin de ferahlatıcı, arındırıcı etkisi vardır. Ortak unsurlarının da su olduğunu söylemek mümkündür. Abdest alırken de kurşun dökülürken de suyla gerçekleştirilen işlemler üç kez tekrarlanır. Kurşun dökülürken kişinin üzeri etraflıca beyaz bir örtüyle örtülür. Kurşun her defasında ısıtılarak önce kişinin başının üzerinde daha sonra karnının üzerinde en son da ayaklarının üzerinde üçer kez suyun içine dökülmektedir. Baş, karın/sırt ve ayaklar şeklindeki sıralamanın nedeni kaynak kişilere sorulduğunda: "*Nazar varsa kişinin baş kısmından erimeye başlasın, rahatsız edici kötülükler ortada toplansın ve kişinin ayaklarından çıkıp gitsin*." diyerek cevap vermişlerdir (KK.50, KK.65, KK.88).

11.1. Hazırlık Aşaması

Kurşun dökme pratiği için bir ateş kaynağı (ocak, küçük tüp, vb.), sapı olan bir tava, bir miktar kurşun ve beyaz bir örtü gerekmektedir. Kurşun dökme işlemi sırasında

[396] İlaç sürmek, ilaç vermek. Bk. *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük,* https://sozluk.gov.tr/, erişim 18 Mayıs 2025.
[397] İrfan Polat, "Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü İle İlişkisi," *Akademik Matbuat* 4/1 (2020): 11–26, 13.

kullanılan suya atılan farklı materyaller ve bu materyallerin yüklendikleri çeşitli işlevler söz konusudur. Gözlem sırasında tespit edildiği üzere suyun içine bırakılan materyaller şunlardır:

1. Madenî para
2. Çengelli iğne
3. Üç lokma kuru ekmek
4. Soğan kabuğu
5. Süpürge çöpü
6. Hayvan gözü
7. Kırmızı ip

Kaynak kişilere bu materyallerin işlevleri ve yüklenen anlamları sorulmuştur. Bu hususta bilgilerinin bulunmadığı, geleneği takip ettiklerini ifade etmişlerdir. KK.65, *göz değmesi*"ne şifa olması için yapılan kurşun dökme uygulamasında hayvan gözünün temsilen kullanıldığını ifade etmiştir. Kırmızı ip ise kurşun dökme pratiğinin sonunda kurşun dökülen kişinin bileğine bağlaması için suya atılır. Madenî para, kurşun dökülen kişiye işlem sonunda verilir. Kurşun dökülen kişi bu parayı uzakta bir yere götürür ve orada bırakır.

11.2. Uygulama Aşaması

Araştırma alanında kurşun dökülecek kişi yatay biçimde uygun bir yere uzanır. Bu kişinin üzeri hiç boşluk kalmayacak biçimde beyaz renkli bir örtüyle örtülmektedir. Örtünün beyaz olmasını nedeni etrafa saçılan kurşunların rahatça görülerek toplanması ve alınıp yeniden eritilebilmesidir. Kurşun dökecek kişi abdest alır. Besmeleyle işleme başlanır. İşlem sırasında kullanılacak su bir kâsenin içine konulur.

Uygulama aşamasında ateşte cezve veya kepçe benzeri bir aletin içinde eritilen kurşun, suyun içine çeşitli dualar eşliğinde bırakılır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu işlemler üçer kez vücudun baş, sırt ve ayak kısmında tekrar edilmektedir. Araştırma alanında kaynak kişiler işlem sırasında bildikleri duaları okuduklarını ifade etmişlerdir. Elbette dualar kötülükleri kovmak, olumsuzlukların tümünü uzaklaştırmak içindir. Ayrıca bu sırada "*Benim elim değil Fatıma Anamızın eli*" sözü de söylenmektedir. Büyüsel işlemlerin taklit prensibi gereği düşmanın gözünü çıkartanın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kızı Fatıma'nın eli olduğu anlatılmaktadır. Bu durum da dinsel unsurların bu

pratiğe nüfuz ettiğinin göstergesidir.[398] Kurşun dökülürken "elemtere fiş kem gözlere şiş" denilirse kötü güçlerin, kötü niyetin nazar edenlere gönderildiğine inanılmaktadır.[399]

Eriyen kurşun suya döküldüğü esnada çeşitli şekiller almaktadır. Nazar değmesi sonucu ortaya çıkan şekillere bakarak nazarın kim tarafından ne şekilde değdirildiği üzerine yorumlar yapılır. Ateşte ısınan kızgın kurşun suyla temas ettiğinde sivri, girintili, çıkıntılı bir hâl alır. Örneğin şekli değişen bu kurşun gözleri olan bir yılan kafasına, sivri bir kılıca, etrafında delici bakışları olan iri bir göze benzetilebilmektedir.

Kurşunun suyla temas ettiği zamandaki patlama ve etrafa saçılmasının miktarı tamamen nazarın yoğunluğuna bağlanmaktadır. Eğer bu patlamalar sık ve yoğun olursa bu durum kişinin çok yoğun bir nazara maruz kaldığının göstergesidir. Bunun yanı sıra kişinin sırt ve karın bölgesinin üzerinde kurşun döküldüğü sırada suyla temas sırasında patlama ve etrafa saçılma gerçekleşirse bu kişide mevcut bir hastalığın vücuttan o sırada atıldığına inanılmaktadır. Kurşun suyla temas ettiğinde sivri uçları olan bir cisme dönüşür ve bu cisim KK.88'in ifade ettiğine göre kurşun dökülen kişinin ciğerine dek nazarın işlediğini göstermektedir. KK.55, bu şekillerle ilgili yorum yapmanın, nazarın kimden değdiğini tahmin etmeye çalışmanın iftiraya neden olabileceği gerekçesiyle günah olduğunu ve yorum yapılmaması gerektiğini ifade etmiştir.

11.3. Uygulama Sonrası Yapılan İşlemler

Yalova'da kurşun dökme işlemi bittikten sonra da birtakım işlemler uygulanmaya devam etmektedir. Bu uygulamaların amacı kurşun dökme işleminin getireceğine inanılan olumlu sonuçları sağlama almaktır. Kurşunun temas ettiği sudan, kurşun dökülen kişinin mutlaka üç yudum ya da üç kaşık içmesi gerekir. Eline, yüzüne, boynuna da bu sudan serper. Suyun artanı ise gül ağacının dibine dökülür. Alelade bir yere artan su dökülmez. Kurşun dökülen taslar yıkanıp ters çevrilip yine gül ağacının dibine kapatılır. Yalova Geyikdere'de kurşun dökme tasındaki suyun içine bırakılan kırmızı ip sudan çıkartılarak kişinin bileğine bağlanır. Kişi bu ipi üç gün boyunca bileğinde taşımaktadır. Sonrasında ipi çıkartır ve gül ağacına bağlar. Ayrıca kurşun dökülen tasa bırakılan madenî para da suyun içinden alınır ve uzaklarda birilerine götürülüp verilir. KK.88, patlayan

[398] Mehmet Aydın, "Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili," *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Konya, 1985):19-35, 31.
[399] Zeynep Asiye Samancı, *Konya/Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi ve Din Fenomolojisi Açısından Bir Yaklaşım*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018), 43.

kurşundan bir parça alıp yanında taşıyan kişinin tüm kötülüklerden bu sayede korunacağını da ifade etmiştir.

12. KORKULUK ÇIKARMA/ YÜREK ÖLÇME (GETİRME)

Kötü ve iyi ruhların varlığına inanılması ve bu inançlara bağlı gerçekleştirilen pek çok uygulama Türklerin eski inanışlarında yer alır. Kalafat'a göre bu eski Türk inançları sistemindeki kara ve ak iyeler[400]den hastalıklara sebep olanları kötü ruhlar yani kara iyelerdir. Abdülkadir İnan, iyi ruhların insanları koruduklarını ancak kötü ruhların insanlara ve hayvanlara hastalık gönderip karşılığında kurbanlar istediklerini ifade etmiştir.[401] İslamiyet sonrası "cin ve şeytan" ismi kara iyeler için; "melek" adı da ak iyeler için kullanılmaktadır. Kara iyelerin savulup uzaklaştırılması için bugün ocaklılar İslami ögeleri eski Türk inanışlarıyla harmanlayıp güncelleyerek sağaltımın devamlılığını sağlamaktadırlar.[402]

İslam öncesi dönemle ilgili Fuzuli Bayat'tan aktaran Artun, genellikle kötü ruhların, insanların ruhlarını kaçırmalarının ya da insan bedenine girmelerinin sağlığın bozulmasının ve hastalıkların meydana gelmesinin sebebi olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Halk, bu düşüncenin hâkim olduğu bir ortamda yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak daha çok gözle görülebilen hastalıkların tedavilerinde kullanmış ve bu işlemleri yapanları da "emci, otacı" gibi adlarla anmıştır. Şamanlar tarafından ise daha ziyade sebebi bilinmeyen ve kötü ruhların etkisi altına girdiği düşünülen ruhsal bozukluk ve akıl hastalığına sahip olanlar tedavi edilmiştir.[403]

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda kötü ruhların korkutucu oldukları ve bir şekilde insana rahatsızlık verdiklerine dair inanışlardan bahsedilebilri. Korku insanın geceleri uykusunu kaçırır. Kendini savunmasız, güçsüz hissettiği anlarda ortaya çıkar. Kişinin hayatını kısıtlamakla birlikte fiziksel ve ruhsal şikâyetlere sebep olur. Bu duygu durumu pek çok nedene bağlı olarak gelişebilir. Gelecek kaygısı, yaşam şartları, sevilen bir şeyi kaybetme gibi pek çok somut olmayan durumlar bu duyguyu kişide geliştirebilir. Tüm bunların yanı sıra aniden ortaya çıkan olumsuz bir durumdan kişinin etkilenmesi

[400] Yaşar Kalafat ve Ali Osman Abdürrezzak, "'Kara İye' ve 'Cin' Anlayışı Bakımından Eski Türk İnanç Sistemi-İslâmiyet Karşılaştırması," *Türk Halk Bilimi İnanç Araştırmaları VII, Mitostrateji 3, Türk Halk İnançlarından Kara İyeler (Cin-Albıs-Al Ruhu-Al Karısı)* (İstanbul: ASAM Yayınları, 2020), 36.
[401] İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*, 39,40.
[402] Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 54-58.
[403] Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), 216.

sonucunda da korku duygusu oluşabilir. Çözülmesi ve kabulü güç olan ağır olaylar, kişide büyük korkular geliştirebilir ve kişiyi uzun süre etkisi altına alıp onda derin izler bırakabilir. Panksepp, bu duygu durumunu genel tedirginlik ve gerginlikle karakterize, canlılara güvenliklerinin tehdit altında olduğunu anlatan, sinir sisteminin kaçınma durumu olarak tarif etmiştir.[404] Elbette bu tür bir duygu durumu kişinin yaşamını olumsuz yönde etkileyebilir. Çare olarak da psikolojik destek almak düşünülebilir. Çocuklarda ise korku hâli uyuyamama, sürekli ağlama, iştahsızlık gibi belirtilerle kendini gösterebilir.[405] Böyle bir durumda aileler hem yetişkinler hem de çocuklar için modern tıpta çare aramanın yanı sıra ocakların da desteğini almak istemektedirler. Buralardaki tedavi psikolojik açıdan hastayı etkilemek, onu telkin etmekle ilgilidir. "Ocaklar" sözcüğü; halk hekimi görevini görerek "muhtelif hastalıkları tedavi etme gücüne sahip olan aile" anlamında kullanılmaktadır. Hastalıkları iyileştirme yetisine sahip bu aile bireyleri genellikle "ocaklı" veya "ocaktan" şeklinde tarif edilmektedir. Kumartaşlıoğlu, Anadolu'da içinde "korku ocağı" da mevcut olan doksan dokuz çeşit ocak bulunduğunu aktarmaktadır.[406]

Kıbrıs ve Kazak Türklerinde bu pratiğin, kurşun dökme uygulaması ile iç içe geçtiği söylenebilir. Kurşun dökme uygulaması sonrası kurşunun aldığı şekillere bakılarak çocuğun neden korktuğu öğrenilmeye çalışılır. Kıbrıs Türkleri arasında bu uygulamaya "korkuluk kesmek /çıkarmak" adı verilmektedir.[407] Yalova'da ise aynı uygulama "korkuluk çıkarma", "korkuluk aldırma", "yürek bastırma", "yürek yerine getirme", "yürek ölçme" gibi ifadelerle anılmaktadır. Derleme alanlarından Yalova Teşvikiye'de, Tavşanlı'da ve İlyasköy'de korkan kişilerin, bilhassa çocukların korkularını almak amacıyla suyla gerçekleştirilen bir pratik mevcuttur. Ocaklıların bu uygulamayı yaptıkları ifade edilmiştir. Araştırma alanında bu uygulamadan sonra korkan yetişkinin veya çocuğun rahatsızlıklarının ortadan kalktığına inanılmaktadır.

[404] Jaak Pankseep, *Afektif Nörobilim*, çev. Süheyla Ünal ve Vuslat Kara Ölmeztoprak (İstanbul: Alfa/Bilim Yayınları, 2017), 233.
[405]Akın Uyar, *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları*, (Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat, 2013), 63.
[406] Kumartaşlıoğlu, *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü,* 211,233.
[407] Mustafa Yeniasır, Burak Gökbulut ve Âdem Öger, "Kazak, Türkmen ve Kıbrıs Türklerinin Halk İnançları ile Gelenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme," *Folklor/Edebiyat* 26/102 (2020): 297–316, 308.

Bu pratik, Yalova İlyasköy'de gözlem tekniği ile KK.90'dan derlenmiştir. Susuz versiyonu da Sugören'de yapılan görüşmede yine gözlem tekniği ile KK.25'ten derlenmiştir. KK.55, benzer mahiyete sahip olan bu uygulamayı "yürek ölçme" adıyla ılık su ve sabun ile gerçekleştirdiğini şöyle ifade etmektedir:

"Ben *yürek bastırırım. Korkan birinin yüreğinin olduğu yere ılık su sürerim, üzerine de kullanılmamış sabunu sürerim. Elimle yavaş yavaş kişinin yüreğini bastırırım. Orayı sıvazlarken de bildiğim duaları okurum. Yürek böylece yerine gelir."*

Buradaki amaç kaynak kişinin söylediği üzere "*yüreği yerine getirmek*"tir. Elbette yürek ile kast edilen organ kalptir ve aslında yerinde atmaktadır, vücutta hareket etmesi veya vücudun herhangi bir başka yerine kendiliğinden taşınması tıbben mümkün değildir. Bu uygulamada temsilî olarak kalbin bulunduğu yer ılık su ve sabun kullanılarak bastırılır ve dualar eşliğinde ovulur. Böylelikle yürek yerine getirilmiş olur ve kişide korkudan eser kalmaz. Korkunun vücutta yarattığı stres ve pek çok tıbbi durum neticesinde insanın kalp atışı hızlanır ve "kalbim ağzımda attı, yüreğim ağzıma geldi." gibi mecazlı söyleyişlerle halk arasında korkunun büyüklüğü ve yarattığı etki tasvir edilmektedir. Su ve sabunla ovulan yürek duanın tesiriyle sakinleşmekte ve bu sayede korku giderilmektedir.

Başka bir suyla gerçekleştirilen pratik ise "korkuluk çıkarma" adı ile anılmaktadır (KK.17). Bu pratiğe ise mutlaka dualar eşlik etmektedir. Uygulama sırasında büyükçe bir güğüm veya tencere, su ve geniş bir tepsi[408]ye ihtiyaç vardır. İlyasköy'de gözlem sırasında suyun içine sarımsak, soğan kabuklarının ve ekmek parçasının atılma nedeni sözlü kaynağa sorulduğunda "*cinlerin parası*" olarak bilindiği için atıldığı cevabı alınmıştır (KK.90). Kaynayan su tepsiye devrilir. Tencerenin ağzı tepsinin yüzeyine temas edecek biçimde birleştirilir ve hızlıca kapatılır. Kapatıldıktan sonra da tencerenin üzerine demirden bir eşya, makas veya bıçak konulmaktadır. Korkuluğu çıkarılan kişide bir korku hâli olup olmadığı suyun hareketi sayesinde anlaşılmaktadır. Su, tepsinin içinden tencerenin içine hızlı biçimde ses çıkartarak toplanırsa korkunun var olduğuna; normal bir şekilde yavaş yavaş dolarsa da kişide herhangi bir korkunun olmadığına yorulmaktadır (KK.65). Siniyle tencerenin içinde kaynayan su buluştuğunda ise korkuluk çıkartan kişiye üç kez "*Ne çıkartıyorsun*?" diye sorulur. O da üç sefer *"…..'nın korkuluğunu çıkartıyorum*." diye cevap verir. KK.90 bu uygulamayı şöyle ifade etmiştir:

[408] Sözlü kaynak "sini" biçiminde ifade etmiştir.

"Ben *suyla korkuluk çıkarırım. Tencereye suyu koyarım. İçine soğan kabuğu, sarımsak kabuğu, ekmek parçası atarım. Onlar üç harflilerin paralarıymış. Suyu ocakta kaynatırım. Sonra o kaynayan suyu tencereyle birlikte siniye deviririm. Üzerine bir bıçak bir de makas koyarım. Üç defa bana "Ne çıkarıyorsun?" diye sorarlar; ben de üç sefer "falancanın korkuluğunu çıkarıyorum." diye cevap veririm. Sonra karşımdaki bana "çıkar gitsin." der. Dualar okurum, tesbih çekerim. Bildiğim tüm duaları okurum. O sırada kaynar su olduğu gibi tencerenin içine girer. O su, yirmi dört saatte uyanır. Yirmi dört saat sonra kendini bırakır. Yapması bizden, şifası Allah'tan. Üç harfliler bunlardan korkarlar. İnsanın da korkusu böylece geçer."*

Bu uygulamada su iyesinin kötü ruhları uzaklaştıracağına dair inanışın, İslamiyet ile iç içe geçmiş biçimde yaşamaya devam ettiği net biçimde görülmektedir. Suyun ana sunsur olarak kullanıldığı bu uygulamada bir sağaltım geçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Acıpayamlı, Türk kültüründe sağaltma yöntemlerini beş gruba ayırmaktadır. Sihirsel ve dinsel yöntemlerle yapılan sağaltımlar bu beş gruptan ikisidir. Türklerde sihirsel yöntemlerin kullanıldığı tedavilerde herhangi bir kişinin yanı sıra ocaklıların, cindar ve şamanların tedaviyi gerçekleştirdiklerini; bu yöntemlerde taklit ve temas prensiplerinden faydalanıldığını ancak dinsel işlemlerin esasının Tanrı'ya, ruhlara, totemlere yalvarıp yakararak hastalığa neden olan hastalık kaynaklarını yok etmek, yola getirmek olduğunu ifade etmektedir.[409] Yukarıda açıklanan suyla ilgili uygulamalarda kullanılan taklit ve temas prensiplerinin yanı sıra, dua okumadan veya tespih çekmeden tüm bu uygulamaların tamamlanamayacağı belirtilmektedir. Bu süreçte bilinen tüm dualar okunur ve diğer uygulamalarla birlikte dua da edilir. Kişideki korku hâlinin giderilmesi ve olumsuz durumun şifası ise yalnızca Allah'tan beklenir.

[409] Orhan Acıpayamlı, "Acıpayam'da Halk Hekimliği," *DTCF Dergisi* 1 (1982): 11–16, 12.

ALTINCI BÖLÜM

YALOVA'DA KUTSAL VE ŞİFALI SULAR

Yaşamın döngüsü içinde ölüme çare bulmaya çalışan insanoğlu, hayat ve şifa kaynağı olan suyun yaşamın uzamasını sağlayabileceği, hastalıklara ve hatta ölüme bile çare olabileceğine inanmıştır. Bu inanış doğrultusunda eski Türklerde mevcut "Bengisu" kavramıyla belirtilen "ölümsüzlük suyu", yerini Müslüman Türklerde "âb-ı hayât" ifadesine bırakmıştır. "İçeni ölümsüzlüğe kavuşturduğuna inanılan efsanevî su."[410] şeklinde tanımlanmaktadır. Türk efsanelerinde, hikâyelerinde ve destanlarında "bengisu" olarak karşımıza çıkan "âb-ı hayat" için İskender Pala, ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli su, bengisu" tanımını kullanır.[411] Bu suyu içenlerin ölümsüz olacakları inancı pek çok dinî, mitolojik hikâye ve efsanede mevcuttur. Ocak'a göre ölümsüzlük suyunun varlığına ve içen kişinin ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılmaktadır. Halk arasındaki menkıbe, efsane ve benzeri hikâyelerde ölümsüzlüğün sembolü olarak Hz. Hızır karşımıza çıkmaktadır.[412] Hz. Hızır ve ölümsüzlük teması içiçe geçmiştir.

Ölümsüzlük sembolü olarak görülen suyun mitolojik bağlamda sözlü bellekte işlevleri çeşitlidir. Zira su, Türk mitolojik sisteminde kozmogonik üretimi sağlayan ilksel bir varlıktır. Arındırma ve temizleyici olma özellikleri ile de çeşitli inançlarda, din sistemlerinde kutsallık kazanmış mistik arınmanın temelini oluşturmuştur.

1. YALOVA'DA ASA SULARI

Asa suyu deyince ilk olarak peygamberlerin asaları ve mucizeleri akla gelmektedir. Örneğin, ölü toprağa can veren Musa'nın asası Tanrı'nın ona emanetidir. Kudretin somutlaşmış hâlidir. Eski Türklerdeki iye inancı, suyun hami bir ruha sahip olduğu anlayışı, Küçükbasmacı'nın aktardığına göre İslamiyet'in benimsenmesinden sonra "pir, evliya" biçimine dönüşerek süregelmiştir. Velilerin türbelerinin yanında veya yakınlarında bulunan ve "asa suyu" olarak adlandırılan sular mevcuttur.[413] Asa suyu, aynı

[410] "Âb-ı Hayat," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/ab-i-hayat, erişim 2 Nisan 2025.
[411] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004): 15–16.
[412] Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*,125.
[413] Gülten Küçükbasmacı, "Kastamonu'da Asa Suları," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (Güz 2017), no. 83: 199–221, 200.

zamanda mucize veya keramet sahibinin önderliğinin bir sembolü olarak düşünülebilir. Başer'e göre bu durum Türklerde suyun kutsal olduğu fikrinin İslamiyet sonrasına aktarımı olarak kabul edilebilir. Keramet sahibi, kutsala yakın bir kişi sayesinde oluşan bu suların şifa dağıttıklarına inanılır. Kutsal mahiyet taşıdığına inanılan asa suları, ziyaret edilen yerlerin veya kutsal kabul edilen ağaçların yanındadır ve bu sularla ilgili efsaneler de oluşur.[414] Bu efsaneler genellikle asa sularının bulunması, şifalandırıcı özelliği, bereketli olma özelliği gibi ilahî rahmetle ilişkilendirilen biçimde karşımıza çıkmaktadır. Kumartaşlıoğlu'na göre ise daha önce mevcut olmayan su, bir veli sayesinde ortaya çıkar ve insanlığın kullanımına sunulur. Asa suları hakkında oluşan ve anlatılagelen efsanelerde ise yerden su çıkaran veliler, eski Türklerde inancı kapsamlı biçimde mevcut olan su iyelerinin antropomorflaşmış biçimi olarak düşünülebilir.[415]

Araştırma alanında sözlü kaynakların "asa suyu" olarak bildirdikleri ve yukarıda açıklanan özelliklere uyan iki su kaynağının mevcut olduğu bilgisine ulaşılmıştır. İki su kaynağının da ortaya çıkışı keramet sahibi bir şahsiyet sayesindedir. Dolayısıyla bu şahsiyetler hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Çalışmanın son bölümünde suya dair anlatmaların (efsanelerin, memoratların, vb.) bulunduğu bir bölüm de mevcuttur. Ancak asa sularının İslamî niteliği gerekçesiyle bu sular hakkındaki anlatmalara ve etrafında yapılan uygulamalara çalışmanın kutsal sular bölümünde yer verilmiştir. Efsaneler derlenen diğer efsanelerin devamında tekrara düşmemek için yalnızca burada verilmiştir. Konunun bütünlüğünün bozulmaması amacıyla da Yalova'daki asa suları ertafında derlenen bilgilerin tümü buradadır.

1.1. Gelincik Erenleri/ Gelin Çeşme

Yalova Örencik köyünde "Gelin Çeşme" ismiyle bilinen bir çeşme mevcuttur. Bu çeşmeden akan suyun, sözlü kaynakların bildirdiği üzere asa suyu özelliği taşıdığına inanılmaktadır. Bir gelinin eliyle kazarak bu suyu çıkardığı rivayet edilmektedir. Efsanede bahsi geçen gelin keramet sahibidir. Sözlü kaynaklara göre gelinin mezarı, "Gelincik Erenleri" adıyla bilinmektedir. Bu mezar, Karamürsel'in İnebeyli köyündedir. Yalova'nın Örencik köyü ile İnebeyli arasında karayolu ile 19,1 km'lik bir mesafe

[414]Zeki Başar, "Şifalarına İnanılan Kutsal Sular," *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989): 47–58, 48.
[415] Satı Kumartaşlıoğlu, "Mucizeden Keramete: 'Yerden Su Çıkarma' Motifli Efsaneler," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Güz 2016), 25: 119–139, 135.

mevcuttur.[416] İnebeyli köyü halkından da gelincik erenlerinin mezarına ve yakınlarındaki pınara dair Yalova'da mevcut anlatılara benzer olanlar derlenmiştir. Bahsi geçen gelinin keramet sahibi olduğuna işaret eden anlatılar arasında, İnebeyli'de derlenen rivayetler dikkat çekicidir. Bu anlatmalarda, "Gelincik Erenleri" yatırının yakınlarında bulunan pınarın gelinin küçük abdestini yaptığı noktada meydana geldiği ifade edilmektedir. Çalışma Yalova'da su kültünü konu edindiği için Yalova'da sözlü kaynaklardan "Gelin Çeşme" hakkında derlenen bilgilere bu kısımda yer verilmiştir. "Gelincik Erenleri" mezarı, günümüzde adak adanan bir ziyaret yeridir. Ziyaretçiler, çocuk sahibi olma gibi çeşitli dileklerle birlikte özellikle "gelincik hastalığı" olarak bilinen rahatsızlığın tedavisi için burada dua etmekte; adakları kabul olduğunda ise genellikle horoz kesmektedirler. Kesilen horozu, adak sahibi çevrede çobanlık yapan kişilere dağıtmaktadır. İşte Yalova'da Örencik köyünde bulunan "Gelin Çeşme" adı verilen suyun, "Gelincik Erenleri" mezarına sahip olan aynı mistik şahsiyet aracılığıyla meydana geldiği derlenen bilgiler arasında yer almaktadır. Bu çeşme hakkında anlatılan efsane şöyledir: Büyük bir alayla Örencik'e kadar atın üstünde gelen gelin çok susamıştır. Bunun üzerine gelin alayı gelin çeşmesinin bulunduğu yerde durur. Atın sırtından inen gelin su bulmak için eliyle toprağı eşeler. Topraktan bir anda su ortaya çıkar. Bu sudan içen gelin, susuzluğunu giderir. Gelin alayındaki diğer kişiler de bu sudan içerler. Düğün alayı, İnebeyli'ye doğru yola devam eder. Gelin yolculuk sırasında düğün alayındaki kişilerin kendisi hakkında: "*Ne çirkin gelinceğiz, nasıl oldu da bizim damat bu kızı aldı?"diye konuştuklarını işitir. Gelin o an duyduğu üzüntüyle şöyle dua eder: "Allah'ım yer yarılsın da yerin dibine gireyim ve o oğlana nasip olmayayım.*" Bu dua sonrasında düğün alayı durur ve gelinin duası kabul olur. Yer yarılır ve gelin atıyla beraber yerin içine girer. O yer de geline mezar olur (KK.44, KK.56, KK.63).

Efsanede bahsi geçen mezarın normal bir mezardan büyük oluşu, sözlü kaynaklara göre gelinin atıyla beraber mezara girişi ile ilgilidir. Ayrıca yakınlarında pınar ve başucunda büyük bir ağaç bulunan bu yatırın şifa dağıtıcı olduğuna da inanılmaktadır. Halk arasında "gelincik hastalığı" olarak bilinen rahatsızlığın giderilmesi için çeşitli pratikler karşımıza çıkmaktadır. Gelincik hastası olan kişi bu mezarın üzerine yatırılır. Mezarın üzerine yatırılan bir çocuk ise ve orada uyuyuverirse hemen iyileşeceğine

[416] Google Maps, "Örencik → İnebeyli (Yalova → Kocaeli) rota haritası," https://maps.app.goo.gl/YTzPtr2xRUW3Nh6o6, erişim tarihi 4 Nisan 2025.

inanılır ve bu yönde adak adanır. Şifa bulmak için adanan adaklar genellikle mezarın etrafında horoz kesilerek yerine getirilir. Anlatılagelen bu efsanede, gelinin eliyle kazarak ortaya çıkardığı su, Yalova Örencik köyündeki "Gelin Çeşmesi"dir. Keramet sahibi, mistik bir şahsiyet sayesinde oluştuğuna inanılan bu çeşmenin soğuk kış günlerinde dahi donmadığı ve ılık aktığı bilgisi de derlenen bilgilerdendir (KK.44, KK.63). Sözlü kaynaklar bu durumu suyun asa suyu olma özelliği göstermesi ile ilişkilendirmektedirler.

1.2. Şeyh Muhammed Medeni ve Şeyh Şerafeddin'in Asasını Vurup Çıkardıkları Su

Yalova Güneyköy'de köy halkının "İçsuh"[417] olarak adlandırdığı su kaynağının "üç göz" biçiminde; yöre halkının bir kısmının da inandığı üzere evvelce köyde yaşamış Şeyh Muhammed Medeni'nin asasını yere vurarak işaretlediği yerden yüzeye çıktığına dair inanış mevcuttur. Köyde bu iki zâtın önemli kişiler olduklarını ve haklarında rivayet edilen keramet kıssalarının gerçek olduğuna inananlar mevcuttur. Ancak köyde yaşayanların bir kısmı Şeyh Muhammed Medeni ile Şeyh Şerafettin'in kerametleri sayesinde suyun çıktığı biçimindeki rivayetlerine şüpheyle yaklaşmaktadırlar.

Şeyh Muhammed Medeni ve Şeyh Şerafettin Dağıstan'da Kikuni köyünde dünyaya gelmişlerdir. Şeyh Şerafeddin, Şeyh Muhammed Medeni'nin damadı ve yeğenidir. Dağıstan'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir. Amcası Şeyh Muhammed'ül-Medenî ile birlikte Nakşibendi Tarikatı'nın bir kolunu Dağıstan'dan Türkiye'ye taşımışlardır.[418] Eski adıyla Reşadiye, bugünkü adıyla Güneyköy'ü, Şeyh Muhammed Medeni kurmuştur.[419] Her iki ismin hakkında pek çok rivayet mevcuttur. Ayrıca, Şeyh Şerafeddin'in sohbetlerinden derlenmiş, ayet ile hadislere dayandırılarak aslına sadık kalınıp yazılmış olan "Menâkıb-ı Şerefiyye" adlı menakıpnameler de günümüze ulaşmıştır.[420] Şeyh Muhammed Medeni'nin suya dair kerametlerinden ikisine çalışmada yer verilmiştir. Bunlardan ilki Barlas'ın aktardığı üzere Şeyh Muhammed Medeni'nin yağmur yağdırma konusunda duasının kabul olması ve kuraklık sonrası yağmurun yağması ile ilgili olan anlatmadır:

---

[417] Bu suyun adı "*içsuh* (hırıltılı, boğazdan gelen bir h sesi)" biçiminde söylenmektedir.
[418] Hayati Bice, "Şeyh Şerafeddin Dağıstanî ve TBMM'nin Manevî Tasdiki," *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Ankara: Kalem Neşriyat, 2017), 371–400, 374.
[419] Cafer Barlas, *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşibendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kâmil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin* (İstanbul: Erkam Matbaası, 2024), 28.
[420] Hayati Bice, *Şeyh Şerafeddin Dağıstanî ve TBMM'nin Manevî Tasdiki*, 376.

Şeyh Muhammed Medeni'nin doğduğu Dağıstan'daki Kikuni köyü ve civarında büyük bir kuraklık yaşanır. Yağmur için dua etmek isteyen köy sakinlerinden ve Şeyh Muhammed Medeni'nin mürşit olma ilmi yolunda kendisi gibi öğrenci olan Murtaza Hacı ve Nuri Hacı da yağmur duası yapmak isterler. Aralarına Muhammed Medeni'yi de alarak dua etmeye karar verirler. Bunu için Muhammed Medeni'nin evine gidip kendisini çağırmak üzere yola çıkarlar. Yolda giderken nehir kenarındaki tarlada dizlerine kadar elbisesini toplamış çalışan bir kadın görürler. Kadının çok gösterişli olduğunu düşünerek yola devam ederler. Muhammed Medeni'nin evine vardıklarında kapıyı çalarlar. Muhammed Medeni "Kim o?" diye seslenince Murtaza ve Nuri Hacı: "Hiç kapıya gelenin kim olduğunu bilmeyen mürşit olur mu?" diye düşünerek bakışırlar. O sırada Muhammed Medeni şu cevabı verir: "Kapıya gelenin kim olduğunu bilmeyen mürşit olabilir ama mısır tarlasında çalışmakta olan kadının bacaklarına bakanlar mürşit olamazlar. Size kapıyı açmayacağım. İmanınızda noksanlıklar var, geri dönün." Nuri ve Murtaza Hacı birbirine bakarak kapıdan ayrılırlar. Tam o sırada Muhammed Medeni, içinde bulunduğu hücredeki pencereyi açarak dışarı bakar, "Siz yağmuru düşünmeyin; köye vardığınızda yağmur yağmaya başlayacak."der. Murtaza ve Nuri Hacı köylerine vardıklarında yağmur yağmaya başlar.[421]

Yalova'da bulunan ve ortaya çıkışının rivayetine göre asa suyu olma özelliği gösteren Güneyköy'de "İçsuh" adı verilen suyun ortaya çıkışı ile ilgili de Barlas şunu aktarmaktadır:

Muhammed Medeni, köyde "Taçmali" adı verilen bir mevkiiye gider. Oradaki kocaman bir taşın yanında durur ve o taşın altında çok temiz bir suyun bulunduğunu söyler. Çevredekiler toprağın kuru olduğunu düşünürler ve ona inanmazlar. Bunun üzerine Şeyh Muhammed Medeni bastonunu toprağa batırır ve yerden yüzeye su fışkırır.[422] Bu rivayet, köydeki kaynak kişilerden de derlenmiştir. Bu konuda KK.93 ve KK.94 şunları söylemiştir: "*Köydeki insanlar Muhammed-ül Medenî Hazretleri'nden keramet göstermesini istemişler. Hazret, suyu elindeki asasıyla kazıp çıkartmış. Önce orada bir gözenekten su çıkmış. Daha sonraları damadı ve yeğeni olan Şeyh Şerafettin*

[421] Barlas, *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşibendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kâmil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin*, 29.
[422] Barlas, *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşibendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kâmil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin*, 238.

Hazretleri'nden de keramet göstermesi konusunda ısrar etmişler. O da aynı yerde aynı şeyi yapmış. Bastonunu yere vurmuş ve yerden iki gözeden su çıkmış. Özellikle gidip suyun kaç gözden çıktığına baktım. Hakikaten de toprağın içinden üç ayrı gözeden su çıkıyor. Bu sudan içenler şifa bulur. İnsanlar sudan almaya gelir. Suyu içenler böbrek taşlarını düşürdüklerini, kalp çarpıntısı rahatsızlığına iyi geldiğini anlatırlar. Evvelce suyun yakınlarında bir depo vardı. Deponun içine büyük taşlar koymuşlardı. O su deponun içinde dura dura o kocaman taşları eritmiş idi. Çok kuvvetli bir sudur."[423]

"*Dağıstan'dan buraya Ebu Muhammed-ül Medenî Hazretleri gelmiştir. Ben de onun damadı Şeyh Şerafeddin Efendi'nin torunlarındanım. Köye geldiği zaman bu köyü o idare etmiştir. Köylü kendisinden keramet görmek ister. O da buna karşılık bastonunu yere vurur. Vurduktan sonra da yerden bir göz su çıkar. Ardından aynı şekilde Şeyh Şerafeddin Hazretleri de asasını yere vurur. Bu sefer aynı yerden iki göz su çıkar. Şimdi orada devamlı üç gözden su akmaktadur. Bu suyun hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Beyin rahatsızlıklarına iyi gelir, taş düşürme özelliği vardır. Pankreas kanserinden bu su sayesinde kurtulan olduğunu dahi duyduk. Bunlar hep itikat meselesi. İslam'da hakikat şudur: Eğer inanır, Allah'a tevekkül edersen içeceğin bir yudum su sendeki tüm hastalıkları giderebilir.*" (KK.94)

2. KAPLICALAR VE HAMAMLAR

Tarih boyunca şifalı sular, yalnızca canlıların bedensel temizliğini sağlamakla kalmamışlar; aynı zamanda şifalı suların etrafında farklı arınma kültürlerinin oluşmasına da zemin hazırlamışlardır. Türk kültürünün en önemli öğelerinden biri olan Türk hamamları, şifalı suların etrafında antik devirlerden bu yana inşa edilen özel yapılarla oluşturulmuştur. Anadolu'ya Selçuklular aracılığı ile taşınan mimarî anlayışı ve yıkanma kültürü, Osmanlı'da günlük yaşamın bir parçası hâline gelmiştir. Hamamlar, sadece yıkanılan mekânlar değillerdir. Aynı zamanda sosyal hayatı da aktif kılarlar. Günümüzde geçmiş dönemlerde olduğu gibi turizm açısından büyük öneme sahip olan Türk hamamları, sektörde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde ve özellikle termal tesislerin kaplıca ünitelerinde hizmet vermekte; ayrıca modern sağlık merkezleri ve SPA (Salus Per Aquas = Suyla Gelen Sağlık) uygulamalarında da varlığını

[423] KK.93, verdiği bilgileri Şeyh Şerafeddin Efendi'nin kâtibinden duyduğunu bu konuda bir tarihî belge bulunmadığını ama anlatılanların gerçek olduğuna inanıldığını belirtmektedir.

sürdürmektedirler.[424] Ülkemizde çeşitli illerde bu yönde hizmet veren pek çok özel ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluş mevcuttur.

Bugünkü teknoloji imkânları, modern insanın gündelik yaşamı ve temizlik alışkanlıkları kazanması yönünde önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bireyler evlerindeki banyolara diledikleri zaman ulaşıp; sıcak suyla herhangi bir hazırlık yapmadan temizlenebilmektedirler. Bu imkânlar dâhilinde Taş'ın aktardığına göre hamam gelenekleri özellikle şehir yaşamlarında oldukça zayıflamıştır. Elbette sadece banyoların her daim hazır olması veya teknolojinin sunduğu imkânlar bu duruma neden olarak gösterilemez. İnsanların yoğun iş yaşamları, nakdî durumlar gibi hususlar da günlük yaşamda hamam kültürünün sürdürülmesine olumsuz etki eden nedenler arasındadır.[425] İnsan, yaşadığı toplumun âdetleri, ritüelleri ile hamamlarda karşılaşır ve tüm bu geleneğin yerine getirilmesine şahit olur. Günümüzde bu gelenek kesintiye uğrasa da sürmektedir. Şifalanma, tedavi olma, sosyalleşme, rahatlama gibi pek çok nedenden ötürü daha ziyade kadınlar hamamlarda bir araya gelirler. Bu mekânları özel kılan en önemli unsurlardan biri de sudur. Su, hamam geleneğini daha anlamlı hâle getirir. Zira hem kadın hem de erkekler için suyun doğal, şifalı ve sıcak olanı oldukça makbuldür. Şifalı sudan sağlık bulunacağı düşüncesi, temizlenme fikri ile birleştiğinde insanlar için hamam oldukça cazip bir mekân hâline gelir.

Yalova kaplıca ve hamamları ile ünlü bir su şehridir. İnsanlar asırlardan beri bu doğal yeraltı sularından şifa bulmaktadırlar. Zira Termal'in girişinde ziyaretçilerin karşılandığı "Şifadır Termal" yazısı bu durumu özetler niteliktedir. Çalışmanın bu kısmında Yalova'da şifalı olan sular ve hamamlar hakkında detaylı bilgi verilecektir. Termal ve Armutlu'daki şifalı suların etrafında sözlü kaynaklardan derlenen ve yazılı kaynaklardan aktarılan efsane metinlerine yedinci bölümde yer verilmiştir.

2.1. Termal'deki Hamamlar ve Şifalı Sular

Yalova Termal, 3750 dönümlük bir alanda kuruludur. Yalova'daki Samanlı dağlarının kuzey yamacındaki vadide konumlanmıştır. Yağışlı ve ılıman bir iklimi vardır. Uluslarası altın madalyaya sahip Türkiye'deki ilk ve tek kaplıcadır.[426] Termal'de Sağlık

[424] Düriye Bozok, "Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı," *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/13 (2005): 62–86, 64.
[425] Hülya Taş, "Bursa'da Hamam Kültürü ve İşlevleri," *Turkish Studies* (2015), vol.10, no.8: 1931-1948, 1945.
[426] Ayrıntılı bilgi için Bk. Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*,34.

Bakanlığı'na bağlı işletilen Termal Otel, açık havuz, sıra banyolar, Kurşunlu Hamamı, Valide Hamamı ve Sultan Banyo mevcuttur. Hamamların yanı sıra mide suyu, göz suyu, ayak suyu, buhar kürü ve oturma kürü de bulunmaktadır. Bu hamamlardan ücretli, kürlerden ise ücretsiz biçimde yaralanılabilir. Termal'de mevcut bu hamamlar tarihsel süreçte pek çok kişi, şirket ve resmî kurum tarafından işletilmiştir.[427] Civarda içinde şifalı suların kullanılabileceği çok sayıda özel işletme ve otel de mevcuttur.



Harita 5: Termal Planı

Yüzyıllar boyunca "Therma Pythia", "Pythia", "Ilıca", "Kudret Hamamları", "Coury-les Bains", "Kaplıca" ve "Termal Kaplıcaları" gibi çeşitli adlarla anılan Termal'in antik dönemdeki adlandırılmasına ilişkin tarihsel sürece ışık tutan bir hususa, Besim Ömer Paşa dikkat çekmektedir. Besim Ömer Paşa, Termal kaplıcalarının önemini yitirmesinin dokuz ve onuncu asırlara denk geldiğini; I. Konstantin tarafından özenle inşa edilen Helenepolis (yu. Hellenepolis) adlı kentin, gözden düşmesinin ardından "sefâlet merkezi" anlamına gelen Elinopolis adıyla anılmaya başladığını ifade etmektedir.[428] Termal kaplıcalarının, Antik Yunan, Roma, Bizans dönemlerinde oldukça kıymetli olduğu gerek tarihî kaynaklardan gerekse arkeolojik bulgulardan çıkarılabilir.

Yalova'da Termal kaplıcalarına gitmek eylemi, sözlü kaynakların bildirdiğine göre "*ılıcaya gitmek*", "*sıcağa gitmek*", "*hamamlara gitmek*", "*banyolara gitmek*" biçiminde söylenmektedir (KK.2). Bölgedeki en eski yerleşim yeri olan Akköy'de ise bu kaplıcalar, "*bizim banyolar, Akköy hamamları, dağ hamamları*" diye anılmaktadır (KK.1). Akköy, Üvezpınar, Gökçedere köylerinin halkları ile diğer ilçe ve köylerden

[427] Ayrıntılı bilgi için Bk. Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*,21.
[428] Doktor Besim Ömer (Akalın) Paşa, *Yalova Kaplıcası*, haz. Mehmed Burhan Topsöğüt ve Doç. Dr. Muhammed Ceyhan (Ankara: Salmat Basım Yay, 2025),35.

gelenler Termal'deki kaplıcalarını öncelikle temizlenme amaçlı kullandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma alanından edinilen diğer bilgilere göre bu kaplıcaların suları halk arasında "şifalı su", "kükürtlü su" olarak anılmaktadır (KK.7). Yörede şifa bulmak amacıyla kaplıcaların ziyaret edildiği de ifade edilmiştir. Bu hamamlar ve diğer şifa kürleri sularının yüzeye çıkış noktasının bir olduğu ifade edilmektedir. Aynı yeraltı kaynağından çıkan su, bölgedeki tüm işletmeler ve banyolar tarafından kullanılmaktadır. Gökçedere'de tüm evlerde ve özel işletmelerin hamamlarında Termal'in şifalı suyu kullanılmaktadır. Termal suyundan yararlanmak için gerekli hattın yakın zamanda Üvezpınar'a da döşeneceği derlenen bilgilerdendir (KK.117).

Termal'deki tarihî kaplıcaları, Osmanlı- Türk hamam kültürü ile Roma hamam kültürünün iç içe geçmiş bir örneği olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Türkler, akan suda yıkanıp temizlenirler. Roma hamam kültüründe var olan havuzları, şifalanmak amacıyla kaplıcalarda kullanmışlardır.[429] Etrafında gelişen gelenekler, ritüeller, ortak toplumsal kodların taşınması, mimarî temsilleri, sözlü kültürün yaşatıldığı ortak mekânlar olması gibi pek çok nedenden ötürü Türk millî kültürünün en renkli öğesi Türk hamam kültürüdür. Bu durum araştırma alanı sınırları içerisinde de geçerlidir. Yalova, Türk hamamına dair işlevsel bütün amaçları[430] taşıyan halk hamamları, özel hamamlar ve kaplıcaların bir arada bulunduğu bir ilimizdir.

Besim Ömer Akalın, Yalova Kaplıcası'nın esasının dört oda ve üç banyolu Despot Hamamı, dört odalı bir havuz ile beş banyolu bir daire olan Valide Hamamı olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca bu ikisi dışında ardarda odaları bulunan bir otel ve köylülere özgü beş kurna ve bir banyosu bulunan üçüncü bir hamamın mevcut olduğu bilgisini de verir. Akalın'ın aktardığına göre bunlar zaman içerisinde harap duruma düşmüşlerdir.[431] Günümüzde Despot Hamamı olarak da anılan Kurşunlu Hamamı, kadın-erkek karışık şekilde kullanılmaktadır. Hamamın dışarıdan görüntüsünde kurşundan plakalarla sarılı kubbeleri mevcuttur. Fizikî binası Termal Oteli'nin önünde konumlanmıştır. Buradaki açık sıcak havuz dışarıdadır. İç kısmında soyunmalık alanı, sauna, duşlar ve banyo odaları bulunan Kurşunlu Hamamı'nın dış kısmında, beyaz mermer üzerine Sultan Abdülhamit'in tamir ve ihyasına mazhar olunduğu bilgisi yaldızlı yazıyla yazılıdır.

[429] Bozok, "Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı",68.
[430] Bozok, "Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı",69.
[431] Akalın, *Yalova Kaplıcası*, 43.

Osmanlı döneminde restore edilen, Bizanslılardan kalma Termal'e ait en eski yapılardan biri olan Valide Hamamı, halk arasında "Köylü Hamamı" olarak da bilinmektedir. Kadınlar bölümü ve erkekler bölümü olmak üzere iki ayrı girişe ve kısma sahiptir. Valide Hamamı'nın girişindeki duvarda tarihî bir levha üzerinde, Enbiya Suresi'nin 30. Ayeti yazmaktadır.[432] İç kısımlarında Osmanlı döneminin klasik hamam planı mevcuttur. Girişinde soyunmalık bölümleri yer alan Valide Hamamı'nın kurnalarının, göbek taşı ve havuzunun yer aldığı sıcaklık kısmı, erkekler ve kadınlar bölümlerinin alt katındadır. Merdivenlerden inildikten sonra bir hat üzerindeki koridordan geçilerek sıcaklığın bölümlerine ulaşılmaktadır.

Valide Hamamı'nın erkekler bölümünün sıcaklık kısmının içinde bulunan göbek taşı yarım ay biçimindedir. Erkekler bölümünün sıcaklık kısmında toplam on iki adet kurna mevcuttur. Bu bölümde biri sıcak biri soğuk sudan oluşan iki havuz yer almaktadır. Bu havuzlarda misafirlerin sıcak sudan çıkıp soğuk suya girerek şoklama yaptıkları ifade edilmektedir (KK.110, KK.111). Valide Hamamı'nın kadınlar bölümünün sıcaklık kısmında ise ayrı bir bölümde sauna mevcuttur. Sıcaklığın ortasında havuz ve az ilerisinde ayrı odada yuvarlak bir göbek taşı ve bu taşın etrafında on dokuz adet kurna bulunur. Erkekler bölümündeki soğuk havuz, kadınlar kısmında yer almaz. Sözlü kaynaklar Valide Hamamı'nın bölgede en çok kullanılan kısım olduğunu ve havuz suyu sıcaklığının kışın 38 derecede sabitlendiğini yazın bir miktar daha düşürüldüğünü ifade etmişlerdir (KK.110, KK.111, KK.115, KK.116).

Sultan Banyo ve sıra banyolar ise aile odalarından oluşmaktadır. Termal Oteli'nin Kurşunlu Hamamı'na bakan kısmında da açık sıcak havuz mevcuttur. Sıra banyolar ile Sultan Banyo'da ailelere özel kurnalı ve küvetli odalar tahsis edilmektedir. Buralarda ortak ve büyük havuz bulunmaz.

Termal kaplıcalarının kullanımının en yoğun olduğu dönemler bayramlar ve resmî tatillerdir. Ramazan ayında sakin olan kaplıcaları kiraz mevsiminde yani Mayıs ve Haziran aylarında daha fazla kişi ziyaret etmektedir (KK.110, KK.116). Termal kaplıcalarının kullanımına dair KK.107 şunları ifade etmektedir:

[432] Bu tabela iki sene öncesine kadar hamamın iç kısmında yer alırken Kur'an-ı Kerim'den bir alıntı olduğu gerekçesiyle hamamın dışına çıkartılmıştır.

"*Kurşunlu Hamamı ve Valide Hamamı bilhassa Osmanlı'da zengin tabakanın kullanabildiği hamamlardır. Önceleri burada suyla tedavi yapan on doktor vardı. Bu kaplıcaları tedavi amaçlı kullanabilmek için insanlar bu doktorlara gidip günlük hamam reçetesi yazdırırlardı. Eskiden hamamda yıkanmanın bir adabı vardı. Önce buhar odasına gidilirdi. Keselendikten ve kurnalarda suyla yıkandıktan sonra temiz şekilde havuza girilirdi. Erkekler sıcak havuzdan çıktıktan sonra hemen soğuk su havuzuna dalarlar. Böylelikle vücuda bir şoklama yapılır. Elbette günümüzde de yapılıyor bunlar ama sırasına dikkat etmeyen çok sayıda kişi var. Hamamda göbek taşında bir müddet mutlaka oturulur. Böbrek hastalarına, prostat hastalarına bu taşın sıcaklığı çok iyi gelir. Havuzdaki suyun aktığı aslanağzı ise safi sudur ve suyun ilk akış yeridir. Buranın altında durursun ve omuzlara yukarıdan su akar. Suyun kuvveti sayesinde omuzlara su masajı yaptırmış olursun. Mide hastalıkları bulunanlar, şifa için kaplıcalara gittiklerinde kiraz meyvesi yemeye özen gösterirler. Kiraz bir hamam meyvesidir. Kan sulandırıcıdır. Kiraz yoksa elma yenilir. Muhakkak meyve tüketilir. Hamamlar en çok kiraz mevsiminde yoğun olur."*

2.1.1. Termal Kaplıcalarında Suya Dair İnanışlar ve Suyla Gerçekleştirilen Pratikler

Hamamda temizlenmek bazı özel dikkatleri de içermektedir. Kişiler, ortak havuzu kullanmadan önce mutlaka duş almalıdırlar. Havuzun kullanımından sonra ya da önce isteyen misafir saunayı kullanabilir. Kese veya masaj uygulamaları, masör/masözler ya da keseciler tarafından yapılmaktadır. Termal hamamlarında yıkanan kişiler, temizlenip arındıklarını; "*dinçleştim, hafifledim, omuzlarımdan yük attım, çatırdadım, parıldadım, ayna gibi oldum, beyazladım, parladım, paklandım*." gibi ifadeleri kullanarak belirtmişlerdir (KK.111, KK.112, KK.114).

Türk hamam kültüründe mahremiyetin korunması, geleneksel yıkanma anlayışının temel unsurlarından biridir. Bu doğrultuda hamam içerisinde belirli ölçüde örtünmeyi sağlayan peştemal kullanımı yerleşik bir kural olarak kabul edilmiştir. Kaynak kişiler, hamamda yıkanmanın giyim-kuşam açısından belirli bir adaba bağlı olması gerektiğini vurgularken bu adaba riayet edilmemesi, hamama yiyecek getirilmesi ya da cam şişelerde içecek tüketilmesi gibi davranışlar sonucunda kişinin hamamda olağanüstü varlıkların olumsuz etkisine maruz kalınabileceğine karşılaşabileceğini ifade etmişlerdir (KK.110, KK.111, KK.112, KK.116). Olağanüstü varlıkların özellikle bireyin üzerinde giysi bulunmadığı durumlarda banyo, su kaynakları ve hamam gibi mekânlarda kişiyi

takip ederek rahatsız edebileceklerine inanılmaktadır. Ayrıca bir camın kırılması hâlinde yalnızca insanların değil, aynı zamanda bu tür olağanüstü varlıkların da zarar görebileceği ve bu duruma neden olan kişiye musallat olabilecekleri yönünde bir inanç da mevcuttur. Bu sebeple hem ahlâkî duruş hem de inanış gereği sözlü kaynaklara göre hamamlarda bu dikkatler kesinlikle göz ardı edilmemelidir (KK.109, KK.110, KK.111, KK.114). Görevli personelin sabah saatlerinde hamama girerken muhakkak besmele çektiği ve önce "Selamünaleyküm" diyerek selam verip; "Aleykümselam" diyerek selam aldığı bilgisi derlenmiştir. Sıcaklık bölümüne de pek çok dua okunarak inilir. Hamama gelen misafirlerin de tıpkı personelin yaptığı gibi Nas, Felak, Ayet'el Kürsî'yi okudukları derlenen bilgilerdendir (KK.109, KK.110, KK.111, KK.112).

Hamamlarda bebek kırklama ritüeli yapılmaktadır. Ancak bu kırklama pratiğinde bebek, çalışmanın üçüncü bölümünde aktarılan kırklama pratiklerinden farklı olarak sadece dualar eşliğinde kurnadan akan su ile annesinin kucağında yıkanmaktadır (KK.111, KK.112). Diğer bebek kırklama ritüellerinde kova içerisinde hazırlanan suya altın yüzük, süpürge çöpü gibi çeşitli nesneler atılır. Böylelikle suya sembolik nitelikler kazandırılmış olur. Ancak şifalı kabul edilen termal suların aktığı hamamlarda kırklama pratiğinde bu tür nesneler kullanımaz. Zira sürekli akan şifalı su, yer altından çıktığı için zaten doğal olarak şifalı ve arıtıcıdır. Bu kabülden dolayı da suya güç katmak için ek nesne kullanılmasına ihtiyaç duyulmaz. Zira kurnadan akan su arı sudur. Özellikle zina yapan kadınların tövbe etmek ve temizlenmek amaçlı kırklanmaya geldikleri de derlenen bilgilerdendir. Sözlü kaynaklar, kırklanmak için hususi yardım talebinde bulunan bu kadınların, hamamda görevli bir kimse tarafından dualar eşliğinde yıkanınca günahlarından arınacaklarına ve günahların dökülecceğine inandıklarını ifade etmişlerdir (KK.109, KK.110). Bu inanış, suya atfedilen arındırıcı gücün mitik düzlemde bellekte yaşatıldığını göstermektedir. Kişilerin vücut temizliği eylemini, sudan yardım alarak fizikî ve manevî bir arınma ritüeline dönüştürme çabası içerisinde olduklarını söylemek mümkündür. Şifalı sulardan çocuk sahibi olmak için de faydalanmak isteyen kişilerin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Gebe kalmak isteyen kadınlar Termal'e gelirler ve hamamın göbek taşında otururlar. Bu kadınların hamile kalabilmesi için "bel çekme" ve "kuşak sarma" pratikleri de yapılmaktadır. Göbek taşında oturan kadının beline sıcak bardak koyulur ve çekilir. Ayrıca peştemâlle kadının rahmi de sıkılır. Bu sayede kadının gebe kalacağına, çocuğun düşmeyeceğine dair inanış mevcuttur (KK.109, KK.110,

KK.111, KK.112, KK.114). Bu inanışların zeminde suyun temizleyici ve koruyucu işlevi öne çıkar. Çocuğu olmayan kadınların rahimleri, şifalı sular sayesinde temizlendikten sonra su vasıtasıyla kutsala yakınlaşmış olacak ve adeta yeniden doğarak; doğurgan hâle gelecektir.

Suyun arındırıcı, temizleyici işlevinin yanı sıra sakinleştirici ve ferahlatıcı etkisi de mevcuttur. Özellikle kaplıcalarda yıkanan ve sıcak suyla haşır neşir olan kişilerin sert mizacının yumuşadığı ifade edilmiştir. Sadece fiziksel rahatsızlığı bulunanlar değil, ruhsal ve zihinsel açıdan şifalanmak isteyenler de Termal'deki hamamlara gelmektedir. Bu hususlarda KK.110 şunları ifade etmiştir:

"Psikolojik rahatsızlığı bulunan birçok kişi bu kaplıcaları kullanır. Normalde aşırı hırçın olan ancak hamama gidip yıkandığında rahatlayan çok sayıda kişi vardır. Özellikle olağanüstü varlıklara karıştığına inanılan kişiler, hamamlarda kendi kendine konuşurken görülebilirler. Bu sayede rahatlamaktadırlar. Bu türden bir sıkıntısı bulunan gergin kimseler sıcak suya girdiklerinde suda âdeta yumuşarlar. Çünkü Termal sularının sakinleştirici özelliği vardır. Bazı kişiler de sadece derdini, sıkıntısını suya anlatmak için hamama gelirler."

Eski dönemlerde bilhassa Valide Hamamı'nda gelin hamamı âdetinin çok çeşitli ikramlıklarla gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Gelin hamamı âdeti günümüzde herhangi bir yiyecek ikramı olmadan sürdürülmektedir. Çünkü Yalova Termal'deki tesislere yiyecek getirilmesi yasaktır. Genellikle düğünden bir hafta önce Termal civarında yaşayan aileler gelin hamamı yapmaktadırlar. Yalova'nın diğer ilçe ve köylerinde bu âdetin daha ziyade Armutlu ve Termal'e yakın mevkiilerde gerçekleştirildiği bilgisi aktarılmıştır. Gelin, akrabalarıyla beraber hamama gelip yıkanır. Göbek taşının etrafında müzik çalıp oynarlar. Özellikle Valide Hamamı bu âdetin sürdürüldüğü yerdir. Ancak sözlü kaynaklar, Termal'de mevcut diğer tüm özel işletmelerin banyolarında da gelin hamamı yapıldığı bilgisini vermişlerdir. Hatta günümüzde, özellikle otellerin Türk hamamı bölümlerinin bu âdeti yerine getirmek amacıyla tercih edildiği ifade edilmektedir (KK.109, KK.110, KK.111, KK. 113).

Gelin hamamı hazırlığı sırasında kurnaların başları tüllerle süslenir. Gelinin hamamda giyeceği kıyafet ve kurulandıktan sonra kullanacağı takım özel olarak hazırlanır. Gelin ve davetli misafirler oynayıp, eğlenerek yıkanırlar. Bu eğlencenin

masraflarını damat tarafı karşılamaktadır. Roman vatandaşların ise gelin hamamı eğlencesi ise hem hamamın içinde hem de dışarı çıktıktan sonra hamamın önünde sürmektedir. Günümüzde Valide Hamamı'nın gelin hamamı âdetini gerçekleştirmek için daha ziyade Roman vatandaşlar tarafından kullandığı bilgisi kayıt altına alınmıştır. Günümüzde kaplıcaların etrafındaki köylerde bulunan kişiler veya şehir merkezinde yaşayanlar, gelin hamamı âdetini daha çok otellerde gerçekleştirmektedirler (KK.110, KK.112, KK.113).

2.1.2. Termal Kaplıcalarında Geleneksel Tedavi ve Halk Hekimliği Pratikleri

Termal suları çok sayıda rahatsızlığı şifalandırmaktadır. Hamam ve banyoların hepsinde bu hastalıkların sıralandığı tabelalar asılıdır. Şifalı sular, romatizmal rahatsızlıklar, kas ve adele problemleri, ortopedik ve nörolojik hastalıkların nekaat dönemleri, idrar yolları rahatsızlıkları ve böbrek taşı problemleri, safra kesesi, kadın hastalıkları, cilt hastalıkları, genel sinir sistemi rahatsızlıkları, siyatik ve nevralji, dolaşım sistemi rahatsızlıkları, bağışıklık problermleri, saç problemleri için oldukça faydalıdır. Kaplıcaların ateşli, bulaşıcı hastalıkları, sedef hastalığı, akciğer problemleri, kalp hastalıkları, kanser hastalığı, organ yetmezliği bulunanlar ve hamilelere şifa vermediği hatta bu rahatsızlıklardan muzdarip kişiler için sakıncalı olduğu ifade edilmektedir. Bu tür hastalıkları bulunanlar şifa amacıyla kaplıcaları kullanırlar.

Hamamlarda temizlenmenin yanı sıra ücretli masaj ve kese hizmetleri de verilmektedir. Termal'deki bazı özel işletmelerde de şifalı sudan faydalanmak üzere gelen kişilere talepleri üzerine sülük tedavisi, hacamat gibi özel işlemlerin de gerçekleştirildiği derlenen bilgilerdendir. (KK.113, KK.114, KK.115) Halk hekimliği dairesine alınabilecek pratiklere dair öne çıkan uygulamalar bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak kırklama pratiği ve doğurganlığı arttırıcı işlemler verilebilir. Sözlü kaynaklar gelen ziyaretçilerin herhangi bir nedenden dolayı şifalanmak için 7 gün, 14 gün veya 21 gün boyunca şifalı sulara girerek hamam kürleri yaptıklarını ifade etmektedirler. Hususi olarak doktor ya da fizik tedavi uzmanı danışmanlığı alan kişiler hariç kendi kendine şifa bulduğu inancıyla buraya gelen ziyaretçiler vardır. Tüm bu şifalandırıcı hususlara dair sözlü kaynaklar şunları ifade etmişlerdir:

"*İnsanlar Şifa bulmak için kaplıcalarda 7 veya 21 gün boyunca kür yaparlar. Kaplıca suyunun şifalı olduğu bilinir. Ölümden hariç her şeye şifadır. Yüzeye çıkış noktasında suyun 90-93 derece sıcaklığı olduğunu duyduk.*" (KK.112)

"Bu su saçları gürleştiriyor, sedef hastaları da bu sudan fayda görüyor. Böbrek taşı olanlar mutlaka gelip burada havuzlara girerler." (KK.111)

Bütün bu geleneksel tedavi yöntemlerinin yanı sıra Termal'i ziyaret edenlerin ücretsiz ulaşıp faydalanabilecekleri içerek şifa bulmayı umdukları Göz Suyu, Mide Suyu, Ayak Suyu, Buhar Kürü, Oturma Kürü" adı verilen lokal yerler mevcuttur.

2.1.2.1. Göz Suyu

Bu su, gözdeki fizikî sorunların giderilmesi için kullanılmaktadır. Sözlü kaynaklar, Termal'deki yer altı sularının tek bir kaynaktan yüzeye çıktığının ancak göz suyunun, yine aynı kaynağa bağlı olup farklı bir koldan yüzeye ulaştığının bilgisini vermişlerdir (KK.110, KK.112). Şifa bulmak maksadıyla Termal'i ziyaret edenlerin mide, bağırsak, sindirim sistemi bozuklukları gibi rahatsızlıkları için hem mide suyunu hem de göz suyunu kullandıkları tespit edilmiştir. Bu konuda KK.110, 111,112 ve 114 şunları aktarmıştır:

"*Göz suyu ve mide suyu gerçekten çok şifalıdır. Mide suyu göz suyuna göre daha hafiftir. Ancak göz suyu da mideyi rahatlatıyor, kas gevşetici özelliği var.*"

"*Ben 1,5 sene boyunca mide koruyucu içtim. Ardından bir arkadaşıma şahit oldum. Sürekli göz suyunu içti, su hazmı kolaylaştırdı ve bir yıl içinde kolayca kilo verdi. Sonrasında ben de denedim. Devamlı göz suyundan içtim ve mide koruyucusu kullanmayı bıraktım. Mide suyuna göre göz suyu daha sıcak ve biraz daha kokuludur*."

"*Göz suyunun damarı ayrıdır. Diğer her yerdeki suların damarı birdir ama göz suyunun çıkış noktası farklıdır. Her sabah aç karnına içenler var bu suyu. Bu sayede zayıflıyorlar."*

"*Göz suyundan alırlar yüzlerine sürerler ve gözlerinin içine damlatırlar. Bu sayede gözlerin temizleneceğine ve parlayacağına inanılır*."

2.1.2.2. Mide Suyu

Termal'de Kurşunlu Banyo ile yanyana olan mide suyunun hiç kesilmediği derlenen bilgilerdendir. Bu su soğutulduğunda maden suyu gibi tüketilebilmektedir.

Özellikle sindirim sistemi problemleri yaşayan, mide ve bağırsak rahatsızlıkları olan kişilerin mide suyundan faydalandıkları ve suyu sıcak şekilde genellikle aç karnına besmeleyle üç yudumda içtikleri ifade edilmiştir (KK.111).

2.1.2.3. Ayak Suyu

Göz suyundan bakılınca görülebilen bir su kemerinin ve dilek mağarası mevcuttur. Bunların yanı başında konumlanmış ayak suyuna genellikle şifa aramaya gelen kişiler ayakkabılarını çıkartarak ayaklarını koyarlar. Akışı normal, debisi çok yüksek olmayan bu su sıcaktır. Özellikle kışın kaynağın bulunduğu kısımdan yüksek buhar çıktığı gözlenir. Sözlü kaynaklar ayak suyunun mantar, tırnak ve batık gibi problemlere, deri- zührevi hastalıkların yanı sıra, eklem ağrısı ve romatizmaya da iyi geldiğini ifade etmektedir. Sırf rahatlamak ve günün, haftanın yorgunluğunu atmak için ayak bileklerine kadar ayak suyuna girenler de mevcuttur.

2.1.2.4. Memba ve Astım Buharı –Oturma Kürü

Termal'de yine ücretsiz olarak faydalanılan kür bölümlerindendir. Astım, nefes darlıkları, kan dolaşımı bozuklukları, solunum problemleri gibi rahatsızlıklara iyi gelir. Suyun sıcaklığı yaklaşık 62- 65 derece civarındadır. Buhar kürünün yanında günümüzde işler vaziyette olmayan oturma kürü de mevcuttur.

2.1.2.5. Termal'de Bir Dilek Ritüeli Mekânı: Niyet Kemeri

Çalışmanın bu kısmında konu edinilen kemer, günümüzde Termal ilçesi sınırlarında bulunan tarihî bir su kemeridir. 11. yüzyıl tarihçisi Zonaras'ın aktarımına göre Termal'de bulunan Niyet Kemeri, Roma İmparatoru I. Konstantin'in İran Seferi'ne çıkmadan önce ordusu için adak adadığı yerdir. [433] Yalova Termal'e yakın bir bölgede, "Üç Kardeşler" mevkiinde bulunan bu su kemerini, yöre halkı "Niyet Kemeri" adıyla anmaktadır (KK.8, KK.114). Bu tarihi kalıntı, Roma devrine ait malzemelerle yapılmış bir mimariye sahiptir. Niyet kemerine taş yapıştırma ve bu esnada dilek tutma, dua etme gibi uygulamalar, suyun etrafında gelişen pratiklerdendir. Kişinin dileğinin gerçekleşmesi için, sıcak suyun bulunduğu kısımdan alınan taşlar duvara yapışmalıdır. Taşları yapıştırırken dua ve dilek dileme eylemleri gerçekleştirilmektedir (KK.1, K.K.2, K.K.6, KK. 28). Taşlarla yapılan bir başka dilek ritüeli daha mevcuttur. Termal'de Sinema Kafe'nin ardında bulunan sütunların üzerine dilek dilendikten sonra küçük taşlar

[433] T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Yalova Kültür ve Turizm Envanteri*, 69.

atılır. Bu taşlar sütunların üzerinden yuvarlanıp yere düşmeden orada kalırsa dileklerin gerçek olacağına inanılmaktadır (KK.110). Aydın Akan, Niyet Kemeri'ne "Murat Köprüsü" adı da verildiğini; yerin alt kısmından bir taş parçasının alınıp buharlı kemerin tavanına yapıştırılarak adak adandığını aktarmaktadır.[434] KK.6, bu ritüelin gerçekleştirilmesiyle ilgili şunları açıklamıştır:

"Sıcak sudan ufak tefek taş alınır. Bu taşları dilek dileyip niyet kemerine yapıştırırsın. Niyetini söylerken oraya koyduğun taş kemere yapışırsa niyetin olur. Yapışmazsa olmaz."

Bu kemerin bulunduğu kısımda bir mağara da vardır. Bu mağara can güvenliği açısından demir bir materyal ile kapatılmıştır. Günümüzde ziyaretçiler bu demirin üzerine adak adama ritüelinin bir parçası olarak bez, çaput, not kâğıdı, kurdele gibi materyaller bağlayarak dilek dilemektedirler (KK.28). Sözlü kaynaklar, dileği gerçekleşenlerin Termal'de lokum, çikolata vb. dağıttıklarına şahit olduklarını ifade etmişlerdir. (KK.114) Bu çaputlar zamanla biriktiği için görevli personelin demirin üzerini temizledikleri ifade edilmiştir. KK.110 bu ritüelin sonuçlandırması kısmını ise şöyle açıklamıştır:

"*Niyet kemerinin oradaki demire çaput bağlarlar, adak adarlar.Bu sayede dileklerinin gerçekleşeceğine de inanırlar. Orada adaklar birikince görevliler, bağlanan çaputlara para asıp onları yakarlar. Parası yanmayanın dileğinin kabul olacağı söylenir."*

2.2. Armutlu Kaplıcaları

2.2.1. Armutlu Dağ Hamamları

Armutlu dağ hamamları, Yalova'ya 51 km. uzaklıktadır. Çevresi oldukça yeşil olan, ağaçlarla kaplı bir vadide konumlanan Armutlu dağ hamamları Bizans devrinden günümüze kadar gelmiştir. Bu hamamlara dair çeşitli konu başlığına sahip Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi arşiv kayıtları da mevcuttur.[435]Yalova Armutlu Turizm Merkezi ilanı, 16.12.2006 tarihli 26378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.[436]Termal gibi Armutlu kaplıcaları da şifalı sularıyla tanınmaktadır. Kaplıca suları, hipertermal,

[434] Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*, 27-29.
[435] Bk. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı, "Devlet Arşivleri Kataloğu," https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/, erişim 9 Kasım 2025.
[436] Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Yalova Turizm," https://yalova.org/turizm/?utm_source, erişim 9 Kasım 2025.

hipotonik maden suyu olma özelliği göstermektedir.[437] Bu suların, çeşitli hastalıklara şifa olmanın yanı sıra içme kürü tedavisinde de kullanıldığı derlenen bilgilerdendir.

Kaplıca kaynak sularının çıktığı bölgenin çevresi geniş yeşil araziye sahiptir. Gelişime açık bu arazide sözlü kaynakların aktardığına göre Atatürk'ün kaplıcalara geldiği zaman kaldığı bir orman evi de mevcuttur. (KK.99, KK.106) Armutlu dağ hamamları, Armutlu Belediyesi'nden işletilmek üzere beş seneliğine kiralanmıştır. Koruma altında kültürel bir varlık durumunda olan Armutlu dağ hamamlarının herhangi bir kısmına kişisel bir iyileştirme ya da izinsiz bir müdahale yapılamamaktadır. Hamamı belediyeden kiralayarak işleten sözlü kaynak, bu konudaki denetimlerin son derece sık ve katî biçimde yapıldığını ifade etmiştir. (KK.106)

Kadınlar ve erkekler hamamı olmak üzere iki kısımlıdır. Merdivenleri bulunmayan ve zemine oturan hamamın ana malzemesi taştır. 2007 senesinde yapılan yenileme çalışmasında soyunmalık kısımları, hamamın iç kısmına dâhil edilmiştir. İki bölümün de planı aynıdır. Kadınlar kısmında sıcaklıktaki havuzun tam karşısında çalışmanın yedinci bölümünde anlatılan, yıkanırken vefat eden ve havuzda senelerce siluetinin izi kalmış olan imparator kızının havuzun içinde tasvir edildiği eskice bir tablo asılıdır. Rivayet edildiği üzere havuzda yıkanmakta iken vefat eden imparatorun kızının vücut siluetinin çıktığı taş, erkekler tarafındaki sıcaklık bölümünde mevcut havuzun içindedir. Ancak sözlü kaynakların aktardığına göre bu iz yakın zaman dek havuz boşken görülebilmekteydi. Günümüzde ise mineral bakımından kuvvetli olan kaplıca suyu taşı erittikçe içine mermer ilavesi yapılmış ve kızın vücudunun silüeti de ortadan kaybolmuştur (KK. 106) .

Hamamın iki bölümünde de bilgilendirici levhalarda yazdığına göre Armutlu'nun şifalı suları bel, boyun, kalça kireçlenmesi, eklem romatizması, bel ve boyun fıtıkları, kaza ve ortopedik ameliyatlar, sinir, yorgunluk halleri, şişmanlık, baş ağrıları, diyabete bağlı dolaşım bozuklukları, felç, osteoporoz, kadın hastalıkları, çeşitli kas ağrıları gibi muhtelif rahatsızlıklara iyi gelmektedir. Sözlü kaynaklar, ziyaretçilerin hamamları genellikle şifalanma amaçlı tercih ettiklerini, çocuğu olmayan kadınların da sıcak suya girip göbek taşına oturarak bel çektirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu sayede gebe kalan çok

[437] Armutlu Belediyesi, "Dağ Hamamı ve Köy Hamamı," https://armutlu.bel.tr/sayfa/dag-hamami-ve-koy-hamami?utm_source, erişim 9 Kasım 2025.

sayıda kadın bulunduğu söylenmiştir (KK.105, KK.106). Armutlu kaplıcalarına şifa bulmak amacıyla gelen halkın uyguladığı herhangi bir kür sayısı bilgisi sözlü kaynaklardan derlenmemiştir.

Bölgede gelin hamamı âdeti sürmektedir. Dağ hamamlarında, hamamın sıcaklık kısmı değil; sonradan yapılan soyunmalık bölümü ve göbek taşının olduğu alan süslenir. Gelin hamamı gününe özgü dolma, kısır, kek ve tatlılar ile cevizli lokum gibi çok çeşitli ikramlıklar getirilir. Hamamın bahçesine düğün sahiplerince sofralar kurulmaktadır. Hamama gelinin yakın akraba ve arkadaşları ile damat tarafından bazı misafirler ve gelinin kayınvalidesi davet edilir. Kayınvalide ile gelin hamamda yıkanırlar. Bazı ailelerde ise gelin, gelin hamamında müstakbel kayınvalidesini yıkamaktadır. Gelinin seçtiği müzikler, telefon ve hoparlör gibi teknolojik aletler kullanılarak çalınmaktadır. Bu müziklerle oynanır. Geçmişte darbuka, dümbelek gibi müzik aletlerinin kullanıldığı ve yetenekli kişilerin oyun havası çalıp söyledikleri bilgisi aktarılmıştır. Bazı gelin hamamı eğlencelerinde, geline arkadaşları kına da yakarlar. Soyunmalık kısmında eğlenildikten ve yiyecek ikramı yapıldıktan sonra misafirler hamamın sıcaklık bölümüne geçerler ve orada yıkanırlar. Bu âdetin günümüzde genellikle düğüne bir hafta kala yapıldığı da derlenen bilgiler arasındadır. (KK.106)

2.2.2. Armutlu Termal Hamamı

İlçe merkezinde yer alır. Armutlu Belediyesi'nden şahsa kiralanmıştır. İşletmesi şahsa aittir. Hamamda 3 personel çalışmaktadır. İki kısımdan oluşmaktadır. Ana bina, eski bir yapıdır. 1995 tarihinde yenilenmiştir. Hamamın yeni yapılan kısmı ise 1997 yılında hizmete açılmıştır.

Hamamda gelin hamamı âdeti sürmektedir. Gelin hamamının olduğu güne özel olarak hamam komple kapatılır. Davet edilen misafirler için hazırlanan ikramlıklar hamamın dinlenme salonunda servis edilir. Burada aynı zamanda eğlenilir. Hamamda kısmet açma, kısırlığı giderme pratiklerine rastlanmamıştır. Sözlü kaynaklar sünnet, adak, halvet hamamlarının yapılmadığını yalnızca gelin hamamı âdetinin sürdürüldüğünü ifade etmişlerdir (KK. 95, KK. 97, KK. 98, KK.105, KK.106).

2.2.3. Günümüzde Mevcut Olan Ancak Kullanılmayan Bazı Hamamlar

2.2.3.1. Gacık Köyü Tarihî Hamamı

Yalova'ya 12 km uzaklıkta bulunan Gacık köyünde tarihî bir hamam mevcuttur. Günümüzde bu hamam faaliyet göstermemektedir. Bina tek katlı bir yapıdır. 17. yy'dan kaldığı düşünülen bu hamamın 2015 yılında restorasyonu tamamlanmıştır.[438] İstanbul II No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile 14.04.1992 tarih ve 2845 sayılı tescille koruma altına alınmıştır.[439]

Hamam iki bölümden meydana gelmektedir. Köyün meydanındaki kahveye yakın mesafededir. Girişte küçük bir oda mevcuttur. Sözlü kaynaklar yakın zamana dek bu hamamın işletildiğini ifade etmişlerdir. Kaplıcalardan uzak olduğu için kullanıldığı dönemde mevcut suyun termal su özelliği göstermediği belirtilmiştir. Yalova İl Özel İdaresi'nin çalışmalarıyla hamam yenilendikten sonra arka bölümüne su teşkilatı da yapılmıştır. İçeride iki bölümde de üç kurna mevcuttur. Alan itibariyle küçük bir köy hamamıdır. Çiftlikköy Belediyesi resmî sayfasında 1969 tarihine kadar işletildiği yazmaktadır.[440] Günümüzde kullanılmamaktadır. Yalova'da köy geleneklerinin sürdürülmesi, kültürel mirasın korunması ve ekonomik katma değer oluşturması bağlamında bölgeye kazandırılması gereken tarihî bir yapıdır.

2.2.3.2. Armutlu-Fıstıklı Köy Hamamı

Armutlu ilçesi Fıstıklı Köyü içinde mevcut metruk hamamla ilgili Kültür Portalı'nda çeşitli bilgiler mevcuttur.[441] Fıstıklı'da yaşayan sosyal gruplar manavlardır. Köyün oldukça merkezinde konumlanan bu hamamın, geçmişte aktif kullanıldığı ancak şimdi âtıl vaziyette olduğu sözlü kaynaklar tarafından aktarılmıştır. Köyde ve civardaki geleneklerin yaşatılmaya için hamamın yenilenmesi gerekmektedir.

---

[438] "Tarihi Merkez," Çiftlikköy Belediyesi, https://www.yalovaciftlikkoy.bel.tr/tarihi-merkez/8, erişim 9 Kasım 2025.

[439] "Fıstıklı Köyü Hamamı," Kültür Portalı, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/fistikli-koyu-hamami?utm_source, erişim 9 Kasım 2025.

[440] Çiftlikköy Belediyesi. "Tarihi Gacık Hamamı." https://www.yalovaciftlikkoy.bel.tr/tarihi-merkez/8, erişim 9 Kasım 2025.

[441] Detaylı bilgi için bk. Kültür Portalı. "Fıstıklı Köyü Hamamı.". https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/fistikli-koyu-hamami?utm_source, erişim 9 Kasım 2025.

2.2.3.3. Hersekzade Ahmet Paşa Hamamı

Yalova ili, Altınova ilçesi, Hersek köyünde bulunan bu hamam, Hersekzade Ahmet Paşa Külliyesi'ndeki yapılardan geriye kalan en harap yapılardandır.[442] Özer'in aktardığına göre Cami'nin batı yönünde yer almaktadır. Tüm bölümleri küçük bir kareye sığdırılmış olan yığma taş duvar örgülü olan bu yapı 16. yüzyıla aittir. [443] Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.3.1989 tarih ve 451 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Hamamın Hersek'in ulaşılabilir bir noktasında yer alması, Hersekzade Ahmet Paşa'nın Külliyesi sınırları içinde bulunması gibi avantajları mevcuttur. Daha önce yerel basında bu hamamın restorasyon planlarına dair bilgilendirici haberler yer almıştır.[444] Günümüzde hamam harap durumdadır. Bu yapının mimari mirası koruma ve yerel tarih için somut örnek oluşturması adına restore edilmesi son derece önemli ve gereklidir.

2.2.3.4. Çınarcık Deveboynu Mevkii

Yalova'nın batısında kalan Çınarcık, Esenköy ve Şenköy hattı, Marmara Denizi'nin kıyısından güneydeki dağlık alana doğru coğrafi bütünlük oluşturmaktadır. Bu mevkide araştırma yapan Nezih Fıratlı, Çınarcık ve Şenköy'deki hamam harabelerinden bahsetmektedir. Çınarcık'ın eski çarşısında tek kubbeli tipik bir kasaba hamamı bulunduğunu ifade eden Fıratlı, "Paşa Limanı" adı verilen mevkiide de sahilde yarısının denize doğru kaymış bir hamam kalıntısından ve civarında mevcut su kemerleri ile su teraizisinden bahsetmektedir. Şenköy'e doğru gidildiğinde de Çınarcık'taki hamama benzeyen bir yapının var olduğu ifade etmektedir.[445]

Bölgede aktif olmayan hamamlara bakılırken sözlü kaynaklarla yapılan görüşmelerde "Koruköy- Çınarcık" arasında "Deveboynu" adı verilen burunda denizin içinden kaynak suyun çıktığı ve bu çatlakların Armutlu, Koruköy ve Termal'de bulunan

[442] Altınova Güncel. "Hersekzade Ahmed Paşa Külliyesi."https://altinovaguncel.wordpress.com/2020/03/11/hersekzade-ahmed-pasa-kulliyesi/, erişim 19 Kasım 2025.
[443] Bahar, Özer, *Hersekzade Ahmet Paşa Külliyesi,* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008), 20.
[444]Bk. Yalovamız, "Altınova'dan Tarih Fışkıracak," https://www.yalovamiz.com/yasam/altinova-dan-tarih-fiskiracak-18559, erişim 19 Kasım 2025.
[445] Nezih Fıratlı, "Çınarcık, Esenköy, Şenköy," *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, (Şubat 1964), no. 264, 9–10, 10.

kaynak suları ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir. KK.119 bu konuda şunları ifade etmektedir:

"*Koruköy ile Çınarcık arasında Deveboynu adında bir burun bulunur. O burun hattında üç farklı çatlak olduğu anlatılırdı. Armutlu, Koruköy ve Termal'de bulunan kaynak suları da bu çatlaklarla ilişkilidir. Yetmişli yıllarda imar düzeni bu şekilde değilken bu mevkinin sahilinde on beşe yakın incir ağacı bulunurdu ve bu ağaçların yaklaşık dört metre önünden deniz başlardı. İncirlerin hemen arkasında büyük sütunlar vardı. Bu sütunların bir hamama ait olduğu söylenirdi. İznik'in başkent olduğu dönemlerde Marmara'nın en büyük limanının Deveboynu olduğu, buraya gelen gemilerin yüklerini İpekyolu üzerinden katırlarla İznik'e taşıdığı anlatılırdı. O yoldan geçenler burada yıkanırlarmış. Bu hamamın sekiz veya on kubbesi vardı ancak zaman içinde kubbeler çöktü ve yapılaşmaların artmasıyla kalıntılar da kayboldu."*

Sözlü kaynağın verdiği bilgiler doğrultusunda bölgede yer altı kaynak suyu zenginliği Termal, Koruköy, Armutlu hattında bir bütünlük arz ettiği ifade edilebilir. Denizle bağlantı noktasında bulunduğu ifade edilen hamama veya suyun kaynadığı noktaya dair su altı çalışmaları gerçekleştirilebilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

YALOVA'DA SU KÜLTÜNÜN SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİNDE YAŞAYAN İZLERİ: MEMORAT VE EFSANELER

Anadolu'da sözlü halk kültürü içerisindeki pek çok efsaneye su kaynaklık etmiştir. Özellikle cin, ruh, peri, karabasan, dev, sarıkız, karaura ve albastı gibi birbirinden farklı olağanüstü varlıkları konu edinen çeşitli anlatmalarda suyla ilişkili bir mekân, olay veya durum mevcuttur. Bu çalışma kapsamında sahada derlenen suya dair anlatmalar, tür özellikleri göz önünde bulundurularak "memorat" ve "efsane" olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiştir. Bu gruplar da açıklanan belli yöntemlerle alt başlıklar hâlinde kategorize edilmiştir. Derleme alanında altıncı bölümde yazıya geçirilmiş, asa suları alt başlığı altında aktarılan iki efsane metni hariç toplam on bir efsane ve on dokuz memorat metni kayıt altına alınmış ve yazıya geçirilmiştir.

1. YALOVA'DA DERLENEN MEMORATLARDA SU

Memoratlar halk edebiyatının sözlü anlatı türleri içerisinde yer alırlar. Bireysel tecrübeye dayanmaları memoratları efsanelerden ayırmaktadır. Çobanoğlu, İsveçli halkbilimci Carl W. Von Sydow'un 1934 yılında yaptığı çalışmada memoratları "karakteristik ve gelenek" özellikleri açısından efsanelerden farklı ayrı bir tür olarak tanımladığını ifade etmektedir.[446]Ayrı bir tür olarak tanımlanmadan önce bazı araştırmacılar memoratları efsanenin alt başlığı biçiminde değerlendirmişlerdir. Aslan ve Türksever'e göre memoratlar, yalnızca bir ferdî görüş, hurafe veya önemsiz bir inanış değillerdir. Bu anlatı türleri, varoldukları topluma ait ahlâki değerleri, kültürel özellikleri, gelenek ve görenekleri ile toplumun inanç yapısını içinde barındıran kültürel kodları aktarırlar. Hatta memoratlar ferdî ya da birisinden dinlenen olağanüstü özellik gösteren deneyimleri aktardıkları için olayın mekânını, zamanını, nasıl gerçekleştiğini net biçimde değerlendirebilmemizi sağlamaları açısında inandırıcılığı yüksek anlatılar olarak değerlendirilebilirler.[447] Çalışmanın bu bölümünde, suya ilişkin sahadan derlenen memoratların sözlü gelenek içerisinde yaşatılma ve aktarılma biçimleri korunarak kayıt

[446] Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), 21.
[447] Ferhat Aslan ve Zeynep Türksever, "İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapı Şehitliği Örneği," *Journal of Turkish Language and Literature* 51 (Ekim 2015): 27–62, 45.

altına alınmıştır. Bu çerçevede, su kültünün sözlü kültürel bellekte bıraktığı izler takip edilerek söz konusu kültün tarihsel sürekliliği ve günümüze uzanan yansımaları üzerine değerlendirmelere yer verilmiştir. Derlenen memoratlar incelenirken Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'nun memoratların çeşitlerine dair yapmış olduğu şu tasniften yararlanılmıştır:

1. Cinler ile kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

2. Alkarısı ile kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

3. Ağırlık Basması- Karabasan, Congoloz, Erkebit, Hırtik, Hınkur Munkur, Çıtlık Kuşu, Kırk Basması, Çarşamba Karısı, Yol Azdıran, Kara Ura, Gelincik, Demirkıynak adlı varlıklarla kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

4. Hızır ile kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

5. Yatırlar, Evliyalar ve şehitlerle kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

6. Rüya görme yoluyla kurulan iletişim ve yaşanıldığına inanılan olaylar.

7. Nazar değmesi yoluyla kurulan iletişim ve yaşandığına inanılan olaylar.

8. Ölülerle kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

9. Büyü ve çeşitli geleneksel pratikler yoluyla kurulan iletişim ve yaşandığına inanılan olaylar.

10. Fal ve falcılık yoluyla kurulan iletişim ve yaşandığına inanılan olaylar.

11. Tam tanımlanamayan olağanüstü bir güçle kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar.

12. Modern kent yaşamı memoratları: Ruh çağırma, astral yolculuk reenkarnasyon ve UFO'larla kurulan iletişim biçimleri ve yaşandığına inanılan olaylar. [448]

Yukarıdaki tasnife uygun biçimde sınıflandırılan Yalova'da derlenen memorat örnekleri, çalışmanın konusu Yalova'da su kültü olduğundan "Cinler ile Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar" biçimindeki ana başlığın altına, "Cinler ile Suyun Etrafında Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar" başlığı alt başlık olarak eklenmiştir. Aynı şekilde "Yatırlar, Evliyalar ve Şehitlerle Suya Dair

[448] Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*,77,82.

Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar" ile "Rüya ile Kurulan Suyla İlgili İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar" alt başlıkları da bu bölümde yer almaktadır. Çalışmanın konusu bağlamında derlenen memorat örneklerinin suyla ilgili olanları tasniflenmiş ve çalışmanın bu kısmında verilmiştir.

1.1. Cinlerle ile Suyun Etrafında Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

Türk halk kültüründe memoratlara en sık konu olan ve adından bahsedilen olağanüstü varlıklar cinlerdir. Çobanoğlu, Eski Türklerin İslamiyet öncesinde yer-su ruhları olarak adlandırdıkları, çeşitli ve işlevsel olağanüstü varlıkların yerini İslamiyet'in kabulü sonrası Kur'an-ı Kerim'de geçen ve dolayısıyla onaylanmış olan cin ve cinliler inancı aldığını ifade etmektedir.[449] Kişiden kişiye değişse de somut hâlleriyle görülebildikleri iddiasıyla halk arasında anlatılagelen bu varlıklar, "cin" sözcüğüyle ifade edilirler.[450]"Duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile mümin olmayan gruplardan oluşan varlık türü" biçimindeki terim anlamına sahiptir.[451]

Araştırma alanında sulara yakın yerlerde veya suyun olduğu mevkilerde olağanüstü varlıkların bulunduğu inancı çerçevesinde bu varlıkların köy halkından kişilere yaşattıkları olağanüstü durumların aktarıldığı anlatılar derlenmiştir. Genellikle olağanüstü varlıkların geceleri mezarlık, nehir kenarları, deniz kenarları gibi ıssız yerlerde dolaştıkları, lavabo giderlerinin, pis suların, külün, tuvaletlerin ve banyoların, hamamların, dere kenarlarının, su değirmenlerinin, çeşmelerin etrafında bulunduklarına inanılmaktadır. Ayrıca Yalova'da cinlerin etrafta bulunan kişilerle iletişime geçtikleri, o kişilere göründükleri veya onlara zarar verebildikleri, "çarptıkları" ifade edilmektedir. Yalova'da sözlü kaynaklar, bu varlıklar için "*şeytan, iyi saatte olsunlar, cadı, peri, üç harfliler, onlar*" gibi adlandırmalar da yapmaktadırlar. Derleme alanında karşılaşılan ve dikkat çeken bir inanış da kaynak kişilerin "cin" diyerek bu varlıkların isimlerini anmaktan çekinmeleridir. Bu şekilde anıldıkları zaman bu varlıkların çağrıldıklarına ve isimlerini anan kişiyi bir zarar uğratabileceklerine inanılmaktadır. Çobanoğlu'nun

[449] Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*,131.
[450] Sözcük, "cenn" kökünden türemiştir. Bu ismin tekili olan "cinnî" ise "örtülü ve gizli şey" demektir. Bk. https://islamansiklopedisi.org.tr/cin#1, erişim 10 Mayıs 2025.
[451] *İslam Ansiklopedisi*, "Cin," erişim 10 Mayıs 2025.

aktardığına göre bu tabu Türk halk kültüründe yaygındır. Şeytanın adının anıldığı her yerde bulunacağı inancı da Türk halk kültüründe yaygındır. Bu sebeple "şeytan" adı tek başına anılmaz. Doğrudan doğruya bu adın anılması tabudur. Genellikle "cin" kelimesi de bu tabudan dolayı "üç harfliler" veya "iyi saatte olsunlar" gibi geleneksel şifrelerle anılır.[452] Bu tabunun araştırma alanında da geçerli olduğu ve derlemeler sırasında kaynak kişilerin çoğunlukla "üç harfliler, onlar, ….varlar, inanıyorum varlar…" gibi direkt olarak "cin" ismini anmaktan kaçındıkları ve mümkün olduğunca üçüncü çoğul şahıs zamirini kullanarak cümlenin bağlamı içinde sezdirme yöntemiyle tecrübe[453]lerini aktardıkları gözlemlenmiştir. Zira bu varlıklar çoğunlukla zarar verici etkileriyle memoratlarda yerlerini alırlar. "Çarpılma, tutulma, uğrama, şeytan tutması, karışmış olma" gibi ifadelerle insanlara verdikleri zarar anlatılmaktadır.

Yalova'da bizzat cinlerle temas ederek iletişim kurarak veya bir siluette onu görerek yaşanan tecrübenin aktarıldığı beş adet, tecrübeyi yaşayan kişilerden duyulan hadiselerin aktarıldığı sekiz adet olmak üzere toplam on üç memorat metni derlenmiştir. Bu memoratlar konu, içerik özelliklerine göre sınıflandırılarak verilmiştir. Başkasından aktarılan memoratlar açıklanırken belirtilmiştir. "Ben görmedim ama …."dan duydum.", "……. bana söylemişti.", "…'dan dinlerdik.", "Ben bizzat şahit oldum.", "Çok inanırım zaten gözümle de gördüm." şeklinde başlayan cümlelerle araştırma alanında derlenen toplam on dokuz adet memorat örneğine rastlanılmıştır. Baysan'ın da ifade ettiği üzere efsaneler nakle; memoratlar ise tecrübeye dayalıdır. Zira bu iki tür arasındaki bahsedilen aktarım özelliği farkı; anlatıcının edindiği veya dinlediği tecrübeyi aktardığı sırada, inandırıcılığı yükseltmek amaçlı kullandığı kişiden kişiye farklılık gösteren ve memoratların anlatımının başında karşımıza çıkan ifadelerde ortaya çıkmaktadır.[454] Tecrübeyi içeren bu memorat metinleri çalışmanın bu kısmında üç ayrı kategoride ayrıntılı biçimde aktarılmıştır.

[452] Özkul Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler," *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2/ 3–4 (2009): 269–282, 272.
[453] Çalışmanın bu kısmında "tecrübe" sözcüğü; "olağanüstü varlıkla herhangi bir şekilde iletişime geçme." anlamında kullanılmaktadır.
[454]Münire Baysan, "Kütahya'da Derlenen Memorat Örnekleri Üzerine İnceleme," *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 14, no. 34 (2021): 553–572, 568.

1.1.1. Olağanüstü Varlık veya Durumlarla İlgili Memoratlarda Mekân Olarak Su

1.1.1.1. Suyun Etrafında Yaşayan Cinlerin Düğün Alayı

Araştırma alanında bu varlıkların su değirmeni, dere yatağı gibi yerlerde konumlandıklarına dair veriler derlenmiştir. Su, olağanüstü varlıkların düğünlerine şahit olma aşamasında olayın gerçekleştiği yer, bir mekân olarak aktarılmaktadır. Çobanoğlu, Türk folklorunda cinlerin birlikte en çok anıldıkları etkinliğin düğünler olduğunu ifade etmektedir.[455] Cinlerin en sık tekrarlanan özellikleri de Karadeniz'in ifade ettiği gibi; eğlenceyi ve eğlenmeyi çok sevmeleri, topluca üflemeli ve vurmalı çalgılar çalıp şarkılar söylemeleri[456] dir. Bu düğünler gece vaktinde, ıssız yerlerde, mezarlıklarda, su değirmenlerinde, ağaç altlarında yapılır. Genellikle suyun bulunduğu yerlerde bu düğünlere rastlanılır. Hamamlarda eğlenirler. Gözelce'ye göre "düğünlerine denk gelmek" ifadesi halk arasında "çarpılmak" anlamında da kullanılabilir. Bu düğünlere denk gelen kişiler besmele çekmez, dua okumazlarsa cinler tarafından çarpılacağına inanılmaktadır.[457] Cinler anlatılarda genellikle topluluk hâlinde eğlenirler. Toplu hâlde meditasyon, yarışma vb. aktiviteler yaparken görülmezler. Bu hususta cinlerin eğlence sevmelerinin, davul, zurna çalıp oynamalarının müziğin şeytanın icadı olduğu yönündeki inançlara bir gönderme olabileceğini düşünen Sarpkaya'ya göre düğünler kaosu ve karmaşayı da temsil ettikleri için efsanelerde yer almaktadır.[458]

Araştırma alanında yapılan görüşmelerde onlarla karşılaşmamak için gerekli önlemler alınması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle "in cin top oynuyor!"[459] deyiminde kast edildiği üzere cinlerin bulunduklarının ve onlarla karşılaşılma ihtimalinin yüksek olduğuna inanılan yerler; çöplükler, açık tuvaletler, bulaşık suyu birikintileri, küllükler, ormanlar, saçak altları; büyük ağaçların altları ve dipleri, bataklıklar, ıssız dere yatakları, göl, pınar, nehir kenarları, çeşme önleri, kuyu başları; denizlerin kirli bölgeleri[460]; terk edilmiş, tekin olmayan evler (özellikle eski ve büyük konaklar), örenler,

---

[455] Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler", 275.
[456] Fikret Karadeniz, "Giresun Yöresinde Cin, Peri, Büyü, Cadı'nın İnanç ve Masallara Katılımı," *Türk Folklor Araştırmaları* 7 (1986): 80–81, 5.
[457] Damlanur Küçükyıldız Gözelce, "Türkiye Sahası Efsane ve Memoratlarında Cin Tasavvuru," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2022): 719–757, 738.
[458] Seçkin Sarpkaya, *Türklerin Şeytani Masalları: Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar*, (Ankara: Karakum Yayınevi, 2018), 197.
[459] İmran Gündüz Alptürker, "Sudan Geçmeye İzinli Olma/Olmama Üzerine Bir Araştırma," *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 12/ 27 (2019): 672–689, 680.
[460] Nuri Taner, "Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma," *Türk Folkloru*, (Şubat 1983), 43: 12–15, 12.

mezarlıklar, hamamlar, değirmenler, köy odaları, hanlar[461]gibi mekânlardır. Bu mekânlarda bir şekilde bulunulmak durumunda kalınır ve bu varlıklarla karşılaşılırsa da besmele çekilmelidir. Derleme sırasında KK.72'nin aktardığına göre cinlerin düğününe şahit olanlar besmele çekerlerse bu varlıklar ortadan kaybolurlar.

Araştırma alanında derlenen ve başkasından aktarılan memoratların iki tanesi cinlerin düğününü konu edinir. KK. 25 ve KK.72'den derlenen memorat metinleri şunlardır:

"Benim dedem şeytanları görmüş. Köyde su değirmeninde çalışmıştı. Su değirmeninin orada bir evde yaşıyordu. Bir gece yarısı tuvalete kalkmış. Düğün alayı şeklinde şeytanlar sürüyle geçiyorlarmış. Harmanlık sırtına doğru yürüyorlarmış. Sabah olunca köyde düğün olup olmadığını soruşturmuş ama tabiki kimsenin düğünü yokmuş." (KK.25)

"Bizim köyde 'Damlar' dediğimiz, dere boyunda bir yer var. Oradan akşam ezanından sonra geçersen onların düğünlerini görürmüşsün. Geçmek zorunda kalanlar besmele çekiyorlarmış ancak öyle ortadan kayboluyorlarmış. Akşam ezanından sonra kimse gitmez oraya." (KK.72)

1.1.1.2. Kişilere Su Kenarlarında İnsan/Yakın Akraba Suretinde Görünme ve Askere Dönüşme

Cinlerin insan kılığına, yakın akrabaların kılığına girmesi motifi Türk halk kültüründe çok yaygındır. Çobanoğlu, Stith Thomson'ın Motif Index Of Folk Literature adlı çalışmasında G303.3.1. no'lu numara ile "insan kılığına giren şeytan" motifini kaydettiğini aktarmaktadır. Bu motifi "Anthropomorphic Devil" biçiminde başlıklandırmıştır.[462] KK.38, dinlediği olağanüstülük içeren tecrübeyi, derenin kenarından veya kuyudan besmelesiz su almamak gerektiğini söyledikten sonra paylaşmıştır. KK.38'in aktardığına göre annesinin babaannesi, şehit kardeşini su kuyusunun başında ona hâl hatır sorarken görüyormuş. Mekân olarak su kuyusunun başında görülen cinler, bu memoratta yakın bir akraba gibi gözükmektedirler. KK.39'dan derlenen memorat metni ise öyledir:

[461] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 188.
[462] Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler", 272.

"Bunu ben dedemden dinledim. Bizim İsmail amcanın dedesi çobanmış. Hayvanları otlamak için ormana gitmiş ve çeşme başında otururken teyzesinin kızına benzeyen birisini görmüş. Kız ayaklarını yalağa doğru sarkıtmış şekilde oturuyormuş. Çoban da teyzekızına oyun yapmak istemiş ve ona sopayla vurmuş. Vurur vurmaz da çok yüksek bir çığlık sesi duymuş. Bu feryattan dolayı inekler sağa sola kaçışmışlar. Çoban da şaşırmış ve bir anlam verememiş. Kız bir anda ortadan kaybolmuş. Bu olaydan sonra ormanda otururken çobanın yanına güya Örencik'ten tanıdığı iki kişi 2 kişi gelmiş. "Hadi düğün var, bizimle gel gidelim." diyerek çobanın koluna girmişler. Örencik yolunda "Kestanelik" mevkiinde "Çat çat" dediğimiz akan bir su var. Çobanı o suya kadar götürmüşler. Suyun yanında çobanın karşısına büyük bir apartman çıkmış. Yanına gelen, insanlar da aniden askere dönüşmüşler. Çobanı apartmana götürmüşler ve mahkeme salonu gibi bir yere sokmuşlar. Hâkim çobana çeşme başındaki kıza niye vurduğunu sormuş. Çoban da teyzesinin kızına benzettiğini ve ona şaka yapmak istediğini söylemiş. Vurduğu kızın akrabası olmadığını ama yine de onu bırakacaklarını ne zaman isterse de çobanın kendilerini görebileceğini söylemişler. O dönemde ormancılık çok yaygınmış. Ormana giden birisi sabahtan akşama dek ağaç kesermiş ama asla işler bitmez mutlaka ertesi güne kalırmış. Bu çoban da ormanda ağaç kesiyormuş ancak işini bir saatte bitirip eve geri dönüyormuş. Çünkü onlara karışmış. Beraber yemek yiyorlar, iş yapıyorlarmış. Hatta bir gün yemek yerken köyün hocası yanına gelmiş. Hoca besmele çektiği için bir anda ortadan kaybolmuşlar. Çobanın annesi bu durumu fark etmiş ve onu sürekli hocalara götürüp okutmuş. Çobana birgün, "Annen bizimle çok uğraşıyor biz artık senin yanında duramayız."demişler. Sonra bir gün "Harmanlar" dediğimiz mevkide çoban orak biçerken orağının ucunun kan olduğunu görmüş. Yine bir bağırış sesi duymuş. Elinde bebeği olan bir tane kadının ağladığını görmüş. Meğer çoban fark etmeden kadının kafasını kesmiş. Kadın da bebek de bağırıyormuş. Tabi çoban çok korkmuş. Dedeme ölümünün üç harflilerin elinden olacağını ve onu sağ bırakmayacaklarını söylemiş. Gerçekten de birkaç gün içinde çoban ölmüş."

1.1.1.3. Kaçırdıkları Kişiyi Su Değirmenin Yanına Götürmüşler

Araştırma alanında KK.43'ün aktardığı üzere olağanüstü varlıklar, uyuyan kişiyi kaçırıp su değirmeninin yanına götürmüşler ve ona helva ikram etmişlerdir. Vakit geceden sabaha dönünce de ortadan kaybolmuşlardır. İkram ettikleri helva aynı süre içerisinde at pisliğine dönüşmüştür. Alıkoydukları kişi sabah olduğunda, yani horozlar

öttüğünde uyanmış ve çevresinde kimsenin olmadığını fark etmiştir. Tecrübe sahibi horoz öttüğü vakit rahatlamıştır (KK.43). Derleme alanında cinlerden korunmak ve uzak durabilmek için insanların gece vaktinde dışarılarda dolaşmamaları, su kenarlarında, çeşme başlarında, deniz kenarlarında bulunmamaları, onlara rastlayabilecekleri yerlerde vakit geçirmemeleri gerektiği inancı yaygındır. Zira cinler gece vaktinde dışarılarda serbestçe dolaşmaktadırlar. Çoğunlukla şekil değiştirerek insanları korkutur, çarpar veya onlara musallat olup cezalandırmaya hatta öldürmeye çalışırlar. Balaban'ın aktardığına göre insanlar gibi yaşayan cinler, tıpkı onlar gibi helva yapar, yemek pişirir ve yemek yerler[463] üstelik insanlara da bu yiyecekleri ikram ederler.[464] Kızıloğlu'nun tespiti de değerli eşyaları arasında at fışkısı ve soğan kabukları[465]nın olduğu yönündedir. Memoratları yaşayan kişilerin bunalımlı hâlden ancak besmele çekerek veya İhlas, Felak, Nas sureleri ile Ayet'el Kürsi'yi okuyarak çıktıklarına yahut o durumdan ezanın okunması veya horozun ötmesiyle kurtulduklarına inanılmaktadır.[466]

1.1.1.4. Kemerköprü'deki Gelin

Araştırma alanında yapılan derlemelerde, Havuzdere köyünde "Kemerköprü" adlı dere kenarındaki mevkide pek çok kişinin, gerek insan gerek hayvan siluetinde olağanüstü varlıklar gördüğüne inanıldığı tespit edilmiştir. Anlatılarda en sık tekrar eden görünüm ise söz konusu varlığın siyah saçlı, elinde altın bir tarak taşıyan ve tarak uçlarında çiçekler bulunan bir kadın (gelin) şeklinde tasvir edildiğidir. KK.71'den derlenen bilgilere göre kadın veya erkek fark etmeksizin görünen bu varlık her görüldüğünde saçını taramaktadır. Kaynak şahıs, çeşmelerin ve derelerin etrafında cinlerin, perilerin yaşadığına inanıldığını aktarmıştır. Burada dikkati çeken bir durum da dilden dile dolaştığı söylenen bu memoratın içinde olağanüstü varlığın dişi formda olduğunu belli eden "gelin" tasvirinin kullanılmasıdır. Siyah saçlarını altın tarakla tarıyor oluşu da memoratın inandırıcılığını arttıran olayla ilgili detaylardır. Olağanüstü varlıkla su kaynağının yanında karşılaşılmıştır. Bu memoratta mekân olarak su arka plandadır.

[463] Tuğrul Balaban, *Amasya Efsane, Menkıbe ve Memoratları (Derleme-İnceleme- Metin*), (Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi,2014), 532,533.
[464] Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri* (Ankara: Doruk Yayınları, 1993), 312.
[465] Müjdat Kızıloğlu, *Tortum ve Köylerinde Derlenen Memoratlar Üzerine Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2013), 114.
[466] Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler",280.

1.1.1.5. Dere-Orman-Ateş Cadıları

Yalova'da derlenen memoratlar içerisinde "cadı" sözcüğünün kullanıldığı tek memorat Kurtköy'de derlenmiştir. Olağanüstü varlıklara verilen adlardan biri "cadı" olarak kaydedilmiştir. KK.40'tan derlenen memorat metni şöyledir:

"Bizim burada dere cadısı, orman cadısı, ateş cadısının var olduğuna inanılır. Dere cadısını annemden dinlemiştim. Zararsızdır. İnsanlar dereden uzak dursun, dereye çok girip çıkmasın diye anlatılır. Annem de bana fasulye toplamaya giderken derede dağınık, uzu ve beyaz saçları olan beyaz entarili bir cadı gördüğünden bahsederdi. Domuzlar gelmesinler diye fasulyeleri beklerken görüyorlarmış dere cadısını. Ateş cadısı da orman cadısı da var. Tabi ateşe, ağaca tapma gibi bir durum değil bu. Ateşi kolay yakabilene görünür ateş cadısı, ormanda gezen bir cadı kadın da insanlara görünür ama onlara zarar vermez."

"Cadı" sözcüğü Farsça kökenlidir. "Esoterik bilgi sahibi, büyücü" anlamındadır. Türkçeye "cadı" biçiminde geçmiştir.[467] Avrupa kültüründe genellikle büyücülük anlamıyla anılan bu müesseseden özellikle Orta Çağ Avrupası'nda çok korkulduğu bilinmektedir. Günümüzde hâlâ bu tesir dizilere veya filmlere konu olmaktadır. İngilizce'de "büyüyle uğraşan kişi" anlamına gelmektedir.[468] Türk kültüründe "cadı" kavramı daha ziyade masallarda ve efsanelerde karşımıza çıkmaktadır. Boratav, "cadı" sözcüğünün Türkçede karşıladığı anlamın, Batılı inanışlardaki bazı özelliklerle birlikte "hayalet", "hortlak" gibi varlıkları da kapsayacak biçimde genişlediğini; yani "hortlayan ölüler", diğer bir ifadeyle "geri gelenler" mahiyetine geldiğini belirtmektedir.[469] Metinde de görüldüğü üzere tasvir edilen "cadı" kavramı Boratav'ın açıkladığı "hortlayan ölü" anlamını taşımamaktadır. Daha ziyade dere (su), ateş ve orman (ağaç) sahiplerinin kastedildiği görünmektedir. Bulğen'in de aktardığı üzere Türkler ölümden sonra yaşama inanırlar. Ancak İslam'daki ahiret inancına göre de ölünün yeniden dirilmesi kıyamette gerçekleşmektedir.[470] Dolayısıyla anlatmalarda "ölüp yeniden geri gelme" tasavvuru ile sıklıkla karşılaşılmaz. Beydilli'ye göre eski Türklerde mevcut yer-su iyesi gibi doğaüstü

[467] "Cādū veya cāḏu جادو," Nişanyan Sözlük, https://www.nisanyansozluk.com/kelime/cad%C4%B1, erişim 17 Mayıs 2025.
[468] The old English word 'witch' meant one who casts a spell, acqueline Simpson ve Steve Roud, *A Dictionary of English Folklore* (New York: Oxford University Press, 2000), 395.
[469] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 92.
[470] Mehmet Bulğen, "İslâm Dini Açısından Tenâsüh ve Reenkarnasyon," *Mimar Sinan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* İstanbul, 1, no. 40, (2011): 63–92, 86–87.

güçlerin genel adı, bir müddet sonra İslamiyet'in de tesiri ile "cin" olarak zikredilmektedir.[471] Bu durum aslında İslamiyet ile ilgilidir. Zira Duvarcı'nın da belirttiği gibi Kur'an-ı Kerim'deki cinlerle ilgili ayetler, halk inanışları arasında "cin-peri" inanmalarının sürmesinin dinî dayanağı olmuştur.[472] Özellikle Anadolu'da iye inancının cin inanışlarına yerini bırakması durumu, hortlak ve cadı inanışlarını da etkisi altına almıştır. Mehmet Berk Yaltırık'ın tespitine göre son dönemlerde yapılan derlemelerde ya da saha araştırmalarında "hortlak-cadı" memoratları azalmıştır ve daha çok Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki kırsal bölgeler de bu inanışlara rastlanmaktadır.[473] Yalova Kurtköy'de derlenen bu memoratta "cadı" sözcüğünün kullanımı, köyün etnik yapısıyla ilgilidir. Zira Kurtköy'de Batum'dan gelen göçmenler yaşamaktadır. Kafkasya veya Balkanlardan uzaklaşılsa dahi memoratlarda kültürel kodları görmek mümkündür.

1.1.1.6. Kar Çeşme'de Görülen ve Kaybolan Beyaz At

Efsane ve memoratlarda tabiatüstü varlıklar, pek çok hayvanın şekline girebilirler. Yalova'da da anlatılagelen memoratlarda da olağanüstü varlıkların at, kedi, köpek vb. biçimde tasvir edildiği görülmektedir. Zira Duvarcı'nın aktardığı üzere cinlerin en belirgin özelliği metamorfozdur.[474] Araştırma alanında kaynak kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerde cinlerin insanlara farklı biçimlerde göründükleri, özellikle de kendilerini kız veya bir çeşit hayvan gibi gösterdikleri bilgisine rastlanılmıştır (KK.44, KK.36). Türk halk inanışlarında cinlerin insandan sonra en çok hayvan kılığında anlatmalarda yer almalarının nedeninin cevabı da araştırmalarda bulunmaya çalışılmıştır. Küçükyıldız'a göre animizm, rit ve İslamiyet gibi eski ve yeni unsurların iç içe geçtiği efsane ve memoratlarda cinlerin hayvan kılığında görünmeleri, eski Türklerdeki animist düşüncenin günümüze yansımasıdır.[475]Araştırma alanında KK.48'den derlenen ve olağanüstü varlığın "beyaz at" biçiminde tasvir edildiği memorat metni şöyledir:

"*Burada 'Karçeşme' dediğimiz bir çeşme var. Karçeşme'ye gece 12'den sonra gitmeye korkulur. Orada perilerin olduğuna inanılır. Kimisi gece oraya gittiğinde sesler duyduğunu söyler. Bir başkası gece vakti çok susadığı için oraya gittiğini ve çeşmenin*

[471] Beydilli, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük,*129.
[472] Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar," *Bilig,* 32 (2005): 125–144, 137.
[473] Mehmet Berk Yaltırık, "Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları," *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)* 6, XVI (Aralık 2013): 187–232, 215.
[474] Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar", 132.
[475] Küçükyıldız Gözelce, "Türkiye Sahası Efsane ve Memoratlarında Cin Tasavvuru*"*,746.

yanıbaşında beyaz gelinlikli birinin oturduğunu anlatır. Köyde yaşlı kadınlara "kadi" deriz. Bizim kadiler Karçeşme'de beyaz bir atın peyda olduğunu anlatırlardı. İnsanlar sürekli orada beyaz bir at görürdü. Bir gece bizim köyden Reşat, Nadi, Bıyıklının Mehmet oraya gidiyorlar, bir de bakıyorlar ki beyaz bir at kotradan su içiyor. Kar çeşmenin yanında duruyor at. Yakalamak istiyorlar tabi. Yakalamak için davranacakları zaman at birdenbire ortadan kayboluveriyor."

Memoratlarda olağanüstü varlıklar, insanların tanıdığı ama biraz da alışılmadık yerde ve biçimde olan hayvanlara dönüştürülerek anlatılmaktadır. Bu sayede cinlerin varlığı, halkın hafızasında yer eder ve onların insan dünyasına karışabildiği düşüncesi daha somut bir şekilde ifade edilebilir. İnsanların cin-peri tasvirlerini anlatırken hayal gücüyle tanımlama yapmalarının nedenlerini sıralayan Duvarcı'ya göre kişilerin cinleri özellikle hayvan biçiminde düşünmelerinin nedeni; hayvanların tüm canlılar arasında en esrarengiz olan yaratıklardan olmaları ve aktif bir kuvveti temsil etmeleri ile ilgilidir.[476] Derlenen bu memoratta "Karçeşme" adı verilen mevkide görünen beyaz at, kimseyle iletişime geçmez ya da kimseye bir zarar vermez. Onu olağanüstü kılan bir anda ortadan kaybolmasıdır. Görüldüğü mekân da suyun yanı, çeşmenin başıdır.

1.1.1.7. Çınar Ağacından Sugören Ovasına Yayılan Işık

Derleme alanında "Maşatlık" adı verilen mevkide, dere kenarındaki çınar ağacının kökünde duran taşa vurulduğu anda bütün ovaya gözleri uzun süre kamaştıran bir ışığın yayıldığına dair anlatma, bu olayı tecrübe eden kaynak kişiden dinlenmiş ve kaydedilmiştir. Anlatmada kastedilen ışık, mezarlıkların yanında, derenin kenarında mevcut çınar ağacının kökünde duran taşın içinde veya arkasında bulunan olağanüstü bir varlıkla temas sırasında ortaya çıkan olağanüstü bir durumdur. Olay gece vaktinde gerçekleşmiştir. Bu anlatıda geçen eski Türklerin inanışlarına göre kutsal sayılan ışık, ağaç, su ve taş unsurları dikkate değerdir. Zira memoratlarda olağanüstü varlıklar, tanınmış bir kişi veya hayvan biçiminde görüldükleri gibi bir ışık ya da bir yansıma şeklinde de kişilere gözükebilmektedirler. Tecrübeyi bizzat yaşadığını ifade eden kaynak kişiye göre olağanüstü varlıkla temas edildiği anda büyük bir ışık, civarı tümüyle

[476] Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar", 138.

aydınlatmıştır. Kaynak kişi gözlerinin on beş, yirmi dakika kadar kamaştığını ve hiçbir şey göremediğini ifade emiştir (KK.33).

Türkiye'de memoratlarla ilgili yapılan çalışmalarda olağanüstü varlıkların "ışık" olarak görünmesi motifinin varlığından bahsedilir. Örneğin; Onur Demircan'ın derlediği 28 numaralı memoratta olağanüstü varlıklar, dışarıdan bir kişiye ışık olarak gözükmüşlerdir. Memorat 210'da tecrübeyi aktaran kişinin gözünün önünde olağanüstü varlık ya da varlıklar dolunayın görüntüsü gibi ışık topu biçiminde belirmişlerdir.[477] Elbette bu örnekler çoğaltılabilir. Zira Kur'an-ı Kerim'e göre cinler, ışık ile ateş karışımından yaratılmışlardır.[478]Çobanoğlu'nun da dikkat çektiği üzere cin inancını İslamiyet onaylamaktadır ve bu inanç, İslamiyet öncesinde çok çeşitli ve işlevselliğe sahip olağanüstü varlıkları asimile ederek onların yerine geçmiş veya onları kendi bünyesine katarak çevresini genişletmiştir.[479]Yalova'da olağanüstü varlığın ışık biçiminde görünmesi, doğaüstü olanla beşerî dünya arasındaki sınırın ışık aracılığıyla görünür kılınması olarak düşünülebilir. Işık ağacın kökündeki bir taşa temas nedeniyle görünür olmuştur ancak arka planda olağanüstülüğün meydana geldiği mekânda su vardır.

1.1.1.8. Su Kuyusundan Gelen Bir Varlık

Araştırma alanında derlenen memoratta, olağanüstü varlığın su kuyusundan çıkıp çocukların yanına doğru yaklaştığı andaki tasviri aktarılmıştır. Bir ayağı eksik, boynu ve kafası gözükmeyen ama beli bulunan ve rengi de gri olan, niteliği belirsiz bir varlık, insan şekline yakın bir hâlde anlatılmaya çalışılmıştır. Zira genel itibariyle cinlerin rengine, görüntüsüne, yaşamlarına dair elimizde kesin bilgiler mevcut değildir. Kuyudan rahatlıkla çıkabilme becerisi de ancak bir olağanüstü varlığa ait olabilir. Çünkü bu varlıklar bazı özellikleri bakımından insanlardan daha üstünlerdir. İstedikleri bir yere kolaylıkla ve çok hızlı biçimde ulaşabilirler. Bu memoratta da varlığın bulunduğu ve çıktığı mekân su kuyusudur. Kuyudan çıktığı hızla çocukların yanına ulaşıp ortadan kaybolmaktadır (KK.43). Biçim olarak anlam verilemez ve tam tarif edilemez durumdadır. Ancak memorat anlatması sırasında kaynak kişi tarafından en somut hâliyle

[477] Onur Demircan, *Tokat Merkez ve Köylerinden Derlenen Memoratlar Üzerine Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023),82–178.
[478] Bk *Kur'an-ı Kerim*, Rahmân Suresi 15. Ayet.
[479] Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler*, 131.

insana benzetilmeye çalışılmıştır. Bu durum insanın gördüğünü, tahayyül ettiğini somutlaştırma çabası ve başından geçen bir olayı her daim olağanüstü bir tecrübeye bağlama isteği ile açıklanabilir.

1.1.1.9. Arkın İçindeki Subay

Araştırma alanında derlenen bu memorat, tecrübe sahibi tarafından kaynak kişi görüşmeleri sırasında aktarılmıştır. Kaynak kişi 48, bahçede içinden su akıtmak için toprak kazılarak açılan oluğun[480]yani arkın içinde görüntüsü itibariyle subaya benzeyen ve yüzünün rengi bembeyaz olan bir kişinin yattığını fark etmiştir. Babasına haber verir ve geri gelip arkın içine yeniden baktıklarında varlık ortadan kaybolmuştur (KK.48). Olağanüstü varlık suyun içinde tasvir edilmiştir. Bahçede herhangi bir yerde değil su oluğunun içinde bulunmaktadır. Bu memoratta da su, doğaüstü varlıkla karşılaşılan mekânın kendisidir.

1.1.1.10. Sudan Geçemezlermiş

Yalova'da derlenen bu anlatıda, kaynak kişinin "üç harfliler" şeklinde adlandırdığı cinlerin, ele geçirdikleri ve ayağa kaldırdıkları kişiyi uyku hâlindeyken dere kenarına kadar götürdükleri; ancak suyu geçemedikleri için karşıya geçiremedikleri ifade edilmektedir. Kişi ise uyandığında kendisini dere kenarında bulmaktadır. Olağanüstü varlıkların aktif oldukları ve kişinin kendine geldiği anda konumlandığı mekân bu memoratta bir su kaynağının kenarıdır. KK.33, olağanüstü varlıkların suyu geçemediklerine inanıldığını belirtmiş ve memoratı şöyle ifade etmiştir:

"Hatice'den dinlemiştim. Üç harfliler bir gün Hatice'yi uyurken kaldırmışlar ve ayaklarının üstünde sürükleyerek yürütmüşler. Dereye geldiklerinde ise dereyi geçemeyip orada bırakmışlar. Hatice derenin kenarında uyanmış. O yüzden üç harflilerin dereyi, suyu geçemediklerine kesin inanıyorum. Bu böyle bilinir."

Olağanüstü varlıklar, suyu geçememeleri ile sınırlandırılmışlardır. Bu sebeple de suyun içinde yaşayamaz, yer alamazlar. Ancak suyun yanında yöresinde konuşlanabilirler. Alptürker'in aktardığı üzere cinleri konu edinen neredeyse tüm efsanelerde cinlerin sudan geçemedikleriyle ilgili anlatmalar mevcuttur.[481] Bu düşüncenin temelinde Allah'ın iradesinin dışında bir durumun gerçekleşmemesi

[480] Bk. https://sozluk.gov.tr/, erişim 17.05.2025.
[481] Alptürker, "Sudan Geçmeye İzinli Olma/Olmama Üzerine Bir Araştırma", 679.

inancının yattığı da söylenebilir. İnan'ın aktardığı üzere bu durum eski Türkler için de geçerlidir. Zira eski Türklerin inanışlarında büyük ırmakları geçebilmiş bir kişinin sihirli güce sahip olduğu düşüncesi mevcuttur.[482] Bu iş ancak Tanrı'nın, kutsalın yardımıyla başarılır. Alpertürker'e göre Dede Korkut hikâyelerinde "*Kara tağa ayıtduğunda işit virsün, Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün*."[483] biçiminde karşımıza çıkan bu motife, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber gibi Türk halk hikâyelerinde de rastlanmaktadır.[484] Duymaz, halk hikâyelerinde Kerem'in Aslı'yı ararken ırmak üzerinden geçmek için çaba sarf ettiğini ve Kanber'in de Arzu için suyu Allah'a yalvararak ve Hz. Hızır ve İlyas'ın yardımıyla geçtiğini vurgulamaktadır.[485]Buna göre her ikisi de lütufla sudan geçebilmişlerdir. Bunun olabilmesi için kutsal bir yardım, bir izin gereklidir. Cinlerin de ancak böyle bir izne sahip olmaları durumunda sudan geçebilecekleri düşünülebilir. Elbette ateşten yaratıldıklarına inanılan cinler dışındaki tüm olağanüstü varlıklar (melekler, şeytan, vb.) için bu durum geçerli değildir. Kur'ân-ı Kerim'de Enbiyâ Suresi'nin 82. Ayeti şöyledir: *"Şeytanlar arasından da onun için dalgıçlık ve daha başka işler yapanlar vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.*" Bu ayetin tefsiri ise şu şekildedir: *"Şeytanlar, cin türünden bir gruptur. (Kehf 18/50). Allah Teâlâ mucize olarak bazı şeytanları ve cinleri Hz. Süleyman'ın emrine verdiği gibi onları nerede ve nasıl istihdam edeceği bilgisini de ona vermişti. Süleyman Aleyhisselâm onları dalgıçlık, inşaatçılık, heykeltıraşlık, bakırcılık vb. alanlarda istihdam etmiştir."*[486]Tefsirden anlaşılacağı üzere Hz. Süleyman'ın emrindeki bazı şeytanlar ve ateşten yaratılmış olsalar da cinler, Allah'ın mucizesi gereği dalgıçlık dahi yapabilmektedirler. Bu da onların suyla ancak Allah'ın izniyle temas edebildikleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kutsal bir yardım ve izin var olunca ancak sudan geçilebilir. Bu noktada su kültü ile İslamiyet'in bağdaştırıldığı da görülebilir. Su kutlu bir ruha sahiptir ve Tanrının iradesi dışında kötü/düşman olan cinlerin geçişine izin vermez. Araştırma alanında da bu inanış mevcuttur.

Bu konu, halk inançları arasında yaşatılan bir diğer durumla da ilişkilendirilebilir. Zira çalışmanın daha önceki kısmında büyüyle ilgili pratiklerde denizin/suyun üzerinden

[482] Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler II, (*Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998),493.
[483] Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II*,125.
[484] Alptürker, "Sudan Geçmeye İzinli Olma/Olmama Üzerine Bir Araştırma,"684.
[485]Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü,2001), 263,265.
[486] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2565/82-ayet-tefsiri, erişim 17.05.2025.

geçen bir kişinin kendisine yapılan herhangi bir büyüden azad olacağına dair bir sağaltım uygulamasının bulunduğu aktarılmıştır. Olağanüstü varlıklar, özellikle cinler aracılığıyla gerçekleştirilen olumsuz etkili büyüler, hem ayet tefsiri hem de halk inanışları bağlamında açıklandığı üzere cinlerin bulunmadığı mekânlarda etkisini yitirmektedir. Su böyle bir bir mekândır. Her türlü olumsuz etkiden arınmış bir eşik, sağaltım aracı işlevi görür. Kendisine büyü yapılan kişiyi su, bu varlıkların olumsuz etkilerinden arındırır, temizler ve adeta yeniden doğmuş hâle getirir.

1.1.1.11. Abdest Almak İçin Su İstemişler

Halk arasında insanların ve bu varlıkların insanlarla aynı mekânı paylaştıklarına dair inanış yaygındır. KK.1'in annesinden dinlediği aktarıma göre olağanüstü varlıklar ile yaşanılan evde gece yarısı karşılaşılmaktadır. KK.1'in aktardığı memorat metni şöyledir:

"Bizim burada perilerin varlığına inanılır. Annem onları görmüş, anlatırdı. Babam askerdeyken babannem, dedem ve amcalarımla birlikte kalıyorlarmış. Susuzluktan dolayı dedem tuvaleti depo yapmış ve aşağıdaki kuyudan depoya su çekip öyle abdest alıyorlarmış, işlerini hallediyorlarmış. Tabi bu durumda evde bir gürültü de oluşuyormuş. Gece birkaç kez annemin odasının kapısı çalınmış. Annem de dedem kalp hastası olduğu için acil bir durum vardır diye düşünerek kalkıp bakmış. Annem şöyle anlatmıştı: "Kapıyı açtım bir de baktım ki kırk tane boy boy çocuk, bir de sakallı, kısa boylu bir dede karşımda duruyor." Bahsettiği dede, anneme abdest almak istediklerini, kendilerine su verip veremeyeceğini sormuş. Annem de hemen aşağı inip kuyudan depoya tenekelerle su çekmiş. O sırada rahmetli dedem uyanmış ve babaanneme, 'Ayşe, ne taşıyor bu saatte? Herhâlde gece *yarısı su lazım oldu.' demiş. Annem depoyu suyla doldurmuş. O yaşlı dede de annemin arkasını sıvazlamış ve 'Kızım, Allah sana dert verip derman aratmasın; sen iki cihanda su gibi aziz ol.' demiş. Orada bekleyen çocuklardan biri çok güzelmiş, annem o çocuğu sevmek, başını okşamak istemiş. Sakallı dede o esnada annemin elini tutmuş ve ellememesini söylemiş. 'O sana göre bir şey değil.'demiş. Gözden kaybolmuşlar. Annem odasına dönmüş, tam içeri girerken eşikte birden bayılmış. Tabi büyük bir gümbürtü kopunca babaannem kalkmış, koşup bakmış. Eniştem, iyi bir hocaydı (Allah rahmet eylesin), onu çağırmışlar. Annem ayılıp kendine gelinceye dek eniştem onu okumuş, dualar etmiş. Ondan sonra annemin yanına iki- üç kere daha gelmişler. Annem banyodaki temiz takunyaların, temiz havlunun sabah kalkıp baktığında sırılsıklam olduğunu onların gelip abdest aldıklarını söylerdi*."

Araştırma alanında derlenen bu memorat metninde eski Türk inancına dair izlerin varlığı ve tecrübenin aktarımında halk inanışları arasında yaşayan ortak öğeler ile suya dair şu unsurlar dikkat çekmektedir:

1. Kırk sayısıyla ifade edilen, "çocuk" ve "ihtiyar" olarak gruplandırılan cinler.
2. Cinlerin abdest almak üzere su istemek için insana görülmeleri.
3. Suyun azizliğini anarak dua eden olağanüstü varlığın dua etmesi.
4. Olağanüstü varlıkların kişiye verdikleri zararın bir hocaya okutularak giderilmesi.

Bu memoratta, eski Türklerin inanışlarında mevcut pek çok unsurun İslamî kimliğe bürünerek yeniden üretildiği, suyun bu geçişi taşıyan ana kültürel sembol olarak yüzeye taşındığı söylenebilir.

1.1.1.12. Suyu Arayan Peri Kızı

Yalova'da perilerin varlığına dair inanışın bulunduğu bilgisi mevcuttur. Suların etrafında perilerin de cinler gibi yaşadıklarına inanılmaktadır. Yine araştırma alanında "peri kızı gibi güzel"[487] tanımlaması ile "su perilerine karışmış."[488] ifadelerinin kullanılması da bu inancın varlığını ispatlamaktadır. Yapılan derlemelerde görüşme sırasında KK.96 "su perisi" ifadesini kullanmıştır. Sözlü kaynak bu perinin su birikintilerinde yaşadığını, oldukça güzel olduğunu ve sarı saçlı olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma alanında derlenen bir başka memoratta da bizzat perilerle iletişimi tecrübe eden kaynak kişi şunları aktarmıştır:

"Ben peri kızlarından birini gözümle gördüğüm için varlıklarına inanıyorum. Altı yedi yaşlarında, Samanlı-Demirkapı mevkiindeydim. Orada bir pınar vardı. Biz de bahçede bezelye topluyorduk. Su almaya diye pınara gittim. Sudan dönerken birden arkamdan biri seslendi. Döndüm baktım. Folklor giysisi giymiş, geleneksel kıyafetli bir kız karşımda duruyordu. Elinde de iki tane bakraç vardı. 'Burada nerede su bulabilirim?' diye sordu. 'Şurada bir pınar var.'dedim. Bir ya da iki adım attım, arkamı döndüm ki kimse yok. Böyle bir kıyafetle ve o güzellikte bir kız orada su aramaz. Bu görülmüş bir şey değildir. Pınarın yanına kadar o kızı merak edip geri gittim. Baktım etrafta hiç kimse

[487] "Çok alımlı, çok güzel, vb." anlamda kullanılır.
[488] Suyla ilgili bir işi yaptıkça yapan kişiler için kullanılmaktadır. Neredeyse hiç durmadan bulaşık yıkamak, el yıkamak, banyo yapmak gibi.

yok. Bir anda kaybolmuş. Tabii anladım işi, panikledim koşarak geri gittim çalışanların yanına." (KK.11)

Memorat metninde suyun çok yakınlarında olan ancak bunun farkında olmayarak su arayan güzel bir kız tasvir edilmektedir. Kaynak kişi gerçekten yaşadığını vurguladığı bu olayı anlatırken kendi gözüyle gördüğü için peri kızlarının varlığına inandığını ifade etmiştir. Suyu soran kızın geleneksel kıyafetli oluşu, güzel oluşu ve hızlı hareket edip bir anda ortadan kaybolması gibi özellikleri bellekte yaşayan peri tasavvurunun ön plana çıkan kısımlarıdır. Tarif edilen kızın oldukça güzel olduğu vurgulanmıştır. Periler, güzellik timsalidirler. Bunun yanı sıra bu kıza suya yakın, ormanlık bir alanda rastlanılmıştır. Perilerin ormanlık alanlarda, su birikintilerinin, göllerin, derelerin etrafında, hamam ve banyoların bulunduğu mekânlarda yaşadıklarına inanılır. Kızın giysisi gelenekseldir. Yöresel izler taşımaktadır. Çünkü güzel peri kızı tasavvuru gelenekle de ilişkilidir. Ünal'ın ifade ettiği üzere dünyada hemen her mitolojide mevcut olan ve farklı bağlamlarda benzer özellikler taşıyan peri tasavvurlarının evrensel ortaklığa sahip demonlar olduğu söylenebilir. Türklerin halk inanışlarında cinlerin dişisi ve erkeği vardır. Onlar da tıpkı insanlar gibi doğar, büyür, evlenirler. Cinlerin dişisi olarak kabul edilen varlıklara, Farslar'daki peri fenomeninden sebep "peri" adı verilmektedir.[489] Kur'ân-ı Kerîm'de, Cin Sûresi vardır. Fakat perilerle ilgili bir kısım mevcut değildir. O hâlde Türklerdeki cin tasavvuruna, Fars kültürünün etki ettiği söylenebilir. "Peri" sözcüğü şu anlamları içermektedir: "Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık." Mecaz anlamıyla da: "Çok güzel alımlı, becerikli kadın."[490] Ayrıca "cinin pek güzel farz olunan taifesi ve ale-l-husûs inâsı (kızları, kadınları)" biçiminde de Kâmûs-ı Türkî'de yer almaktadır.[491] Doğu ve Avrupa kültürlerinde farklı kelimelerle anılan peri inanışlarına, Yunan mitolojisinde "nereid", "musa", "nymph" sözcükleriyle rastlanır.[492] Türk mitolojisinde su ve deniz mitolojisine dair pek çok demonik varlığa rastlanmaktadır. Deniz ve su, yer altıyla ilişkilidir. Türk efsanelerinde yer altında bulunan büyük deniz, sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Beydiz, Altay bölgesinde, "doymak bilmeyen" anlamına gelen bir isme sahip olan Toybodım Nehri'nde yaşadığına inanılan kötü ruhlara "abra"

[489] Mustafa Ünal, "Ruhani Görünmeyen Varlıklarla İlgili İnanışlar," in *Halk İnanışları El Kitabı*, ed. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 358.
[490] Resmî Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/, erişim 17 Mayıs 2025.
[491] Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006), 354.
[492] İslam Ansiklopedisi, "Peri,", https://islamansiklopedisi.org.tr/peri, erişim 17 Mayıs 2025.

adının verildiğini; "Ak Ene", "Ene Cayaçı" olarak da tanınan Tanrı'nın ilham aldığı efsanevi kutsal bir kadının varlığını da bildirmektedir.[493] Bu varlıkların dışında suda yaşadığı düşünülen cinlerle ve perilerle ilgili de isimlendirmeler vardır. Beydiz'in aktardığına göre Moğol kökenli "Ardov" isimli olağanüstü varlık, Anadolu'da su cini olarak bilinmektedir. Uzun boylu, sarışın ve çok güzel bir kadın tasvirine sahiptir. "Süllüküün" ise Yakutlarda su perisi anlamında kullanılmaktadır.[494] Türk mitolojisinde kullanılan "peri" sözcüğü; genellikle "cin" ile eş anlamlıdır ancak periler daha çok masallarda karşımıza çıkmaktadırlar.[495] Örneğin; Dede Korkut Hikâyelerinden biri olan "Basat Depe Gözi Öldürdügi" boyda, Konur Koca Oğlu Saru Çoban, "Uzun pınar" adlı bir pınardaki peri kızına rastlar ve ondan peri kızının rızası dışında çocuk sahibi olur.[496] Elbette bu çocuk Tepegöz'dür ve olumsuz mahiyette olağanüstü özellik taşımaktadır. Genellikle suya yakın yerlerde, ormanlık alanlarda, göl, nehir, pınar ve kuyu, hamam, kaplıca gibi mekânlarda bulunan periler, ağaçlarda da yaşayabilirler. Sarpkaya, perilerin mekânlarından yola çıkılarak iye kültünün izini taşıdıklarının söylenebileceğini; ayrıca su iyesi, orman (ağaç) iyesi ile ilgili inanışların izlerinin Türkiye sahası masallarındaki peri tasavvurunda mevcut olduğunu ifade etmektedir.[497] Periler, tıpkı cinler gibi insanlara musallat olurlar. İstenmeyen bir durumda insanları çarpan cinler tayfasındandırlar. Ancak cinlere oranla daha çok sevilirler. Güzellik sembolüdürler, güzellik söylemlerinin içinde adları geçmektedir. Artun'un aktardığına göre göze görünmeyen bu varlıklar, insanlara alışkındırlar fakat onlardan kaçarlar. Çekici ve güzeldirler. İnsanları bu yüzden anında etkileyebilirler. İnsanlar perilere âşık olup bağlanırlar. Çeşitli kılıklara da girebilirler.[498] "Suda yaşayan peri" denince akla gelen, neredeyse evrensel olağanüstü bir diğer varlık denizkızıdır. Beydiz'in aktardığına göre Türk- İslam minyatürleri arasında yarı insan yarı balık biçimli tasvir edilen ve "İnsânü'l-Mâ" adı verilen bir varlık da mevcuttur.[499] Ancak araştırma alanında bu şekilde tasvir edilen ve denizkızı ismini içeren herhangi bir anlatmaya rastlanmamıştır. Görüşmelerde özellikle denize yakın ilçe ve köylerde

[493] Beydiz, *Su ve Deniz Mitolojisi: Tanrılar, Yaratıklar, Efsaneler*,375-378.
[494] Beydiz, *Su ve Deniz Mitolojisi: Tanrılar, Yaratıklar, Efsaneler,*382,433.
[495] Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 88.
[496] Ergin, *Dede Korkut Kitabı I-II* 207.
[497] Seçkin Sarpkaya, *Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar*, (Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s.99.
[498] Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü: Terimler–Motifler–Kavramlar* (Adana: Karahan Kitabevi, 2014), 400.
[499] Beydiz, *Su ve Deniz Mitolojisi: Tanrılar, Yaratıklar, Efsaneler*, 410.

denizkızı inanışının ne durumda olduğuna bakılmıştır. Buna göre Yalova'nın Armutlu ilçesinin Fıstıklı köyünde bulunan, denize yakın oluşu ve tarihî olması ile bilinen "Alavut Dere" denen mevkide, sözlü kaynakların ifade ettikleri üzere "denizkızı" değil ama "denizaygırı" görüldüğü yönünde bilgiler paylaşılmıştır. Bu denizaygırlarının ise eskiden o bölgede yaşadığı bilinen fok balıkları için kullanıldığını söyleyen balıkçılar mevcuttur. (KK.103).

1.2. Yatırlar, Evliyalar ve Şehitlerle Suyun Etrafında Kurulan İletişim Biçimleri ve Yaşandığına İnanılan Olaylar

Çalışmada bu başlık altında aktarılacak dört adet memorat tespiti yapılmıştır. Bu memoratların üç tanesi evliya ve dedelerle diğer memorat da şehitlerle ilgilidir. Dedelerle ilgili memoratlarda suyla ilgili aktarım mevcuttur. Bu zatlarla olağanüstü iletişim biçimleri gerçekleşmiştir. Bu sebeple de çalışmanın bu bölümünde yer almaktadırlar. Balaban'ın ifade ettiği üzere eski Türk inanışlarında mevcut atalar kültü, İslamiyet sonrası velilerin kerametleri ve insanlara yardımda bulunmaları şeklini almıştır.[500] Velilerin, yatırlar, evliyalar ve şehitlerin Türk halk kültüründe doğaüstü güçlerinin bulunduğuna inanıldığını bildiren Çobanoğlu, Allah'ın rızasını elde etmiş bu kullara saygısızlık yapılmayacağını ve bu ruhların kızdırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Dünyadan bedenen gitmişlerdir ancak ruhları kalıcıdır ve insanlara da olumlu anlamda yardım ettiklerine inanılmaktadır.[501] Araştırma alanında da velî oldukları düşünülen zatlardan saygıyla anılarak bahsedilir. Bunun haricinde onların temsili sayılan ziyaretgâhları ve kabirleri önemsenmekte ve ziyaret edilmektedir.

1.2.1. Sabahları Su Dolu Küpten Abdest Alan Ermiş

Yalova Hersek'te derlenen bu memoratta anlatılagelen olağanüstü durumu KK.53 bizzat yaşadığını ifade etmiştir. Memorat metni şu şekildedir:

"Hersek'te oturuyorduk. Mutfakta küpümüz vardı ve ona su dolduruyordum. O gün yine su doldurdum. Suyun yanına maşrapayı koymayı unutmuşum. Meğer evin orada bir ermiş varmış. Geldi, küpü kaldırdı, suyu döktü. O sırada görünmüyor tabi. Sonra küpün kapağını vuruverdi yere. Annem: 'Hemen kalk kızım! Maşrapayı küpün üstüne koy, burada yatır varmış sabahları buraya abdest almaya geliyor.' dedi. Ondan sonra bir

[500] Tuğrul Balaban, "Hz. Ali Merkezli Bir Ölüm Memoratına Dair Değerlendirmeler," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 73 (2015): 89–103, 92.
[501] Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler*",*165,166.

daha her akşam maşrapayı küpün üstüne koydum, unutmadım. O ermiş gelip abdest alıyordu."

Bu memoratta atalar kültü kendini veli kerameti olarak göstermektedir. Abdest almak için ermişin suya ihtiyaç duyması ve bunu her sabah namaz öncesi tekrarlaması İslamiyet ile ilgilidir. Su dolu küpün kapağının vurulması ve içindeki suyun eksilmesi de olağanüstü bir durumdur. Civarda yaşadığına inanılan ermiş ile kurulan olağanüstü bir iletişim biçimidir. Abdest almak üzere oluşan su ihtiyacına istinaden bu iletişim tekrarlanmaktadır. Su burada yaşayan varlıklar ile atalar arasında bağlayıcıdır. Kutsallığın ifade edildiği ve korunduğu bir araç hâlindedir.

1.2.2. Hasan Baba

Araştırma alanında Rum askerleri ile mücadele etmiş olan ve şehit düşen "Baba" lakaplı bir zatın büyük bir mezarı bulunmaktadır. Bu mezarın yanına dilek dilemeye gelenlerin olduğu derlenen bilgilerdendir. Aslında görüşmede kayıt altına alınan memoratın başlangıcı Hasan Baba hakkındaki rivayeti içermektedir. Diğer kısımda ise olağanüstü bir durumu ortaya koyan memorat aktarılmıştır. Birinci kısım memoratın inandırıcılığını arttırmak için anlatılan bir giriş mahiyetindedir. Hasan Baba'nın olağanüstü kişiliği, şehit edilişi, ölümündeki olağanüstülükten bahsedilmiştir. Osmanlı askeri olan Hasan Baba oldukça cüsselidir. Rum çeteleriyle yapılan savaşta vatanını ve bölgeyi korumak için tek başına canını feda eder ve savaşır. Rum askerleri boynunu keserler ama kafası düşse bile vücudu yaşamaya devam eder. Vücudunun düştüğü yere gömülmek ister ve öyle de olur. Pınarın yanında geniş, onun cüssesine uygun mezarı bulunmaktadır. İnsanlar burayı ziyaret ederler ve dilek dilerler. Anlatmanın bu kısmı olağanüstülük içeren Hasan Baba ile ilgili efsaneyi içermektedir. Başlangıçta Hasan Baba'ya ait bu bilgilerin edinilmesi memoratta ifade edilecek olağanüstü durumu daha inandırıcı hâle getirmiş olacaktır. Memoratın giriş kısmı şöyledir:

"Aşağıdaki pınarın dibinde Hasan Baba yatıyor. Savaş öncesi buradaymış, bu köye yerleşmiş. Cüsseli biriymiş. Osmanlı askerleri gibi babayiğit bir adammış. O yüzden "Baba" diye anılırmış. Bir gün Rum askerleri etrafını sarmışlar. O da oracıkta öleceğini anlamış ve atlılara karşı tek başına savaşmış. Düşman onun boynunu kesmiş ama ölmemiş, can çekişerek ayağa kalkmış ve kafası kesik hâlde yürümüş. 'Nereye düşersem

oraya gömüleyim.' diye de dua etmiş. Dağın tepesinde o pınarın dibine düşmüş ve onu oraya gömmüşler.(KK.67)

Metnin devamında kaynak kişi, olağanüstü varlığın su ile temasını konu edinir. Öldükten sonra bile yaşamaya devam eden, kafası gövdesinde bulunmadığı hâlde yolda yürüyebilen ve düşeceği yere gömülmeyi dileyen bu zâtın bedenen bu dünyadan ayrılsa da ruhen yaşamaya devam ettiğine dair inanış, mezarındaki su dolu güğümlerin sürekli boşalmasına dayandırılmaktadır. Memoratın gerçekliği yaklaştırmak için verilen bir başka bilgi de oduncuların bu kabrin yanındaki su güğümlerinin akşamdan doldurulup sabaha boş olduğunu gözlemlemeleridir.

Burada mezarına güğümle su koyarlar ve o güğümdeki suyun bittiği söylenir, Hasan Baba gelip abdest alıyormuş. Çok büyük bir mezarı var. Başında dilek de diliyorlar. Su koyuyorlar yanına ve koydukları su daima bitiyor. Mezarın yanında küçük küçük güğümler var. Ziyarete gidip özellikle denemişler. Bugün su koyuyorlar mezarın yanına ama yarın bir bakıyorlar ki yattığı yer ıslak. Oradaki oduncular da özellikle onu takip etmişler. Mezarın yanına güğümü suyla doldurup bırakmışlar, sabahleyin gidip baktıklarında alan ıslak, güğüm de boş oluyormuş."(KK.67)

1.2.3. Evliya Dede

Derleme alanında deniz kenarında bulunan Fıstıklı'da kaynak şahısların "Evliya Dede" biçiminde isimlendirdikleri bir yatır hakkında memorat metinleri derlenmiştir. Fıstıklı'nın tepesinde yeri bulunan bu dedenin köyün koruyucusu olduğu düşünülmektedir. Günümüzde olmasa da eskiden sıklıkla ziyaret edildiği hatta köyde yağmur dualarının da bu tepede yapıldığı bilgisi derlenmiştir. Evliya Dede, elinde güğümü olan ve deniz kenarına abdest almak için inen bir zat biçiminde anılmaktadır. Kaynak kişiler köyde her sabah bu tepeden denize doğru bir ışığın süzüldüğünü, bu ışığın aslında Evliya Dede olduğunu ve deniz kenarına abdest almak için indiğine inanıldığını ifade etmişlerdir (KK.95, KK.100, KK.101, KK.102) .

1.2.4. Kanlı Dereden Çıkan Işık

Yalova Sugören'de kaynak kişilerin beyanlarına göre "Kanlı Dere Mevkii" adı verilen bir bölge bulunmaktadır. Bu bölgeye bu ismin verilmesinin nedeni burada Ermenilerle yaşanan çatışmalar sonucunda öldürülen kişilerin kanlarının akan derenin suyuna karışması sonucu suyun renginin kırmızıya dönüşmesidir. Sevencan'ın

aktardığına göre eski adıyla Çengiler'de Ermeniler yaşamaktaydı. Elli hanelik bir Türkmen nüfusu da vardı. 09 Eylül 1920'de bir Yunan müfrezesi ile birlikte Ermeni ve Rum çetelerinin baskınına uğrayan köyde elli hanenin otuz beşi yakıldı. Türklerin mal varlıklarına el konuldu. Katliamdan kurtulan az sayıda Türkmen oldu. Bu durum Uluslararası Araştırma Kurulu tarafından rapor edildi. Cumhuriyet'in ilânından sonra köy değişik bölgelerden gelen göçmenler tarafından yeniden kuruldu.[502] Sugören'de katliamın yapıldığı bu mevkiden sabahın erken saatlerinde bir ışığın yukarı doğru gittiği anlatılmaktadır. Kanlı derenin üst kısmında "Harman Tepe" adı verilen bir bölge yer almaktadır. Sözlü kaynaklar, her sabah bu dereden bir ışığın yayılarak yukarı doğru çıktığını gördüklerini aktarmışlardır. Bu mevkide şehit düşenlerin ruhları, "Kanlı Dere'nin ruhu" biçiminde ifade edilmiştir (KK.34). İnanışa göre suyla birlikte varlıklarını sürdürmektedirler ve bu durumu da her sabah Harman Tepe yönüne doğru dereden yükselen bir ışık sembolize etmektedir. Bu olağanüstülük köyde dilden dile anlatılmaktadır.

Araştırma alanında dedelerin veya yatırların etrafında anlatılan ve yaşandığına inanılan olağanüstü olayların ortak noktası sudur. Bu zatların yattıkları yerde mutlaka bir su kaynağı bulunur, rüya yoluyla iletişime geçtikleri kişiye suyun kaynağının yerini gösterirler. Öte yandan bedenen ölmüş olsalar dahi abdest almak üzere suyla meşgul olurlar. Araştırma alanında ölen bir kişinin cenazesinin yıkandığı yere veya evinin bahçesine bir hafta boyunca su dolu bir kabın, ölen kişinin oraya abdest almak için geleceğine inanıldığı için bırakıldığı da derlenen bilgiler arasındadır. Çalışmanın geçiş dönemlerinden ölüm ile ilgili kısmında açıklanan bu uygulama, abdest almak üzere ruhların suyla temas ettiklerine dair inancın varlığıyla ilgilidir. Bu inanışın temeli İslamiyet öncesinde inanılan atalar kültüne dayanmaktadır. İslamiyet sonrası velî anlatmalarıyla aktarılagelen bu inanışlarda suyun aracı unsur olduğu, kutsal tarafla maddî boyut arasında bir eşikte durduğu görülmektedir. Kurulan temas ve aktarılan olağanüstü durumlar temelde su kültü inancının varlığına da dayanmaktadır. Zira su, eski Türk inanışlarında da geçiş olarak kabul edilmektedir. Yukarı dünya ile aşağıdaki dünya arasındaki sınırdır.

[502] Muhsin Sevencan, *Yalova ve Çevresinde Belgelerle Ermeni Terörü* (İstanbul: Diner Ofset, 2008), 135.

1.3. Rüya Görme Yoluyla Suyun Etrafında Kurulan Olağanüstü İletişim ve Yaşanıldığına İnanılan Olaylar

Olağanüstü varlıklarla rüya aracılığıyla suyun aracılığıyla kurulan iletişim, toplumda rüyaların haberci sayıldığı ve suyun kutsala yakın olduğu inançlarının birleştiği bir düzlemde ortaya çıkabilir. Bu rüyalar aynı zamanda sözlü bellekte yaşayan su kültü inancının yanı sıra manevi arınma ve rehberlik ihtiyacının yansımalarını da oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında iki memorat metni yazıya geçirilmiştir. Su, bu metinlerde eşik ve aracı işlevleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu memoratlarda olağanüstülükler kişilere rüya yoluyla gösterilmiştir. Olağanüstülük arz eden varlıklar su vasıtasıyla beşerî dünya ile bağlantı kurmaktadır.

1.3.1. İşaretli Kayalar

Yalova'da derlenen başka bir memoratta ise olağanüstü varlıklara ait bir hazinenin bulunduğuna dair bilgi, rüya görme yoluyla iletişime geçilerek insanlara ulaştırılmıştır. Rüyanın haber verme, bilgi verme işlevi burada da karşımıza çıkmaktadır. Olağanüstü varlıklar rüyada gözükmektedir ve aynı rüyanın sahibi kim olduğunu bilmediği bir varlıkla rüyada iletişime geçmiştir. Kaynak şahıs, dedesinden dinlediğini belirttiği memoratı şöyle anlatmıştır:

"*Benim dedem rüyasında köyde limanın üstünde "Göztepe" denen yerde büyük bir hazine olduğunu görüyor. Orada işaretli kayalar mevcut. Bu işaretli kayalar piramitlere benziyorlar. Herkes korkar ve o yöreden uzak durur. Dedem rüyasında denizin üstünde bir tabur asker görmüş ve ona şöyle söylenmiş: 'Biz sana bunu bir sır olarak veriyoruz. Bu sırrı kimseye söyleme yoksa senden oğlunu alırız. Burada bir hazine var ve bu kadar askerin parası bu hazineden ödeniyor.' Dedem de korkuyor tabi oğlu için ve kimseye anlatmıyor bunu."*(KK.99)

Araştırma alanında mevcut köylerde ve ilçelerde önceki dönemlerde su yokken yaygın şekilde kullanılan su kuyularında, dere kenarlarında, deniz kenarlarında, su birikintilerinde, suyollarında kısacası suyun var olduğu tüm mekânlarda yöre halkı tarafından olağanüstü varlıkların bulunduğuna; çeşitli suretlerde insanlara göründüklerine, çoğu zaman da görünüp kaybolduklarına dair anlatılar derlenmiştir. Cinlerle ilgili bu olağanüstülük anlatmalarının yanı sıra suya dair yatırlar, dedeler ve

ermişlerle ilgili memoratlara da rastlanılmıştır. Anlatmalardaki bu zatların kimlikleri belirsiz de olsa çoğunlukla isimleri mevcuttur. "Ermiş, dede, baba, evliya" gibi lakaplar ile anılmaktadırlar. Bu zatların yörede yaşayanlarla olağanüstü biçimde iletişime geçtikleri ve inanılması güç olayların yaşandığına inanıldığıyla ilgili aktarılan memoratlar kayıt altına alınmıştır.

1.3.2. Dilsiz Dede

Doğa kuvvetlerini ve mistik güçleri gelecek hakkında bilgi sahibi olmak için kullanan insanoğlu, doğaüstü kuvvetleri olduğu düşünülen kişilere de çeşitli yollarla başvurmaktadır. Bu durum sıklıkla rüya vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Araştırma alanında derlenen bu memorat metninde rüyada kişiye görünen bir dede vardır. Bu rüya kendi içinde bir kehaneti barındırmaktadır (KK.48). Hoştaş, Türk destanlarında çok sık karşılaşılan bir motif olduğunu; Oğuz Kağan Destanı'nda, Türeyiş Destanı'nda, Dede Korkut Hikâyelerinde, Manas Destanı'nda kehanet içeren rüya motiflerinin bulunduğunu ifade etmektedir.[503] Türk kültüründe rüyalar gelecekten haber alma, kehanet unsuru olma açısından önemlidir. Rüyalarda görülenler, gerçek hayatta yaşanan durum ya da olaylara işaret eden semboller olarak yorumlanabilirler. Eren'e göre rüyalarda görülenlerin sembol olarak yorumlanması kadim bir yaklaşımdır. Bu sembol dilini çözebilme çabaları da karşımıza geleneksel, toplumsal ve dolayısıyla da kültürel bir yapı çıkarmıştır.[504] Anlatılan bu memoratta rüyada şahsa görünen dede, civarda "Dilsiz dede" olarak bilinmektedir. "Dede" ünvanından da anlaşılacağı üzere toplumda kutsal bir kimlikle bilinmektedir. Kılıç'ın tepesinde bulunan arazi sahibinin rüyasına girip ona arazisinin içinde suyu bulabileceği yeri göstermiştir. Rüyada kendisine gösterilen yeri kazıp oradan su çıkartan arazi sahibi, Dilsiz Dede'nin hayrı için çeşme de yaptırmıştır. Burada olağanüstü varlıkla su üzerinden iletişim kurulmuştur. Dilsiz Dede'nin rüyada suyun bulunacağı yeri haber vermesi ve gerçek hayatta da suyun işaret ettiği yerde mevcut olmasının anlatımı bu olağanüstü iletişimi adeta meşrulaştırır ve gerçeğe daha da yaklaştırır. Ev sahipleri, dedenin işaret ettiği yere yapılan çeşmeden gece boyunca suyun aktığını duyduklarını ancak sabahları gidip baktıklarında çeşmenin kuru olduğunu ve aslında akmadığını ifade etmişlerdirler. Aynı ev sahipleri evde yokken geceleri evlerinin

[503] Detaylı bilgi için bk. Gülay Hoştaş, *Türk Bozkır Kültüründe Gizemli Unsurlar* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024), 310–333.
[504] Metin Eren, "Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüyalar: Türk Kültüründe Ölüme Yorumlanan Rüyalar," *Journal of Turkish Studies* (2010): 1074–1099, 1074.

ışıklarının kendilerinden habersiz biçimde yandığını eve yaklaştıkları zaman ise söndüğünü ifade etmektedirler.

2. YALOVA'DA DERLENEN EFSANELERDE SU

"Efsane" sözcüğü bir edebiyat terimi olarak; "eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence"[505] anlamında kullanılmaktadır. Sakaoğlu sözcüğün kökeninin Farsça olduğunu; Latince'de "legenta" kelimesinden türetildiğini ve İngilizce'de "leğende", Fransızca'da "leğende", Almanca'da "leğende", İtalyanca'da "leggenda", İspanyolca'da "leyenda" ifadeleri ile karşılandığını ifade etmektedir.[506] Karşılandığı terimlerin yanı sıra kast ettiği değişik anlamlar da mevcuttur. Goddy'den aktaran Sezgi, bu terimlerin Avrupa'da Orta Çağ döneminde ve Modern Asya'da aziz hikâyelerini belirtmek için kullanıldığını açıklar.[507] Modern folklor biliminin yöntemsel ve kuramsal temelini atan Alman kökenli Grimm Kardeşler'in efsane tanımlarını ise Sakaoğlu şöyle ifade etmektedir: "Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir."[508] Efsanenin dilden dile dolayısıyla nesilden nesile aktarılma özelliği de mevcuttur. Tanımını bu eksen üzerinden yapan İsmail Parlatır, efsaneyi "masal, dilden dile dolaşan hikâye veya destan" olarak açıklamaktadır.[509] Elbette Türklerin kültür ve edebiyatında son derece önemli bir yeri bulunan efsaneler için Türk boyları ve lehçelerinde çeşitli terimler kullanılmaktadır. Metin Ergun, bu sözcüğün Özbekçe, Azerice gibi çeşitli Türk lehçelerinde hangi sözcüklerle karşılandığını açıklamaktadır.[510] Bu sözlü türün elbette ortak edebî özellikleri mevcuttur. Ali Berat Alptekin, bu özellikleri on bir maddede açıklar. Alptekin'e göre efsaneler, gerçek olmamakla birlikte gerçekliğine kuşkusuz inanılan, hangi şahıs veya durum üzerine anlatılırsa anlatılsın inandırıcılık özelliği mevcut, şahıs ve olaylarda olağanüstülüklerin göze çarptığı, normal vasıflı bir şahsa bile sonradan olağanüstü özellik atfedilebilen, belirli bir şekli bulunmamakla birlikte kısa ve özgün anlatımla konuşma

[505] "Resmî Türkçe Sözlük," https://sozluk.gov.tr/, erişim 17 Mayıs 2025.
[506] Saim Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980), 4.
[507] Jack Goody, *Mit, Ritüel ve Söz*, çev. Damla Sezgi (İstanbul: Küre Yayınları,2017), 67.
[508] Saim Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980), 4-6.
[509] İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2009), 385.
[510] Detaylı bilgi için bk. Metin Ergun, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997), 1–2.

dilinde yaşayan türdür.[511] Saim Sakaoğlu, içeriklerine göre efsaneleri dört ana başlık, on dokuz alt başlıkta gruplandırmaktadır. Bu tasnife göre efsane türleri başlıklandırmaları şöyledir:

I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler

II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei

B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler

C. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler

D. Harpler ve felaketler

E. Temayüz etmiş kişiler

F. Bir düzenin bozuluşu

III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler

A. Kader

B. Ölüm ve Ölüler

C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler

D. Hayaletlerin resmigeçidi ve savaşları

E. Öbür dünyada ikamet

F. Cinler, periler, ruhlar

G. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler

H. Değişmiş varlıklar

I. Şeytan

K. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları.

L. Tabiatüstü (sihrî) kuvvetlere sahip kimseler

M. Efsanevi (mitik) hayvanlar ve bitkiler

[511] Ali Berat Alptekin, *Efsane ve Motifleri Üzerine*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 16–17.

N. Hazineler

IV. Dini efsaneler /Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler.[512]

Araştırma alanında kaynak kişilerle görüşmelerde elde edilen, dünyanın yaratılışı, tarihî olaylar, mitik güçler ve tabiatüstü varlıklar gibi farklı temalara sahip on üç efsane metni üzerinden hareketle suyun sözlü kültür içerisindeki işlevi, bireysel algılar ve kültürel temsiller bağlamında değerlendirilmiştir. Derlenen metinlere olduğu gibi çalışmanın bu kısmında yer verilmiştir. Ayrıca tezin altıncı bölümünde Yalova'da kutsal ve şifalı sular hakkındaki bölümde "Yalova'da Asa Suları" başlıklı kısımda da asa suyu özelliği gösteren yerlere dair efsane metinleri mevcuttur. Ancak tekrara düşmemek adına aynı metinlere bu kısımda yer verilmemiştir.

2.1. Dünyanın Yaratılışı ve Sonu (Kıyamet) İle İlgili Efsaneler

Dünyanın yaratılışını ve sonunu konu edinen anlatmalar, her milletin kendi mitolojik dünyasından çıkarak bilinçaltını yansıttığı diğer toplumlarla ortak unsurları fazlasıyla bulundurması sebebiyle evrensellik taşıyan türlerdir. Elbette evrensel özellik göstermeleri millî bir katman taşımadıkları anlamına gelmez. Zira Bayat'a göre mitoloji her halkın millî tefekkürü, psikolojisi ve kendisine özgü özelliklerin ilk ve temel kaynağıdır.[513] Dünyanın yaratılışına ve sonuna dair anlatmalar kutsalla ilgili, kutsal olanla içiçedir. Tufan mitleri, dünyanın sonunu konu edinenlerin arasında karşımıza çıkmaktadır. Açа, tanrının dünyayı kötülüklerden arındırarak kötü olanları cezalandırmak amacıyla yeryüzünü sularla kapladığı ve elçisi saydığı bir kişi veya kutsal kişi sayesinde de insan, hayvan, bitki nesillerini kurtarıp yeniden türeyişin sağladığını konu edinen tufan metinlerine tüm topluluk ve bazı kutsal kitaplarda rastlandığını belirtmektedir.[514]

2.1.1. Dünyanın Yaratılışı ve Nuh Tufanı

Her toplum yaratılışla veya dünyanın sonuyla ilgili var olduğunu düşündüğü gizli bilgileri ya da sırları tarih fark etmeksizin merak eder. Dilden dile aktarılan bilgiler ise toplumun hafızasında canlı kalanlardır. Araştırma alanında da dünyanın yaratılışına dair sözlü kaynaklara, suyun bu evrede hangi işlevi üstlendiğini takip edebilmek adına "Dünya

[512] Saim Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*,16.
[513] Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi: Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 15.
[514] Mehmet Açа, "Tufan'ın Kuşları ve Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar," *Milli Folklor* 6/42 (1999): 53–57, 54.

yaratıldığında nasıldı? Her yerde su mu vardı? Yaşamın sonu büyük sel baskınlarıyla mı gelecek? Bu konularda büyüklerinizden veya çevrenizden bir şey dinlediniz mi?" biçiminde derleme soruları sorulmuştur. Araştırma alanında bu sorulara çoğunlukla "Hiç duymadım.", "Orasını Allah bilir." , "Elbet bu dünyanın bir sonu olacak, nasıl geleceğini bilemiyoruz.","Eski insanlar günahlar çoğalınca afetlerin artacağını, Allah'ın günahkârları cezalandıracağını söylerlerdi." gibi cevaplara rastlanılmıştır (KK.53, KK.60, KK.68, KK.81, KK.101). Burada Allah'ın cezalandırmasının afetlerle olabileceği düşüncesinin aktarılmış olması önemlidir. Zira büyük tufan mitlerinde kutsalın yeryüzünü arındırması, cezalandırması mesajı mevcuttur. Araştırma alanında KK.69'dan derlenen dünyanın yaratılışı ve büyük tufana dair anlatma şöyledir:

"Bizim ninelerimiz, dedelerimiz dünya yaratılmadan evvel her yerin su olduğunu söylerlerdi. Sonra o sular çekilmiş. Sular çekilince de adacıklar meydana gelmiş. Ardından o adacıklardan dünya oluşmuş. Dünyanın bir öküzün boynuzunda durduğunu anlatırlardı. Öküz boynuzunu sallayınca deprem olurmuş. Bir gün büyük bir afet olmuş. Her yeri sular basmış. Nuh Peygamber gemi yapmış. Gemisine de bütün Müslümanları toplamış. Gemi dolmuş ama Nuh Peygamber'in hanımı ile oğlu gemiye binmemiş. Onları ikna edip bindirememiş. Yağmurlar başlayınca da Hz. Nuh'a inanmamış olan kişiler boğulmuşlar, ölüp gitmişler. Onlar da kırk yıl boyunca içinde durdukları geminin üstünde sallanmışlar. Her yer suymuş. Yağmurlar dinince Hz. Nuh'un gemisi karaya vurmuş ve bir dağın üzerine oturmuş. Kimileri geminin Tekirdağ'a otrduğunu kimileri ise Erciyes Dağı'na oturduğunu söylüyor. Bunu bilen yok. Dağın birine oturmuş. O dağdayken Hz. Nuh aşureyi yapmış. Çünkü gemide bulunan yiyecekler bitmiş. Ambarda ne kaldıysa pişirmişler. Buğday, mısır, nohut… Hepsini bir araya katmışlar, kaynatmışlar. Aşure bu şekilde ortaya çıkmış. Onları kaynatmış ve halkına yedirmiş. Bir de gemiden "git bakalım sular iyice çekilmiş mi diye kontrol et biz de ona göre inelim." diyerek kargayı yollamış. Karga gidiyor ama çamurla oynuyor. Oyuna dalıp dönmeyi unutuyor. Hz. Nuh, çamurla oynayan kargaya"senin yüzün hep kara olsun." diyor. Sonra karga kapkara oluyor. Kargadan sonra güvercini yolluyor, o geri dönüyor."

2.2. Tarihi Efsaneler ve Medeniyet Tarihi İle İlgili Efsaneler

Efsanelerin tasnifinde ikinci büyük başlık tarihi efsanelerdir. Tarih ile insan arasındaki ilişki karşılıklıdır. İnsan eylemleri ile tarihi oluşturur. Tarih de insanoğlunun belleğini, kimliğini, değerlerini taşır. Bu noktadan hareketle Paul Thompson'un

değerlendirmesi dikkate değerdir. Zira Thompson, sözlü tarihin insanlar tarafından kurulmuş bir tarih olduğunu ifade etmektedir. [515] Sözlü kültürün bir ürünü olarak dilden dile aktarılan ve tarihi bilgileri taşıyan ve bunları konu edinen efsaneler, tarihe ışık tutmaktadır. Dolayısıyla bir bölgenin tarihi ve coğrafyasıyla ilgili de yakından ilgidirler.[516]

2.2.1. Bînevâ Baba (Apabuş Baba)

Termal'de bulunan adak istellerinden çalışmanın "Tabiatüstü Varlıklar ve Kuvvetler/Mitik Efsaneler" başlıklı kısmında bahsedilmiş idi. Asan, bu adak istellerinde elinde sopası ve çıplak vücuduyla tasvir edilen Herakles'in, nymphelerin yerini aldığı ve anlatmalarda bölgenin Müslümanların eline geçmesiyle birlikte de "Bînevâ Baba"[517]nın isminin "Apabuş Baba" olarak anıldığı çalışmasında aktarmaktadır.[518] Zira Mansel, Termal'de mevcut altı adet adak istelinden birisi olan, hamamların ve sıcak suların ilahı olarak da bilinen Herakles'in sakallı, çıplak, atletik vücutlu, bir elinde sopa diğer elinde aslan postu taşırken tasvir edilmiş olduğunu bildirmektedir.[519] Türkler bölgeye gelince elinde tahta kılıçlı, insanları İslamiyet'e davet eden bir derviş efsanesi türemiştir. Yine Mansel'in ifade ettiği üzere 16. yüzyılda "Bineva Baba, Abapuş, Abdal Derviş" adlarıyla anılan bu dervişin Roma Dönemi'ndeki Herakles'in yerine geçmiş olabileceği düşünülebilir.[520] Bellekte mevcut bu birbirinin yerini alma durumu İslamiyet ile de ilgilidir.

Bu zatın etrafında anlatılagelen efsane metinleri ve sözlü kaynak bilgileri, takip edilen tasnif doğrultusunda[521] "Dini efsaneler /Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler" başlığı yerine bu başlıkta değerlendirilmiştir. Zira Boratav'a göre keramet sahibi kişiler, dinî niteliklerinden ziyade olağanüstü güçlere sahip oluşları ve alışılmışın dışında işler

[515] Paul Thompson, *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, çev. Şehnaz Layıkel (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları) 1999), 18.
[516] Halil Altay Göde, "Tarihi Yeniden Kurma Kuramı: Veli Baba Üzerine Anlatılan Efsaneler," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30: 115–127, 119.
[517] Muhsin Sevencan, Allah aşığı bir dervişin çıplak dolaşmayacağı için "Çıplak Derviş" olarak anılmaması gerektiğini, bu formun Roma mitolojisinin etkisiyle oluşmuş olduğunu ifade etmektedir. Muhsin Sevencan'ın değerlendirmesi için bk. "Yalova Tarihi,"https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/, erişim 15 Haziran 2025, Matrakçı Nasuh, dervişi "üryân" olarak anmaktadır.
[518] Sümeyye Asan, *Yalova Termal'de Dini Hayat: Üvezpınar Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 16.
[519] Mansel, *Yalova ve Civarı*, 36-39.
[520] Mansel, *Yalova Kılavuzu*, 16.
[521] Bk. Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*,16. Çalışmada bu tasnif takip edilmiştir.

görmeleriyle Türk-Müslüman toplumlarda öne çıkmaktadırlar. Bu gerekçeyle tarihî efsanelerin büyük bir kısmını ermiş kişiler hakkında anlatılanlar oluşturmaktadır.[522] Araştırma alanında Bînevâ Baba (Apabuş Baba) hakkında sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler ve tarihî kaynaklardaki yazılı verilerde ön plana çıkarılan özellikleri, tarihteki duruşu ve olağanüstülük gösterdiği konularla ilgilidir. Bu sebeple Boratav'ın değerlendirmesine göre bu efsane, çalışmanın bu bölümünde "Tarihi efsaneler ve Medeniyet Tarihi ile İlgili Efsaneler" kısmında yer almıştır. Osmanlı tarihlerinde bu dervişten bahsedilmiştir. Matrakçı Nasuh, "Tarih-i Al-i Osman" adlı eserinde efsaneyi şöyle yazmıştır:

"*Şöyle beyân itmişler. Yalak-âbâd böyle sebincik bir gün küffârın binâ yeri oldı. Ol hammâmun üzerine niçe küffâr cem'olup yiyüp içerlerdi. Nâgâh bir üryân dervîş gelüp bunları İslâm'a da'vet eyledi. Ağacdan dervîşün bir kılıcı vardı, kâfirler sarhoş, dervîşün yanına gelüp dervîşi üryân olup ağac kılıcına ve bunları İslâm'a da'vet eyledüğine masharaya alurlardı ve eydürlerdi ki "Bu kılıcun katı keskin midür?" Didi ki "Yavuz keskindür." Sarhoş ilerü gelüp eyitdi "Beni bu kılıcla çal göreyin niçe keskindür?" didi. Dervîş "Allâh!" diyüp kâfir ayak üzre dururken ol ağacdan kılıc çaldı ki belinden iki biçdi. Kâfirler buna mütehayyir oldılar ve kâfirler İslâm'a geldiler. Dervîş çok zaman ol arada mütemekkin oldı. Çok kâfir müslimân eyledi. Âhir anda vefât eyledi. Ol hammâmun kurbında defn eylediler. El-ân mezârı ma'lûmdur, ziyâret-gâhdur.*" [523]

İdris-i Bitlis-i "Heşt Behişt" adlı eserinde Bîneva Baba'dan şöyle söz etmektedir: *"Bazı Osmanlı tarih kitaplarında, bu vilayetin fethi ve İslâm'a kazandırılması, Allah yoluna kendini adamış bir meczuptan, "Bî- nevâ Baba" lakabıyla bilinen bir abdalın kerametlerinin tesirine bağlanmıştır. Bu zat; üstün nitelikli, Allah dostu biri olup, gazilerle beraber savaşlara katılır, her zaman orduya refakat ederdi. Elinde kerametli bir kılıcı olduğu ve bu silahın mucizevi etkiler gösterdiği söylenirdi. Onun olduğu bölgelerde olağanüstü hâller meydana gelir, kâfirler onun sayesinde İslâm'la şereflenir mutlu olurdu.*

[522] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1995), 103.
[523] Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699–968/1299–1561)*, haz. Göker İnan, ed. Erhan Afyoncu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 136.

Beyit:

Hükümdarların dua ettiği hedefin yüzü, dervişlerin yüzüyle aydınlanır.
Dervişlerin siması, mazhar olduğu nurla ayna gibidir.
Kâfirin orduları ne kadar çok olsa da
Ezelden ebede fırsat, hep dervişlerindir.

Ve o meczubun nurlarla dolu mezarı, su kaynağının yakınında yer alır. Zamanla padişahların ve yüksek devlet erkânının bağışlarıyla bu mezar çevresi mamur hale getirilmiştir. Fakirler ve muhtaçlar için barınak ve sığınak yeri olmuştur. Sözün kısası Yalakova (Yalova) Vilayeti hem maddî hem manevî sebeplerle bu ünvanla anılmış, kâfirlerin mülkü bu şekilde düşmüş ve Osmanlı mülküne katılmıştır. İstanbul'a yakınlığı sebebiyle birçok mücahit burada toplanmış, bunlardan bir grup "Âğca Hoca" adını taşıyan bir zâtın önderliğinde bir tekke inşa etmiştir. Bu tekkenin çevresinde, Ermeni Pazarı ve Kandıra gibi yerlere gönderilen gaziler görev yapmıştır…"[524] Bitlisi'nin aktarımına göre mezarının yeri su kaynağının yanındadır. Bu su kaynağının Yalova Termal'de olacağını akla getirir. "Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman" da ise diğer kaynaklardakilere benzer şekilde dervişe dair bilgiler aktarılmaktadır.

"*Ol yöreler hoz şinlik idi ve illâ ol kıdan ötüri dahi şenlik oldi ve hisarlar ve kal'alar ve şehirler oldı ki vasfı olmazdı. Ve hem yiri sarp oldugiıyçün gāzilerden ürküp gelen dahi çogalup ziyâde oldilar. Anda ol kâfirler karâr iderken nâgâh bir gün bir uryân derviş çıkageldi. Anları İslâm'a da'vet itdi. Meğer dervîşün elinde heman bir agac kılıç var idi. Kâfirler anı görüp gülüşirlerdi. Me- ğer kâfirlerin bir gün bir ulu panayırları var idi. Hem ol gün kâ- firlerün cem' olacak yirleri ol hamam üzerinde olurdi. Kâfirler cem' oldilar. Derviş anda geldi. Buları İslâm'a da'vet itdi. Kâfirler cüm- le sarhoş olur. Dervîşün tolayı yanma dirilüp cem' oldilar. Der-vîşi masharaya aldılar. «Eger sen didiğün bizümle nice eydürsin? Yalunuzsın hem yaragın yok» didiler. Derviş eydür: «Niçün yara- gum yok? Uşde kılıcum» didi. «Eğer İslam'a gelmesenüz bu kılı- cum ile sizi hep kıraran» didi. Ol agac kılıcı anlara gösterdi. Kâ- firler gine gülüşdiler. İçlerinden bir serhoş kâfir ilerü geldi. Der- vîşün önine durdı. Eyitdi: «Imdi kılıcun ile beni çal, görelim ke- ser mi?» didi. Heman derviş dahı Allah'a sıgınup tekbir getürüp kâfiri arkuri belinden çaldı, iki böldi, Allah'un inâyetinde kâfiri iki böldi, lâkin kâfir dahi yirinde*

[524] İdris-î Bitlisî, *Heşt Behişt*, haz. Dr. Mehmet Karataş, Dr. Selim Kaya, Yaşar Baş, 1, no. 4 (Ankara: BETAV Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 2008),242.

turuturken heman canı cehenneme ısmarladı. Kâfirler gine gülüşdiler. Eyitdiler: «Kılıcun katı keskin imiş. Bizümle dahi böyle mi ceng idersin?» didiler. Derviş eydür: «Yoldaşınızı görün, yirnden depredün» didi. Katına geldiler, gör- diler kim kâfir kef görmiş, depredelüm sandılar. Kâfir iki pâre olup düşdi. Heman ol cem' olan kâfirler ol hâli gördiler, nicesi der- vîşe inanup İslâm'a geldiler. Ve nicesi tagilup kaçdılar, perâkende olup gitdiler. Muhassal-ı kelâm derviş ol arayı feth itdi. Anda ka- râr itdi. Akibet anda vefât itdi, ziyâretgâh oldı. Şimdiki halde dahi ol hamam yanında ol mezar bellidür, meşhûrdur. Ol hamama va- ranlar ol mezârı ziyâret iderler. Himmeti hâzır olsun, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsı'aten. Ve bu tarafdan Bursa tekvuri birkaç…"[525] Osmanlı kaynakları tarandığında Lütfi Paşa ile Gelibolulu Mustafa Paşa'nın eserlerinde "Yalak-Ova" adına rastlanılmıştır. 16. yüzyılda Lutfî Paşa da "Tevârih-i Âl-i Osman" adlı eserinde; Yalak Ovası'nda toplanan kâfirleri eli sopalı bir dervişin İslâm'a çağırdıktan sonra onlarla mücadele edip bu bölgeyi fethettiği ve burada dervişin mezarının yanında hamam olduğunu rivayet etmiştir.[526]

"Eli sopalı derviş, Bînevâ Baba, uryân derviş" gibi tasvirlerle Osmanlı kaynaklarında karşımıza çıkan bu zât için sözlü kaynaklardan da bilgiler derlenmiştir. KK.107 ve KK.108 şunları ifade etmiştir:

"1325'te Osmanlı ordusunun bölgeyi fethettiği tarihî bilgilerle sabittir. Bu ordunun içinde Şeyh Edebali'nin öğrencilerinden Bînevâ Baba vardır. Kendisi yol gösterici bir alperendir. Nereden geldiği bilinmiyor ama Halvetî tarikatına mensup olma ihtimali olduğunu düşünüyorum. Bastonunun ucunda bir tüy varmış. Elindeki kılıç ise yeri geldiğinde baston bazen de tekrar kılıç olurmuş. Mezarının sıcak su kaynaklarının çok yakınında olduğu biliniyor. Yalova'da pek çok baba, dede var. Yaren Baba, Hasan Baba, Koca Baba, Eren Baba, Geyikli Baba, Arap Baba gibi. Türkmen köylerinin tamamında varlar. Bu köylerin koruyucusudurlar. Bu durum Bektaşi kültürüyle ilgilidir. Bînevâ Baba Yalova'nın fethi için Şeyh Edebali ile eş değerdir." (KK.107)

"*Yalova'da yaşamış olan ve Osmanlı kaynaklarında adı geçen tek zat Bînevâ Baba'dır. Bu zatın Yalova civarına gelişi, 27 Temmuz 1302'de Yalakova Savaşı sonrasına*

[525] Anonim, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, haz. Nihat Azamat (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992),14.
[526] Lütfi Paşa, *Tevârîh-i Âli Osman*, haz. Kayhan Atik (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı, 2001), 156–157.

rastlar. Osmangazi'nin zaferinden sonra askerler ve dervişler de bölgeye gelmişlerdir. Bînevâ Baba, Osmanlı kaynaklarında tahta kılıçlı bir derviştir. Gerçek ismini bilmiyoruz. Farsça'da ismi "nasipsiz, kısmetsiz" anlamına geliyor. Bînevâ Baba'nın tahta kılıcı aslında onun büyük bir pir olduğunun göstergesidir. Bînevâ Baba'nın mezarını yerinin ise Termal hamamlarının hemen üst kısmında olduğu anlatılıyor." (KK.108)

Araştırma alanında dervişle ilgili farklı bir rivayete rastlanmamıştır. Osmanlı tarihî kaynaklarındaki verilerle sözlü kaynaklardan toplanan bilgiler; bu dervişin Yalova'nın fethinde aktif rol oynaması, mezarının Termal'de oluşu, elinde taşıdığı tahta kılıcın kerametleri, İslam'a çağrı yapan hikmetli bir zât olarak bilinmesi açısından örtüşmektedir. Günümüzde dervişin mezar yerinin tespiti ve tarihî arka planı hakkında çalışmalar yapılmaktadır.

2.2.2. Bazı Yerler ile İlgili Efsaneler

Efsanelerin konu edindiği olaylar ve mekânlar olağanüstülük içerse de temelde bu dünyayla yani insanın yaşadığı somut coğrafyayla ilişkilidir. Nesilden nesle aktarılan efsaneler, toplumun yaşadığı tarihi olaylarla beraber tüm yaşamını sürdürdüğü mekâna, coğrafyaya dair de olağanüstülükleri konu edinir. Bu tür efsaneler yalnızca coğrafi özellikleri kapsayan açıklamalar sunmaz aynı zamanda toplumun değer sistemi, geçmişte konu edindiği mekâna dair bir olayın izlerini taşır ve o yerin tarihi süreçteki mahiyetini nesilden nesile aktarır. Araştırma alanında suya ilişkin bilgileri, inanışları içeren ve olağanüstü mahiyeti bulunan efsane metinleri derlenmiştir. Bu beş efsane metninden üç tanesi Yalova'da bulunan kaplıcalarla ilgilidir. Diğerleri de yine araştırma alanı sınırları içinde mevcut yer ve çeşme adını konu edinmektedir.

2.2.2.1. İmparator Eşinin /Tekfur Kızının Termal Sularında Yıkanarak İyileşmesi

Bu efsanenin birkaç biçimde anlatması mevcuttur. Bunlardan ilki İstanbul tekfuru Yanko'nun kızı Eleni'nin iyileşmesini konu edinmektedir. Diğeri ise İmparator Jüstinyen'in eşi Sofya'nın iyileşmesiyle ilgilidir. Tekfur, kızını kendi isteğiyle bir türlü iyileşmek bilmeyen bir hastalığa yakalanmasından dolayı insanlardan uzak bir yer olan kaplıcalara yollar. Kaplıcaların bulunduğu yere de köşkler yaptırır. Eleni burada insanlardan uzak bir şekilde yaşarken bir gün bir ceylan görür. Yaralı ceylan her gün aynı saatlerde kaplıcaların suyuna girip o sulardan içmektedir. Bir süre bu ceylanı takip eden Eleni, son gördüğünden bu yana ceylanın iyileştiğini fark eder. Bunun üzerine o da bu

sularda yıkanmaya, şifalı sulardan aylarca içer. Sonunda Eleni de iyileşir. Kaplıcaların da tekfurun ve halkın nezdinde önemi böylelikle artar.[527]

Besim Ömer Akalın'ın Künhü'l- Ahbâr'ın üçüncü cildinin 36. sayfasında "Ahvâl-i Hammâm-ı Yalakova" başlıklı bölümünü aynen alıntılamıştır. Akalın, Bizans (İstanbul) tekfurunun kızının rahatsızlanarak hekimlerin tavsiyesi üzerine su ve havası ile meşhur Yalakâbâd'a gittiğini; burada bir kasr inşa ettirerek derdine çare arayan bir canavarın çamura yatıp kalktığını ve iyileştiğini gördüğünü; kızın da aynı şekilde bir hafta boyunca çamura gelip giderek vakit geçirdiğini ve sonucunda şifa bulduğunu aktarmaktadır. Bizan tekfuru daha sonra buraya bir hamam da yaptırır.[528] Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde "İlahi Kudret Kaplıcaları" olarak bahsedilen Yalova Kaplıcaları hakkında, Yanko'nun kızı Aline'nin uyuz hastalığına yakalanıp ılıcanın suyunu içmesiyle iyileştiği; bu mucizenin ise Yanko tarafından buraya hayır eserleri inşa edilerek kutlandığı rivayet edilmektedir.[529]

Bu iki anlatmanın Osmanlı kaynaklarında mevcut hâli Matrakçı Nasuh'un kaleme almış olduğu tekfur kızının canavarın iyileştiğini gördükten sonra kendisinin de sıcak suyu girerek şifa bulmasıdır. Metin şu şekildedir:

"*Yalak-âbâd ol vakt hâlî olup sarp dağlar idi. Ma'mûr olmasına sebeb bunı beyân itmişler ki İstanbul tekvurınun bir cemîle kızı vardı, nâgâh yoldakılardan oldı. Sıhhatinde âciz oldılar. Nâçâr anı Yalak-âbâd dağlarına gönderdiler. Tanrı'dan ısıcak su vardı, anı gördi ki bir kara cânevar uyuz olmış, tüyleri dökülmiş. Gelüp ol ıssı suyun balcığına girdi. Bir zamân yatup gitti. Bir niçe kerre gelüp yatdukda kız gördi ki cânevarun tüyleri bitüp güzel oldı. Hemân kalbine bu düşdi ki "Ben dahi şol balcığa girüp yatayın." Fi'l-vâkı' bir niçe kerre balcığa girdi. Hakk Te'âlâ ol derdden kızı halâs idüp sıhhat buldı. Atası gāyet severdi, kızun sıhhatin bilicek gelüp i'zâzla kızı aldılar ve ârâ-yı şenlik eyledi. Ol suyun üzerine kubbeler ve dürlü dürlü binâlar vaz'eyledi ki ol ara ma'mûr oldı. Ba'zılar*

[527] Muhsin Sevencan bu efsanenin iki ayrıntısına dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki tekfurun Koru-Termal arasında yaptırdığı İstanbul'da bir kilise ayağından denize açılan gizli yolun varlığının rivayetidir. Çınarcık-Teşvikiye Köyü sınırındaki Üç Resiler Mevkiinde bulunan tarihi Paşa Limanı istikametinin bu rivayetle zayıf da olsa örtüştüğünü ifade etmektedir. Bkz: Aydın Akan, *Her Yönüyle Termal İlçesi*,12.

[528] Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-Ahbâr 4. Rükn: Osmanlı Tarihi*, haz. Ali Çavuşoğlu ve Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, no.3 (Ankara, 2009), vr. 13a–13b.,Doktor Besim Ömer (Akalın) Paşa, *Yalova Kaplıcaları*, 37.

[529] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Yüzel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, 2. Cilt, 1. Kitap (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2008), 81–82.

eydür, o tekvur güngörmez tekvur idi. Hattâ İstanbul'dan deniz altından kemerler ile dehlîzler idüp hattâ ol hammâma varmağa yol eyledi dirler. El-ân hammâmdan denize gelince geçerler. Öyle yol vardur ammâ deniz altından varduğın Allâh bilür.[530]

Osmanlı kaynaklarından "Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman"da mevcut bir diğer anlatmanın özeti ise şu şekildedir:

Yalakova, hakimesinin ismiyle şöhret bulmuş; o zamanda gayet mamur ve müreffeh idi. Şöyle derler ki, İstanbul tekvurunun fevkalade güzel bir kızı ansızın cüzzam hastalığına tutulmuş; bütün hekimler fayda veremeyince çaresiz olarak kızı Yalak ovasındaki ıssı (sıcak) suyun olduğu yere göndermişler. Orada kaldığı sırada kız, bir gün kaynayan suyun balçığına girip çıkan, önceden tüysüz ve uyuz halde olan bir kara canavar görmüş; canavarın zamanla tüylendiğini, semirdiğini, güzelleştiğini görünce kendisi de o balçığa yatmaya karar vermiş. Bir süre sonra cildi temizlenip sıhhatine kavuşmuş; haberi duyan tekvur sevinçle gelip kızını almış ve o yerde şerefine kubbeler, hamamlar, havuzlar yaptırmış. Rivayette, bu yapılarla birlikte yeraltından denize uzanan yollar ve gemiler olduğundan, hatta bazı kimseler tarafından bunların "Güngörmez tekvuru" tarafından yaptırıldığı söylendiğinden söz edilir. Böylece Yalakova, şifalı suyuyla ün kazanmıştır.[531] Ayrıca Nuri Taner, İmparator Jüstinyen'in güzelliğiyle ünlü eşi Sofya'nın hastalanması üzerine kaplıcalara gelerek ve burada günlerce kalıp yıkanarak iyileşmesini de benzer bir anlatma olarak nakletmiştir. [532] Araştırma alanından KK.4'ten derlenen içeriği benzerlik taşısa da farklı unsurlarla aktarılmış efsane metni şöyledir:

"*Kralın kızı bedenindeki yaralar sebebiyle şifa arar. Doktorlar bir türlü çare bulamaz. Yalova'ya Termal'deki Kurşunlu Banyo'ya gelir. O zamanlar banyonun üzerinde kubbesi yoktur. Ormanda dağ havasıyla beraber sadece bir sıcak su vardır. Yaralı ve hastalıklı bir yaban domuzu gelir ve suyun içinde yuvarlanır. Hayvanı on beş, yirmi gün takip ederler. Bir de bakarlar ki yaralı hayvan iyileşmiş. Domuzun iyileşmesinden sonra kralın kızı da bu şifalı suya girer ve tedavi olur.*"

"*İmparatorun kızını üç kardeşlerin oraya atmışlar. Kız yaralar içindeymiş, çok hastaymış. Üç kardeşlerin yanındaki dereye yaralı bir köpek girip çıkıyormuş. Kız bu*

[530] Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-İ Âl-İ Osmân (Osmanlı Tarihi 699–968/1299–1561)*, 136.
[531] Anonim, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, 13.
[532] Taner, *Yalova Folkloru*, 57.

köpeği izlemiş ve yaralarının iyileştiğini görmüş. İyileştiğini görünce kendisi de o sulara girip çıkmaya başlamış. Kız da iyileşmiş. Sonra babasının yanına gitmiş. Babası tanıyamamış kızını.'Beni atmıştın ama bak iyileştim, kendim kazdım kuyularla hamam yaptım oraya.' demiş." (KK.109)

Sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenen efsane metinlerinde de görüldüğü üzere Termal Kaplıcaları'nda şifa bulan kişiler, İmparator kızı, İmparator karısı veya tekfur kızı gibi biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Efsanede dilden dile bir canavarı, uyuz bir köpeği, yaban domuzunu kısacası yaralı bir hayvanı takip ederek şifalı sularla iyileşen bir kız konu edilmiştir. Bu metinlerde suyun iyileştirici, arındırıcı ve şifa dağıtan işlevi karşımıza çıkmaktadır. Sözlü bellekte yaşayan bu efsane metinlerinde ortak öğe sudur ve değişmez.

2.2.2.2. Ferhat Kayası

Termal'de "Ferhat Suyu" diye adlandırılan bir su kaynağı vardır. Bu kaynak, kayaların içerisine oyulmuş bir su kanalıdır. Sözlü kaynak, bu su kanalını kimin yaptığının bilinemediğini ifade etmektedir (KK.3). Bir rivayete göre Ferhat, genç bir kıza âşıkmış ve birbirlerini çok seviyorlarmış. Köyde su olmadığı için kızın ailesi Ferhat'ın suyu köye getirmesi şartıyla kızlarını ona vereceğini söylemiş. Bunun üzerine de Ferhat dağlara çıkıp yıllarca su bulmak için dağları kazmış ve sonunda suyu köye getirmiş ama kıza kavuşamamış (KK.1). Nuri Taner bu efsaneden şöyle bahsetmektedir: Ferhat Akköy'de çobanlık yapıyormuş. Şirin'e koyunları güderken âşık olmuş. Bütün köy ve civar köyler bu sevgiden haberdar imiş. Bir gün köydeki su kurumuş. Suyun akması için Ferhat'ın gücüne ihtiyaç varmış. Şirin'in babası köyün ileri gelenlerinden ve zenginlerindenmiş. Ferhat'tan "Yatak Kayası" suyunu köye getirmesini istemiş. O da karşılığında kızı Şirin'i istemiş. Ferhat kayayı doğraya doğraya suyu köye getirmeyi başarmış. Şirin'in babası sözünü tutmamış. Ferhat bu durum üzerine kendini kayalardan aşağıya atmış. Şirin de arkasından atlamış.[533] Bu efsane metni Kültür Atlası'nda da kendine şöyle yer bulmuştur: Şirin'in babası, Gökçedere üstündeki Yatak Kayası'ndan yol açarak köye su getirilmesini ister. Suyu köye getireni kızı ile evlendireceğini söyler. Ferhat kılıcı ile bu işi başarır ve suyu köye getirir ama kızın babası sözünde durmayıp

[533] Taner, *Yalova Folkloru*, 59.

Şirin'i Ferhat'a vermez. Önce Ferhat, sonra Şirin kendilerini kayadan aşağı atarlar. O yörede "Yatak Kayası" Ferhat ile Şirin'in Kayası olarak bilinir.[534]

2.2.2.3. Sıcak Su Denizi

Yalova Termal'in antik döneme kadar giden tarihî süreciyle ilgili bugünkü Sinema Kafe'nin arkasındaki kilise ve oradaki dehlizlerin rüyaya yatıp gelecekten haber alınan bir kehanet mekânı olduğu bilinmektedir (KK.110, KK.116). Bu bilgi çeşitli yazılı kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır.[535]Bu rivayeti içeren bir efsanevî roman da mevcuttur.[536] Bu bölgeye dair eski insanlardan dinlediklerini aktardığını ifade eden KK.110'dan derlenen başka bir anlatma da oldukça dikkat çekicidir:

"*Evvel zamanlarda Termal'de kilisenin olduğu yerlerde korkunç varlıklar yaşarmış. Bu varlıklar gündüzleri değil ama geceleri Termal'de gezerlermiş. Burası büyük bir sıcak su deniziymiş. Buradan kırk katır, kırk satır, kırk haramiler geçmiş. Geçerken de bol altın bırakmışlar. Uğrak bir yermiş Termal. Savaşı bol olan Termal'in altında büyük tüneller varmış. Bu uzun tüneller, Termal'den Armutlu'ya dek uzanırmış. Savaştan kaçanlar tünellerde saklanırmış; sefaletten açlıktan da atın dışkısındaki arpayı kurutup yerlermiş*."

2.2.2.4. Termal Âşıklar Yolu Efsanesi

Termal'in merkezinde, Termal Oteil ile Valide Hamamı arasında kalan yolda bulunan, tepeden bakıldığında kelebek şekli ile karşımıza çıkan merdivenlerin en üst noktası, günümüzde "Âşıklar Yolu" olarak bilinmektedir. Efsane metni kısaca şöyledir: "Termal işletmeleri sahiplerinden iki tanesi, Gökçedere ile kaplıcalar arasındaki patika yolda her hafta işçilerini güreştirirlermiş. Bu patika yola o dönemde bu sebeple "Pehlivan Yolu" denirmiş. Dimitri Usta ile Haydar Usta da güreşlerde hep berabere kalırlarmış. Haydar Usta'nın oğlu Kır İsmail ile Dimitri'nin kızı Maria da babalarını güreşte izlemeye gelirlermiş. Gelip giderken bu iki genç birbirlerine âşık olmuşlar. 15 Haziran 1923 tarihinde ise Rumlar Yalova'dan gitmek zorunda kalmışlar. Maria ile Kır İsmail de ayrılmak zorundalarmış. Son kez bu yolda buluşmuşlar. Maria, Kır İsmail'e mor salkım çiçeği vermiş. "Çiçeği yola ekelim eğer tutarsa biz yine buluşacağız." dedikten sonra

[534] "Ferhat'la Şirinin Hikayesi," *Kültür Portalı*, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturatlasi/ferhatla-sirinin-hikayesi, erişim 4 Ocak 2025.
[535] "Yalova Turizm,"https://yalova.org/turizm/?utm_source, erişim 9 Kasım 2025.
[536] Hatice Üzgül, *Sihrî Su* (İstanbul: Giz Kitap, 2018).

sarılıp vedalaşmışlar. Mor salkımlı çiçeği Kır İsmail yolun başına ekmiş. Çiçeği sulamış ve her gün başında beklemiş. Aradan bir yıl geçmiş, beklemeye devam etmiş. Ama kimse geri gelmemiş. Köylüler Kır İsmail'i gördükçe oraya "Âşıklar Yolu" demişler. Efsaneye göre sevgilisinin yokluğuna dayanamayan İsmail ince hastalığa yakalanmış ve vefat etmiş. Yolun adı da "Âşıklar Yolu" olarak kalmış." [537]

Günümüzde bu metnin yazılı olduğu tabela yol üzerinde durmaktadır. Sözlü kaynaklara bu efsane sorulduğunda tıpkı üç azize anlatmasında olduğu gibi bu efsaneyi metinden bildiklerini ifade etmişlerdir (KK.110, KK.111).

2.2.2.5. Padişahın Kızının İzi Taşta Kalmış

Araştırma alanında Termal kaplıcalarını konu edinen efsane metinlerine benzer biçimde anlatılagelen başka bir efsane metni de Armutlu Dağ Hamamları hakkında sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Rivayete göre eskiden Armutlu hamamları bilinmediği için burada sadece bir çoban yaşıyormuş. Günün birinde padişah, vücudunda yaralar çıkan hasta kızını onun ölümüne dayanamayacağını düşünerek buraya getirmiş. Kızını çobanın yanına bırakmış. Çobandan kızı öldükten sonra onu gömmesini, yerini belirlemesini geri geldiğinde de kendisine göstermesini istemiş. Padişah ayrıldıktan sonra çoban da onun peşinden gitmiş, üç gün sonra geri dönmüş. Çoban etrafta yokken ardında bıraktığı ineklerin buradaki sıcak sulara girip çıktığını, temizlendiklerini gören kız da bu suya girmeye karar vermiş. Şifalı sulara girip çıkan kız sağlığına kavuşmuş. Çoban geri döndüğünde bu duruma şaşırmış. Günler sonra paişah çıkıp gelmiş ve çobana kızını sormuş. Çoban da padişaha: "Kızınız sağ. Burada suya batıp çıkarak iyileşti padişahım, bu suda şifa var." diye cevap vermiş. Bunun üzerine padişah buradaki havuzu elleriyle kazmış ve yaptırmış. Kızı da babasının yaptırdığı havuza girip çıkmaya devam etmiş. Bir gün yine şifalı havuzun içindeyken padişahın kızı ölmüş, vücudunun izi de babasının eliyle kazdığı o havuzun taşlarında kalmış (KK.106). Sözlü kaynakların anlatımına göre suyun içinde kızın bedenine benzeyen siluetin yakın zamana kadar ziyaretçiler tarafından görülebildiğini aktarmışlardır. Ancak son yıllarda, havuzun içindeki taşların suyun etkisiyle aşınıp parçalanması sonucu bu siluetin artık seçilemez hâle geldiği belirtilmektedir.

[537] Bk. Akan, *Her Tönüyle Termal*,149.

2.2.2.5. Süt Çeşme

Yalova Sugören'de meşhur Süt Çeşme'ye dair Ermeni bir kadının doğumdan sonra buradan su içerek çocuğunu emzirebildiği, çeşmenin suyunun sütü olmayan kadına fayda ettiği ve bu sayede adının "Süt Çeşme" olarak anıldığı rivayet edilmektedir. O günden bugüne köy halkı ve köy çevresinde sütü olmayan kadınlar, bu çeşmeden su içerler. Bu konuda KK.34 şunları ifade etmiştir: *"Su bu köydekiler ve benim için çok kutsaldır. Ermeniler bu köyde yaşarken içlerinden bir kadın doğum yapmış. Bu kadın doğum yaptıktan sonra bu çeşmeden su alıp içmiş ve çocuğunu emzirmiş, suyu içtikten sonra da sütü çok gelmiş, bollaşmış. O sebepten bu köyde bu çeşme meşhurdur. Adı da "Süt Çeşme" diye geçer."*

2.2.2.6. Denizçalı Adı

Denizçalı köyü Yalova'nın Çiftlikköy ilçesine bağlıdır. Köyün ismine dair iki çeşit anlatma mevcuttur. Birincisi iki âşık gencin hikâyesini içerir. Diğeri de evvelce Topçular'a bağlı olan Denizçalı'nın, resmî olarak Yalova'ya geçmesiyle beraber "denizden çalınan yer" anlamına geldiği için bu adın köye verildiği bilgisini vermektedir (KK.61). Köyün adıyla ilgili KK.59 ise şunları söylemiştir:

"Bizim köyde "Güllük Bayırı" diye bir yer var. "Kıyı köy" mevkiinde bulunuyor. Orada sandalların, teknelerin karaya bağlandığı halkalar vardır. Evvelce bu köyde bir güzel kız yaşarmış. O kız deniz kenarına gelip gittikçe bir kaptan görmüş onu ve vurulmuş, âşık olmuş kıza. Kızın ailesi evlenmelerine izin vermemiş. Kaptan da onlara beddua etmiş. Bedduası tutmuş ve denizin suyu çekilivermiş. Su çekilince geriye çalılık kalmış. Köyün adı da böylelikle "Denizçalı" olmuş."

2.2.3. Dip Tarihi (Prehistorya) ve İlk Zamanlar İle İlgili Efsaneler

Sözlü kültür, toplumların kendi kökenleri ve ilk zamanlarına dair kavramları yapılandırdığı söyleme dair bir hafıza mekânıdır. "Prehistorya"[538] kavramı ile yazılı belgelerle takip edilemeyen zaman anlatılır. Bu devre dair arkeolojik araştırmaların gerçekliği ortaya koymasının yanı sıra sözlü kültürün ne söylediği önemlidir. Zira

[538] "Tarih öncesi," *Resmî Türkçe Sözlük*, https://sozluk.gov.tr/, erişim 30 Ekim 2025.

Gömeç'e göre bazı araştırmacılar tarihin sözlü bir ortam içerisinde başladığını düşünmektedirler. [539]

Araştırma alanında "Yalova" adının bölgeye verilmesine dair anlatılagelen bir Herkül efsanesi mevcuttur. Bu efsane prehistorik devre ait bilgiler içermektedir. Anlatma hakkında genel bilgiler KK.107'den edinilmiştir. Bu efsaneye dair ulaşılan yazılı kaynaklarla da Herkül efsanesi netleştirilmeye çalışılmıştır.

2.2.3.1. "Yalova" Adı Efsanesi / Herkül Efsanesi

Argonotlar Altın Postu almak için Karadeniz'e yolculuk yaparlar. Gemlik'te mola verirler. Gemiye kürek toplamak için ormanlık alana girerler. Hylas'a da suyu getirme görevi verilmiştir. Hylas, çekici ve son derece de yakışıklıdır. Herkül[540]'ün yoldaşı olan bu genç Gemlik civarında temiz bir su kaynağı bulur. Çevresini su doldururken periler sarar ve Hylas'a âşık olup onu kaçırırlar. Perilerin eşsiz güzelliğinden etkilenen Hylas da onlarla gider. Herkül her yerde Hylas'ı aramaktadır. Ama onu bulamaz. Sonunda ararken Yalova'ya dağ hamamlarının olduğu yere kadar gelir ve burada kalır. Argonotlar Hylas ve Herkül'ü arkalarında bırakıp yola devam ederler. Bir iddiaya göre de Hylas'ı ormanlık alanda "HYLA" diye bağırarak arayan Herkül'ün "HELLA" şeklinde yankılanan sesi zaman içerisinde YALLA ve sonra da Yalova'ya dönüşmüştür.[541]Hamilton[542]dan aktaran Baran Bucak, Argonotlar'a dair anlatmada, Hylas'ın su perileri tarafından kaçırılışını ve Herkül'ün onu arayışı hikâyesi kısmının geçtiği yerin muhtemel olarak bugünkü Mudanya kıyıları olduğunu bildirmektedir.[543]Ancak bu konuda Dr. Matmann'dan aktaran Sevencan, Fenikelilerin Gemlik'ten Termal kaplıcalar bölgesine geldiklerini ve Argonotlar gemisinin de Kolhis'e yani Gürcistan'a Marmara Denizi üzerinden geçerek gidip altın postu[544] çaldıklarını ve bu durumun da Yalova Koruköy ile ilintili olduğunu ifade etmektedir.[545]

---

[539] Sadettin Gömeç, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine," *Tarih Araştırmaları Dergisi* 20, no. 31 (Mayıs 2000): 51–92, 52.
[540] Çalışmanın "Üç Azizeler Efsanesi" başlıklı kısmında Herkül'den ve Herkül istelinden bahsedilmektedir.
[541] "Herkül", https://haberci.com.tr/herkul-hylas-ve-yalova-termal/, erişim 15 Haziran 2025.
[542] Edith Hamilton, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer (İstanbul: Varlık Yayınları, 2008), 85.
[543] Baran Bucak, "Antik Dönemde Dolmabahçe Yöresi: İasonion ve Argonotlar Seferi," *Millî Saraylar: Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, Sayı 5 (İstanbul: TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, 2010): 17–28, 22.
[544] Esther Eidinow, *The Oxford Handbook of Ancient Greek Religion* (Oxford, Birleşik Krallık: Oxford University Press, 2017), 276.
[545] "Yalova Tarihi," https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/, erişim 15 Haziran 2025.

2.3. Tabiatüstü Varlıklar ve Kuvvetler/Mitik Efsaneler

Gözlemlenemeyen varlıklar ve güçlerle ilgili anlatılar, toplumsal bellekte kültürel kimliği kodlayan olağanüstülüklere sahip efsanelerdir. Bu tür anlatılar, içinde doğdukları toplumun bilinmezle, güçle, adaletle ve kaderle kurduğu ilişkinin metoforik biçimleridir. Doğaüstü güçlere sahip kimseler, toplumun inanç sistemini, doğa algısını ve kutsalla kurduğu ilişkiyi yansıtan önemli figürlerdir. Sıcak suyun bulunduğu yerlerle ilgili anlatılagelen sihrî kuvvete sahip kimselere dair efsaneler ile şifanın kaynağına kutsallık da atfedilmiş olur. Araştırma alanında üç azizelerin anlatıldığı oldukça meşhur bir efsane mevcuttur. Bu efsanenin kaynağı Yalova Termal'dir.

2.3.1. Tabiatüstü (Sihrî) Kuvvetlere Sahip Kimseler

2.3.1.1. Üç Azizeler: Menedora, Metrodora ve Nymphodora

Mitolojide yer alan nympheler yani su perileri; sıcak su ve sağlık perileri olarak bilinmektedirler. Kırlarda, ormanlarda yaşarlar. Asan'ın aktardığına göre Termal'de "Nemf (yu. nymphe)" adı verilen sağlık ilaheleri kabartmalarda karşımıza çıkar. Hristiyanlık devrinde bu ilahelere de din için savaşan ve bölgede öldürülmüş olan üç azize biçimi verilmiştir.[546] Termal'de üç azizeler hakkında bir efsane mevcuttur. Efsaneye göre Roma devrinde kaplıcalar civarında yaşayan üç kız kardeş, kaplıcalarda tedavi gören hastaları iyileştirmiş ve bölge halkına Hristiyanlığı yaymak için çabalamışlardır. Bu gerekçeyle de idam edilmişlerdir. Sonraları da azize ilan edilmişlerdir. Metrodora, Menedora ve Nimfadora (yu. Nymphodora) isimlerindeki bu kız kardeşlerin adları, Anadolu'da tapınım gören tanrıları çağrıştırır. Yani bu yörede Hristiyanlık öncesi Anadolu tanrı ve tanrıçalarına ibadet edildiği söylenebilir.[547]

[546] Sümeyye Asan, *Yalova Termal'de Dinî Hayat: Üvezpınar Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 16.
[547] Mansel, *Yalova ve Civarı, Yalova Und Umgebubg*, 35.

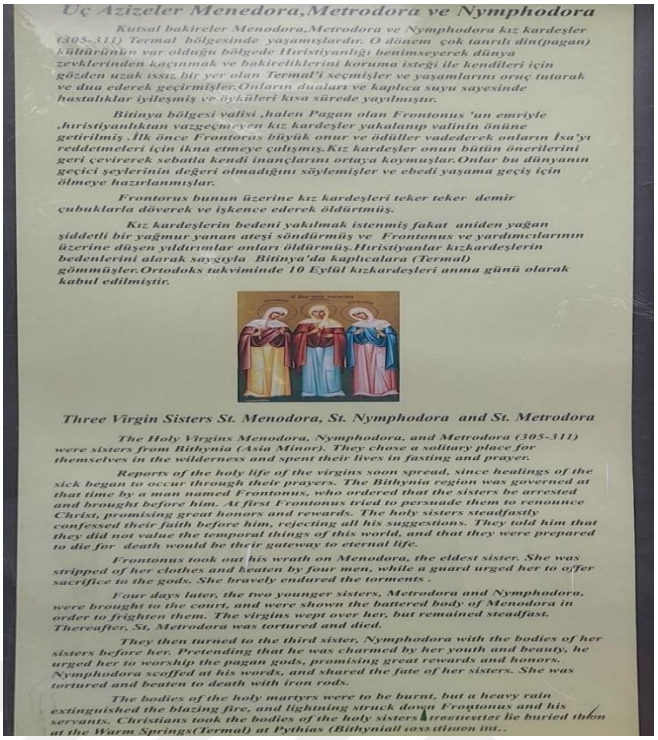

Üç Azizeler Menedora,Metrodora ve Nymphodora

Kutsal bakireler Menodora,Metrodora ve Nymphodora kız kardeşler (305-311) Termal bölgesinde yaşamışlardır. O dönem çok tanrılı din(pagan) kültürünün var olduğu bölgede Hıristiyanlığı benimseyerek dünya zevklerinden kaçınmak ve bakireliklerini koruma isteği ile kendileri için gözden uzak ıssız bir yer olan Termal'i seçmişler ve yaşamlarını oruç tutarak ve dua ederek geçirmişler.Onların duaları ve kaplıca suyu sayesinde hastalıklar iyileşmiş ve öyküleri kısa sürede yayılmıştır.

Bitinya bölgesi valisi ,halen Pagan olan Frontonus 'un emriyle ,hıristiyanlıktan vazgeçmeleri için kız kardeşler yakalanıp valinin önüne getirilmiş .İlk önce Frontorus büyük onur ve ödüller vadederek onların İsa'yı reddetmeleri için ikna etmeye çalışmış.Kız kardeşler onun bütün önerilerini geri çevirerek sebatla kendi inançlarını ortaya koymuşlar.Onlar bu dünyanın geçici şeylerinin değeri olmadığını söylemişler ve ebedi yaşama geçiş için ölmeye hazırlanmışlar.

Frontorus bunun üzerine kız kardeşleri teker teker demir çubuklarla döverek ve işkence ederek öldürtmüş.

Kız kardeşlerin bedeni yakılmak istenmiş fakat aniden yağan şiddetli bir yağmur yanan ateşi söndürmüş ve Frontonus ve yardımcılarının üzerine düşen yıldırımlar onları öldürmüş.Hıristiyanlar kızkardeşlerin bedenlerini alarak saygıyla Bitinya'da kaplıcalara (Termal) gömmüşler.Ortodoks takviminde 10 Eylül kızkardeşleri anma günü olarak kabul edilmiştir.

Three Virgin Sisters St. Menodora, St. Nymphodora and St. Metrodora

The Holy Virgins Menodora, Nymphodora, and Metrodora (305-311) were sisters from Bithynia (Asia Minor). They chose a solitary place for themselves in the wilderness and spent their lives in fasting and prayer.

Reports of the holy life of the virgins soon spread, since healings of the sick began to occur through their prayers. The Bithynia region was governed at that time by a man named Frontonus, who ordered that the sisters be arrested and brought before him. At first Frontonus tried to persuade them to renounce Christ, promising great honors and rewards. The holy sisters steadfastly confessed their faith before him, rejecting all his suggestions. They told him that they did not value the temporal things of this world, and that they were prepared to die for death would be their gateway to eternal life.

Frontonus took out his wrath on Menodora, the eldest sister. She was stripped of her clothes and beaten by four men, while a guard urged her to offer sacrifice to the gods. She bravely endured the torments .

Four days later, the two younger sisters, Metrodora and Nymphodora, were brought to the court, and were shown the battered body of Menodora in order to frighten them. The virgins wept over her, but remained steadfast. Thereafter, St. Metrodora was tortured and died.

They then turned to the third sister, Nymphodora with the bodies of her sisters before her. Pretending that he was charmed by her youth and beauty, he urged her to worship the pagan gods, promising great rewards and honors. Nymphodora scoffed at his words, and shared the fate of her sisters. She was tortured and beaten to death with iron rods.

The bodies of the holy martyrs were to be burnt, but a heavy rain extinguished the blazing fire, and lightning struck down Frontonus and his servants. Christians took the bodies of the holy sisters [illegible] at the Warm Springs(Termal) at Pythias (Bithynia)[illegible].

Fotoğraf 3: Üç Azizeler Efsanesi Metni, Yalova-Termal.

Yukarıda isimleri sırasıyla verilen, üç azizeleri konu edinen efsane Yalova Termal'de bilinmektedir. Valide Hamamı'na gelmeden bu üç azize efsanesinin metni köşedeki marketin yan yüz duvarında asılıdır. Bu efsane kısaca şöyledir: Bitinya'da Menodora, Metodora ve Nymphodora adlı üç Hristiyan kız kardeş, eski adıyla Pythia; bugünkü adıyla Termal'e yakın bir tepeye yerleşmişler. Burada inzivaya çekilen kız kardeşlerin bir takım kerametlerinin olduğu ve hastaları iyileştirdikleri fark edilmiş ve civarda isimleri duyulmuş. Devrin Roma İmparatoru Galerius Maximianus, durumu haber alıp; kızları putperestliğe davet etmiş. Kabul ettikleri takdirde zengin ve ferah bir hayata kavuşacakları vaadinde bulunmuş. Ancak kızlar bu teklifi kabul etmemişler ve sonrasında büyük işkencelere uğrayıp öldürülmüşler. Cesetlerinin yakılmaya hazır olduğu anda gökyüzünden bir alev bulutu inip cesetleri içine almış. Sonra yağmur başlamış ve ateş sönmüş. Kızların cesetlerini etrafta yaşayanlar gömmüşler. Zamanla mezarları da ziyaretçi yeri olmuş. Yalova Valiliği, anlatmanın gerçek ve dinî boyutlarını ortaya koymak için Ortodoks Rum Patrikhanesi'ne bir yazı yazmıştır. Ortodoks Rum Patrikhanesi de ellerinde örtüşen bilgilerin mevcut olduğunu doğrulamış, Üç Azize adına Armutlu'da bir kilise kurulduğunu ve kutsal kemiklerin burada muhafaza edildiğini, yine bu azizeler adına İstanbul'da günümüzde "Manastır Mescidi" adıyla bilinen, bir kilise

kurulduğunu bildirmiştir.[548]Araştırma alanında Termal'de mevcut bu efsanenin sözlü kaynaklarda kişiden kişiye uzunluğu değişse de yazılı metne sadık biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir (KK.2, KK.3, KK.18, KK.110). Bu efsane sorulduğunda genel olarak sözlü kaynakların ifade ettiklerini temsilen KK.110'un aktarması şu şekilde olmuştur:

" Üç azizeler, Hristiyanlığı kabul eden üç kız kardeştir. Osmanlı'dan önce Bizans kralı bu azizeleri ve dinlerini asla kabul etmemiş. Onları yakalama kararı vermiş. "Üç Kardeşler" dediğimiz alanda bu üç kız kardeşi yakalanmışlar. Orada öldürülmüşler. Öldürüleceklerini bilseler de yine de dinlerinden vazgeçmemişler. Orada mezarlarının bulunduğu söyleniyor ama sadece taşlar var. Mezar yok. "

2.3.1.2. Sudaki Makas

Araştırma alanında kolektif bellekte suyun kutsala yakın olarak kabul edildiğini ve kaderle ilahî iradeyi yansıtan bir güç olarak toplumun hafızasında yerini koruduğunu gösteren bu efsane metni sözlü kaynaktan derlenmiştir:

"*Kaderine razı gelmeyen bir kadının çocuğu oluyor ancak olduktan sonra hemen ölüyormuş. "Kör olası ecel çocuklarımı benden alıyor." diye yakınan bu kadının bir gün yanına gaipten hiç tanımadığı başka bir kadın gelmiş. Ona yaptığı işi sormuş. Çocukları ölen bu kadın ebeymiş ve gittiği her doğumda çocukların göbek bağlarını jiletle kesiyormuş. Yanına gelen kadın ona bir makas vereceğini, gittiği doğumlarda da çocukların göbeğini o makasla kesmesini söylemiş. Ancak makası kullanırken dikkat edilmesi gereken bir şart varmış. Makas çocuk doğmadan suya koyulmalı ve kullanılmadan önce de suya dikaktli bakılmalı imiş. Ebe kadın almış makası ve doğuma girmiş. Bir doğumda suya bakmış, çocuk doğmuş ama suda çocuk henüz doğmadan onun kazadan öleceğini görmüş. Diğerinde yine suya bakmış doğan çocuğun intihar edip öleceğini görmüş. Bir başka doğumda suya bakmış çocuğun eceliyle öldüğünü görmüş. Kadın her seferinde doğurttuğu bebeklerin göbek bağlarını kesmeden önce kullanacağı makası sudan alırken çocukların ölümlerinin nasıl olacağını da sudan öğreniyormuş. Günler sonra kendisine makası getiren kadın geri gelmiş ve ona :' Benim verdiğim makası kullanıp bir tecrübeye vardın mı?" diye sormuş. Ebe kadın da tüm gördüklerini anlatmış. Bunun üzerine sudaki makasın sahibi : ' Sakın bir daha beddua etme ecele, Allah'ın emri*

[548] Ahmet Akyol, "Üç Azizeler Olayı," Yalovamız, https://www.yalovamiz.com/yazarlar/ahmet-akyol-1082/uc-azize-olayi-3652, erişim 15 Haziran 2025.

olmasa çocukların ölmez yaşarlardı. Her şey Allah'ın emridir. Teslim ol Allah'a." diye tembih etmiş." (KK.52)

2.3.2. Değişmiş Varlıklar

2.3.2.1. Her Şeyi Anlatan Kaval

Yalova'da suyun sessiz bir şahit olarak düşünüldüğü, tümüyle anlatılanı kaydettiği ve bir hafızası olduğuna inanıldığını gözlemleyebildiğimiz bir efsane metni derlenmiştir. Bu efsane akla daha önceki bölümde ayrıntılı biçimde aktarılan, araştırma alanında tespit edilmiş, rüya sahiplerinin veya sıkıntısı olan kişilerin derdini suya anlatarak ferahlayacaklarına dair inanışı getirmektedir.[549] Zira efsaneler toplumların inanışlarını, değerlerini ve kültürel kodlarını güçlü biçimde taşır ve aktarırlar. Derlenen bu efsaneye de yukarıda anılan inanışın yansıdığını söylemek mümkündür. Efsane metni şöyledir:

"*Bir çoban varmış. Çobana eşten dosttan biri gelip uzun uzun derdini anlatmış. Kimseye söylememesini de tembihlemiş, gitmiş. Duydukları çobanın içini kemiriyormuş. Dışarıya söylemek, sırrı saklamak istemiyormuş. İçinde tutamayacağını anlayınca soluğu bir su kuyusunun başında almış. Kuyunun içine eğilip bu sırrı bir bir anlatmış. Bir zaman sonra kuyunun içinde bir saz yetişmiş. Çoban da çok iyi kaval çalarmış. O sazı tutup almış kuyunun içinden ve kendisine güzel bir kaval yapmış. Başlamış kavalını çalmaya. Birden kuyudan çıkan sazla yaptığı o kaval, çobanın anlattığı sırrı dışarıya doğru üflemeye başlamış. Çobanın suya anlattıkları da meydana çıkıvermiş.*"(KK.52)

[549] Bk.Beşinci bölüm.

SONUÇ

Su, insanlık tarihi ve kültürünün evrensel unsurlarından biridir. Su kültü de bu evrenselliği yansıtan, coğrafî sınırları aşan ortak bir inanç ve ritüel sistemidir. Toplumların en eski inanç katmanlarında yer alan su kültü, suyun kutsal, arındırıcı ve yaşam verici işlevleri etrafında şekillenen pratiklerin bütününü ifade eder. İnsanoğlunun ve dolayısıyla toplumların varoluş süreçlerinde yaşamın kaynağı olarak görülen suya kutsallık atfedilmiştir. Su, tarih boyunca Antik Mezopotamya'dan Orta Asya'ya, Hint ve Çin uygarlıklarından Anadolu kültürüne kadar üstlendiği çeşitli işlevler ve bu işlevlere dayalı gelişen ritüellerde ana unsur olarak evrensel kültürel bellekte yerini almıştır. Türklerin göçlerle beraber hafızasında Anadolu'ya taşıdığı İslamiyet öncesi devirlere mahsus yer-su kültleri inanışları, Anadolu coğrafyasında var olan medeniyetlerin etkileşimleri sonucunda bu coğrafyada hâkim İslam inancıyla âdeta yeniden yoğrulmuş ve sentezlenmiştir. Bu sentez sonucu Anadolu'da çeşitli ritüellerde karşımıza çıkan ve zemininde su kültü inancının var olduğu pek çok ritüel ve gelenek, suya dair bellekte yaşayan sözlü unsur mevcuttur.

Bu çalışmanın temel amacı, evrensel mitik bir unsur olan suyun, Yalova özelinde kültürel, toplumsal ve dini bağlamlarda nasıl bir anlamsal derinlik kazandığını ortaya koymak ve su kültü izlerinin sözlü kültür ve pratiklerinde ne ölçüde yaşamaya devam ettiğini tespit etmektir. Yalova, coğrafî konumu ve doğal yapısı nedeniyle göç aldığı ve turistlerin dikkatini çektiği için kültürel etkileşime açık, küçük bir ildir. Sözlü kaynaklar Yalova'da korunmuş bir kültürün bulunmadığını, hatta göç sebebiyle kültürlerin karıştığını ifade etmişlerdir. Ancak sahada geleneğe ve somut olmayan kültürel mirasa dair hafızanın hâlen son derece canlı olduğu, özellikle köylerde şehirleşmenin etkisi görülse de halkın kırsal kesimde kendi kültürel dinamiğinde yaşamaya devam ettiği gözlenmiştir.

Yalova'da geçiş dönemlerine ait doğum, evlilik, ölüm ile ilgili suya dair inanışlar ve uygulanan pratikler, su kültünün izlerini yansıtmaktadır. Örneğin; çocuğu olmayan bir kadının çocuğu olan bir kadının elinden su içerek gebe kalabileceğine inanması, şifalı sayılan sulara oturularak rahmin temizlenmesi ile gebeliğe uygun hâle geldiğine inanılması gibi suyun üreme-çoğalma amaçlı arındırıcı işleviyle doğum öncesi uygulamalarda kullanıldığı görülmektedir. Doğum sonrasındaki aşamalarda yeni doğan bir bebeğin yaşaması için üzerine İhlâs ve Fatiha surelerini zemzem suyuna okuyup üç

defada bebeğe içirilmesi, yedi evden toplanan kumaşlarla çeşme başında dikilen kıyafetlerin bebeğe giydirilmesi gibi pratikler mevcuttur. Koruyucu gücü bulunan suyun yardımıyla dinî açıdan kutsal zemzem sayesinde yeni doğan muhafaza altına alınmış; üç ve yedi sayılarıyla da uygulamaların etki gücü arttırılmıştır.

Doğum sonrasında tesadüfen karşılaşan lohusaların arasından su atma pratiği mevcuttur. Bu sayede karşılaşma sonucu ortaya çıkan kırk karışması durumunun getireceği olumsuz sonuçların önüne su iyesinin yardımıyla geçilmiş olacaktır. Lohusa yatağının altına içinde yumurta olan bir kap suyun koyulması, içine farklı anlamları sembolize eden kırk adet baklagil gibi çeşitli malzemeler atılan suyla anne ve bebeğin kırklanması, bebeğin tuzlu suyla ovulması gibi pratiklerde de su iyesine yapılan saçı ve pratiğin gücünün arttırılması için kırk sayısından faydalanılması göze çarpmaktadır. Bu bağlamda tüm bu uygulamaların temelinde lohusa ve yenidoğanı kötü ruhlara, nazara karşı koruma, yaşatma, suyun yardımı alınarak onları güvende tutma amacı mevcuttur. Su, bu pratiklerde koruyucu ve geçişi destekleyici güce ve işleve sahiptir.

Yalova'da yürüyemeyen çocukların, dere kenarında yetişmiş ceviz ağacı kovuklarından üç kez geçirilmesi ya da kırk gün süresince kaynatılan ceviz ağacı kabuklarının suyuna oturtulması, yedi çeşmeden alınan ve içine dualar okunan suyla yıkanılması pratikleri vardır. Ayrıca konuşamayan bir çocuğa kuş çanağının içinden ya da Cuma vaktinde temiz suyla yıkanan kaşıklarla okunmuş olan su içirilir. Okunan dualar ve kaşık yıkama işlemi için Cuma vaktinin seçilmesi İslam inancı kapsamındadır. Ancak bu pratiklerin bilinçaltında suyun iyileştirici ve nakledici gücünün varlığına inanılmasıyla ilgili olduğu da açıktır.

Evlilik, önemli bir geçiş dönemidir. Bu safhaya dair derlenen uygulamalar içerisinde kapalı olduğuna inanılan kısmetin açılması amacıyla, ağzı Kâbe'ye dönük olan çeşmeleri açma ya da bu çeşmelerin yanı başında kilit açma gibi pratikler gerçekleştirilmektedir. Dualar eşliğinde yapılan bu tür uygulamaların arka planında su iyesinden yardım umulmaktadır. Düğünden önceki aşamalarda ise gelin hamamı ve damat hamamı âdetleriyle çiftin yeni başlayacak yaşamlarına temizlenerek bereket ve sağlıkla geçmeleri beklenmektedir. Bu âdetlerde su sadece maddi temizlik aracı değil; bireyin statü değişimi sırasında koruma ve bereket beklentileriyle yüklü bir ritüel unsurudur. Hamam ise ritüel mekânıdır. Yine düğün öncesinde gerçekleştirilen gelin alma

âdetinde, gelin baba evinden ayrılırken ardından su atılır. Bu pratikte su, ayrıştırıcı gücü sayesinde fiziksel bir araç olarak eski yaşamla yeni başlayan yaşam arasında sembolik bir geçit işlevi üstlenmektedir.

Yaşamın geçiş dönemlerinden olan ölümün etrafında gerçekleştirilen pratiklerde suyun mahiyeti dikkat çekicidir. Cenazenin yıkanması sırasında suyun temini ve taşınmasına dair kültürel bellekten yeni nesle aktarılan bazı kurallar ile definin ardından cenaze evinin bahçesine su dolu bir kabın bırakılması, mezar ziyaretlerine üzerine dua okunmuş sularla gidilmesi ve bu suyla mezarların sulanması gibi uygulamalarda su kültü, İslami gelenekle harmanlanmış biçimde karşımıza çıkmaktadır. Yalova'da ölüm sonrasına rastlayan en yaygın pratik, cenaze çıkan bir evde suyla dolu bütün kapların boşaltılmasıdır. Zira Azrail'in can aldıktan sonra kılıcını evdeki su dolu kaplarda yıkadığına ve kılıcının ucundaki kanın, Azrail'in hırsının bu sulara bulaştığına inanılmaktadır. Su burada İslami inanç sisteminin bir unsuru olan Azrail'i mitik bir karakter, kılıç kullanan ve hırslanan kişileştirilmiş bir ölüm figürü hâline getirmektedir. Azrail'in can alma görevini yerine getirmesiyle ölen kişi, beşerî dünyadan ebedî dünyaya adım atmış olur. Bu adımdan sonra ölümün gerçekleştiği mekânda var olan sular eşik görevi görmüşlerdir. mitik düşüncede su, yerin altındaki dünya ile göğü birbirinden ayıran bir eşiktir. Bu eşiğin nötr hâle getirilebilmesi için cenaze evindeki suların boşaltılması gereklidir. Aksi hâlde bu suları kullanan kişilere, ölüm olayının ve ölüm meleğinin hiddeti suyun iletkenliği ile intikal edebilir.

Ölümün gerçekleşmesinden sonra cenazenin yıkanması için yedi çeşmeden su alınması, taze gelinlerin su getirmesi gibi pratiklerde eski Türk inanış sisteminde mevcut izlerin açığa çıktığı görülmektedir. Defin sonrası cenaze evinin bahçesine yedi gün boyunca bir kap su bırakılır. Bu uygulama, ruhun gelip abdest alacağı inancıyla ilişkilendirilerek meşru hâle getirilip sürdürülmektedir. Animist inanç sistemiyle ilişkili süren cenazenin eşyalarının üzerine su serpilmesi ve yatağına taş konulması uygulamalarında ise su, arındırıcı ve dönüştürücü köprü işlevi görmektedir. Ölen kişinin ruhu beşerî dünyadan eşyalarına su serpilerek soğutulmaya çalışılır. Defin sonrası mezara üzerine yedi defa Kur'an-ı Kerim'den sureler okunmuş suların dökülmesi pratiğinin arka planında, ölen kişinin öbür dünyaya geçişinin suyla kolaylaştırılmaya çalışılması çabası yatmaktadır. Su burada aynı zamanda aslî dünyaya intikali de sembolize eder. Elbette

dökülen suya dualaların okunması, pratiğin İslam inancıyla ilişkilendirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Yalova'da derlenen çeşitli yağmur yağdırma törenlerinin zemini İslamiyet öncesi inanışlara dayanır. Cuma vaktinde yapılan duayla Allah'tan yağmurun yağmasını istemek İslam inancı kapsamındadır. Ancak duanın yanı sıra gerçekleştirilen yetmiş bin taşı, erkek bir hayvanın kafasını dere yatağına bırakma pratikleriyle su iyesine yardımı umularak kurban verilir. Dua ve pratiklerin bir arada yapılması ise tam anlamıyla bir sentez örneğidir. Ayrıca Yalova'da yağmur yağması için gerçekleştirilen bebek küreği, yağmur eşeği gibi ritüeller de mevcuttur. İslam inancına göre yağmur Allah'tan istenir ama taş, su, bereket, saçı, oyun sembolizmi gibi temalar tamamen eski Türk inancı dairesine mensuptur. Hıdırellez'de ise üzerinde niyetin yazılı olduğu kağıdın gülün dibine gömüldükten sonra akan bir suya atılması, dileklerin deniz kenarına çizilmesi, niyet çiçeklerinin suya bırakılması gibi uygulamalarda suyun taşıyıcı, nakledici, arındırıcı ve bereket getirici işlevleri ön plandadır. Bahar başlangıcında doğa güçleriyle uyum sağlama çabası içeren Hıdırellez geleneklerinde bireyin niyeti, su vasıtasıyla kozmik düzene dâhil edilmektedir. Bireyin niyetinin gerçekleşmesi için su iyesinden yardım umulur; bu beklentiyle dilekler suya bırakılır ya da denizin kenarına çizilir.

Yalova'da nisan ayının ilk yarısında yağan sular biriktirilir ve dualar eşliğinde zemzem suyuyla karıştırılır. Bu sayede nisan sularının salt zemzem suyuna dönüşeceğine inanılmaktadır. Bu inanış ve uygulama İslami perdeye bürünmüş ancak suyun ana unsur olduğu bir çeşit temas büyüsü örneğidir. Ayrıca biriktirilen yağmur sularıyla abdest alınması, yemek yapılması, uzayıp gürleşsin diye saçların yıkanması, evlere serpilmesi, yağmur sırasında çocukların vücutlarına demirle vurulması gibi pratiklerde de suyun bereket ve arındırma işlevleri ön plandadır.

Daha önce açıklanan pratiklerde arka planda olduğu vurgulanan su iyesine saçı yapma ritüeli, Yalova'da balıkçılıkla geçinen kaynak kişilerin gerçekleştirdikleri uygulamalarda net biçimde yüzeye çıkmıştır. Sağ salim ve bereketli bir balık sezonu geçirebilmek için denize okunmuş pirinç, şeker, hububat saçılmaktadır. Eski Türk inanış sisteminden aktarılan bu ritüelin kökeni, su iyesine kansız kurban sunmaya dayanmaktadır. Hububatın duayla okunmuş olması ise bu pratiğin İslami kılıfı olarak değerlendirilebilir. Eski Türklerin inanç sistemlerinde su iyesine saçı yapıldığı gibi selam

da verilir. Yalova'da sözlü kaynaklar tarafından gece vaktinde suya selam verilmeden herhangi bir çeşmeden su alınamayacağı, çeşmeden su alırken besmele çekilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Selam verme ve besmele çekme uygulamalarında, İslam inancı kapsamında Rahman'ın hıfz vasfı devreye girer. Dolayısıyla suyun etrafında olduğuna inanılan varlıklardan kişiye bir zarar gelmez. Bu uygulamalarda koruyan Allah'tır, sakınılan ise eski Türk inanış sisteminde suyun sahip olduğu olağanüstülük içeren cezalandırıcı figürdür. Ayrıca suyun yanına akşam ezanından sonra gidilmemesi, gece dışarıya sıcak ya da pis su dökülmemesi, tuvalet ve banyolarda uzun süre kalınmaması, gece açık bırakılan suyun içilmemesi, banyodan su içilmemesi gibi kaçınmalar da suyun etrafındaki olağanüstü güçler tarafından cezalandırılmaktan sakınma çabasıdır.

Yalova'da nazardan korunmak ve kurtulmak için suya okuma, suyun içine kömür atarak nazar değdiği düşünülen kişinin üzerinde o suyu gezdirme, zemzem suyu ya da sirkeli suyla mekânları temizleme, taharet suyuyla veya okunmuş suyla el-yüz yıkama gibi suyun temizleyici ve arındırıcı işlevleriyle araç olarak kullanıldığı pratikler gerçekleştirilmektedir. Temelinde yine nazar inancı bulunan kurşun dökme işlemi eski Türklerin mitik evren tasavvurunda su ve ateş kültü ile doğrudan ilintilidir. Yalova'da gerçekleştirilen bu işlemde ateşe atfedilen arındırıcı, canlandırma ve koruma işlevlerini kurşun ve su vasıtasıyla yerine getirmektedir. Ayrıca korkan birinin korkudan azat edilebilmesi için su ile korkuluk çıkarma pratiğine de rastlanmıştır. Kaynayan su ve bu suyun içine atılan çeşitli maddelerin yanı sıra, demiri temsilen bıçağın kullanıldığı bu uygulamada su kaynatılır. Bu sayede aslında arınmanın en yoğun hâli sağlanmaktadır. Su kültü inancı izlerini taşıyan bu büyüsel-şifa ritüelinin ilk kısmı tamamlandıktan sonra ikinci kısmında dua edilip tespih çekilir ve Kur'an-ı Kerim'den sureler okunur. Eski Türk dini inanış sistemi ve İslamî ögeleri barındıran bir sentez pratiktir.

Nazarın olumsuz tesirinin yanı sıra kişiyi direkt hedef alan büyünün de olumsuz etkisini pasifize edebilmek için deniz ya da akan suyun üzerinden geçmek gerektiği inanışının arka planında ancak suyun gücünün bu olumsuz etkinin karşısında durabileceği düşüncesi mevcuttur. Bu düşüncede, suyun koruyucu bir güç olduğu inancının yanı sıra nötrleme işlevi de ön plana çıkmaktadır. Yalova'da, bir kişinin sıkıntısının ne olduğuna ve bu sıkıntının nasıl giderileceğine suyun içine koyulan üç tane bıçağın aldığı renge göre karar verme pratiği derlenmiştir. Su burada belirginleştirme, yansıtıcı konumdadır. Eski Türk inanış sistemlerinde mevcut büyüsel işlemlerde renk ve sayıların öneminin de

izlenebildiği bu ritüel, su ve demir kültünün izlerini taşımaktadır. Yalova'da rüyalar akan suya veya çeşmeye anlatılmaktadır. Kişi, böylelikle suyun gücünden ve ferahlatıcı, temizleyici etkisinden yararlanmış olur. Suya kötü bir rüya anlatılacaksa öncesinde akan suyun aktığı yöne doğru tuz atılır. Tuzun suda erimesi gibi rüyasını bu suya anlatan kişinin tüm sıkıntıları da suda eriyecektir. Bu pratikte tuz kötü rüyayı, akan su ise eritici ve yok edici gücü temsil etmektedir. Uygulamanın arka planında, kolektif bellekte mevcut su iyesinin gücünden yardım umma düşüncesi mevcuttur.

Yalova'da kutsal ve şifalı olduğuna inanılan zemzemin, Allah'ın rahmeti ve bereketi olduğu düşünülmektedir. Şifalandırıcı zemzem suyuna atfedilen kutsiyet İslam inancı dairesinde temellense de geçiş dönemi uygulamalarında arındırma, bereket verme gibi işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Keramet sahibi bir zatın bulduğuna inanılan ve bu inanca bağlı olarak kutsallığı artmış asa suyu inanışı da Yalova'da mevcuttur. İnanışa göre asa suları bu keramet sahiplerinin vasıtasıyla kutsalın bir lütfu olarak yeryüzüne çıkmaktadır. Yani su kutsaldan gelir, ona bu özelliği keramet sahibi kazandırmaz. Zatın kendisi kerametini kutsaldan gelen su ile ortaya koymaktadır.

Çalışmada kaplıcalar ve şifalı sulara bağlı gelişen hamam kültürü ve bu kültüre bağlı gerçekleştirilen ritüellerde hamamların, suyla olan ilişkileri vasıtasıyla bereket, doğurganlık ve manevî arınma gibi anlamları temsil eden yerler olduğu görülmüştür. Gelin hamamı âdetinin sürmesi, doğurganlığı arttırmak için göbek taşına yatarak rahmi ısıtma, sıcak suya oturma, günahkâr olduğunu düşünen bir kadının hamamda kırklanması gibi pratiklerde su, geçiş dönemine tanıklık eden, yaratıcı, arındırıcı, ilk yaratım anına geri döndürme gibi işlevleri ile karşımıza çıkmaktadır. Mitik düşüncede suyun manevî geçişin ve yeniden doğuşun bir unsuru olarak algılanmaya devam ettiği görülmüştür.

Türk halk inanışlarında şifalı sular yerin altındaki âlem ile ilgilidir. Eski Türk inanış sisteminde kozmik üçlü sistemin parçası olan yer altı dünyası inancının varlığı mevcuttur. Aslında bu düşünce suyun ortaklığı bağlamında Eski Yunan-Roma mitolojisinde de vardır. Zira şifalı sularıyla meşhur Termal'de yeraltı bilgeliğini ve şifacılığını temsil eden Baş Melek Mikail kabartmasında gövdesinde haç işareti taşıyan Mikail, yılan-ejderhanın üzerinde, âdeta nefesini zapt ederek oturur. Bu varlık, yerin altındaki gizil kuvvet inancını sembolize eder. Şifalı sular bu gizil kuvvete tabidir. Mikail de bu gizli kuvveti bile zapt eden bir kahramandır. Türk mitolojisindeki düşünceye göre

de şifalı sular sırlıdır ve yer altı ruhlarıyla ilintilidir. Zira suların sıcaklığı, kudreti arttırıcı oluşları yer altı dünyasının nefesi ve canlılığından ileri gelmektedir. Su kültü inancı bağlamında bakıldığında da su, yerin altı ile yerin üstü arasındaki eşiktir. Kozmik düşüncede mevcut yer altı dünyasının ruhsal enerjisi de yeryüzüne su ile intikal eder.

Yalova'da sözlü bellekte su kültünün yaşayan izleri memorat ve efsaneler ile ortaya konulmuştur. Sözlü kaynaklar suyla ilgili efsane ve memorat söyleme eğilimi göstermişlerdir. Bu nedenle suya dair masal, türkü, mani, ninni gibi sözlü edebiyat ürünü derlenememiştir. Suyun mekân ya da ana unsur olarak karşımıza çıktığı memorat ve efsaneler kaydedilerek yazıya geçirilmiştir. Suyla ilgili memoratların zemininde, kolektif bellekte kayıtlı eski Türklerin ıdık yer-sub inanışı vardır. Zira olağanüstü varlıklara rastlanılan yerlerde ortak mekân sudur. Eski Türk inanç sistemindeki su iyesi inancı İslamiyet sonrası "cin, peri" inancıyla eşleşmiştir. Yalova'da suyu arayan peri kızına rast gelindiğinin açıkça ifade edilmesi, suyun kenarında mevcut bir taşın içinden çıkan ve bölgeyi kaplayan ışık anlatısı, olağanüstü varlıkların insanla su vasıtasıyla iletişime geçmesi ve anlatılan memoratta İslâmî kimliğe bürünmeleri suyun zihinlerde sırlı konumda bulunmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca memoratlarda karşımıza çıkan ve su vasıtasıyla beşerî dünyayla iletişime geçen dede/ velî suretli olağanüstülük içeren varlıklar, ata ruh, koruyucu kam/ ermiş ile benzer bir işlevdedir. Bu bağlamda İslam öncesi inanışlara ait figürlerin İslamî boyutta yeniden üretilmesi sonucu ortaya çıkan bu tip velî formlu anlatmalar, senkretik bir inanç örneği sergilemektedir. Burada su taşıyıcı işlevli bir sembol unsurdur ve olağanüstü varlıkların dünyasıyla beşerî dünyanın ortasında bir eşik görevi görmektedir.

Derlenen efsaneler arasında kozmoloji ya da eskatoloji özelliği bulunan metne rastlanmamıştır. Mitolojik sistemde sulu kozmostan kaosa sonra yeniden kozmosa dönüşü de simgeleyen, suyun ana unsur olduğu Nuh Tufanı anlatması küçük farklılıklar ile derlenmiştir. Bu anlatmada da sonsuz su anlayışı mevcuttur. Bu bilgi sözlü kaynağa büyüklerinden aktarılmıştır. Bu durum suyun başlangıçta ilk ve sonsuz olduğu düşüncesinin, bellekte kayıtlı tutulduğunu ve nesiller arasında aktarılageldiğini ortaya koymaktadır. Su kültü izlerini taşıyan Termal ve Armutlu dağ hamamları efsaneleri ile Yalova adının nasıl ortaya çıktığı konulu Argonot metni, Yalova Termal ile özdeşleşen

"Üç Azizeler" efsanesi başta olmak üzere suyun etrafında yaşayan nemf[550]lerin varlığına dair inancın sürdüğü ve zamanla kişiselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Elbette bu efsanelerde tarihî dönemlerle ilgili hususlar da mevcuttur. Efsane metinlerinde ise suyun kutsala yakın bir unsur olarak yansıtıcı işleviyle görüldüğü söylenebilir. Su sessiz bir şahittir ve insanla beraber yaşayıp tüm ayrıntıları kaydeden bir tanıktır. Dolayısıyla da bir hafızasının bulunduğu kabul edilmiş olur.

Tüm bu bulgular ışığında Yalova'da yaşamın geçiş dönemleri ritüellerinde, çeşitli inanış ve uygulamalarda, kaçınma davranışları ve tabularda ayrıca sözlü kültürel bellekte yaşayan anlatılar ile bu sözlü ürünlerdeki İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminin derin katmanlarına işaret eden sembolik kodlarda su kültünün izlerine rastlamak mümkündür. Mevcut çalışma, söz konusu izleri sistematik bir şekilde tespit etmenin yanı sıra, Yalova'da su etrafında yaşayan geleneksel yapının ve somut olmayan kültürel mirasın kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir.

[550] Yu. nymphe

KAYNAKÇA

Acar, Abdullah. 2019. "İslam ve Batı Medeniyetinin Hak, Emanet ve Adalet Anlayışları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47: 277-312.

Acıpayamlı, Orhan. 1982. "Acıpayam'da Halk Hekimliği", *DTCF Dergisi*, 1: 11-16.

Acıpayamlı, Orhan. 1963. "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21(1–2): 2–39.

Acıpayamlı, Orhan.1974. *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Açа, Mustafa. 1999. "Tufan'ın Kuşları ve Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar", *Milli Folklor,* 6 (42): 53-57.

Açа, Mustafa. 2001. "Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama", *Millî Folklor,* C.7, S.52: 93-100.

Açа, Mustafa. 2014**.** *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru*. Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıbelli, Ramazan. 2019. *Türk Kültüründe Su Kültü ve Çeşme Fenomenolojisi*, Kayseri: Kimlik Yayınları.

Akalın, Ömer Besim. 1347/1929. *Yalova Kaplıcaları*. İstanbul: İstanbul Âlem Matbaası.

Akan, Aydın. 2010. *Her Yönüyle Termal İlçesi*. 10. baskı. Yalova: Günaydın Matbaası.

Akın Melikoğlu, Aşlar. 2021. "Giresun Yöresinde "Göbek Düşmesi" Hastalığı ve Göbek Çekme Uygulamaları", Littera Turca, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/3: 563-576.

Akkaya, Nevin. 1995. *Gelenek ve İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları*. Balıkesir: Alem Basım Yayın.

Akman, Eyüp. 2002. "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler", *Kastamonu Eğitim Dergisi*,10, no. 1: 1-10.

Akpınarlı, Feriha. 1996. "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar". *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aktaş, Ali. 2016. *İzmit Sancağında Manavların Etnik ve Kültürel Yapısı*, İstanbul: Cinius Yayınları.

Aktürk, Sema. 2014. *Türkiye'de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alay, Erdal. 2013. *Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*. Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Alptekin, Ali Berat. 2018. *Efsane ve Motifleri Üzerine*, 3.b., Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptürker Gündüz, İmran. 2019. "Sudan Geçmeye İzinli Olma/Olmama Üzerine Bir Araştırma", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(27): 672-689.

Alptürker Gündüz, İmran. 2022. *Şifanın Yolu: Ritüellerde Kutsal Mekân Olarak "Yol Ağzı", Yol Kitabı*, ed: Doç. Dr. Turgay Kabak, Doç. Dr. Ferdi Güzel, Çanakkale: Paradigma Akademi, 155-177.

Altun, Işıl. 2004. *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, İzmit: Yayıncı Yayınları.

Araz, Rıfat. 1995. *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Arık, Durmuş. 2005. *Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları*, Ankara: Öztepe Matbaacılık.

Artun, Erman. 2014. *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler-Motifler-Kavramlar,* Adana: Karahan Kitabevi.

Artun, Erman. 1998. "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9(10):* 85-l07.

Artun, Erman. 2011. *Türk Halk Bilimi*,7.b., Adana: Karahan Kitabevi.

Artun, Erman. 2013. "Türk Kültüründeki Su Kültünün Çukurova Halk İnançlarındaki İzleri", 1-16. https://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php., erişim 20 Mayıs 2025.

Asan, Sümeyye. 2016. *Yalova Termal'de Dini Hayat Üvezpınar Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Ferhat. ve Türksever, Zeynep. 2015. "İstanbul Folklorunda Şehitlik Etrafında Oluşan Halk İnançları, Uygulamalar ve Memoratlar: Edirnekapı Şehitliği Örneği". *Journal Of Turkish Language And Literature,* no. 51: 27-62.

Aslan, Ferhat. 2007. "Türk Destanlarında Su Motifi", *Türk Kültüründe Su,* haz. Ferhat Aslan, Dr. İbrahim Akış, İstanbul: Manavgat Belediyesi Yayınları,75-99.

Ateş Öztürk, Şenay. 2012. *Yakındoğu Demirçağ Uygarlıklarında Hayat Ağacı İnancı*, Yüksek Lisans Tezi Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avcı, Azime. 2021. "Süryani Kadimde Evlilik Sakramenti, Fikriyat", *Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 1, S. 2: 126-143.

Avcıoğlu, İlker. 2023. "Giresun Halk Kültüründe Hava Tahminine Yönelik İnanışlar", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9/20: 557-571.

Ayan, Ekrem. 2002. "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı". *Türkler Ansiklopedisi*, *3* : 622-629.

Aydın, Mehmet. 1985. "Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya.

Aynakulova, Gülnisa. 2007. "Türk Kültüründe Yada Taşı", *Yağmur Duası Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Ayvazoğlu Pişkin, Cennet. 2021. "Antik Çağ'da Yalova ve 21. Yüzyıl Yüzey Araştırması", *YAK 2021 Bildiri Kitabı*, ss.91-97.

Azamat, Nihat. 1992. *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*: F. Gıese Neşri, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul.

Balaban, Tuğrul. 2013. *Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları (Derleme-İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balaban, Tuğrul. 2015. "Türk Mitolojisinde Yer-Su İyesinin Halk Kültürüne Yansıması: Amasya İli Örneği, *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi, 3*: 52-73.

Balaban, Tuğrul. 2015. "Hz. Ali Merkezli Bir Ölüm Memoratına Dair Değerlendirmeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Velî Araştırmaları Dergis*i, 73: 89-103.

Ballestero, Andrea. 2019. "The Anthropology of Water," *Annual Review of Anthropology* 48, no. 1: 405–421.

Barlas, Cafer. 2024. *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşibendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kâmil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin*, İstanbul: Erkam Matbaası.

Bassani, Maddalena, Bolder-Boos, Marion ve Fusco Ugo. 2019. "Thermal Cults. Rethinking the Concept of 'Healing Settlements': Water, Cults, Constructions and Contexts in the Ancient World," *Oxford.*

Bascom, R. William, ve Özay, Yeliz. 2003. "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar", Çev: Nur Aktaş, Banu Aktepe, Başak Değer, Ayhan Doğan, Yeliz Özay, Kıvılcım Serdaroğlu, *Millî Folklor, 8*, no. 59: 76-95.

Başar, Zeki. 1989. "Şifalarına İnanılan Kutsal Sular", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Başkurt, Çağrı. 2020. *Tarihi ve Çevresiyle Yalova Termal Kaplıcaları*, İstanbul: Saner Basım.

Başokçu, K. Elif. 2003. "Tufan" *Antropoloji Sözlüğü*, ed. K. Emiroğlu ve S. Aydın, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Bayat, Fuzuli. 2007. *Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli. 2007. *Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)*, C. 2, Ankara: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli. 2013. *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli. 2010. *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Bayat, Haydar. 2016. *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

Baysal, Nagihan. 2020. *Türk Halk Kültüründe Su*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Baysan, Münire. 2021. "Kütahya'da Derlenen Memorat Örnekleri Üzerine İnceleme", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14, no. 34: 553-572.

Baysal, Nagihan. 2023. *Türk Halk Hekimliği Kitabı*, Çanakkale: Paradigma Akademi.

Besnard, Albert M. 2000. "Katolik Mezhebi (İsa Vasıtasıyla Kurtuluş*)", Din Fenomeni*, çev. Mehmet Aydın, Konya: Din Bilimleri Yayınları.

Beydilli, Celal. 2005. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Beydiz, Gürbüz Mustafa. 2021. "*Su ve Deniz Mitolojisi*", İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Beydiz, Gürbüz Mustafa. 2021. *Su ve Deniz Mitolojisi Tanrılar, Yaratıklar, Efsaneler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Bice, Hayati. 2017. "Şeyh Şerafeddin Dağıstanî ve TBMM'nin Manevî Tasdiki", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* Ankara: Kalem Neşriyat, 371-400.

Bitlisî, İdrisi. 2008. *Heşt Bîhîşt*, C. II, (haz. Mehmet Karataş vd.). Ankara: BETAV.

Blech, Benjamin. 2003. *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, çev. Estreya Seval Vali, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Yayınları.

Boratav, Pertev Naili. 2013. *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara: Bilgesu Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili. 2012. *Türk Mitolojisi Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu Yayınevi.

Bozkurt, Semra. 2019. *Necâti Bey Dîvânı'ndaki Soyut Kavramlar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bozok, Dürüye. 2005. Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(13): 62-86.

Bradley, Ian. 2012. *Water: A Spiritual History*. London: A&C Black.

Bucak, Baran. 2010. Antik Dönemde Dolmabahçe Yöresi: İasonion ve Argonotlar Seferi, *Millî Saraylar, Kültür- Sanat-Tarih Dergisi*, S.5, İstanbul: TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.

Bulğen, Mehmet. 2011. "İslâm Dini Açısından Tenâsüh ve Reenkarnasyon", *Mimar Sinan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 40: 63-92.

Burchard, Titus. 1997. *Aklın Aynası*, çev. Volkan Ersoy. İstanbul: İnsan Yayınları.

Campbell, Joseph. 2015. *İlkel Mitoloji Tanrı'nın Maskeleri I*, İstanbul: Islık Yayınları.

Cross, Frank Leslie ve Elizabeth A. Livingstone. 2005. *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. Oxford: Oxford University Press.

Çantay Güneşsever, Gönül. 2020. "Ayazmalar, Kuyular ve Sağlık". *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 110–120.

Çakı Kaya, Burcu. 2022. *Bursa'da Yaşayan Sosyal Gruplar Arasındaki Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Çelepi, Surur Mehmet. 2012. *Türk Halk Kültüründe Rüya*. Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çelik, Ali. 1998. "Trabzon Yöresinde Bazı İnanmalar". *Millî Folklor* 10(39): 35–37.

Çerikan, Uğur Fidan. 2014. *Türk Kültüründe Demir*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Çıblak, Nilgün. 2004. "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*,15: 103-125.

Çınar, Aynur. 2018. "Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni". *Bilinmame* 35**(**1): 363–395.

Çobanoğlu, Özkul. 1993. Türk Kültür Tarihinde Su Kültü. *Türk Kültürü*, 361(32): 288-297.

Çobanoğlu, Özkul. 2009. Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2(3-4): 269-282.

Çobanoğlu, Özkul. 2012. *Halkbilimi Kuramları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Akçağ Basım Yayım Pazarlama.

Çoruhlu, Yaşar. 2020. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Dallapiccola, Laura ve Anna L. 2013. *Hint Mitleri*. Çeviren Bilgesu Savcı. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dağlı, Yücel ve Seyit Ali Kahraman. 2008. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Demirci, Şebnem Elif. 2015. "Türkiye'deki Yağmur Törenlerinde Suya Saçı Sunmayla İlgili Uygulamalar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(40): 40–52.

Demircan, Onur. 2023. *Tokat Merkez ve Köylerinden Derlenen Memoratlar Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.

Demirdağ, Gülseven. 1989. *Mut (İçel) Kasabası Folkloru*. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum.

Demirkaya, Hilmi. 2013. "Antalya'da Geleneksel Hava Durumu Tahmini Yöntemleri". *Millî Folklor* 98: 174–186.

Demirkol Polatçı, Türkan. 2020. "XVI. ve XVII. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Osmanlı'da Hamam Kültürü". *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 201–207.

Dermen, Özlem. 2013. "Türkiye Evlenme Geleneklerinde Su Motifi". *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 213–226.

Kutlu, Dilbaz ve Burcu Kutlu. 2020. "XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Bursa Hamamları". *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 182–200.

Akalın, Besim Ömer. 2025. *Yalova Kaplıcası*. Hazırlayanlar Mehmed Burhan Topsoğüt ve Muhammed Ceyhan. Ankara: Salmat Basım Yayınları.

Doymuş, Ergin. 1998. *Kangal'da Örf, Âdet ve İnançlar*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Durkheim, Emile Durkheim. 2005. *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. Çeviren Fuat Aydın. İstanbul: Ataç Yayınları.

Durmuş, Eda. 2024.v*Bozkır Kavimlerinin Sosyal, Dinî ve Askerî Gelenekleri (Başlangıçtan IX. Yüzyıla Kadar)*. Doktora Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Duvarcı, Ayşe. 2005."Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnançlar, Uygulamalar". *Bilig* 32: 125–144.

Duymaz, Ali. 2001. *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Efendi, Mustafa Âlî. 2009. *Künhü'l-Ahbâr. Osmanlı Tarihi*. Hazırlayanlar Ali Çavuşoğlu ve Ahmet Uğur. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Eğilmez, Selma. 1987. *Düzce Folklorundan Örnekler*. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum.

Eidinow, Esther. 2017. *The Oxford Handbook of Ancient Greek Religion*. Oxford: Oxford University Press.

Eker Öğüt, Gülin. 2000."Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açıdan Değerlendirilmesi". *Millî Folklor* 46 : 92-100.

Ekici, Metin. 2010. *Halk Bilgisi Folklor Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Eliade, Mircea. 2009. *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Eliade, Mircea. 2009a. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea. 2018. *İmgeler ve Simgeler*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Eliade, Mircea. 2016. *Mitlerin Özellikleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Erbaş, Ali. 2004. "Muhtelif Dinlerde Su Motifi". *Ekev Akademi Dergisi* 20: 241–258.

Erbaş, Ali. 1998. *Hristiyan Ayinleri*. İstanbul: Nun Yayınları.

Erdem, Mustafa. 1993. "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35: 133–154.

Eren, Metin. 2010. "Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüyalar: Türk Kültüründe Ölüme Yorumlanan Rüyalar". *Journal of Turkish Studies* 34: 1074–1099.

Ergin, Muharrem. 1988. *Oğuz Kağan Destanı: Tercüme-Metin-Sözlük*. İstanbul: Hülbe.

Ergin, Muharrem. 2018. *Dede Korkut Kitabı 1–2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Muharrem. 2017. *Orhun Yazıtları*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergun, Metin. 1997. *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erkoç, Hayrettin İhsan. 2020. "Bozkır Halklarında Su Kültü". *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık Uluslararası Sempozyumu*, 69–108.

Eroğlu, Emine. 2019. *Anadolu Sahası Türk Halk Masalları ve Halk Hikâyelerinde Su Motifi*. Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Esin, Emel. 2001. *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eyüboğlu, İsmet Zeki. 1998. *Anadolu İnançları*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Fidan Kurt, Maksude. 2021."Kutsal Suyun İzinde: Suya Yüklenen Dinî ve Sembolik Anlamlar". *İslam Akademi Dergisi* 1(1): 1–27.

Frazer, George James. 2020. *Büyük Tufan / Dünyadaki Tufan Mitleri Üzerine Bir Başvuru Kitabı*. İstanbul: Kanon Kitap.

Goddy, Jack. 2017. *Mit, Ritüel ve Söz*. Çeviren Damla Sezgi. İstanbul: Küre Yayınları.

Göde, Halil Altay. 2011. "Tarihi Yeniden Kurma Kuramı: Veli Baba Üzerine Anlatılan Efsaneler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 30: 115–127.

Gömeç, Saadettin. 2000. "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 20 (31): 51–92.

Gökalp, Ziya. 1976. *Türk Medeniyeti Tarihi*. Hazırlayanlar Kazım Yaşar Kopraman ve İsmail Aka. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Ziya. 1995. *Türk Medeniyet Tarihi*. İstanbul: Toker Yayınları.

Gözelce Küçükyıldız, Damlanur. 2022. "Türkiye Sahası Efsane ve Memoratlarında Cin Tasavvuru". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30: 719–757.

Gül, Fikri. 2013."İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14: 17–21.

Güleç, Azmi. 1970. "İklim ve İklime Dair Atasözleri, Deyimler". *Türk Folklor Araştırmaları* 12 (252): 5677.

Güler, Ahmet. 2015. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güler, Mehmet. 2023. "Babürnâme'deki Örneklerden Hareketle Türk-Moğol Kültüründe Yadacılık Geleneği". *Journal of Turkish Studies* **7**(2): 444–459.

Gültekin, Elif. 2020. "Dr. Besim Ömer'in 'Su ile Tedavi ve Denizde Banyo' İsimli Risalesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık İlişkisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 365–376.

Günay, Umay. 2018. *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Günay, Ünver ve Güngör Harun. 1998. *Türk Din Tarihi*, Kayseri: Laçin Yayıncılık.

Güven, Filiz. 2019. "Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar Ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği)", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 12, S. 27, ss. 539-552.

Hack, Kenneth Roy. 2016. *God in Greek Philosophy to the Time of Socrates*. Princeton: Princeton University Press.

Hamilton, Edith. 2008. *Mitologya*. Çeviren Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları.

Hediel, Alexander. 2000. *Enuma Elis: Babil Yaratılış Destanı*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Hooke, Henry Samuel. 2002. *Orta Doğu Mitolojisi Mezopotamya-Mısır-Filistin- Hitit-Musevi- Hristiyan Mitosları*, Ankara: İmge Kitabevi.

Hoştaş, Gülay. 2024. *Türk Bozkır Kültüründe Gizemli Unsurlar*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Irmak, Cansu. 2019. "Ardahan Yöresi Yağmur Törenlerinde Hayvanlar." *Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2): 156–165.

İflazoğlu, Yarem. 2023. *Geleneğin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Baytarlığı: Hatay Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnan, Abdülkadir. 2007. "Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler." *Türk Kültüründe Su*, yay. haz. İbrahim Akış ve Ferhat Aslan, 55–59. İstanbul: Manavgat Belediyesi Kültür Yayınları.

İnan, Abdülkadir. 1976. *Eski Türk Dini Tarihi*. 1. baskı. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

İnan, Abdülkadir. 2020. *Makaleler ve İncelemeler II*. 4. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İnan, Abdülkadir. 1992. *Manas Destanı*, Ankara: MEB Yayınları.

İnan, Abdülkadir. 1952. "Müslüman Türklerde Şamanizmin Kalıntıları." *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4.

İnan, Abdülkadir. 2020. *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*. 10. baskı. Ankara: Altınordu Yayınları.

İyiyol, Fatih. 2003. *Sakarya Türkmenleri (Manavlar)'nde İnançlar (Tavuklar Köyü ve Büyük Esence Köyü Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kafesoğlu, İbrahim. 2020. *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kahraman, Nüzhet. 1991. "Termal Turizm Olayı ve Yalova Kaplıcaları." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 2 (3): 10–12.

Kahraman, Samet Berat. 2022. "Türk Evren Tasavvurunda Mitik Su ve Tükürük İlişkisi." *Söylem Filoloji Dergisi* 7 (2): 553–562.

Kalafat, Yaşar, ve Ali Osman Abdürrezzak. 2020. "Kara İye ve Cin Anlayışı Bakımından Eski Türk İnanç Sistemi–İslâmiyet Karşılaştırması." *Türk Halk İnançlarında Kara İyeler (Cin–Albas–Al Ruhlar–Al Karısı)*. İstanbul: ASAM Yayınları.

Kalafat, Yaşar. 2004. *Altaylardan Anadolu'ya Kamanizm- Şamanizm*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kalafat, Yaşar. 1995. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kaplan, Melike. 2011. "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi." *Millî Folklor* 23 (91): 150–156.

Karabağ, Hacer. 2022. *Yalakovadan Yalova'ya: Prof. Dr. Halil İnalcık Anısına Yalova Tarihi Araştırmaları*. Bursa: Gaye Kitabevi.

Karadağ, Gamze. 2025. *Sivas'ta Çermik Kültürü*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadeniz, Fikret. 1986. “Giresun Yöresinde Cin, Peri, Büyü, Cadı’nın İnanç ve Masallara Katılımı.” *Türk Folklor Araştırmaları* 7: 80–81.

Karakaş, Rezan. 2012. “Garzan ve Raman Yöresi Efsane ve Halk İnançlarında Dağ ve Su Kültü.” *Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Batman, 18–20: 1131–1141.

Karakuş, Hatice. 2015. “Tanrı’nın Topraklarında Yaşamın Bitişinin Öyküsü: Gürcistan’da Defin ve Taziye Merasimleri.” *Sosyal Bilimler Dergisi* 5: 482–501.

Karimova, Rasilya. 2016. “Tatar Mitolojisinde İyeler.” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15 (3): 881–897.

Kaşgarlı, Mahmud. 2018. *Divânü Lûgati’t-Türk: Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin*. Hazırlayanlar Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahöyük, Mustafa. 2013. “Din ve Ekonomi İlişkisi.” *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 16: 193–220.

Kındığılı Kavaz, Berna. 2022. “Zeytinliada Manastırı’nda Su Kültü ve Aziz Tryphonos.” *Cedrus* 10: 289–300.

Kıyak, Abdulkadir. 2013. “Geleneksel Türk İnançlarındaki Su Kültü ve Elazığ’daki İzleri.” *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (4): 22–39.

Kızıloğlu, Müjdat. 2013. *Tortum ve Köylerinde Derlenen Memoratlar Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Kitab-ı Mukaddes, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Koç, Adem. 2018. “Kutsal Mekânlarda Büyüsel Bir Uygulama: Somutlaştırma.” *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri*, yay. haz. Mustafa Aça. Çanakkale.

Konya, Şebnem Elif. 2014. *Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnançlar*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Korkmaz, Esat. 2008. *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Köprülü, Fuat. 1925. “Eski Türklerde Dini-Sihri Bir Anane: ‘Yat’ veya Yağmur Taşı.” *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* 4.

Kumartaşlıoğlu, Satı. 2012. *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

Kumartaşlıoğlu, Satı. 2016. “Mucizeden Keramete: ‘Yerden Su Çıkarma’ Motifli Efsaneler.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 25: 119–139.

Kumartaşlıoğlu, Satı. 2016. “*Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*”, Konya: Kömen Yayınları.

Kumartaşlıoğlu, Satı. 2017. “Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez.” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (37): 275–291.

Kumartaşlıoğlu, Satı. 2015. “Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler.” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6 (6): 106–115.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli. 2006. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Küçük, Alparslan Mehmet. 2000. *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kutsal Kitap Anlayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçük, Alparslan Mehmet. 2017."Geleneksel Türk Dini İnançlarında Mitoloji: Ölüm/Obur Ruhlar." *Gazi Türkiyat* 20: 25–53.

Küçükaşçı Sabri ve Mustafa Sabri. 2013. "Zemzem." *İslam Ansiklopedisi* 44: 242–246.

Küçükbasmacı, Gülten. 2017. "Kastamonu'da Asa Suları." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 83: 199–221.

Kümbetoğlu, Belkıs. 2005. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Külcü, Recep. 2015. "Türklerin Kültür Mirası Olarak 12 Hayvanlı Türk Takvimi." *Akademia Disiplinler Arası Araştırmalar Dergisi* 1 (1): 1–4.

Kürkan, Fatma. 2019. "Giresun'da Türk Su Kültürünün İzleri." *ASBİDER* 6 (16): 109–130.

Kocael, Tuğçe. 2019. *Anadolu'da Su Kültü ve Letoon Kutsal Alanı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Leeming, David Adams. 2018. *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*. Çeviren Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yayınları.

Levent, Ayşe. 2024**.** "Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri." *International Academic Social Resources Journal* 7 (34): 155–159.

Malinowski, Bronislaw. 1998. *İlkel Toplum*. Çeviren Hüseyin Portakal. Ankara: Öteki Yayınevi.

Manov, Atanas. 2001. *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*, çev.Türker Acaroğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mansel, Müfid Arif. 1936. *Yalova ve Civarı: Yalova und Umgebung*. İstanbul: İstanbul Müzeleri Neşriyatı.

Mutlu Akkuş, Suzan. 2014. "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri." *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi* 9: 278–293.

Najafov, Akram. 2019. *Azerbaycan Halk İnançları*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Nasuh, Matrakçı. *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târih-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 099–968/1529–1561)*. Hazırlayan Göker İnan, editör Erhan Afyoncu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Necâti Beğ . *Divan*. Erişim 1 Nisan 2025. https://archive.org/details/cavusoglu-necati-beg-divani-tahlili.

Ocak, Ahmet Yaşar. 2019. *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. 5. baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Oğuz, Öcal Mehmet. 2025. "Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su." *Millî Folklor* 38. Erişim 17 Haziran 2025. https://www.millifolklordergisi.com/Yayin/38.

Osan, Mustafa. 2006. *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Oymak, İskender. 2010. "Anadolu'da Su Kültünün İzleri." *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (1): 35–55.

Ögel, Bahaeddin. 1998. *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. 2010. *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ökse, Tuba A. 2006. "Eski Önasyadan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri." *Bilig* 36: 47–68.

Önal, Naci Mehmet. 2017. "Hoca Ahmet Yesevi Üzerinden Türklerin İslam Algısı." *Kültür Dünyamızın Mimarları II*, 87. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Öner, Serap. 2016. *İslam Öncesi Türklerde Tabiat İnançları ve Günümüze Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis. 2020. *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Ankara: Bilgesu Yayınları.

Örnek, Veyis Sedat. 1973. *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Örnek, Veyis Sedat. 2014. *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.

Özbaş, Hasan. 1963. "Yozgat'ta Erciş'e (Hıdırellez) Hazırlığı." *Türk Folklor Araştırmaları* 170: 3168–3169.

Özdemir, Yahya. 2003. *Gazi Antep Efsaneleri: İnceleme–Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Özder, Adil M. 1966. "Artvin'de Folklor Konuları." *Türk Folklor Araştırmaları* 10 (20).

Özer, Bahar. 2008. *Hersekzade Ahmet Paşa Külliyesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Özer, Nurten. 1981. *Yalova Kaplıcalarının Tarihsel Gelişimi, Doğal Özellikleri, Tıbbi Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Özkul, Çobanoğlu. 2003. *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. 1. baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Özkul, Osman. 2015. "Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4 (8): 166–185.

Özsoy, Seda. 2009. *Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pala, İskender. 2004. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Pankseep, Jaak. 2017. *Afektif Nörobilim*. Çeviren Süheyla Ünal ve Vuslat Kara Ölmeztoprak. İstanbul: Alfa Yayınları.

Parlatır, İsmail. 2009. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Paşa, Lutfi. 2001. *Tevarih-i Âli Osman*. Hazırlayan: Kayhan Atik, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı.

Polat, İrfan. 2020. "Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü ile İlişkisi." *Akademik Matbuat* 4 (1): 11–26.

Potapov, Leonid Pavloviç. 2012. *Altay Şamanizmi*, çev. Metin Ergun,Konya: Kömen Yayınları.

Reman, Rıza. 1942. *Şifalı Suları Kullanma İlmi: Balneoloji – Türkiye'nin Şifalı Kaynakları*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Roux, Jean Paul. 2005. *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Roux, Paul Jean. 2011. *Eski Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu Yayınları.

Roux, Paul Jean. 2024. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çeviren Aykut Kazancıgil. 2. baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. 1988. *Sahada Derleme Metotları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Sakaoğlu, Saim ve Duymaz Ali. 2002. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ankara: Ötüken Yayınları.

Samancı, Asiye Zeynep. 2018. *Konya/Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sâmi, Şemseddin. 2006. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sarpkaya, Seçkin. 2018. *Türklerin Şeytanı: Masallar ve Efsanelerde Demonik Varlıklar*. 3. baskı. Ankara: Karakum Yayınları.

Sami, Şemsettin. 2010. *Kâmûs-ı Türkî*. Hazırlayan Paşa Yavuzarslan. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Sayılır Büyükcan, Şeyda. 2020. "Türk Kültürü ve Mitolojisinde Su İyesi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme." *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 12 (48): 68–73.

Sayım, Huzeyfe. 1996. "Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri." *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (9): 127–139.

Schimmel, Annemarie. 2005. *Halifenin Rüyaları*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Serdaroğlu, Ömer Faruk. 2018. *Merzifon ve Çevresinde Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sevdi Şahin, Ezgi. 2015. *Bursa Keles-Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Sevencan, Muhsin. 2008. *Yalova ve Çevresinde Belgelerle Ermeni Terörü,* İstanbul: Diner Ofset.

Seyidoğlu, Bilge. 2007. "Sel Mitleri." *Millî Folklor* 19 (76): 26–29.

Sezen, Lütfi. 1992. "Türk Folklorunda Hıdrellez." *Millî Folklor* 2 (14):32-34.

Simpson, Jacquelıne. 2000. *A Dictionary of English Folklore*. New York: Oxford University Press.

Sproul C. Barbara. 2017. *Yaratılış Mitleri: İnsanın ve Evrenin Ortaya Çıkışına Dair Tüm Dünyadan Mitler*. Çeviren Ali Bucak. İstanbul: Hill Yayınları.

Strang, Veronica. 2023. *Water Beings: From Nature Worship to the Environmental Crisis*. London: Reaktion Books.

Şahin, Süleyman ve Çakır Furkan. 2025."İstiskâ Namazıyla İlgili Rivayetler ve Hükümler." *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi* 13: 577–602.

Şayhan, Fatih. 2018. "Altay Türklerinin İnanmalarındaki Su Kültünün Mitsel Okuması." *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 83–100.

Şenesen Okuşluk, Refiye. 2011. "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri." *Folklor/Edebiyat* 17 (66): 209–228.

Şimşek, Ali. 2013. *Manavgat Yöresi Halk İnançları*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Şimşek, Ali. 2012. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 1. baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şimşek, Esma. 2017. "Türk Kültüründe 'Alkarısı' İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler." *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 5 (12): 99–115.

T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. 2011. Yalova *Turizm Geliştirme Master Planı*, Ankara.

Taner, Nuri. 2018. *Yalova Folkloru*. Cilt I–II. Yalova.

Taner, Nuri. 1983. "Halk İnançlarında Cin ve Cin Tutma." *Türk Folkloru* 43 (Şubat): 12–15.

Tanyu, Hikmet. 1968. *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Taş, Hülya. 2002. *Bursa Folkloru*, Bursa: Gaye Kitabevi.

Taş, Hülya. 2015. "Bursa'da Hamam Kültürü ve İşlevleri." *Turkish Studies* 10 (8): 1931–1948.

Taşağıl, Ahmet. 2019. *Geçmişten Günümüze Yalova*. İstanbul: Çevik Matbaacılık.

Tekindal, Satılmış. 2023., *Nicel, Nitel, Karma Yöntem Araştırma Desenleri ve İstatistik,* Ankara: Nobel Yayınları.

Tevrat. 2022. Ankara: Dorlion Yayınları.

Thompson, Paul. 1999. *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*. Çeviren Şehnaz Layikel. İstanbul.

Togan, Velidî Zeki. 1981. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. Cilt 1. 3. baskı. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Turan, Şerafettin. 2005. *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*. 5. baskı. Ankara: Bilgi Yayınları.

Ozan, Meral ve Turan, Ahsen Fatma. 2016. *Türk Mitolojisine Giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Türkdoğan, Orhan. 1999. *Etnik Sosyoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Türkmen, Fikret. 1992. *Sahada Folklor Derleme Teknikleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Türkmen, Fikret. 1999. "Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*: 175–181.

Türkmen, Fikret. 2004. "Tatar Destanı Çora Batır'ın Buryatlar Arasındaki Varyantları Üzerine." *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 18: 103–109.

Türkyılmaz, Atilla. 2013. "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları." *Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 4: 83–100.

Uçar, Hüseyin. 2020."Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü." *Kültür Araştırmaları Dergisi* 7: 24–47.

Uğurelli Aslıhak, Tülay. 2020. *Bereket Gösterimi Olarak Anadolu'da Yağmur Yağdırma Ritüelleri*, Ankara: Ürün Yayınları.

Ulusoy, Kudret. 2007. *Küresel Ticaretin Son Hedefi: Su Pazarı*, Ankara: Kristal Kitaplar Yayınevi.

Ulutürk, Muammer. "Dinlerde Su Tasavvurları." *Su Medeniyeti Sempozyumu Bildirileri*. Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uyar, Akın. 2013. "*Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları*", Yozgat: Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ünal, Mustafa. 2020. "Ruhani Görünmeyen Varlıklarla İlgili İnançlar." *Halk İnançları El Kitabı*. Hazırlayan D. Arık ve A. H. Eroğlu. Ankara: Grafiker Yayınları.

Üzgül, Hatice. 2018. *Sihrî Su*, İstanbul: Giz Kitap.

Velioğlu, Özgür. 2004. "*70'li Yıllar Köy Sineması Köy Filmlerine Türklerin İslamiyet Öncesi Dini İnançlarının ve İslamiyet İnancının Yansımaları*", Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yalova Kültür ve Turizm Envanteri. 2021. Yalova: T.C. Yalova Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Yalova Yeşil- Mavi Turizm Seyir Yolu Eylem Planı.

Witzel, Michael. 2015. "Water in Mythology," *Daedalus*, Vol. 144, No. 2: 18–26.

Yaltırık, Mehmet Berk. 2013. "Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları", *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal Of History School (JOHS)* 6, Sayı XVI, ss. 187-232.

Yardımcı, Mehmet. 2019“Yer-Su Kültünün Geleneksel Kültürümüzdeki Yeri ve Şiirimize Yansıması.” *8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Türk Halk Kitabı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yavuz Helimoğlu Muhsine. 1993. *Diyarbakır efsaneleri*, Ankara: Doruk Yayınları.

Yayın, Nerin. 2012. “Türk Mitolojisinde Su ve Su Tanrılarında Cinsiyet Meselesi.” *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23: 111–121.

Yegül, K. Fikret. 2009. “Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökenleri ve Geleceği.” *Anadolu* 35: 99–118.

Yeloğlu, Nemika. 2009. *Kütahya ve Çevresinde Memorat Tasarımı*, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yeniasır, Mustafa, Gökbulut, Burak ve Öger Adem. 2020. “Kazak, Türkmen ve Kıbrıs Türklerinin Halk İnançları ile Gelenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”. *Folklor/Edebiyat*, 26(102): 297-316.

Yeşil, Yılmaz. 2014. “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler.” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3 (9): 117–136.

Yıldırım,Ali ve Şimşek, Hasan. 2016. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10.b. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Nimet. 2008. “İran Mitolojisinde Su, Su ile İlgili Kutsallar ve Törenler”, Doğu Araştırmaları, *Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergis*i, *A Journal of Oriental Studies*, 1: 7-36.

Yüksel, Emrullah. 2012. “Din Fenomeni”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no.1. 79-110.

Yüksel, Hasan Avni. 1996. *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, İstanbul: MEB Yayınları.

https://altinovaguncel.wordpress.com/2020/03/11/hersekzade-ahmed-pasa-kulliyesi/ (19.11.2025)

https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101076361342&seq=5 (21.05.2025)

https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109 01.10.2024.

https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102218-011428 (11.10.2025)

http://www.yalova.gov.tr/genelekonomikdurum#:~:text=Yalova%20ekonomisinde%20son%20y%C4%B1llarda%20%C3%B6ne,ve%20kivi%20%C3%BCretimi%20olarak%20say%C4%B1labilir (9.11.2024)

http://www.yalova.gov.tr/ilcelerimiz 29.11.2022 01.00 (15.06.2025)

http://www.yalova.gov.tr/ilin-cografi-konumu-bitki-rtusu-ve-iklimi (9.11.2024)

http://www.yalova.gov.tr/kurumlar/yalova.gov.tr/dosya/sehir-karti/yalova-veb.pdf2 (9.11.2024)

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/buyu_islamda (01.05.2025)

https://haberci.com.tr/herkul-hylas-ve-yalova-termal/ (15.06.2025)

https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/ (15.06.2025)

https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/ (15.06.2025)

https://haberci.com.tr/yalova-tarihi/ (15.06.2025)

https://ich.unesco.org/doc/src/Learning_for_ICH_for_a_sustainable_future.pdf?utm (30.09.2015)

https://insearchofholywellsandhealingsprings.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/folkloreofwellseast-and-west.pdf (14.10.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/ab-i-hayat (02.04.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/besmele#2-hat , (11.05.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu (26.04.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/cin#1 (10.05.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/istiska, (07.05.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#1-hayati (07.05.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/muharrem--ay (31.03.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/peri (18.05.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/ruya#1 (14.04.2025)

https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan (9.11.2024)

https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan#1 (9.11.2024)

https://islamansiklopedisi.org.tr/anasır-ı-erbaa (04.10.2025)

https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/ (30.09.2025)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/fistikli-koyu-hamami?utm_source (30.09.2025)

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2565/82-ayet-tefsiri (26.10.2025)

https://press.un.org/en/2010/ga10967.doc.htm?utm_source (30.09.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (02.04.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (02.04.2025)

https://maps.app.goo.gl/YTzPtr2xRUW3Nh6o6 (04.04.2025)

https://mechon-mamre.org/p/pt/pt2629.htm?utm_source (09.10.2025)

https://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1585:taslih&catid=19:ros-asana-nasil-kutlanir&Itemid=205. (09.10.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (17.05.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (17.05.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (9.11.2024)

https://sozluk.gov.tr/ (26.04.2024)

https://sozluk.gov.tr/ (18.05.2025)

https://sozluk.gov.tr/ (26.04.2025)

https://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_2/kalafat.pdf, 26.04.2025.

https://web.archive.org/web/20191201084307/https://www.marmarailahiyat.com/eliade ye-gore-kutsalin-morfolojisi/(9.11.2024)

https://ww1.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm?usid=25&utid=7651487919_(21.09.2024.)

https://www.academia.edu/25412194/Ya%C5%9Far_Kalafat_ALTAYLAR_DAN_AN ADOLU_YA_KAM%C4%B0ZM (26.04.2025)

https://www.harita.gov.tr/urun/yalova-fiziki-il-haritasi/314 (9.11.2024)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturatlasi/ferhatla-sirinin-hikayesi (04.01.2025)

https://www.nisanyansozluk.com/kelime/cad%C4%B1 (17.05.2025)

https://www.yalovamiz.com/yazarlar/ahmet-akyol-1082/uc-azize-olayi-3652 (15.06.2025)

https://www.ytso.org.tr/yalova-haritasi#fancybox-2___ (9.11.2024)

https://yalakovazaferi.gov.tr/wp-content/uploads/2024/01/6_Yalakova_dan-Yalova_ya-Kitap-Metni.pdf (09.11.2024)

https://yalova.bel.tr/sayfa/nufus (9.11.2024)

https://yalova.org/turizm/ (01.08.2024)

https://www.yalovamiz.com/yasam/altinova-dan-tarih-fiskiracak-18559, https://www.yalovamiz.com/yasam/tarihi-hamamda-inceleme-yaptilar-28315 (09.11.2025)

https://yalova.org/turizm/?utm_source (09.11.2025)

https://www.yalovamiz.com/yazarlar/ahmet-akyol-1082/uc-azize-olayi-3652 (09.11.2025)

https://armutlu.bel.tr/sayfa/dag-hamami-ve-koy-hamami (09.11.2025)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/fistikli-koyu-hamami (09.11.2025)

https://www.yalovaciftlikkoy.bel.tr/tarihi-merkez/8 (09.11.2025)

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Kaynak Kişi No	Adı-Soyadı	Yaş	Doğum Yeri	Medenî Durumu	Öğrenim Durumu	Mesleği
KK1	F****E E***N	62	Akköy	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK2	K***N E***N	67	Akköy	Evli	Lise	Serbest Meslek
KK3	S***H K*****Ş	58	Akköy	Evli	Üniversite	Mühendis
KK4	S*******N S***I A**R	80	Üvezpınar	Evli	İlköğretim	Milli Güreşçi
KK5	N****E K*******Z	91	Akköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK6	H****E D***U	71	Akköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK7	Ü*****N D***U	85	Akköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK8	S***T D***U	55	Akköy	Evli	Ortaöğretim	Serbest Meslek
KK9	N****N D***U	54	Akköy	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK10	E***N S***R	67	Samanlı	Evli	Ortaöğretim	Serbest Meslek
KK11	E**N P******N	67	Samanlı	Evli	İlköğretim	Serbest Meslek
KK12	N***T A**R	51	Samanlı	Evli	Ortaöğretim	Serbest Meslek
KK13	Ç***N P******N	67	Samanlı	Evli	Lise	Muhtar-Serbest Meslek
KK14	B******N A***Y	75	Kadıköy	Evli	Üniversite	Emekli Belediye Başkanı
KK15	B***L N*****N	31	Teşvikiye	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK16	Z***N N****N	29	Teşvikiye	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK17	G*L N*****N	53	Teşvikiye	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı

KK18	H****E D***Z	31	Teşvikiye	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK19	H***L Ö***N	33	Teşvikiye	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK20	A***R N****N	58	Teşvikiye	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK21	Ö***R N****N	53	Teşvikiye	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK22	E***N B****N	75	Koru	Evli	Lise	İşletme Sahibi
KK23	T***R E****N	65	Çınarcık	Evli	Lise	Emekli
KK24	H****E K***A	65	Sugören	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK25	Ü**Ü G****M B*****İ	80	Sugören	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK26	İ*****M K***A	78	Sugören	Evli	Lise	Emekli
KK27	Ü**Ü İ**N	67	Sugören	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK28	M***T V***E	83	Sugören	Evli	Ortaöğretim	Emekli
KK29	H****E V***E	50	Sugören	Evli	Lise	Ev Hanımı
KK30	H***A H******I	67	Sugören	Evli	İlköğretim	Bakkal
KK31	İ****L H******I	70	Sugören	Evli	İlköğretim	Bakkal
KK32	M*****R Y***R	64	Sugören	Evli	Lise	Emekli
KK33	R***P E**İ	64	Sugören	Evli	Lise	Şoför
KK34	Ş***N Y****Z	88	Sugören	Evli	Ortaöğretim	Emekli
KK 35	Ü*****N Ç***R	60	Tevfikiye	Evli	Ortaöğretim	İşçi
KK36	C*****R K*******A	83	Tevfikiye	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı

KK37	V*****R K*******A	58	Tevfikiye	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK38	N****N Y****Z	57	Tevfikiye	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK39	A**** Y****Z	62	Tevfikiye	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK40	E**** Y******L	60	Kurtköy	Evli	Ortaöğretim	Kooperatif İşçisi
KK41	H****E A****A	31	Kurtköy	Evli	Ortaöğretim	Kooperatif İşçisi
KK42	D***A K*****Y	41	Kurtköy	Evli	Ortaöğretim	Kooperatif İşçisi
KK 43	E***M Y*Y	70	Kabaklı	Evli	Ortaöğretim	Emekli
KK44	F*****E P****K	75	Dereköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK45	G*****R D*******K	73	Kurtköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK46	H*****T K***N	57	Dereköy	Evli	İlköğretim	Emekli
KK47	M***** Ö**R	82	Dereköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK48	N****E *R	73	Kılıçköy	Evli	Ortaöğretim	Muhtar
KK49	Ü*****L C****N	85	Kılıçköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK50	A***E Ö*****Ş	69	Soğuksu	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı
KK51	M****M T******T	74	Hersek	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK52	M******F K****Ş	62	Hersek	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK53	U****E A******Ş	86	Hersek	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK54	A*** K*****N	61	Hersek	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK55	A*** B****R	79	Tavşanlı	Evli	Ortaöğretim	Ev Hanımı

KK56	E***E Ö****A	71	Örencik	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK57	H****E Ö***Y	73	Denizçalı	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK58	T****N K******Ş	65	Denizçalı	Evli	Lisans	Emekli
KK59	E***E D***N	75	Denizçalı	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK60	R****E G****R	77	Denizçalı	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK61	H*****N Ö***Y	43	Denizçalı	Bekâr	Lise	Muhtar
KK62	N****L Ö***Y	48	Denizçalı	Bekâr	Lise	Muhtar
KK63	F***A K*R	78	Geyikdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK64	A**E D***I	80	Geyikdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK65	Ü****E T*Y	50	Geyikdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK66	E***E S*****Ş	40	Geyikdere	Evli	Lise	Muhtar
KK67	Ş****N A***R	82	Subaşı	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK 68	H****E K*******U	92	Çalıca	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK69	K******N K*******U	51	Çalıca	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK70	A****A K*******U	23	Çalıca	Bekâr	Ön Lisans	Öğrenci
KK71	N****E K*R	54	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK72	B****E Ç***R	76	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK73	H*****L T*******K	78	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK74	S****E S*****K	62	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı

KK75	N****N T****R	32	Havuzdere	Evli	Lisans	Ev Hanımı
KK76	F***A K*R	60	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK77	N***N E****Ç	53	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK78	S****N A*****U	61	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK79	N***A G******N	56	Havuzdere	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK80	N****E Ş*N	64	Şenköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK81	N****N K******Ş	72	Şenköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK82	K****E C****N	67	Şenköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK83	H*****E K******Ş	67	Şenköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK84	G***R K******Ş	48	Şenköy	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı
KK85	S**A Y****L	63	Şenköy	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı
KK86	N****N Ö****K	62	Şenköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK87	A**E Ö**Y	82	Güneyköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK88	Z****P Ö*****R	88	Güneyköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK89	H****E M****Ş	67	Güneyköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK90	G****R K*******T	80	İlyasköy	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK91	A**E B***Ş	49	Ahmediye	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK92	F***A B***Ş	59	Ahmediye	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
KK93	H**I M***T E***N	57	Güneyköy	Evli	Lisans Mezunu	Emekli

KK94	M***T B****L	50	Güneyköy	Evli	Lisans Mezunu	Çiftçi
KK95	S***İ G*****Z	70	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı
KK 96	H****E S****R	65	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı
KK97	M******L Ü**L	72	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı
KK98	N***T Y***Z	45	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı
KK99	N***N K****N	36	Fıstıklı	Evli	Lisans Mezunu	Kamu Personeli
KK100	İ*****M K*******N	64	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Emekli
KK101	S******N G******N	83	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Balıkçı
KK102	A** E**K	71	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Balıkçı
KK103	Ö***N B******S	67	Fıstıklı	Evli	Ortaokul Mezunu	Balıkçı
KK104	E**N G******N	54	Fıstıklı	Evli	İlkokul Mezunu	Balıkçı
KK105	E*A S*V	18	Diyarbakır-Armutlu	Bekâr	Lise Mezunu	Hamamcı
KK106	F***Z Y****Z	46	Elazığ-Armutlu	Evli	Lise Mezunu	Hamamcı
KK107	M****N S******N	61	Şenköy	Evli	Lisans Mezunu	Öğretmen
KK108	C***N Y****R	32	Çiftlikköy	Evli	Lisansüstü	Akademisyen
KK.109	N****E B***I	58	Gökçedere	Evli	Ortaokul	Emekli
KK.110	M*****T A***N	42	Gökçedere	Evli	Önlisans	Güvenlik Görevlisi
KK.111	K****R A***Y	50	Gökçedere	Evli	Lise	Temizlik Görevlisi
KK.112	H***L K*Ş	33	Gökçedere	Evli	Önlisans	Hamam Görevlisi

KK.113	T**A Ü***N	28	Üvezpınar	Evli	Önlisans	Belediye Personeli
KK.114	M*****E Ş*N	41	Üvezpınar	Evli	Lise	Belediye Personeli
KK.115	D***Z K*Ş	42	Üvezpınar	Evli	Lise	Belediye Personeli
KK. 116	A**I A**R	45	Gökçedere	Evli	Lise	Sağlık Bakanlığı büro personeli
KK.117	M.B****N T******T	35	Malatya	Evli	Lisansüstü	Kamu Personeli
KK.118	M*****D E**NO**T	35	Siirt	Evli	Ön lisans	Kamu Personeli
KK.119	İ****İ B****N	62	Koruköy	Evli	Lisans	İş Adamı

EKLER

1. Araştırma ve Yayın Etik Kurulları Toplantı Tutanağı

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTISI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
28 Ocak 2022	2022-01

KARAR NO 17: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi 711841009 numaralı Ezgi ŞAHİN SEVDİ' nin "Yalova'da Su Kültü" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi 711841009 numaralı Ezgi ŞAHİN SEVDİ' nin "Yalova'da Su Kültü" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının izin formundaki "kaynak kişi ad-soyad, adres bilgisinin", "Kişisel Verilerin Korunması Kanunu" kapsamında olması nedeniyle çalışmadan çıkarılması koşuluyla fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

FOTOĞRAFLAR



Fotoğraf 4: Yalova les bains. Vue générale - Yalova Dağ Hamamları [551]



Fotoğraf 5: Kurşunlu Banyo

[551] Termal, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/115231?locale=tr



Fotoğraf 6: Niyet Kemeri



Fotoğraf 7: Kelebek merdivenler



Fotoğraf 8: Âşıklar Yolu



Fotoğraf 9: Termal girişi

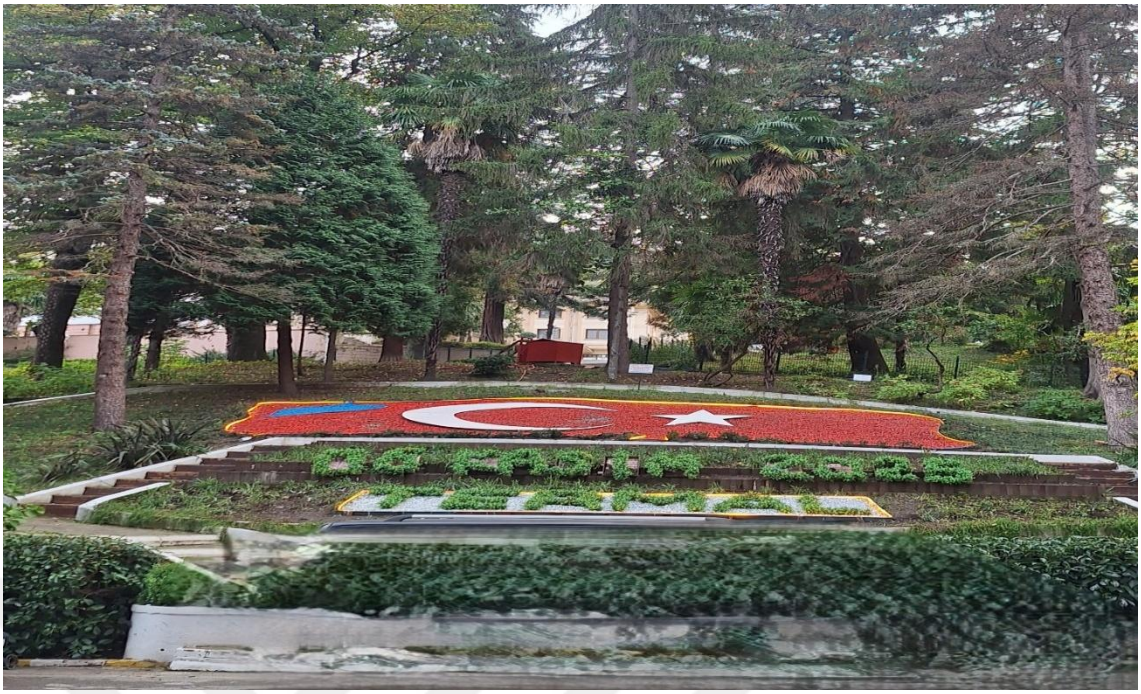

Fotoğraf 10: Termal Otelin karşısında çiçeklerle tasarlanmış Türk Bayrağı



Fotoğraf 11: Üvezpınar'da derleme sırasında çekilen bir görüntü



Fotoğraf 12: Kurşunlu Hamamı üzerindeki tabela



Fotoğraf 13: Valide Hamam girişindeki Arapça Ayet.



Fotoğraf 14: Termal kaplıcaları



Fotoğraf 15: Göz Suyu



Fotoğraf 16: Nefes- Buhar Kürü



Fotoğraf 17: Mide Suyu



Fotoğraf 18: Mide Suyu iç kısım



Fotoğraf 19: Termal'deki Kilise Kalıntıları



Fotoğraf 20: Termal Valide Banyo, Erkekler Bölümü, Sıcaklık Kısmı, Şoklama Havuzları



Fotoğraf 21: Termal Valide Banyo, Kadınlar Bölümü, Sıcaklık Kısmı, Ortak Havuz



Fotoğraf 22: Termal Valide Banyo, Kadınlar Bölümü, Sauna



Fotoğraf 23: Termal Valide Banyo, Kadınlar Bölümü, Göbek Taşı



Fotoğraf 24: Termal Valide Banyo, Erkekler Bölümü, Yarım ay biçiminde göbek taşı



Fotoğraf 25: Termal Valide Banyo girişi, tüm hamamların fiyat listesi



Fotoğraf 26: Kaplıca Suyunun Faydaları ve Sakıncalı Olduğu Durumlar Tablelası

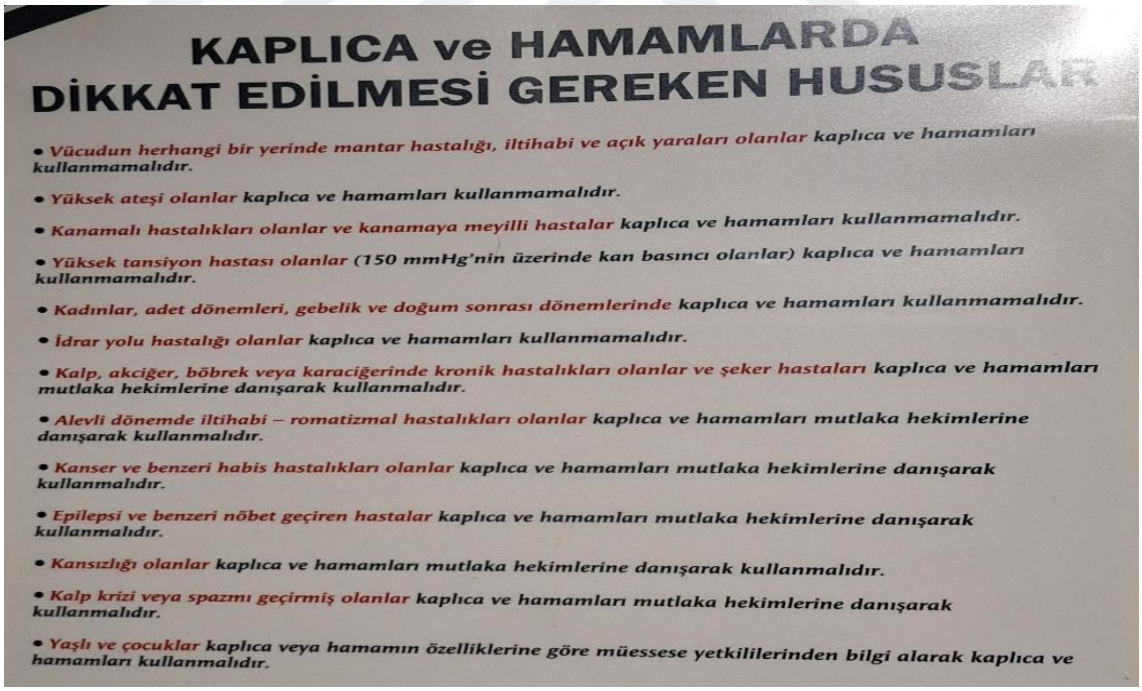

Fotoğraf 27: Armutlu Termal Hamamı'nda uyarıları anlatan levha



Fotoğraf 28: Armutlu Dağ Hamamları, Erkekler Bölümü, Tarihî Havuz.



Fotoğraf 29: Armutlu Dağ Hamamları, Kadınlar Bölümü, Orta Havuz.



Fotoğraf 30: Armutlu Dağ Hamamları, Kadınlar Bölümü, Göbek Taşı.



Fotoğraf 31: Armutlu Dağ Hamamları, kaplıca suyunun kaynağının olduğu bölge



Fotoğraf 32: Armutlu Termal Hamamı, Erkekler Bölümü-Eski Hamam [552]



Fotoğraf 33: Armutlu Termal Hamamı, Kadınlar Bölümü, Yeni Hamam

[552] https://armutlu.bel.tr/sayfa/dag-hamami-ve-koy-hamami#image-3 (11.11.2025)



Fotoğraf 34: Armutlu, tarihî Fıstıklı Hamamı



Fotoğraf 35: Tarihî Gacık Hamamı [553]

[553] Kullanılmıyor. https://www.yalovaciftlikkoy.bel.tr/tarihi-merkez/8



Fotoğraf 36: Hersekzade Ahmet Paşa Külliyesi sınırlarında bulunan hamam



Fotoğraf 37: Çınarcık yakınında su kemerlerinin eski görüntüsü[554]

[554] Nezih Fıratlı, *Çınarcık, Esenköy, Şenköy*, 10.



Fotoğraf 38: Gelin hamamı için süslenen kurnalar



Fotoğraf 39: Gelin hamamı için sunulan ikramlar



Fotoğraf 40: Gelinin hamam takımı



Fotoğraf 41: Gelin hamamında eğlenen gelin



Fotoğraf 42: Millî Güreşçi Süleyman Sırrı ACAR ile derleme anından bir görüntü



Fotoğraf 43: Koru'da derleme anında çekilmiş kaynak kişilerden bir görüntü



Fotoğraf 44: Sugören'de kaynak kişilere ait derleme sırasında çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 45: Sugören'de Kanlı Dere Mevkii



Fotoğraf 46: Sugören'de Hıdırellez'de su dolu dilek kazanı



Fotoğraf 47: Sugören'de Hıdırellez zamanı niyet çekme âdeti için hazırlanmış malzemeler ve su dolu kazan



Fotoğraf 48: Sugören'de Hıdırellez'de kadınlar dileklerini suya söylerken çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 49: Sugören'de Hıdırellez'de su dolu kazanı gül ağacını altına taşıyan kadınlar



Fotoğraf 50: Sugören'de kaynak kişilerle yapılan görüşme anından bir görüntü



Fotoğraf 51: Süt Çeşme



Fotoğraf 52: Süt Çeşme



Fotoğraf 53: Sugören'de derleme anında çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 54: Çınarcık'ta kaynak kişilerin derleme anında çekilmiş bir görüntüsü



Fotoğraf 55: Samanlı'da kaynak kişilerin derleme anında çekilmiş bir görüntüsü



Fotoğraf 56: İlyasköy'de suyla korkuluk çıkarma uygulaması anından bir görüntü

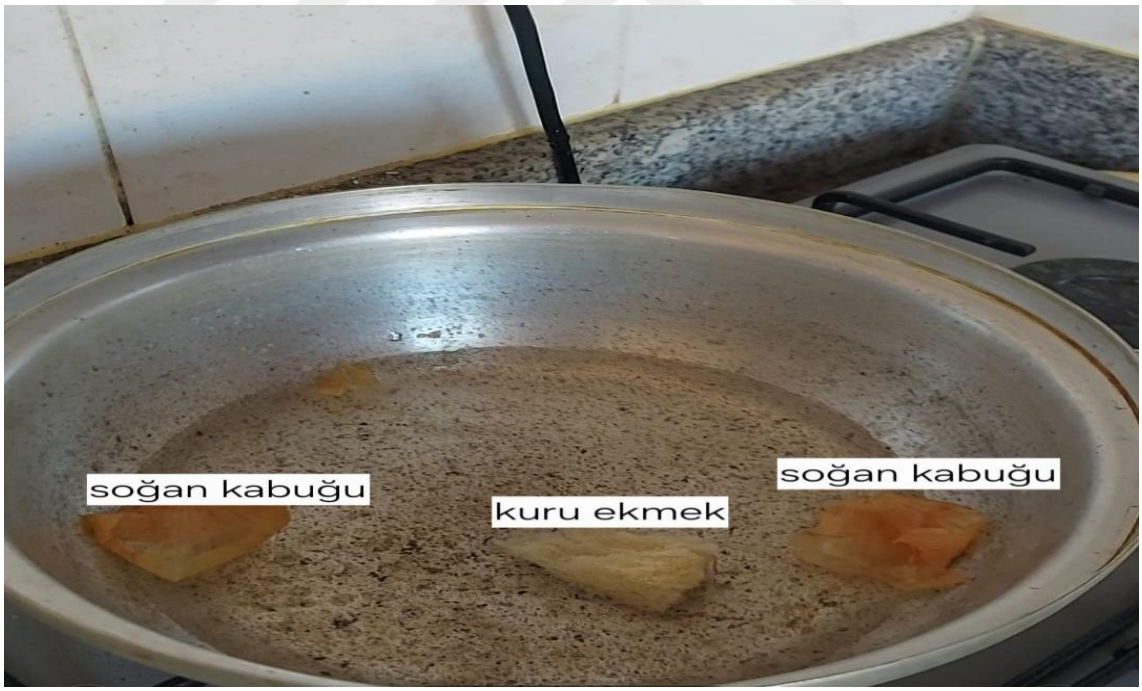

Fotoğraf 57: Suyla korkuluk çıkartma işleminde suya atılan soğan kabukları ve parça ekmek



Fotoğraf 58: Kurşun dökme uygulaması için suya atılan kırmızı ip ve madenî para



Fotoğraf 59: Suya kurşun dökme anından bir görüntü



Fotoğraf 60: Kurşun dökme pratiği sonrasında kaptaki suyu üç yudumda içme işlemi sırasında çekilen bir görüntü



Fotoğraf 61: Kurşun dökme pratiğinde kullanılan malzemeler



Fotoğraf 62: Kurşun dökme pratiği sonrası artan suyun gül ağacının dibine dökülmesi



Fotoğraf 63: Geyikdere'de derleme sırasında çekilen bir görüntü



Fotoğraf 64: Havuzdere'de derleme anından bir görüntü



Fotoğraf 65: Güneyköy'de asa suyu kerametine sahip olduğuna inanılan zâtların türbeleri



Fotoğraf 66: Örencik'te asa suyu niteliğine sahip olduğuna inanılan Gelin Çeşme



Fotoğraf 67: İnebeyli'de Gelincik Erenleri Mezarı



Fotoğraf 68: Gelincik Erenleri mezarına adaklık bırakılan bebek tulumu



Fotoğraf 69: Gelincik Erenleri mezarının yanındaki metruk çeşme



Fotoğraf 70: Örencik'te derleme anından bir görüntü



Fotoğraf 71: Kılıçköy'de derleme anından kaynak kişilerin bir görüntüsü



Fotoğraf 72: Kurtköy'de derleme anından bir görüntü



Fotoğraf 73: Şenköy'de derleme anında çekilmiş kaynak kişilerin görüntüsü



Fotoğraf 74: Fıstıklı balıkçı barınağında ağ onarım işlemi sırasında çekilen görüntü



Fotoğraf 75: Aktoprak'ta derleme anından kaynak kişinin bir görüntüsü



Fotoğraf 76: Subaşı'nda derleme anından kaynak kişinin bir görüntüsü



Fotoğraf 77: Güneyköy'de derleme sırasında çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 78: Çalıca'da derleme anında çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 79: Çavuşköy'de derleme anında çekilmiş bir görüntü



Fotoğraf 80: Sermayecik'te derleme anında çekilmiş bir görüntü

ÖZ GEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Ezgi		ŞAHİN SEVDİ
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme**		**Kurum Adı**
Lise	2001	2004	Bursa Şükrü Şankaya Anadolu Lisesi
Lisans	2004	2008	Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Yüksek Lisans	2008	2010	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ortaalan Öğretmenliği Bilim Dalı. (Tezsiz Yüksek Lisans)
Yüksek Lisans	2010	2015	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
Doktora	2019	2025	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı.
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifikası	2022	2022	Hacette Üniversitesi, Türkiye'de ve Dünya'da Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programı
Çalıştığı Kurum	**Başlama - Ayrılma**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2008	2008	Bursa M. Kemal Coşkunöz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
2.	2009	Devam Ediyor	Yalova Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Şahin Sevdi, E. (2022). "Yalova'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Mesleklerden Sıcak Demircilik ", *Yalova Araştırmaları Kongresi*,Yalova, Türkiye, 23 Ekim 202, ss.507-522. https://lee.yalova.edu.tr/Uploads/lee/files/YAK2021-Bildiri-Kitabi.pdf Şahin Sevdi, E. Bursa'nın Keles İlçesi Kıranaşıklar Köyünden Derlenen Bazı Anlatı Ve Tören Türkülerinin Muhteva Açısından Tahlili, VIII. Internatıonal Halıch Congress On Multıdıscıplınary Scıentıfic Research December 3-5, 2024, İstanbul, ss.865-878.		
Yayınlar:	Şahin Sevdi, E. (2025). *Yalova İli Termal İlçesine Bağlı Akköy'de Evlilik Âdetleri. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(49), 841-866. https://doi.org/10.21550/sosbilder.1623006.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih: **İmza:** **Adı-Soyadı:**	29.12.2025 Ezgi ŞAHİN SEVDİ		